

3 B. 2. 2
ΔΟΚΙΜΙΟΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΑΠΟ

ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ

ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΕΝΩΣΙΝ ΑΠΟΠΕΙΡΩΝ

ΕΠΙ

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΠΕΛΛΑΙΟΔΟΤΟΥ ΚΑΙ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Γ' ΠΕΠΑ ΡΩΜΗΣ

ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΜΑΡΚΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΕΦΕΣΟΥ ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ΣΥΝΟΔΩ ΠΕΝΟΜΕΝΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΘΕΝ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ

ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΒΛΑΣΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ ΤΟΥ ΕΦΕΣΙΟΥ

«Ὁ Τιμόθεε, τὴν παρακαταθήκην φίλασον,
ἐκτρέπόμενος τὰς βεβήλους κενοφωνίας καὶ ἀν-
τιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως, ἦν τινες
ἐπαγγελλόμενοι περὶ τὴν πίστιν ἡστόχησαν».
(Α' ΤΙΜΟΘ. Σ' 20).

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ

1896

ΤΟΙΣ
ΕΝ ΤΩ' ΑΓΙΩ' ΟΡΕΙ ΤΟΥ ΑΘΩΝΟΣ
ΣΕΒΑΣΜΙΟΙΣ ΠΑΤΡΑΣΙΝ

ΕΙΣ ΕΝΔΕΙΞΙΝ ΑΚΡΑΙΦΝΟΥΣ ΑΓΑΠΗΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΡΟΥ ΣΕΒΑΣΜΟΥ
ΤΟ ΠΟΝΗΜΑ ΤΟΔΕ ΕΥΛΑΒΩΣ ΑΝΑΤΙΘΗΣΙΝ

Ο ΣΥΓΓΡΑΨΑΣ

ΤΟΙΣ ΑΝΑΤΙΝΩΣΚΟΥΣΙ

Ἀπὸ νεωτάτης ἡμῶν ἡλικίας ἐν τῇ Ἱερᾷ Σκλήτῃ τῆς Ἀγίας Ἀρ-
ρης τοῦ Ἀγιωνύμου Ὅρους τοῦ Ἀθωρος μονάζοντες, καὶ διὰ τῆς
ἀγιογραφίας τὰ πρὸς τὸ ζῆν πορίζομενοι, τὰς ὁμῆρας τῆς σχολῆς
ἡμῶν ὥρας ἐτεροπόμεθα διαπαντὶ εἰς τὴν μελέτην διαφόρων θε-
μάτων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Ἱστορίας, καὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν
διαφόρων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων ἀποθαρρύνοντες. Ἐκτοτε τὴν
προσοχὴν ἡμῶν ἰδίᾳ εἰλκυσεν ὁ Ἱερὸς Μάρκος Ἀρχιεπίσκοπος Ἐ-
φέσου ὁ ἐπικαλούμενος Εὐγενικός, οἱ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἀγῶνες
καὶ τὰ παθήματα τοῦ ὁποίου κατὰ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδον πολ-
λάκις μέχρι δακρύων συνεκίνησαν ἡμᾶς.

Τὴν ἐλλείψιν δὲ ἔργου εἰδικοῦ ἐκτενῶς πρὸς τὰ κατὰ τὸν βίον
τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου τοῦ Ἐφέσου πραγματευομένου κατιδόντες καὶ
ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ἰδίων ἡμῶν δυνάμεων τὰ θεσπεύσωμεν θέλοντες,
ἀπερασάσαμεν, ὥτα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημειώσεων ἃς ἡρύσθημεν ἐκ
τῆς μελέτης τῶν διαφόρων περὶ τοῦ ζητήματος τοῦτου ἱστορικῶν
πηγῶν, ὡς καὶ τιρῶν χειρογράφων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου
Ὅρους εὐρισκομένων, προβῶμεν εἰς τὴν σύνταξιν καὶ ἐκδοσιν βι-
βλιον συντόμως, ἀλλὰ μετὰ σαφειας καὶ περιεκτικῶς τὰ κατὰ τὸ
ζήτημα τοῦτο ἱστοροῦντος.

Αἱ πολλοὶ ὁμῶς δυσχέρειαι, ἃς συνηρτήσαμεν ἅμα τῇ ἐνάρξει
τοῦ ἔργου καὶ ἡ σκέψις, ὅτι πολλοὶ ἦσαν ἀρμοδιώτεροι ἡμῶν πρὸς
τοῦτο, ἠγάχασαν ἡμᾶς τὰ σχεθῶμεν ἐπὶ πολὺ πρὶν ἢ ἀποφασίσω-
μεν ὡς ἀνταλλάξωμεν ἔστω καὶ ἐπ' ὁλίγον τὸν χροστίηρα τοῦ ζω-
γράφου πρὸς τὴν γραφίδα τοῦ συγγραφέως. Τὸ τοῦ Ἡσιόδου ὁμῶς
«καθ' δὲ δύναμιν ἔρδειν καὶ θεῶν γλῶσσιν» λαθόντες ὑπ' ὄψιν καὶ ἀνα-
λογιζόμενοι ἐξ ἄλλου, ὅτι ἡ τοῦ ἔργου ἡμῶν ἐκδοσις ἂν μὴ ἦθελεν
ὠφελήσῃ τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος περὶ τὴν θεολογίαν καὶ ἱστορίαν
ἀσχολουμένους, πάντως ὁμῶς ἦθελεν ἀποβῆναι χρήσιμος τοῖς πολλοῖς,
καὶ ἠδύνατο ἴσως τὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς ἀφορμὴ ὅπως ἕτερός τις
εἰδικώτερος κάλλιον τὰ κατὰ τὸ ζήτημα τοῦτο πραγματευθῇ, προσέ-

θημεν πρὸ ὀκταετίας εἰς τὴν ἔκδοσιν συγγραμμάτων ἐν ἀπλου-
στάτῃ γεγραμμένου γλώσσῃ (ὡς συγγραφέντος χάριν τῶν πολλῶν),
καὶ ἐκτενέως τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου καὶ τὰ κατὰ τὴν
ἐν Φλωρεντίᾳ σύνθεσιν πραγματευομένου.

Τὸ ἔργον ἔτυχεν ἀρίστης ὑποδοχῆς. Τὸ γεγονός δὲ τοῦτο καὶ αἱ
γεγόμεναι ἡμῖν προτροπαὶ παρὰ πολλῶν φίλων, ὅτε πρὸ διετίας
ἐπεσκέφθημεν τὰς Ἀθήνας, τὴν Σμύρνην, τὴν Ἐφεσον καὶ ἄλλα τῆς
Μικρᾶς Ἀσίας μέρη, ἔπεισαν ἡμᾶς ὅπως προβῶμεν εἰς β' τοῦ ἔργου
ἐκδόσιν. Μετὰ πολλοῦ ὄθους ζήλου τοῦ ἔργου ἐπιλαβόμενοι, συνε-
τάξαμεν ἔργον, ὅπερ θαρρούντως δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, ὅτι εἶνε ἐν-
τελὲς νέον. Διότι τὰ μὲν δύο πρῶτα τοῦ ἔργου μέρη, ἅτινα ἐθεω-
ρήσαμεν ἀπαραίτητα πρὸς πληρεστέραν καταρόησιν τῶν ἐν τῷ γ'
μέρει περιεχομένων νῦν τὸ πρῶτον συνεγράφησαν, τὰ δὲ ἐν τῷ γ'
μέρει οὐσιωδῶς μετεβλήθησαν ὡς πρὸς τὸ ὕψος, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει
νεωτέρων μελετῶν ἡμῶν πολλαχῶς ἠεξήθησαν. Τέλος δὲ προσεθή-
καμεν καὶ εἰκόνα τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου γενομένην ἐξ ἐλαιογραφίας
γραφείσης παρ' ἡμῶν.

Τὸ ἔργον τοῦτο παραδίδοιτε σήμερον, ὀφείλομεν νὰ ἐκφράσω-
μεν τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν τῇ τε Σ. Ἱερᾷ Κοινότητι τοῦ Ἀγίου Ὁ-
ρους, καὶ τῷ Σεβ. Μητροπολίτῃ Ἀθηνῶν κ. Γερμανῷ, διὰ τὴν ἐνθάρ-
ρυνσιν ἣν παρέσχον ἡμῖν ἐφοδιάσαντες ἡμᾶς διὰ στατικῶν ἐπι-
στολῶν, καὶ πᾶσι τοῖς φιλομούσοις καὶ φιλοχρηστοῖς συνδρομηταῖς
ἡμῶν ἄνευ τῆς ἀρωγῆς τῶν ὁποίων ἡ τοῦ ἔργου ἔκδοσις ἤθελεν ἴσως
καταστῆ προβληματική.

Ἐν τῇ Ἱερᾷ Σκῆτῃ τῆς Ἀγίας Ἀρρῆς τοῦ ἀγιωνύμου ὁρους Ἀ-
θωρος κατὰ Σεπτέμβριον 1895.

ΚΑΛΛΙΣΤΟΣ ΒΛΑΣΤΟΣ ΜΟΝΑΧΟΣ

Ἀγιογράφος

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ἀφιέρωσις.	σελ. γ'
Τοῖς ἀναγινώσκουσι.	ε'
Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Μάρκου Ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ.	1

ΜΕΡΟΣ Α'.

Κεφ. Α'. — Τί τὸ κυρίως αἷτιον τὸ προκαλέσας τὴν συγκρότη- σιν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδοσυνόδου, ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου Αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ Εὐγενίου Δ' Πάπα Ρώμης.	23
---	----

Κεφ. Β'. — Ἱστορία τοῦ σχίσματος τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς, ἐπὶ τῶν ἀγιωτάτων Πατριάρχων Κωνσταντινουπόλεως Ἰγνατίου καὶ Φω- τίου καὶ τῶν Παπῶν Ρώμης Νικολάου Α' καὶ Ἀ- δριανοῦ Β'.	32
--	----

Κεφ. Γ'. — Πρακτικὰ τῆς συγκροτήσεως ἐν Κωνσταντινουπό- λει συνόδου ἐπὶ τῆς β' πατριαρχείας τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου.	55
--	----

ΜΕΡΟΣ Β'.

Κεφ. Δ'. — Αἱ διαπραγματεύσεις περὶ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν μεταξὺ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου αὐτοκράτορος Κων- σταντινουπόλεως καὶ Γρηγορίου Ι' Πάπα Ρώμης, ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λα- τίνων μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ λατινόφρονος τούτου αὐ- τοκράτορος Μιχαὴλ.	75
--	----

Κεφ. Ε'. — Περὶ τῶν διαφόρων κακώσεων, αἱ εἰργάσαντο τοῖς Ὀρθοδόξοις ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, καὶ περὶ τῶν βασάνων καὶ μαρτυρίων, αἱπερ ὑπέστησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου οἱ μὴ στέργοντες τὴν ἑνωσιν μοναχοὶ τε καὶ λαϊκοὶ.	93
---	----

Ἐπιστολή τῶν Ἀγιορειτῶν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Μι-
χαήλ Παλαιολόγον

σελ.

97

ΜΕΡΟΣ Γ'.

Κεφ. ΣΤ'. Βίος τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Μάρκου Ἀρχιε-
πισκόπου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ, καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐν
τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδοσυνόδῳ γενόμενα 119

Κεφ. Ζ'. Αἱ ἐν Φερράρᾳ ΙΣ' συνεδρίαί, καὶ ὁ λίβελλος ὃν
δέδωκε τῷ Πάπᾳ Λατίνων, ὁ Ἅγιος Μάρκος Ἐφέσου
ὁ Εὐγενικός ἐκ μέρους τῶν Ὀρθοδόξων, προτρεπτικός
εἰς ἑνώσιν, ἐλέγχων τὴν κακοφροσύνην τῶν δυτικῶν καὶ
μάλιστα τὴν χρῆσιν τῶν ἁζύμων· καὶ οἱ ἄγῳνες αὐτοῦ
ὑπὲρ τῶν ὀρθῶν δογμάτων τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς
Ἐκκλησίας 134

Κεφ. Η'. Εἰσέλευσις τοῦ Πάπα, τοῦ Πατριάρχου, τοῦ Βασι-
λέως καὶ τῶν λοιπῶν εἰς Φλωρεντίαν. Τὰ πεπραγμένα
ἐν ταῖς ἐννέα συνεδρίασι τῆς εἰς αὐτὴν μετατεθείσης
συνόδου. Καὶ οἱ κατὰ τῶν Λατίνων καὶ Λατινοφρόνων
ἄγῳνες ὑπὲρ τοῦ Ὀρθοδόξου δόγματος, τοῦ ἐν Ἀγίοις
Πατρὸς ἡμῶν Μάρκου Ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου τοῦ Εὐ-
γενικοῦ 167

Κεφ. Θ'. Ἐπάνοδος τῶν Ἀνατολικῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν.
Τὰ ἐν τῇ ἐν αὐτῇ τελευταίᾳ συνόδῳ αποφασισθέντα, καὶ
τὰ μέχρι τῆς κοιμήσεως τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν
Μάρκου Ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ λαβόν-
τα χώραν 210

Τὸν Ἐφέσου

*Τὸν Εὐγενικὸν Μάρκον
Ἀβραάμ Γκιέρω ἔνυ*

Τῇ ἰθ'. ἸΑΝΟΥΑΡΙΟΥ

Μνήμην ἐπιτελοῦμεν τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν
Μάρκου Ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ

ΕΝ Τῷ ΜΕΓΑΛῶΙ ΕΣΠΕΡΙΝῳ

Μετὰ τὸν Προοιμιακὸν, στιχολογοῦμεν τὸ, Μακάριος ἀνὴρ.
Εἰς δὲ τὸ Κύριε ἐκέκραξα ἰστώμεν στίχους ᾗ. καὶ ψάλλομεν στιχηρὰ προσόμοια.

Ἦχος δ'. Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν.

Τὸν πυρίπνοον ρήτορα, Θεολόγον τὸν ἄριστον, στύλον τὸν ἀκράδαντον θείας πίστεως, ὁρθοδοξίας μονώτατον, πρόμαχον καὶ φύλακα, ὀπλοθήκην τὴν καινὴν, τῶν δογμάτων τοῦ Πνεύματος, δεῦτε σήμερον, τὸν αἰοίδιμον Μάρκον ἢ καθόλου ὁρθοδόξων Ἐκκλησία, μελωδικῶς εὐφημήσωμεν.

Α'στραπή ἡ τοῦ πνεύματος, ἡ βροντὴ ἡ τῆς χάριτος, οὐρανὸς ὁ πάγχρυστος ἐξηγούμενος, Ὁρθοδοξίας τὰ δόγματα· φωστήρ ὁ λαμπρότατος ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννης ὁ δεύτερος ἐπιστήμιος· οὗ καὶ ὁρόνον ἐκόσμηι τῆς Ἐφέσου· παρὰ πάντων εὐφημείσθω Μάρκος ὁ θεὸς ἐν ᾧ σμασιν.

Δανιὴλ μὲν τὸ πρότερον, Θεοσόφῳ τεχνάσματι, δράκοντα διέρρηξε Βαβυλώνιον· σὺ δὲ ὦ Μάρκε τοῖς λόγοις σου, τὸν Ρώμης Εὐγένιον, Ἰταλίας τὸν δεινόν, καταβέβληκας δράκοντα, λυμαινόμενον, τῇ προσθήκῃ τὴν πίστιν τῶν Πατέρων· καὶ Χριστοῦ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς αὐτοῦ λύμης διέσωσας

Ἦχος β'. Ποίοις εὐφημιῶν στέμμασιν.

Ποίοις μελωδικοῖς ᾠσασιν ἐπαινέσωμεν τὸν θεῖον Μάρκον, ρήτορα ρητόρων τὸν ἔνθεον, καὶ τὸν δημηγόρον τῆς χάριτος; λιγυράν φωνὴν τῆς Ἐκκλησίας; τὸ στόμα, τῆς εὐσεβείας τὸ θεσπέσιον; τὰ χεῖλη, τὰ οὐρανόβροντα τῆς πίστεως; γλῶσσαν τὴν ἐκδικὸν δόξης, ὁρθῆς τῶν Πατέρων; ὑφ' ἧς ἄφωνοι καὶ πρηγεῖς, εἰς γῆν κατεβλήθησαν οἱ τῆς Δύσεως ὡς ἐμβρόντητοι.

Ποίοις νικητικοῖς ἄνθεσι, στεφανώσωμεν τὸν θεῖον Μάρκον; τῆς ὀρθοδοξίας τὸν πρόμαχον; καὶ κακοδοξίας ἀντίμαχον; τὸν λαμπρὸν Χριστοῦ τρισαριστέα; τὸν πύργον ὁρθῶν δογμάτων τὸν ἀκλόνητον; τὸν μέγαν παγκρατιάρχην τὸν ἀήττητον; τὸν ἀληθῆ μονομάχον, Ὀρθοδόξων πάντων; τὸν δι' οὗ ὄφρυν Δυτικῶν, Χριστὸς καταβέβληκεν ὁ ἔχων τὸ μέγα ἔλεος.

Ποίοις ἱεραρχῶν στέμμασιν ἀναδήσωμεν τὸν θεῖον Μάρκον, τῆς Ἐφέσου πρῶτην τὸν πρόεδρον; νῦν δὲ οἰκουμένης διδάσκαλον, τοποτηρητὴν ἐφ' ὅσων θρόνων; τὸν μέγαν Ἀρχιερέα τε καὶ ὅσιον; προβάτων, τῶν λογικῶν ποιμένα ἄριστον; τὸν μιμητὴν τοῦ Δεσπότου; τὴν ψυχὴν ἰδίαν ἐκτιθέντα ὑπὲρ αὐτῶν; καὶ πᾶσιν αἰτούμενον, ἰλασμόν καὶ μέγα ἔλεος.

Δόξα **Ἦχος πλάγιος β'.**

Σήμερον ἀνέτειλεν ἐν τῷ στερεώματι τῆς Ἐκκλησίας, ἡ σεβάσμιος πανήγυρις τοῦ Ἱεράρχου, καὶ τῆς ὀρθοδοξίας ἡμῶν προμάχου καὶ φύλακος. Δεῦτε οὖν φιλέοργοι πάντες τὰ χαριστήρια τούτῳ προσάγοντες, ἐν φωναῖς ἀλλαλαγμοῦ, τὴν μνήμην αὐτοῦ ἐορτάσωμεν λέγοντες. Χαίροις, Μάρκε ἀοίδιμε, τῆς ἐφ' ὧς φωστήρ ὁ λαμπρότατος καὶ τῆς δύσεως πρηστήρ φλογερώτατος. Χαίροις τῶν Ὀρθοδόξων ἡμῶν τὸ μέγα ἐκνίκημα, καὶ τῶν κακοδόξων Λατίνων τὸ παντέλειον ἥττημα. Χαίροις ὁ ὑπὲρ τῆς δόξης τῶν Πατέρων, μυρίου πόνους

καταβαλόμενος, καὶ πρὸς τὴν αἵρεσιν μέχρις αἵματος ἀνταγωνισάμενος. Αἴτησαι πρεσβείαις σου ἀσάλεūtους ἡμᾶς ἐν τῇ πίστει τηρηθῆναι, καὶ σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Καὶ νῦν **Τίς μὴ μακαρίσει σε.**

Εἵσδος Φῶς ἱλαρὸν, **Τὸ προκείμενον τῆς ἡμέρας, καὶ τὰ Ἀναγνώσματα.** (*)

Εἰς τὴν Λιτὴν ἡχος α'.

Εὐφραίνου ἐν Κυρίῳ πόλις ἡ Κωνσταντίνου, ἡ γόνον ἐνέγκασα, πάντας διενεγκόντα Μάρκον τὸν ἀοίδιμον, ἐφ' ὃς τὸν ἀήττητον ἀριστέα, ἄριστα καὶ λαμπρῶς, τὸν ὑψιστον Πάπαν καθελόντα, τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος. Ἀνάλαβε τῶν ᾠμάτων, τὴν λιγύφθογον κινῦραν, καὶ μέλπε τὸν αἰσχύναντα τῶν Λατίνων τὰ στίφη, περικροτοῦσα φαιδρῶς τούτου σήμερον, τὴν μνήμην τὴν ἑνδοξον.

Ὁ αὐτός.

Ως μέγα ὑπάρχει σου τὸ κατόρθωμα, ἀγιώτατε Μάρκε ὡς θαυμαστή σου καὶ ξενήκουστος ἡ ἔνστασις τῶν γὰρ ἡμετέρων, τῶν μὲν βία, τῶν δὲ πειθοῖ, ἀπλῶς ἀπαξάπαντων; τῇ τῆς πίστεως ὑπαχθέντων καινοτομία, σὺ μόνος καρτερόψυχε, ὑπὲρ τῆς πατρώας δόξης μέχρι τέλους ἀντέσχες πρὸς ἅπαντας, Λατίνους τε φημί καὶ Λατινόφρονας. Καὶ γὰρ τοὺς ὀφείλοντάς σοι συμμαχεῖν ὡς ἀδελφούς, πολεμίους ἔσχες, καὶ δεινῶς ἀντιβαίνοντας. Διὰ τοῦτο ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν, αἰνετὸν τὸ ὄνομά σου, Ἱεράρχα πανθαύμαστε, ὡς μόνου σου τὴν τοῦ μονογενοῦς θεολογίαν ἀπαράτρωτον φυλάξαντος. Διὸ καὶ νῦν παρρησίαν πρὸς αὐτὰν κεκτημένος, δεόμεθα πρέσβευε ὑπὲρ τοῦ φυλάττεσθαι ἡμᾶς ἀτρώτους, ἐκ παντοίας αἰρέσεως.

(*) ὅρα ἐν τέλει τῆς ἀκολουθίας.

Ἦχος δ'.

Τῶν ὀρθοδόξων τὰ συστήματα, χρεωστικῶς σε μακαρίζει, Μάρκε τῆς Ἐφέσου πρόεδρε, ὡς εὐσεβείας στύλον στερεόν, καὶ πρόμαχον ἀήττητον. Σὺ γὰρ ἐν Φερράρα καὶ Φλωρεντία, ἀναφανδὸν ἐξήλεγξας τῶν κακοδόξων Ἰταλῶν, τὴν ἀντίχριστον καινοτομίαν τῆς θείας πίστεως, Πνευματομάχους τοῖς πᾶσι γνωρίσας, ὡς τὴν μοναρχίαν τῆς Θεότητος, εἰς δυαρχίαν τέμνοντας. Γρηγόριον καὶ Βησσαρίωνα, ὡς Παπολάτρας ἀναφανέντας καὶ ἀλλοτριόφρονες, πανταχοῦ, ὡς μιζοθήρας στηλιτεύσας, τὴν ὀρθόδοξον πίστιν σαλευομένην ἐκράτυνας. Ἦν καὶ ἡμᾶς διαφυλάττειν μέχρι τέλους ἀπαράτρωτον, Πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ ὡς ἔχων πρὸς αὐτὸν παρρησίαν πολλήν, πάτερ ἀγιώτατε.

Δόξα ἡχος πλάγιος β'.

Αἰδαμάντινε τὴν ψυχὴν, Μάρκε παναοίδιμε, φωστὴρ δι-
αυγέστατε, τοῦ νοητοῦ τῆς Ἐκκλησίας στερεώματος·
στύλε ἀπερίτρεπτε τῆς εὐσεβείας, τίς σου κατ' ἀξίαν δυνη-
θῆσεται παραστῆσαι τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας, τοὺς τε πρὸς ἄλ-
λοτρίους, καὶ μὴν καὶ τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως ; μεθ' ὧν ἀν-
δρικώτατα συμπλεκόμενος, τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, τὸ
ὑπερθαύμαστον τῆς νίκης κατὰ πάντων ἀνέστησας τρόπαιον,
ὡς ἡ ἐκ τοῦ Παπικοῦ στόματος προελθοῦσα ἀπόφασις τρανῶς
ἐμαρτύρησε λέγουσα. Ἐποιήσαμεν οὐδέν, πάντες οὐδεῖς. Ὡς
νέον δὲ Ζωροβάβελ σὲ κηρύττομεν, ὅτι τὴν ἐν Ἰταλίᾳ πεπτω-
κυῖάν πως ὀρθόδοξον ἡμῶν πίστιν, οἴκαδε ἐπιστρέφει ἀνώρθω-
σας, καὶ ἀπανταχοῦ ταῖς Θεοσόφοις σου διδασκαλίαις συνέστη-
σας. Διὸ καὶ εἰς αἰῶνας εὐφημοῦμεν τὴν ἐνδοξον μνήμην σου.

Καὶ νῦν. Θεοτόκε σὺ ἡ ἄμπελος.

Εἰς τὸν στίχ. προσόμ. Χαίροις ἀσκητικῶν ἀληθῶς.

Χαίροις ὁ Ἱερώτατος νοῦς, Θεολογίας ὁ κανὼν ὁ εὐθύ-
τατος, Τριάδος τῆς ὑπερθέου, ὁ συντηρήσας καλῶς ἀσυγ-

χύτους θείας ιδιότητας. Πατὴρ μὲν τὸν αἷτιον, μόνον εἶναι
Θεότητος· αἰτιατὸν δέ, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, θείοις
δόγμασι, Θεολόγων ἐπόμενος τὸ αἷτιον ὁ πόρρω βαλλόμενος,
ὡς σύγχυσιν ἐπεισάγων, καὶ σμῆνος ἄλλων αἱρέσεων, Χριστὸν
ἐκδυσώπει, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι τὸ μέγα ἔλεος.

Στίχ. Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν.

Χαίροις ὁ Ἱερὸς γραμματεὺς, τῆς ὑψηλῆς θεοσοφίας τῆς
χαρίτος· τὸ στόμα τῶν Θεολόγων, τῆς Ἐκκλησίας Χρι-
στοῦ, ὁ μέγιστος γίγας καὶ ἀήττητος. Ἐφέσου τὸ καύχημα,
Ζωροβάβελ ὁ δεύτερος· ὁ ἀναστήσας τὸ ὀρθόδοξον φρόνημα, ὃ
κατέπεσεν, ἐν τῇ Δύσει τὸ πρότερον. Ἀνθρωπε ἐπουράνιε, ἐπί-
γειε ἄγγελε, τῶν Ὀρθοδόξων ἡ δόξα, σκευὸς χαρίτων τοῦ Πνεύ-
ματος, Χριστὸν μὴ ἐλλίπης, ἱκετεύων ὑπὲρ πάντων τῶν εὐφη-
μούντων σε.

Στίχ. Στόμα δικαίου ἀποστάζει Σοφίαν χεῖλη δὲ ἀνδρῶν.

Χαίροις Ἱεραρχῶν καλλονῇ, τῶν ἀσκητῶν περιφανὲς σε-
μολόγημα· ὁ πράξει καὶ θεωρίᾳ κεκοσμημένος λαμπρῶς
ἀρετῶν τῶν θείων τὸ θησαύρισμα· πρᾶότητος σκήνωμα, προσευ-
χῆς ἐργαστήριον τῆς ἀενάου, τῆς σοφίας κειμήλιον, ταπεινώ-
σεως τὸ τερπνὸν ἐνδιαίτημα· ἥλιε διακρίσεως· εἰρήνης τὸ τέ-
μενος· διπλῆς ἀγάπης ὁ οἶκος, τῆς πρὸς Θεὸν καὶ τὸν ἐγγιστα.
Χριστὸν ἐκδυσώπει, τοῦ δωρήσασθαι τῷ κόσμῳ τὸ μέγα ἔλεος.

Δόξα. ἡχος δ'.

Δεῦτε οἱ Ὀρθόδοξοι πάντες καὶ εὐσεβείας ζηλωταί, δεῦτε
καὶ θεάσασθε τοῦ θείου Μάρκου, πάλιν καὶ νίκην ξενή-
κουστον, τοὺς ὅρους ὑπερβαίνουσιν τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως.
Ὡ τοῦ θαύματος, εἰς ἀνὴρ μονώτατος, τὴν πανοπλίαν ἐνδεδυμέ-
νος τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματος, ἐν τῇ καρδίᾳ ἵσταται τῆς Ἰτα-
λίας, Ἰουλιανὸν καὶ Ἰωάννην, καὶ πάντας τοὺς ἐναντίους, ἄλ-
λοτρίους τε καὶ τοὺς ἡμετέρους, γενναίως ἐλέγχων καὶ κατὰ

κράτος νικῶν. Ὡς αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη, ἡ τὸν κόσμον νικήσασα, ἡ ὁρθόδοξος πίστις ἡμῶν· καὶ ὁ ἐν αὐτῇ καὶ κατ' αὐτὴν πιστευόμενος, Χριστὸς ὁ Θεὸς, καὶ σωτὴρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ἀπολυτίκιον Θείας πίστεως. ἤχος γ'.

Θείας πίστεως ὁμολογία, μέγαν εὐρατο ἡ Ἐκκλησία, ζηλωτὴν σε θεῖε Μάρκε πανεύφημε, ὑπερμαχοῦντα πατρώου φρονήματος, καὶ καθαιροῦντα τοῦ σκότους ὑψώματα· ὅθεν ἄφεςιν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἰκέτευε, δωρήσασθαι ἡμῖν τοῖς σὲ γεραίρουσιν.

Καὶ νῦν. **Σὲ τὴν μεσιτεύσασαν.**

ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΟΝ

Μετὰ τὴν α'. Στιχολογίαν, Κάθισμα.

Ἦχος α'. Τὸν τάφον σου Σωτήρ.

Πυξίον μυστικὸν καὶ θεόγραφον πλάκα, καὶ βίβλον νοητὴν σὲ κηρύττομεν Μάρκε· ἐν αἷς ἀναγινώσκομεν, τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, ἀπαράτρωτον, καὶ τῶν Λατίνων προσθήκην ἀποβάλλομεν τῶν Ὀρθόδοξων οἱ δῆμοι, οἱ σὲ μακαρίζοντες.

Δόξα τὸ αὐτό. Καὶ νῦν. **Θεοτοκίον.**

Μαρία ἡ τὰς τρεῖς ἀνηκούστους ἐνώσεις, ἐνώσασα φρικτῶς, παρθενίαν καὶ τόκον, Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον, πίστιν τε καὶ πιστεύουσιν, τοῖς ξενίζουσι τούτοις καρδίαν ἀνθρώπου· ἡμᾶς ἐνώσον, τῇ τοῦ Υἱοῦ σου ἀγάπῃ, καὶ σῶσον πανύμνητε.

Μετὰ τὴν β'. στιχολ. Κατεπλάγη Ἰωσήφ.

Κατεπλάγησαν ὁμοῦ, πάντες οἱ Δύσεως σοφοί, καὶ ἐφάσαν τὴν ἰσχὺν, τῶν διαλέξεων τῶν σῶν, παρισταμένου ἐν

μέσῳ τοῦ συνεδρίου ὅπως ἐξ ἐτοίμου πρὸς ἅπαντας ἐδίδου ἀποκρίσεις, θεόσοφε, ἐξ ὁπλοθήκης θείας τῶν Πατέρων, καὶ γραφικῶν παραστάσεων δι' ὧν πῇν τούτων, ἐξω σοφίαν, ἐδειξας μωρανθεῖσαν.

Δόξα τὸ αὐτό. Καὶ νῦν. **Θεοτοκίον.**

Απειρόγαμε ἀγνή, πῶς συλλαμβάνεις ἐν γαστρὶ, τὸν ἀπάντων τὴν πνοήν, περικρατοῦντα ἐν χερσὶ; φράσον ἡμῖν τὸν λόγον τοῦ μυστηρίου σου. Πανάληθές ἐστι τοῦτο, ὃ ἄνθρωπε· καὶ παῦσαι ἐρευνῶν τὸ δυσθεώρητον, ὕψος καὶ βάθος, μήκος καὶ πλάτος, τῆς ἀπορρήτου λοχείας μου. Νικᾷ γὰρ ὁντως, ἐννοίαν πᾶσαν ἀνθρώπων τε καὶ Ἀγγέλων.

Μετὰ τὸν Πολυέλ. Τὴν Σοφίαν καὶ λόγον.

Η τοῦ Πνεύματος χάρις τοῦ παντουργοῦ, καθαρῶτατον σκεῦος καὶ ἱερὸν, εὐροῦσά σε θεόσοφε, ἐξεχύθη σοῖς χεῖλεσι, καὶ ὄργανον εἰργάσατο πληρῶσαι ἃ ὤρισε, τὴν Ἐκκλησίαν πᾶσαν, θανεῖν κινδυνεύουσιν, τῇ κακοδοξίᾳ τῶν Λατίνων ζῶσαι. Διὸ οἱ Ὀρθόδοξοι, ὡς ζῶν οἰκουμένης σε εὐφημοῦντες κραυγάζομεν. Πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ τῶν πταισμάτων ἄφεςιν δωρήσασθαι τοῖς ἐορτάζουσι πόθῳ τὴν ἀγίαν μνήμην σου.

Δόξα τὸ αὐτό. Καὶ νῦν. **Θεοτοκίον.**

Η λῖομορφον ἄρμα τὸ τοῦ Δαβὶδ, πορφυρόστρωτος κλίνη τοῦ Σολομῶν, τόμος θεοχάρακτος, Ἡσαίου καὶ ἔμφυχος, σκηνὴ τοῦ Μωϋσέως, καὶ τεῖχος ἀδάμαντος, σὺ τοῦ Ἀμὼς ὑπάρχεις, λυχνία χρυσήλατος, ἡ τοῦ Ζαχαρίου, Δανιήλ τε τὸ ὄρος, πυξίον χρυκόλευκον Ἀβρααμ, καὶ τὸ ἐξοχόν, Προφητῶν περιήχημα, πρέσβευε τῷ Υἱῷ καὶ Θεῷ, τῶν πταισμάτων ἄφεςιν δωρήσασθαι, τοῖς προσκυνοῦσιν ἐν πίστει, τὸν πανάγιον τόκον σου.

Οἱ Ἀναβαθμοὶ, τὸ Α'. Ἀντίφωνον τοῦ δ'. Ἦχου.

Προκείμενον ἦχος δ'.

Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν. **Στίχ.** Ἀκούσατε ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη. **Π**ᾶσα πνοή. **Εὐαγγέλιον κατὰ Ἰωάννην** Εἶπεν ὁ Κύριος· Ὁ μὴ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας. **Ο Ν'.**

Δόξα, Ταῖς τοῦ Ἱεράρχου. Καὶ νῦν, Ταῖς τῆς Θεοτόκου

Εἶτα τὸ Ἰδιόμελον

Ἦχος πλάγιος β'.

Τῆς ἐμπαθοῦς δυάδος ὑπεραρθεῖς, καὶ τῆς ὑλικῆς τετράδος ἤδη λυθεῖς, τῆς ἐν μονάδι τριάδος, καὶ ἐν τριάδι μονάδος σὺ τριαδικὸς καὶ μοναδικὸς, ἐπόπτης, γέγονας ἄμεσος καὶ τῇ τῶν πρωτοτόκων συναυλιζόμενος πανηγύρει, τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν, πάτερ ἀγιώτατε.

Οἱ Κανόνες· ὁ τῆς Θεοτόκου μετὰ τῶν Εἰρμῶν εἰς ζ'. καὶ τοῦ Ἀγίου εἰς η'.

ᾠδὴ α'. Ἦχος πλάγιος δ'. Ἀμαρτηλάτην Φαραώ.

Τὸ μελουργὸν τοῦ Παρακλήτου ὄργανον, ἡ λιγυρά καὶ τερπνὴ, πάγχορδος κιθάρα, τῆς ἐνθέου γνώσεως, κινύρα θεοκρότητε, ὀρθοδόξων δογμάτων, ἡ τοὺς πιστοὺς καταθέλγουσα, ἐμπνευσὸν μοι λόγον ὑμνοῦντί σε.

Οποταμὸς θεολογίας σήμερον, ἐκ τῆς Ἑδέμ πλημμυρεῖ, καὶ εἰς ἀρχὰς κόσμου, τέτταρας μερίζεται, εὐφραίνων τοῖς ὁρμήμασι, τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν· δεῦτε ἀντλήσατε ἀνθρώποι, τούτου τὰ ζωήρρυτα νάματα.

Ναὸς Θεοῦ ἡγιασμένος γέγονας, Μάρκε θεόσοφε, τὴν καρδίαν ἔχων, ὡς ἀγίαν τράπεζαν· τὸν νοῦν ὡς Ἱερέα δέ, τὴν δὲ θέλησιν πάτερ, ὡς ἱερεῖον ἀμώμητον, τοῦ πιστοῦ λαοῦ προθυόμενον.

Εὐκλεεστάτη Βασιλὶς γεγέννηκας, τὸν Βασιλέα Χριστὸν, οὗ ἡ βασιλεία, βασιλεία πέφυκε, πάντων αἰώνων ἄχραντε, ἐκ πατρὸς Βασιλέως, ὡς ἀϊδίου ἐκλάμψαντος ἐν ταῖς σαῖς ἀγκάλαις βαστάσασα.

ᾠδὴ γ'. Οὐρανίας ἀψίδος.

Υφ' Ὀσίων τιμᾶσθαι, σὲ θεμιτὸν Ὅσιε, ὑπὸ Θεολόγων, ὡς Θεοῦ Θεολόγον ἀκρότατον, διερμηνεύοντα, θεολογίας τὰς τούτων, θεολόγῳ γλώττῃ σου, καὶ νῶ θεόφρονι.

Γίγας ὥσπερ γενναῖος δραμεῖν ὁδὸν ἔχαιρες, οὐρανοῦ ἀπ' ἄκρου, οὐρανοῦ ἕως ἄκρου τῆς Δύσεως ἐν παραστήματι γιγαντιαίῳ τῶν λόγων, κρατύνων τῆς πίστεως τὰ θεῖα δόγματα.

Εὐγενείας τὸ ἄκρον, πεπλουτηκὼς ἄωτον, Ἑυγενικὸς Μάρκος, φερωνύμως ἐκλήθης μακάριε, ὅπερ γεγέννησαι, πρῶτην κληθεῖς καταλλήλως, ἢ ὅπερ προκέκλησαι, γεγονὼς ὕστερον.

Θεοτοκίον

Νύμφη ὥφθης ὡραία, Θεοῦ Πατρός ἄχραντε, τοῦ Υἱοῦ δὲ μήτηρ, καὶ θυγάτηρ τοῦ Πνεύματος πάγκαλος· κοιμητήριον τῆς ἀρχιφώτου Τριάδος, ὅλης τῆς Θεότητος ἐμψυχον τέμενος.

Κάθισμα. Τὴν σοφίαν καὶ λόγον.

Τοὺς λειμῶνας τῶν θείων Μάρκε γραφῶν, καὶ Πατέρων Ἀγίων τῶν συγγραφῶν, σοφῶς περιενόστησας, φιλεργὸς ὥσπερ μέλισσα, καὶ τῆς ὀρθοδοξίας τὰ ἄνθη δρεψάμενος, ἐν μέλι ἐξ ἀπάντων, γλυκὺ κατεσκεύασας, καὶ παρέθου πᾶσι, τοῖς πιστοῖς θεοφόρε. Διὸ οἱ γενόμενοι, γλυκασμοῦ ἐν τῷ φάρυγκι, τῆς διανοίας βοῶμέν σοι. Πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ τῶν πταισμάτων ἄφεσιν δωρήσασθαι, τοῖς ἐορτάζουσι πόθῳ τὴν ἀγίαν μνήμην σου.

Δόξα τὸ αὐτό. Καὶ νῦν Θεοτοκίον.

Χαῖρε θρόνε πυρίμορφε τοῦ Θεοῦ, χαῖρε κόρη καθέδρα βασιλική· κλίνη πορφυρόστρωτε· χρυσοπόρφυρε θάλαμη· χλαμὺς ἀλουργόχροε· τιμαλφέστατον τέμενος· ἀστραπηφόρον ἄρμα· λυχνία πολύφωτε. Χαῖρε Θεοτόκε, δωδεκάτειχε πόλις, καὶ πύλη χρυσήλατε καὶ παστὰς ἀγλαόμορφε, ἀγλαόχρυσε τράπεζα, θεοκόσμητον σκήνωμα. Χαῖρε ἐνδοξε νόμφη ἡλιοστάλακτε. Χαῖρε μόνη ψυχῆς μου εὐπρέπεια.

Ῥδὴ δ'. Σὺ μου ἰσχὺς.

Ιεραρχῶν, τὸ θεῖον ὄντως ἐντρύφημα Ἐφρεσίων, τὸ ἐξοχὸν αὐχημα, χριστιανῶν Ἀνατολικῶν, ὕψωμα γενναῖον, καὶ Δυτικῶν τὸ κατάπτωμα, καύχημα ἀληθείας, ἐξουθένημα πλάτης, τῆς Ἐφέσου ὁ Μάρκος ὑμνεῖσθω μοι.

Καταγελᾷ, πόλις δεινῶν ἐλεπόλεων, πύργον σχοῦσα, προβλήτην στερέμιον· ἡ δὲ Χριστοῦ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, πύργον προβαλλομένη σὲ ἄρρηκτον, στρουθὸν ὥσπερ ἐμπαίζει, ἐκκρούουσα ἐνέδρας, καὶ δεινὰ τῶν Λατίνων σοφίσματα.

Οπαμφαῆς, σήμερον ἐλαμψεν ἥλιος, ἐξ ἐφᾶς Μάρκος ὁ πανάριστος, καὶ τοῦ δρυμοῦ ψαλμικῶς εἰπεῖν, συνήχθη θηρία, τῆς Δύσεως οἱ ἀπόγονοι, καὶ μάνδρας εἰς ἰδίας, ἐκοιτάσθη αὐτίκα, ἀστραπὴν τοῦ φωτὸς μὴ ἐνέγκαντα.

Θεοτοκίον.

Νέος Ἀδάμ, ἀντὶ τοῦ πάλαι γεγένηται, ὁ υἱὸς σου· σὺ δὲ μητὲρ ἄχραντε, ἀντὶ τῆς Ἑῤας· ὁ δὲ Σταυρὸς, ἀντὶ γνωστοῦ ξύλου· ὁ Γαβριὴλ ἀντὶ ὀφειῶς· ἀντὶ Ἐδὲμ ὁ πόλος· ἡ χαρὰ ἀντὶ λύπης· ὧ καλῶν θημωνία ἀντίστροφος.

Ῥδὴ ε'. Ἰνα τί με ἀπώσω.

Μόνος μέσῳ Λατίνων ὑπερασπιζόμενος ἐγένου πάνσοφε, τῆς πατρὸς δόξης καὶ ἀντὶ συμμαχούντων ἐκέχρηστο,

φεῦ, ὡς πολεμίους, τοῖς ἡμετέροις ψευδαδέλφοις. Ὡ ψυχῆς στερωτότερας ἀδάμαντος.

Απαθείας εἰς ὕψος, πρώην δι' ἀσκήσεως Μάρκε ἀνέδραμες, καὶ σεαυτὸν καθάρας, θεωρία καὶ πράξει μακάριε, τῆς Θεολογίας, ὕστερον σάλπιγγ' ἀνεδείχθης, διηχοῦσα τοῦ κόσμου τὰ πέρατα.

Ρητορεύουσα γλῶσσα, ρυθμῷ καὶ μεθόδοις τῆς τέχνης βρενθούσα, οὐκ ἰσχύει πάτερ ἐγκωμίου σοὶ πλέξασθαι στέφανον, σὺ γὰρ μόνος ὠφθης, τῆς ἀχραιφνοῦς πατέρων δόξης, καὶ ταμίας καὶ φύλαξ καὶ πρόμαχος.

Θεοτοκίον.

Κέντρον ὠφθης χαρίτων, σφαῖρά τε πολὺαστρος θεογαρίτωτε, τῶν ζωδίων κύκλος, δι' οὗ μέσον διέβη ὁ ἥλιος, τῆς δικαιοσύνης, καὶ τῆς φορικτῆς οικονομίας, τὴν περίοδον πᾶσαν ἐπλήρωσε.

Ῥδὴ ς'. Ἰλάσθητί μοι Σωτήρ.

Οστύλος μὲν τοῦ πυρὸς, τὸν Ἰσραὴλ καθωδήγησε, πρὸς Χαναναίαν ποτέ· σὺ δὲ καθωδήγησας, ταῖς θεολογίαις σου, τὸν λαὸν Κυρίου πρὸς τὴν πίστιν τὴν ὁρθόδοξον.

Νέος Δαβὶδ ἀληθῶς, ἐδείχθης Μάρκε φοίδιμε, ὡς δεύτερον Γολιάθ, τὸν Ρώμης Εὐγένιον, κτείνας τῇ σφενδόνη σου ὅτι Θεοῦ ζῶντος, παρατάξεις προσεξύβρισε.

Αγάλλου ἡ τοῦ Χριστοῦ, νῦν Ἐκκλησία καὶ χόρευε, πλουτήσασα ἐκ Θεοῦ Μάρκον τὸν σοφώτατον, ἀήττητον πρόμαχον, τῆς ὁρθοδοξίας, δι' οὗ τρέπεις πολεμίους σου.

Θεοτοκίον.

Σὲ γενεαὶ γενεῶν, Θεόνυμφε μακαρίζομεν, ὡς τετοκυῖαν Θεόν, τὸν ὄντως μακάριον, καὶ τοὺς τὰ προσταγμάτων αὐτοῦ ἐκπληροῦντας, μακαρίους ἐργαζόμενον.

Κοντάχιον. Ἡ Παρθένος σήμερον.

Πανοπλίαν ἄμαχον ἐνδεδυμένος θεόφρον, τὴν ὄφρυν κατέσπασας, τῆς Δυτικῆς ἀνταρσίας, ὄργανον τοῦ παρακλη-
του γεγεννημένος, πρόμαχος ὀρθοδοξίας προβεβλημένος. Διὰ τοῦτό σοι βοῶμεν, χαίροις, ὦ Μάρκε, ὀρθοδόξων καύχημα.

Ὁ οἶκος.

Τίς ἀμοιβή; τίς ἀνταπόδοσις ἀξία παρ' ἡμῶν σοι προσ-
ενεχθήσεται, Μάρκε ἀγιώτατε; σὺ γὰρ δι' ἀσκήσεως
προκαθαρθείς, Θεολογίας γέγονας ὄργανον· καὶ Ἱεράρχης χρη-
ματίσας, ὑπὲρ τῆς πατρώας δόξης, πρὸς δυτικούς ἡγωνίσω μέ-
χρὶς αἵματος· τῶν τῇ κακοδοξίᾳ καταπεσόντων, ἀνάστασις γέ-
γονας· τῶν παραπεσεῖν κινδυνεύοντων ἀσφάλεια· τῶν διεστώ-
των ἔνωσις· καὶ πάντων ἀπλῶς τῶν Ἀνατολικῶν, ὀρθοδοξίας
ἀνεδείχθης Διδάσκαλος. Διὰ τοῦτο κατὰ χρέος ἐκβοῶμέν σοι
ἀπαύστως, χαίροις, ὦ Μάρκε, ὀρθοδόξων καύχημα.

Τῷ αὐτῷ μηνὶ ιθ'. Μνήμη τοῦ ἐν Ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν,
Μάρκου Ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ, καὶ τῆς
ὀρθοδοξίας προμάχου καὶ φύλακος.

Στίχ. Κρατεῖ μὲν Ἀτλας μυθικῶς ὦμοις πόλον,
Κρατεῖ δ' ἀληθῶς, Μάρκος ὀρθοδοξίαν.
Τὸ μεῖναι ἐντὸς Ὀρθοδοξίας ὄρων,
Ἀνατολικοῖς κληρὸς ἐκ Μάρκου μόνου.
Εἰ μὴ Σαβὰθ σπέρμα Ὀρθοδοξίας,
Ἐδωκε Μάρκον, οὐκ ἂν ἠυσεβήσαμεν.
Τῇ δ' ἐννάτῃ δεκάτῃ νόες ἔνθεν Μάρκον ἄειραν.

Ὡδὴ ζ'. Οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαίας.

Μαργαρίτας τιμίους, πολυτάλαντον ὄλβον καὶ ἀναφαί-
ρετον, Χριστοῦ τῆς Ἐκκλησίας, τὰ θεολογικά σου κα-
ταλείπεις συγγράμματα· δι' ὧν πλουτίζεις ἡμῶν, τὰς πενομέ-
νας φρένας.

Αῖλλον Κύριλλον, Πάτερ, ἄλλον Ἀθανάσιον ἢ Θεολόγον
τε, νέον σὲ Ἰωάννην οἱ πολλοὶ ἐκάλουν, ὑποστρέ-
ψαντα βλέποντες, ὡς ἀριστεὰ λαμπρὸν, καὶ μιμητὴν ἐκείνων.

Σὲ ἐμίσησαν μάκαρ, ὡς ἐν πύλαις ἐλέγχοντα, καθὼς γέ-
γραπται, Λατῖνοί τε συμφώνως, μετὰ Λατινοφρόνων, καὶ
καλῶς μὴ πειθόμενον, ψευδεῖ ἐνώσει αὐτῶν ὡς Θεοῦ χωρι-
ζούση.

Θεοτοκίον.

Ιατῆρα τῶν νόσων, ἐλατῆρα τῶν πόνων, δοτῆρα πάντων
καλῶν, φωστῆρα τῶν ἐν σκότει, σωτῆρα τῶν ἐν πλάνῃ ἢ
γεννήσασα Δέσποινα νοσοῦντά με ψυχικῶς ἰάτρευσον καὶ σῶσον.

Ὡδὴ η'. Ἑπταπλασίως κάμινον.

Στήλην σε ζῶσαν πίστει, ὀρθοδόξου κηρύττομεν, ὅρον
ἀκραιφνοῦς, Θεολογίας πάνσοφε· κανόνα εὐθύτατον, τῶν
θείων παραδόσεων, στάθμην ἀκριβῆ, τῆς ἀληθοῦς εὐσεβείας,
ἐκκλίνουσιν ἐπίσης, περιττὸν καὶ ἐλλεῖπον, ὡς ἐκ τοῦ ἀντιθέ-
του κακίας ὁμοτίμου.

Τῶν διεστώτων ἔνωσις, τῶν πεσόντων ἀνόρθωσις, καὶ
τῶν κλονουμένων, στηριγμὸς γεγένησαι, ἀρμόσας τοὺς
ἅπαντας, διὰ Συνόδου Μάρκε σοφὲ, ἐν τῷ ἀσφαλεῖ, ὀρθοδοξίας
κανόνι, βοῶντας εὐχαρίστως, ἱερεῖς ἀνυμνεῖτε, λαὸς ὑπερυψοῦτε
εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας.

Εστενοχῶρει ἄγιε, τὴν πλατεῖαν καρδίαν σου, ἢ διηνε-
κῆς τῆς Ἐκκλησίας μέριμνα, ὑφ' ἧς ἐκκαίόμενος, ὥσπερ
ὁ μέγας Παῦλός ποτε, πόλῳ ἐκζητεῖς, τὸν προστησόμενον ταύ-
της, μετὰ τὴν κοίμησίν σου· καὶ εὐρὼν ὡς ἐπόβεις, Γεννάδιον
τὸν πάνυ, ἡδέως ἐκοιμήθης.

Θεοτοκίον.

Φῶς ἡ τὸ πρῶτον τέξασα, τὸ Ἀγγέλους τὰ δεύτερα, φῶτα ὑποστῆσαν, καὶ φῶς τὸ πρωτόγονον, δημιουργήσαν, αὐθίς τε φωστῆρας δύο παραγαγόν, ἐπὶ πᾶσι δέ, ψυχὴν ὡς φῶς οὐσιῶσαν, καὶ φῶτα ὑποδεῖξαν, προστάγματα οικεῖα, φῶτισον τοῦ νοός μου, τὸν ζῶπον Θεοτόκε.

Ὡδὴ θ'. Ἐξέστη ἐπὶ τούτῳ ὁ οὐρανός.

Ως ὄντως θαυμαστή σου, παμβασιλεῦ, καὶ μεγίστη ἦν ἐδειξας πρόνοιαν, περὶ τὸν σὸν, Μάρκον προαιρέσεως φονικῆς, Λατίνων λυτρωσάμενος, καὶ τῇ Ἑκκλησίᾳ σου ἀποδούς, ἀπήμαντον καὶ σῶον, ὀρθοτομοῦντα ταύτης, θείων δογμάτων τὴν ἀκρίβειαν.

Ενώπιον Τριάδος τῆς ἀρχικῆς, ὑπὲρ ἧς ἡγωνίσω Θεόσοφε, περιεστηκώς, δόξης ἀπολαύεις Θεοειδούς, θέσει Θεός γενόμενος, καὶ φωτὸς πληρούμενος τριλαμποῦς, λυθέντων τῶν ἐσώπτρων, σκιῶν τε παρηγμένων, τῆς ἀληθείας ταῖς ἐμφάσει.

Νικῶσαν τὰς αἰρέσεις νεανικῶς, Δυτικῶν ἀενάως ἀποφαίνε, Μάρκε σοφὲ, πᾶσαν Ἑκκλησίαν Ἀνατολῆς, ἣτις εὐχαριστοῦσά σοι ψῆφῳ διορίζει Συνοδικῇ, τιμᾶσθαι ἐτησίως, τὴν μνήμην σου Θεόφρον, ὀρθοδοξίας ὡς προϊστόρος.

Θεοτοκίον.

Υμῶ σε τὴν πανύμνητον ἀληθῶς, μεγαλύνω σε τὴν πολυύμνητον ἦν ὕμνεϊ, ὕμνοις ἀσιγήτοις πᾶσα πνοὴ τεκοῦσαν ὑπερύμνητον, λόγον ὃν ὕμνοῦσιν ἐν οὐρανοῖς, χίλιαι χιλιάδες, μυρία μυριάδες, ἐν φλογεροῖς ἀύλοις στόμασι.

Ῥεαποστειλᾶριον. Τοῖς μαθηταῖς συνέλθωμεν.

Ο αἰσθητὸς μὲν ἥλιος, τῆς ἑω ἐξανίσχων, φωτίζει κόσμον ἅπαντα, φθάσας δὲ Δύσιν ὅμως, ἰδίας κρύπτει ἀκτί-

νας· σὺ δὲ ὡ θεῖε Μάρκε, καὶ ἐν τῇ ἑω ἐλαμψας, καὶ τὴν Δύσιν δὲ φθάσας, λόγοις σοφοῖς ἐν αὐτῇ ἐξέλαμψας πολλῶ μᾶλλον· ὅθεν ὥφθης λαμπρότερος τοῦ ἡλίου Θεόφρον.

Ἔτερον. Γυναῖκες ἀκουτίσθητε.

Τὸν τῆς Ἐφέσου πρόεδρον, καὶ οἰκουμένης μέγιστον, διδάσκαλον καὶ σωτῆρα, ἀνευφημήσωμεν Μάρκον· στύλος γὰρ ἀπερίτρεπτος, ὀρθοδοξίας γέγονε, καὶ καταπέλτης κραιπτός, καὶ κεραυνὸς καταφλέγων κακαδοξίας Λατίνων.

Θεοτοκίον.

Μαρία ὁ χρυσόπαστος, τῆς Θεότητος θάλαμος, εὐγένεια ἡ τοῦ Γένους, ἡ κοσμήσασα κόσμου, τὴν ἀοσμίαν κόσμησης τῆς ψυχῆς μου τὸ ἄκοσμον, τῆς ἐκ πόθου καὶ πίστεως κοσμοῦσης σε ἐν εὐκόσμοις, ὕμνολογίαις παρβένη.

Εἰς τοὺς αἶνους. Ἦχος α'. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Τῆς ὑπερθέου Τριάδος, νῦν ἐλλαμπόμενος, ταῖς φωτουργοῖς ἀκτίσιν, ὅλως φῶς χρηματίζεις· ὅλως ἐξαστράπτων· ὅλως Θεός, κατὰ χάριν μακάριε, φῶς καθορῶν τὸν Πατέρα, φῶς τὸν Υἱόν, φῶς τὸ Πνεῦμα τὸ πανάγιον.

Μάρκε τοῦ λέοντος Μάρκου, πλουτήσας ὄνομα, καὶ θρόνον αὐτοῦ τόπον, Θεοφῶρε ἐπέχων, ἔσον καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ τὴν ἰσχύν, ἀκολούθως ἐπλούτησας. Ὅθεν ὡς λέων βρυχήσας τοὺς δυσμενεῖς Παπολάτραις διεσκόρπισας.

Τοῦ ἐωσφόρου τῆς Ρώμης, φυσιωθέντος δεινῶς, καὶ θρόνον αὐτοῦ θέντος, ὑπεράνω τῶν ἄστρον, σὺ μόνος ζήλῳσας ὡς Μιχαήλ, ἀνεβόησας ἐνδοξ· στῶμεν καλῶς· στῶμεν πάντες ἐν ταῖς σεπταῖς, τῶν Πατέρων παραδόσεσιν.

Τὸς Θεολόγοις συνήφθης, Μάρκε αἰοίδιμε, ὡς Θεοῦ Θεολόγος· τοῖς ὁσίοις δὲ πάλιν, ὡς ὁσιος παμμάκαρ· τοῖς

ἀθληταῖς, ἀθλητῆς ὡς ἀναίμακτος· καὶ τὸν Θεὸν ἱκετεύεις
ὑπὲρ ἡμῶν, τῶν ἐκ πόθου εὐφημούντων σε.

Δόξα ἡχος πλάγιος α'.

Σαλπίζωμεν ἐν σάλπιγχι ἁσμάτων καὶ χορεύωμεν τῷ
Πνεύματι, καὶ κροτήσωμεν εὐφραινόμενοι, ἐν τῇ παν-
δήμῳ πανηγύρει, τοῦ θεοφόρου Πατρός· Βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες
συντρεχέτωσαν, καὶ τῶν δι' ἀγώνων τῶν λογικῶν γενναίως,
τοὺς γόνους τῆς Δύσεως, ἀντιλέγοντας δυσσεβῶς ἐν σοφίᾳ νική-
σαντα εὐφημείτωσαν· ποιμένες καὶ διδάσκαλοι, τὸν τῆς ὀρθο-
δοξίας ἀήττητον προστάτην, συνδραμόντες μακαρίσωμεν· οἱ
ὅσοι τὸν ἀσκητὴν· οἱ ἱερεῖς τὸν ποιμέναν· οἱ ἐν συμφοραῖς τὸν
σωτῆρα· οἱ φιλόσοφοι τὸν Σοφόν· οἱ ἀμαρτάνοντες, τὴν θεο-
μὴν πρεσβείαν· οἱ ἀσθενοῦντες τὸν ἰατῆρα· οἱ θεολόγοι, τὸν
θεολόγον· ἅπαντες οἱ ὀρθόδοξοι, τὸν κοινὸν εὐεργέτην, κατὰ
χρέος ἐγκωμιάζοντες ἀνακράζωμεν· Μάρκε ἀγιώτατε μεσί-
τευσον ὑπὲρ ἡμῶν, πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Δεσπότην, καὶ ρῦσαι
κολάσεως ταῖς ἱκεσίαις σου.

Καὶ νῦν. **Μακαρίζομέν σε.**

Δοξολογία μεγάλη, καὶ ἀπόλυσις. Δίδεται καὶ ἅγιον ἔλαιον
τοῖς Ἀδελφοῖς.

Εἰς τὴν λειτουργίαν τυπικά, καὶ ἐκ τοῦ Κανόνος, Ὡδὴ γ'.
καὶ ς'. Ἀπόστολ. καὶ Εὐαγγέλ. ζήτηι εἰς τὴν τοῦ Ἀγ.
Ἰωάν. Χρυσοστόμ. λειτουργίαν τῇ Π'. τοῦ Νοεμβρίου.

Κοινωνικόν. Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον.

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Γενέσεως τὸ ἀνάγνωσμα.

Ἀκούσας Ἀβραμ, ὅτι ἡγαλῶνται Λὼτ ὁ ἀδελφιδὸς
αὐτοῦ, ἠρίθμησε τοὺς ἰδίους οἰκογενεῖς αὐτοῦ, τριακοσίους δέκα
καὶ ἑκτῶ, καὶ κατεδίωξεν ὀπίσω αὐτῶν ἕως Δάν· καὶ ἐπέπε-
σεν ἐπ' αὐτοὺς τὴν νύκτα αὐτός, καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ μετ' αὐ-
τοῦ. Καὶ ἐπάταξεν αὐτοὺς, καὶ κατεδίωξεν αὐτοὺς ἕως Χο-
βάλ, ἣ ἐστὶν ἐν ἀριστερᾷ Δαμασκού. Καὶ ἀπέστρεψε πᾶσαν
τὴν ἵππον Σοδόμων· καὶ Λὼτ τὸν ἀδελφιδὸν αὐτοῦ ἀπέστρεψε,
καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὸν λαόν.
Ἐξῆλθε δὲ βασιλεὺς Σοδόμων εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, μετὰ τὸ
ὑποστρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς κοπῆς τοῦ Χολοδογόμορ, καὶ τῶν
βασιλέων τῶν μετ' αὐτοῦ, εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σαβῆ· τοῦτο
ἦν πεδῖον βασιλέων. Καὶ Μελχισεδὲκ Βασιλεὺς Σαλήμ ἐξήνεγ-
κεν ἄρτους καὶ οἶνον· ἦν δὲ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου· καὶ
εὐλόγησε τὸν Ἀβραμ, καὶ εἶπεν. Εὐλογημένος εἰ Ἀβραμ τῷ
Θεῷ τῷ ὑψίστῳ, ὃς ἔκτισε τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ εὐλογη-
τὸς ὁ Θεὸς ὁ ὑψίστος, ὃς παρέδωκε τοὺς ἐχθρούς σου ὑποχει-
ρίους σου.

Παροιμιῶν τὸ ἀνάγνωσμα

Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων, καὶ εὐλογία Κυρίου ἐπὶ κε-
φαλὴν αὐτοῦ. Μακάριος ἄνθρωπος ὃς εὔρε σοφίαν, καὶ θνητὸς
ὃς οἶδε φρόνησιν. Κρεῖσσον γὰρ αὐτὴν ἐμπορεύεσθαι, ἢ χρυ-
σίου καὶ ἀργυρίου θησαυρούς. Τιμιωτέρα δὲ ἐστὶ λίθων πολυ-
τελῶν, πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστίν. Ἐκ γὰρ τοῦ στό-
ματος αὐτῆς ἐκπορεύεται δικαιοσύνη, νόμον δὲ καὶ ἔλεον ἐπὶ

γλώσσης φορεῖ. Τοιγαροῦν ἀκούσατέ μου, ὦ τέκνα, σεμνά γάρ ἐρῶ, καὶ μακάριος ἄνθρωπος, ὃς τὰς ἐμὰς ὁδοὺς φυλάξει. Αἱ γὰρ ἐξοδοί μου ἐξοδοὶ ζωῆς, καὶ ἐτοιμάζεται θέλησις παρὰ Κυρίου. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ ὑμᾶς, καὶ προίεμαι ἐμὴν φωνὴν υἱοῖς ἀνθρώπων. Ὅτι ἐγὼ ἡ Σοφία κατεσκεύασα βουλὴν καὶ γνῶσιν καὶ ἔννοιαν ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην. Ἐμὴ βουλὴ καὶ ἀσφάλεια, ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ ἰσχὺς. Ἐγὼ τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ, οἱ δὲ ἐμὲ ζητοῦντες εὐρήσουσι χάριν. Νοήσατε τοίνυν ἄκακοι πανουργίαν οἱ δὲ ἀπαιδεῦτοι ἐνθεσθε καρδίαν. Εἰσακούσατέ μου, καὶ πάλιν, σεμνά γάρ ἐρῶ, καὶ ἀνοίγω ἀπὸ χειλέων ὁρθά· ὅτι ἀλήθειαν μελετήσει ὁ λάρυξ μου, ἐβδελυγμένα δὲ ἐναντίον ἐμοῦ, χεῖλη ψευδῆ. Μετὰ δικαιοσύνης πάντα τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου, οὐδὲν ἐν αὐτοῖς σκολιὸν οὐδὲ στραγγαλιῶδες. Πάντα εὐθέα ἐστὶ τοῖς νοοῦσι, καὶ ὁρθὰ τοῖς εὐρίσκουσι γνῶσιν. Διδάσκω γὰρ ὑμῖν ἀληθῆ, ἵνα γέννηται ἐν Κυρίῳ ἡ ἐλπίς ὑμῶν καὶ πλησθῇσθε Πνεύματος.

Σοφία Σολομῶντος τὸ ἀνάγνωσμα.

Ἐγκωμιαζομένου δικαίου, εὐφρανθήσονται λαοί· ἀθανασία γάρ ἐστιν ἡ μνήμη αὐτοῦ, ὅτι καὶ παρὰ Θεῷ γινώσκεται καὶ παρὰ ἀνθρώποις, καὶ ἀρεστὴ Κυρίῳ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. Ἐπιθυμήσατε τοιγαροῦν, ὦ ἄνδρες, σοφίαν, καὶ πολήσατε καὶ παιδεύθησθε. Ἀρχὴ γὰρ αὐτῆς ἀγάπη, καὶ τήρησις νόμων. Τιμήσατε σοφίαν, ἵνα εἰς τὸν αἰῶνα βασιλεύσητε. Ἀπαγγελῶ ὑμῖν, καὶ οὐ κρύψω ἀφ' ὑμῶν μυστήρια Θεοῦ. Ὅτι αὐτὸς καὶ τῆς σοφίας ὁδηγός ἐστι, καὶ τῶν σοφῶν διορθωτής. Καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ πᾶσα φρόνησις καὶ ἐργασιῶν ἐπιστήμη. Ἡ πάντων τεχνίτις ἐδίδαξέ με σοφία, ἐστὶ γὰρ ἐν αὐτῇ Πνεῦμα νερὸν ἅγιον. Ἀπαύγασμα φωτὸς ἀϊδίου, καὶ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ. Αὕτη φίλος Θεοῦ καὶ προφήτας κατασκευάζει. Εὐπρεπεστέρα δὲ ἐστὶν ἡλίου, καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἀστέρων θέσιν φωτὶ συγκρινομένη, εὐρίσκεται προτέρα. Αὕτη τοὺς θεραπεύοντας αὐτήν, ἐκ πόνου ἐρρύσατο καὶ ὠδήγησεν ἐν τρίβοις εὐθείαις. Ἐδωκεν αὐτοῖς γνῶσιν ἀγίαν καὶ διεφύλαξεν αὐτοὺς ἀπὸ ἐνε-

δρεόντων, ἀγῶνα ἰσχυρὸν ἐβράβευσεν αὐτοῖς, ἵνα γνῶσι πάντες, ὅτι δυνατωτέρα παντός ἐστὶν ἡ εὐσέβεια. Καὶ οὐ μὴ κατισχύσῃ ποτὲ κακία σοφίας, οὐδ' οὐ μὴ παρελεύσεται πονηροὺς ἐλέγχουσα ἡ δίκη. Εἶπον γὰρ ἐν ἑαυτοῖς λογισάμενοι οὐκ ὁρθῶς. Καταδυναστεύσωμεν τὸν δίκαιον, μὴ φεισώμεθα τῆς δσιότητος αὐτοῦ, μηδὲ ἐντραπῶμεν πολιὰς πρεσβύτου πολυχρονίου. Ἔστω δὲ ἡμῶν ἡ ἰσχὺς νόμος. Καὶ ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστὶ, καὶ ἐναντιοῦται τοῖς ἔργοις ἡμῶν, καὶ ἐπιφημίζει ἡμῖν ἀμαρτήματα παιδείας ἡμῶν. Ἐπαγγέλλεται γνῶσιν ἔχειν Θεοῦ, καὶ παῖδα Κυρίου ἑαυτὸν ὀνομάζει. Ἐγένετο ἡμῖν εἰς ἐλεγχον ἑννοιῶν ἡμῶν. Βαρὺς ἐστὶν ἡμῖν καὶ βλεπόμενος, ὅτι ἀνόμοιοι τοῖς ἄλλοις ὁ βίος αὐτοῦ, καὶ ἐξηλλαγμένοι αἱ τρίβοι αὐτοῦ. Εἰς κίβδηλον ἐλογίσθημεν αὐτῷ, καὶ ἀπέχεται τῶν ὁδῶν ἡμῶν ὡς ἀπὸ ἀκαθαρσιῶν, καὶ μακαρίσει ἔσχατα δικαίων. Ἰδωμεν οὖν, εἰ οἱ λόγοι αὐτοῦ ἀληθεῖς, καὶ πειράσωμεν τὰ ἐν ἐκβάσει αὐτοῦ. Ὑβρεὶ καὶ βασάνῳ ἐτάσωμεν αὐτὸν, ἵνα γνῶμεν τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ, δοκιμάσωμεν τὴν ἀνεξικακίαν αὐτοῦ. Θανάτῳ ἀσχήμονι καταδικάσωμεν αὐτὸν, ἐστὶ γὰρ ἐπισκοπὴ ἐκ λόγων αὐτοῦ. Ταῦτα ἐλογίσαντο καὶ ἐπλανήθησαν· ἀπετύφλωσε γὰρ αὐτοὺς ἡ κακία αὐτῶν. Καὶ οὐκ ἔγνωσαν μυστήρια Θεοῦ, οὐδὲ ἔκριναν ὅτι σὺ εἶ Θεὸς μόνος, ὁ ζωῆς ἔχων καὶ θανάτου τὴν ἐξουσίαν, καὶ σώζων ἐν καιρῷ θλίψεως, καὶ ρυόμενος ἐκ παντός κακοῦ· ὁ οἰκτίρων καὶ ἐλεήμων, καὶ διδοὺς τοῖς ὁσίοις σου χάριν, καὶ τῷ σῷ βραχίονι, τοῖς ὑπερηφάνοις ἀντιτασσόμενος.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ
ΑΠΟ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Τὶ το κυρίως αἴτιον τὸ προκαλέσαν τὴν συγκρότησιν
τῆς ἐν Φλωρεντία ψευδοσυνόδου ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ
Παλαιολόγου αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως,
καὶ Εὐγενίου Δ' Ἐπισκόπου Ῥώμης.

Προτιθέμενοι, ἵνα ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ καταδείξωμεν τὸ
πνεῦμα αὐτὸ τῆς ἐν Φλωρεντία συγκροτηθείσης ψευδοσυνόδου ἐπὶ
Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου προτελευταίου Βασιλέως τῆς Κων-
σταντινουπόλεως καὶ Εὐγενίου Δ' ἐπισκόπου Ῥώμης περὶ ἐνώσεως
τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς
διηγήσεως τῆς τότε τῶν πραγμάτων πολιτικῆς καταστάσεως,
ἵνα οὕτως εὐχερέστερον ἐννοήσωσιν οἱ ἀναγνῶσται τοὺς λόγους
τοὺς προκαλέσαντας τὴν συγκρότησιν ἐκείνης, ἐν ᾗ συνεφωνήθη
ἡ ὑποταγὴ τῆς Ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ὀρθοδόξου Ἐκκλη-
σίας, καθ' ἣς μόνος ὁ ἀείμνηστος Ἅγιος Μάρκος Ἀρχιεπίσκο-
πος Ἐφέσου ὁ Εὐγενικός, τρανόφθογγον ἤγειρε διαμαρτυρίαν,
ἐμπνεόμενος ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας τῶν ἀποστολικῶν
καὶ καθολικῶν διδαγμάτων, τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς καὶ
ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Βασιλεύοντων εἰς τὴν ἀρχαίαν τοῦ Βύζαντος πόλιν καὶ πό-
λιν τοῦ Κωνταντίνου τῶν Παλαιολόγων, ταπεινὴ καὶ ἀσθενὴς
ἤδη ἔκειτο ἡ ἄλλοτε ἐνδοξος καὶ ἀκμαία αὐτοκρατορία. Διότι
ἐνθεν μὲν τὰ τέκνα τῆς Ἰταλίας, οἱ Βενετοὶ καὶ Γενουῖνστροι,
τῶν Γάλλων ἤδη ἐκδιωχθέντων ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ

καὶ Θράκη κατακτήσεων, ἐδέσποζον τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους, καὶ τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀττικῆς μέχρι Θεσσαλίας, ἐνθεν δὲ ἄλλοι ἐκράτουν ἀπάσης τῆς Ἀσίας. Τούτου ἕνεκεν οἱ βασιλεῖς Παλαιολόγοι κατέφυγον εἰς τὸ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑκκλησιῶν μέτρον, διότι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους πᾶς πολιτικὸς συνασπισμὸς ἦτο, ὡς φαίνεται, ἀδύνατος, ἐὰν μὴ προηγεῖτο ἡ τῶν Ἑκκλησιῶν ἐνωσις. Πρὸς τὸν ἐθνικὸν τοῦτον σκοπὸν διάφοροι πρεσβεῖαι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς σταλεῖσαι ἐδίδαξαν τοὺς Παλαιολόγους καὶ ἐπεισαν πρῶτον μεταξὺ αὐτῶν τὸν Μανουὴλ μετὰ τὴν ἀνωφελεῖ πρέσβεισιν τοῦ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶ πρὸς τοὺς χριστιανούς τῆς Δύσεως ἡγεμόνας, ἵνα πρεσβεύσῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὰς Αὐλὰς τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, καθολικῆς εἰσέτι διατελούσης. Καὶ δὴ κατὰ τὸ 1400 ἔτος ἀφίει εἰς μὲν τὸν ἀνεψιὸν του τὸν υἱὸν τοῦ Ἀνδρονίκου Ἰωάννην τὴν κηδεμονίαν τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν δὲ γυναῖκά του εἰς τὸν ἐν Πελοποννήσῳ ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐπεχείρησε τὴν βασιλικὴν πρεσβείαν, καὶ τὴν τρίτην Ἰουνίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀφίκετο εἰς Παρισίους, ἐνθα ὁ τότε τῆς Γαλλίας βασιλεὺς Κάρολος ὑπεδέξατο τὸν Μανουὴλ ἐξω τῆς πόλεως μετὰ τῆς προσηκούσης εἰς αὐτοκράτορα τιμῆς, ξενίσας αὐτὸν εἰς τὰ Λούβρεια Ἀνάκτορα. Ὁ Μανουὴλ οὐδὲν κατορθώσας μετὰ δεκαπενθήμερον διαμονὴν ἐν Παρισίοις μετέβη καὶ πρὸς τὸν Ἑρρίκον Δ' τὸν τῆς Ἀγγλίας ἡγεμόνα, ὅστις προφασιζόμενος τὰς ἐμφυλίους ρήξεις εἰς ἃς τότε ὁ τόπος περιεπλέκετο, ἐματαιώσε πᾶσας τοῦ ἐστεμμένου πρεσβευτοῦ τὰς ἐθνικὰς προσδοκίας. Πανταχοῦ ἡ πρεσβεία ἀπῆντησε προσκόμματα ὀφειλόμενα εἰς τὴν κοσμικὴν καὶ πνευματικὴν ἐπιρροὴν τῶν Παπῶν τῆς Ρώμης. (*)

(*) Διότι ὁ Πάπας ἔγραψε πᾶσι τοῖς Δυτικοῖς ὅτι ὁ βοηθήσων τῷ βασιλεῖ Ρωμαίων ἔσται ἀσυχώρητος· προφασισθεὶς ὅτι ἐν τινι τῶν ἐορτῶν δὲν κατεδέχθη ὁ Μανουὴλ νὰ προσκυνήσῃ τὸ ἐπιμνησκίον τῆς δεξιᾶς τοῦ Χωρεπιακόπου ἔχον ἐπ' αὐτοῦ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Ἑκκλησι. Ἱστορία Μελετ. Ἀθηνῶν Τόμ. Γ σελ. 238.

Βαρυαλγῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιστρέφων ὁ γηραιὸς μονάρχης Μανουὴλ Παλαιολόγος, καὶ πεισθεὶς περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἐκ τῆς Δύσεως βοηθείας ἄνευ τῆς λεγομένης Ἐνώσεως τῶν Ἑκκλησιῶν, ἀπεφάσισεν ἵνα ἐλθῇ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐλῆς. Τὸ 1415 ἀσχολούμενος περὶ τὴν ὀχύρωσιν τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ, ἀπέστειλεν ἐκεῖθεν πρὸς τὸν Πάπαν Ἰωάννην τὸν Ε', Ἰωάννην τὸν Εὐδαίμονα, προτείνων ἵνα λυθῶσιν αἱ διαφοραὶ τῶν Ἑκκλησιῶν ἐν Οἰκουμένη ἢ Συνόδῳ, κατὰ τοὺς ἀρχαίους τῶν Πατέρων θεσμούς, καὶ ποιούμενος συγχρόνως καὶ αἴτησιν βοηθείας ἀπὸ τῆς Δύσεως. Ἀλλ' ἐπὶ τῷ τοιοῦτῳ ὅρῳ ὁ Πάπας οὐδόλως ἔστεργε, ἀπαιτῶν ἵνα ἡ Ἀνατολικὴ Ἑκκλησία ἀσπασθῇ πάντας τοὺς νεωτερισμούς ὅσους οἱ Πάπαι εἰσήγαγον εἰς τὴν Καθολικὴν τοῦ Χριστοῦ Ἑκκλησίαν, μετὰ τῆς ὑποταγῆς τῶν Πατριάρχων εἰς τὸν Πάπαν τῆς Ρώμης.

Αἱ διαπραγματεύσεις τοῦ Μανουὴλ Παλαιολόγου ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐνεργηθεῖσαι εἰς οὐδὲν ἀπέβησαν οὔτε ὑπὲρ τῆς Ἑκκλησίας, οὔτε ὑπὲρ ὧν ἐφίετο σκοπῶν. Καὶ ἐν ἔτει 1423 παρητήθη τοῦ θρόνου ἕνεκα τοῦ γήρατος, παραδούς τὴν βασιλείαν εἰς τὸν υἱὸν του Ἰωάννην Ζ' γενόμενος δὲ Μοναχὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ματθαῖος, ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 75 ἐτῶν, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Παντοκράτορος ἐν ἔτει 1425 τῇ 21 Ἰουλίου (*). Κατὰ τὰς τελευταίας δὲ τῆς ζωῆς του στιγμὰς προσκαλέσας τὸν υἱὸν του Ἰωάννην ὁ γέρων μονάρχης δι' ἀξιωματημὸν οὐκ ὀμιλίας, ἣν παρέδωκεν ἡμῖν ὁ ἱστορικὸς κάλαμος τοῦ καὶ ὑπουργοῦ αὐτοῦ Γεωργίου Φραντζῆ, ἐξέθηκε πρὸς αὐτὸν τὰς κρισίμους τῆς Πατρίδος περιστάσεις, ιδίως δὲ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν Αὐλὴν, ρητῶς ἀπαγορεύσας αὐτῷ πᾶσαν ἀπόπειραν νέων διαπραγματεύσεων, διότι αὗται, ὡς ἔλεγεν, εἰς οὐδὲν ἕτερον ἤθελον ἀπολήξῃ ἢ εἰς ὑποταγὴν καὶ ἐκλατινισμόν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἑκκλησίας ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐλπίδος

(*) Ἑκκλησι. Ἱστορ. Μελετ. Ἀθηνῶν Τόμ. Γ'. σελ. 238.

πολιτικῆς βοηθείας ὑπὲρ τοῦ Γένους, καὶ ὅτι τοῦ κράτους τὰ πράγματα, ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἤδη ἰστάμενα, ἄλλως πῶς ὤφειλε νὰ οἰκονομήσῃ ἀλλ' οὐχὶ διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως πρὸς τὸν Πάπαν (*). Οἱ Πάπαι, ἔλεγε, φιλαρχίας καὶ φιλοδοξίας ἀκόρεστοι ὄντες, ἀπαιτοῦσι παρ' ἡμῶν ὑποταγὴν τυφλὴν, ὅλως κωφεύοντες εἰς τὴν φωνὴν τῆς ἀληθείας. Τοὺς δ' ἡμετέρους ὁρῶ φύσει δυσηγίους ὄντας τὸν αὐχένα ὑποτάξαι τῷ ἐκείνων ζυγῷ. Φεῦγε τοίνυν πᾶσαν ἀπόπειραν ἐνώσεως πρὸς τὸν Πάπαν· ἡ γὰρ βεβαία αὐτῆς ἀποτυχία ἀπερίγραπτα συγκομιεῖ σοί τε καὶ τῷ ἔθνει τὰ δεινά. Ταῦτα ὁ γέρων βασιλεὺς. Ἀλλ' ὁ υἱὸς βαθείας τε συνέσεως καὶ πολιτικῆς περινοίας φύσει ἄμειρος φανείς, ἐχώρει ἀκατάσχετος εἰς πραγμάτων τῆς ἐνώσεως, κούφῳ φρενὶ βοήθειαν καὶ μόνην βοήθειαν παρὰ τοῦ Πάπα ἐλπίζων. Καὶ δὴ τοῦ πατρὸς πελευτήσαντος, ἀναβαίνει εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἰωάννης· ὅτε καὶ αἱ τοῦ κράτους πρόσοδοι ἐπαισθητῶς ἐλαττωθεῖσαι ἐκ τῆς ἤδη στενότητος τῶν ὁρίων, οὐδὲ εἰς αὐτὰς ἐξήρκουν τὰς ἀνάγκας τοῦ Κράτους.

Ὁ Πάπας Μαρτίνος γνοὺς, τὸν πόθον τοῦ βασιλέως, ἀναγγέλει αὐτῷ διὰ τῶν ἐαυτοῦ πρεσβευτῶν (1425), ὅτι ἐπέστη ἡ κατάλληλος εὐκαιρία, ἵνα σὺν τῇ Ἀνατολικῇ Συνόδῳ μεταβῇ εἰς Ἰταλίαν καὶ συντελέσῃ τὴν τόσον ποθητὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Τὴν πρότασιν ἐδέξατο τὰ μάλα προθύμως ὁ βασιλεὺς, καὶ ἤθελεν ὡς τάχιστα μεταβῇ εἰς Ἰταλίαν, ἂν μὴ τὴν ὁρμὴν αὐτοῦ ἀνεχαίτιζον ἄλλοι τε καὶ Ἰωσήφ ὁ Πατριάρχης καὶ Πλήθων ὁ φιλόσοφος.

Εἰς τοιαύτην εὐρίσκοντο τὰ πράγματα θέσιν, ὅτε μαθὼν ὁ Ἰωάννης ὅτι οἱ τῆς Δύσεως ἡγεμόνες προὔτιθεντο νὰ θέσωσι φραγμὸν εἰς τὴν πρόοδον τῶν ἐναντίων εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ Οὐγγαρίαν νὰ ἐγκαταλίπωσι δὲ ἀπροστάτευτον τὴν ἐαυτοῦ βα-

(*) Πρὸς τοῖς ἄλλοις πολλοῖς ἠθικοῖς καὶ θεολογικοῖς συγγράμμασι κατέλειπεν ὁ Μανουὴλ καὶ πόνημα περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς 157 κεφάλαια διηρημένον, συγγραφὲν κατὰ πονήματος Λατίνου τινὸς, προσεγεχθέντος αὐτῷ ὅτε τῷ 1404 διέτριβεν ἐν Παρίσις.

σιλείαν, ταχέως ἐπιλαθόμενος τῶν πατρικῶν νοουβησιῶν, βασιζομένων ἐπὶ πολιᾶς τῶν πραγμάτων, πείρας, ἀπεφάσισεν ἵνα ἀνανεώσῃ τὰς ἐπὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μανουὴλ διαπραγματεύσεις περὶ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν διὰ συνόδου Οἰκουμενικῆς, καὶ τύχη οὕτω τῆς ὑπὲρ τοῦ Γένους βοηθείας τῇ συμπράξει τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης. Καὶ δὴ πέμπει εἰς Ρώμην πρεσβευτὰς, δι' ὧν προετρεπέτο τὸν νέον Πάπαν Εὐγένιον τὸν Δ' εἰς συγχρότησιν τῆς διακαῶς μὲν ποθουμένης, ἀλλ' αἰετοτε ἀναβαλλομένης Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ὁ Πάπας Εὐγένιος Δ' ἀσμένως ἐδέξατο τὴν πρότασιν τοῦ Ἰωάννου ἥτοι τὴν διὰ συνόδου Οἰκουμενικῆς γενησομένην ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, θέλων οὕτω νὰ κατισχύσῃ τοῦ κατὰ τὴν Δύσιν ἀναφανέντος ἀπὸ τινων ἐπὶ νεωτεριστικοῦ πνεύματος, ζητοῦντος νὰ καθυποτάξῃ τοὺς Πάπας εἰς τὸ μόνον ἀνώτατον τῆς Ἐκκλησίας κῦρος, αὐθεντεῖν ἀντικανονικῶς βουλομένους καὶ μὴ ὑποκεῖσθαι συνόδοις. Διότι ἤλπιζεν ὁ Πάπας οὗτος, ὅτι, ἐὰν ἤθελε κατορθώσῃ νὰ ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τὸ τῆς γενικῆς καὶ ὑπερτάτης αὐτοῦ ἐποπτείας ἀντικανονικὸν ἐκεῖνο ἄξιωμα, εὐκόλως ἤθελε κατασβέσῃ καὶ τὸ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν ἀναφανέν ἀντιδραστικὸν κατὰ τῆς Παπῶσυνης πνεῦμα, ὅπερ ζωηρότατα ἤδη διεκέρυσσε καὶ ὑπεστήριζεν ἡ ἐν Βασιλείᾳ τῆς Ἑλβετίας συγκροτούμενη σύνοδος, καὶ ὅτι εὐκόλως καὶ ταύτην ἤθελε καταβάλλῃ διασώζων οὕτω τὴν ἀτομικὴν τῶν Παπῶν ἀλαζονείαν ἀντιστρατευομένην πρὸς τὸν ὀργανισμὸν τῆς ἱερᾶς καθολικῆς Παραδόσεως. Μαθὼν δὲ ὁ ρηθεὶς βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος τὴν τῆς Συνόδου ταύτης δύναμιν, καὶ τὴν πρὸς τοὺς δυτικούς συμμαχίαν πραγματευόμενος, ἀπέστειλε πρέσβεις καὶ εἰς τὴν ἐν Βασιλείᾳ (πόλιν τῆς Γερμανίας) σύνοδον, προτείνων, ἵνα ἐκεῖσε μετὰ τῶν οἰκείων παραγενόμενος τὰς μεταξὺ τῶν Ἀνατολικῶν καὶ Δυτικῶν διαφορὰς συνοδικῶς ἐξετάσωσιν. Ἐπὶ τούτῳ δ' ἀπέστειλε τρεῖς πρεσβευτὰς, οἵτινες διὰ τὴν τότε χαλεπότητα τῆς πορείας ἐξ ὀλοκλήρου κατηγάλωσαν μῆνας, ἕως οὗ ἀφιγῶσιν. Οἱ ἐν Βασιλείᾳ ἀπεδέξαντο τὴν πρεσβείαν, ἀνταπεστάλησαν δὲ καὶ πρέσβεις ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, με-

τριήρεις, μεταξύ τῶν ὁποίων ἦν καὶ ὁ φράτωρ Ἰωάννης ἀνὴρ συνετώτατος ὅστις καὶ προέτρεψε τὸν Αὐτοκράτορα, ἵνα προσέλθῃ εἰς ταύτην, συντελῶν οὕτω ἵνα διὰ ταύτης πραγματοποιηθῇ ἡ τῶν Ἐκκλησιῶν ἔνωσις (*) ὑπισχνουμένης βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ τὴν ἐκ τῆς Δύσεως βοήθειαν δι' ἣν ἡ σύνοδος αὕτη ἔχαιρε προστασίαν καὶ εὐνοίαν τῆς Γαλλίας καὶ Γερμανίας.

Μετὰ βαρυαλγούσης καρδίας τοῦτο μαθὼν ὁ Πάπας Εὐγένιος καὶ δεινὸν ἠγησάμενος τὸ πρᾶγμα, καὶ τῇ τοῦ παπικοῦ θρόνου φιλαρχίᾳ λίαν ἐπικίνδυνον, ἐὰν ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Βασιλείας προστεθῶσι καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ, τοῖς κατ' αὐτοῦ συνηγμένοις ὑπερεπτακοσίοις Λατίνοις ἐπισκόποις τῇ συνδρομῇ σχεδὸν ὅλων τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, ἵνα συστλείωσι καὶ διορθώσωσι τὰ ἄτοπα τῆς Ἰταλίας, καὶ μάλιστα τὰ σκάνδαλα δι' ὧν ἐτάραττον τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως, οἱ τρεῖς τελευταῖοι Πάπαι ὧν τελευταῖος ἦν ὁ Εὐγένιος. Διότι ἀπὸ τοῦ 1378—1428 ἔτους ἡ τῆς Δύσεως Ἐκκλησία εὐρίσκετο εἰς μέγα σχίσμα, καὶ κατὰ τὸ πεντηκονταετὲς τοῦτο διάστημα δύο ἐπάπευον Πάπαι εἰς ἐν Ἀβινιὼν τῆς Γαλλίας Βενέδικτος, καὶ ἕτερος ἐν Ρώμῃ Γρηγόριος, ἀλλήλους ἀφορίζοντες καὶ ἀναθέμασιν ὑποβάλλοντες. Ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἤρξαντο συγκροτοῦμεναι διάφοροι Σύνοδοι, λαβοῦσαι τὸν τίτλον τῶν οἰκουμενικῶν, πρὸς διόρθωσιν τῆς τοιαύτης τῆς Ἐκκλησίας καταστάσεως, αἵτινες ἀνεκλήρυττον τὸν ἀρχαῖον καὶ μόνον καθολικὸν ὀργανισμόν ὅτι «ἡ ἐν συλλόγῳ καθολικῷ συνηχομένη Ἐκκλησία μόνη αὕτη ἐστὶν ἡ ὁρατὴ καὶ ἀνωτάτη αὐτῆς ἐξουσία, εἰς ἣν καὶ οἱ Πάπαι ὀφείλουσιν ὑποταγῆν». Τὸ 1409 ἡ ἐν Πίσῃ τῆς Τοσκάνης συγκροτηθεῖσα Σύνοδος καθαιρέσασα τοὺς δύο ἐκείνους Ἀντιπάπας, ἀνηγόρευσε Πάπαν τὸν Ἀλέξανδρον (**). Μετὰ ταύτην ἡ ἐν Κωνσταντίᾳ συγκροτη-

θεῖσα Σύνοδος ἐν ἔτει 1414 ἐξηκολούθει ὑποστηρίζουσα τὸ αὐτὸ ἀδιαφιλονέικτον τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας καθολικὸν ἀξίωμα, «ὅτι καὶ οἱ Πάπαι μέρος ἀποτελοῦσι τοῦ Ἐπισκοπικοῦ συλλόγου, ὀφείλοντες ὑποτάσσεσθαι εἰς τὴν διὰ τοῦτον ἐκπροσωπομένην ὁρατὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν». "Οτε δὲ ἀνῆλθεν εἰς τὴν Πατριαρχικὴν τῆς Ρώμης ἔδραν ὁ μετὰ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως διαπραγματευόμενος Πάπας Εὐγένιος Δ' συνεκροτεῖτο ἡ ἐν Βασιλείᾳ τῆς Ἑλβετίας Σύνοδος ἐν ἔτει 1431, ἥτις φοβερωτέρα τῶν ἄλλων ἐξανέστη κατὰ τοῦ ἀπολύτου καὶ ἀναμαρτήτου κύρους τοῦ ρηθέντος Πάπα Εὐγενίου, ὅστις καὶ διὰ τοῦτο ἀσμένως ἐδέξατο τὴν πρότασιν Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἥτοι τὴν διὰ Συνόδου οἰκουμενικῆς γενησομένην ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Τόσον δὲ μεγάλην προθυμίαν ἔδειξεν ὁ Πάπας Εὐγένιος πρὸς τοῦτο, ὥστε πάντα τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ αὐτοῦ σκεύη ἐπώλησε, καὶ τὴν Παπικὴν αὐτοῦ μίτραν ἐνέχυρον ἔδωκε δανεισθεὶς φλωρία τεσσαράκοντα χιλιάδας, διὰ νὰ ἔχῃ χρήματα, ἵνα λαμπρῶς ὑποδεχθῇ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν κληρὸν τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν ᾧ λοιπὸν τὸ Βυζαντινὸν κράτος διετέλει ἐν τοιαύτῃ καταστάσει, καὶ ἡ τῆς Ρώμης πατριαρχικὴ ἔδρα ἐκλονίζετο εἰς τὰς ἀντικαθολικὰς καὶ τιμαριωτικὰς ἀξιώσεις τῆς μεσαιωνικῆς βαρβαρότητος, οὗτοι ἦσαν οἱ λόγοι δι' οὓς ἐγένετο ἡρῆ ἀσπαστὴ ἡ πρότερον ὑπὸ τῶν Παπῶν ἀπορριπτομένη πρότασις περὶ συγκροτήσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου πρὸς τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ἔνωσιν κατὰ τοὺς ἀρχαίους τῶν Πατέρων θεσμούς. Μαθὼν δὲ πρὸς τούτοις ὁ Πάπας Εὐγένιος, ὅτι ἡ ἐν Βασιλείᾳ σύνοδος ἐξαπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρέσβεις μὲ τριήρεις, ἵνα παραλάβωσι τὸν Βασιλέα καὶ τοὺς Ἐπισκόπους, προσεπάθησε καὶ βίᾳ νὰ μετατοπίσῃ τὴν ἐν Βασιλείᾳ σύνοδον εἰς Ἰταλίαν, τὸ ὅποῖον καὶ πρότερον μὲν διεμηχανᾶτο, ἀλλ' ἐπέτυχεν ὕστερον. "Οθεν καὶ εὐθὺς τριήρεις ὀπλίσας, ὡς πρὸς πόλεμον, ἐκπέμπει κατὰ τῶν ἀπὸ Βασιλείας τριήρεων τε καὶ πρέσβειων ἐν αἷς ἦν ναύαρχος ὁ τοῦ Πάπα ἀνεψιὸς Κουτ-

(*) Νεκτάρ. Ἱεροσολ. σελ. 35.

(**) Συνελεύσεις ταύτης τῆς συνόδου οἱ μὲν ΠΓ ἐπαριθμοῦσιν, ὁ δὲ Ριχάρδος ΚΑ'. Ὁ βουλόμενος ἰδέτω τὰ κατ' αὐτὴν εἰς τὴν τοῦ Μελετ. Ἀθηνῶν Ἐκκλησ. ἱστορ. Τομ. Γ', σελ. 281

λουμέρας, συστήσας αὐτοῖς τὸ μὲν νὰ καταδιώξωσι τὰς ἀπὸ Βασιλείας τριήρεις καὶ ὅπου ἂν εὕρωσιν αὐτάς νὰ τὰς βυθίσωσιν (διότι τοιοῦτος ἦτο ὁ Εὐγένιος ἀρχιερεὺς, πολέμων καὶ οὐκ εἰρήνης φροντίζων), τὸ δὲ ἵνα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποπλεύσαντες τὸν τε Βασιλέα καὶ τὴν ἐκεῖ σύνοδον παντοίοις τρόποις πειραθῶσι νὰ μεταγίγωσιν εἰς Ἰταλίαν. Διανύσαντες λοιπὸν τὸν πλοῦν καὶ οὐδαμοῦ τὰς ἀπὸ Βασιλείας τριήρεις συναντήσαντες ἀφίχθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν δύο ταῦτα ψευδῆ ἐπιφημίσαντες· ἐν μὲν, ὅτι ὁ Πάπας διηλλάγη καὶ ἡνώθη τῇ συνόδῳ, καὶ ὅτι ἡ ἐν Γερμανίᾳ σύνοδος διελύθη, καὶ ὅτι οὐδὲ πλεον περὶ τῆς μελετωμένης συνόδου ἐνδιεφέρετο. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐγνώσθη ὅτι ἐψεύδοντο, διότι ἠκούσθη ὅτι αἱ ἀπὸ τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδῳ τριήρεις, ἔρχονται ἐκ Χίου. Εἰσελθοῦσαι δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐν τοῖς Ὑψωμαθίοις βασιλικῇ κελεύσει ἐλλιμενίσθησαν. Αἱ δὲ τοῦ Πάπα Εὐγενίου τριήρεις παρ' ὀλίγον ἤρχοντο εἰς ρῆξιν τρομεράν μετὰ τῶν ἀπὸ τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδῳ τριήρεων, εἰμὴ ἐκωλύοντο ἐκ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Βυζαντινῆς ἐξουσίας, λεγόντων τῶν τοῦ Πάπα πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅτι τοιαύτην ἐντολὴν λαβόντες ἔχομεν παρὰ τοῦ Πάπα ἵν' ὅπου αὐτάς καταλάβωμεν, πολέμῳ καταποντίσωμεν. (*)

«Ὡς οὖν ταῦτα οἱ ἡμέτεροι ἐθεώρουν, ἔλεγον σχεδὸν πάντες, ὅτι οὐ συμφέρεי τῷ βασιλεῖ ἀπελθεῖν εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν καὶ οὐδὲ ἔχει αἰτιάσθαι αὐτὸν ἐν ὁποιοῦν μέρος· ἔχει γὰρ αἰτίαν νόμιμον καὶ εὐλογωτάτην εἰπεῖν, ὅτι ἐπειδὴ ἔχομεν συμφωνίαν, ἵνα ὑπάρχωσιν ὅτε Πάπας καὶ ἡ σύνοδος ἡνωμένοι, καὶ οὕτως ἵνα ἔλθωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἐκεῖνοι δὲ εἰσὶν ἐσχισμένοι καὶ πρὸς ἀλλήλους μάχονται· ἅπιτε καὶ ὑμεῖς, καὶ εἰρηνεύσατε· ὡς πρῶτον ἐκεῖνοι καὶ ἐνώθητῶσαν καὶ τότε ἐλευσόμεθα καὶ ἡμεῖς» (**). Ταῦτα συνεβούλευεν αὐτῷ διὰ τοῦ Διςυπάτου Μα-

νουήλ καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας Σιγισμόνδος (*) τὰ αὐτὰ συνεβούλευεν καὶ ὁ ἀπὸ Βασιλείας πρέσβυς φράτωρ Ἰωάννης ἀνὴρ συνετὸς καὶ δεξιὸς ἄγαν ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω, «ἐὰν ζητῆς συμβουλὴν ἀπὸ ἐμέ, ὦ βασιλεῦ, σὲ συμβουλεύω νὰ μένης εἰς τὰ ἴδια, διότι βλέπεις ἡμᾶς ἀπ' ἐντεῦθεν ἀσυμφώνους καὶ διαμαχομένους, τί λοιπὸν καλὸν ἐλπίζεις ἐρχόμενος εἰς Ἰταλίαν»; Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης μὴ παραδεχθεὶς τὰς συμβουλὰς ταύτας καὶ πιστεύσας εἰς τὰς ψευδεῖς ὑποσχέσεις τοῦ Πάπα Εὐγενίου προὔτιμησε τὸν στολίσκον αὐτοῦ, (Θεοῦ παραχωροῦντος ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν)· καὶ τοὺς μὲν πρεσβευτὰς τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου ἀπέπεμψεν, αὐτὸς δὲ προητοιμάζετο, ἵνα μεταβῇ εἰς Ἰταλίαν καὶ συγκροτήσῃ σύνοδον μετὰ τοῦ Πάπα, ἐλπίζων νὰ λάβῃ τὴν παρ' αὐτοῦ ὑποσχεθεῖσαν βοήθειαν.

Αἱ μὲν δὴ ἀπὸ τῆς Βασιλείας τριήρεις ἀπρακτοὶ ὑποστρέψασαι τὰ πραχθέντα τοῖς πέμψασιν ἀνήγγειλαν, οὗτοι δὲ τῇ προρρηθείσῃ ἐξουσίᾳ χρησάμενοι τὸν Πάπαν Εὐγένιον καὶ αὐθις ἀποστάντα καὶ ἐπὶ πολλοῖς ἀτοπήμασιν ἐγκαλοῦμενον, καὶ ἀπαντῆσαι εἰς ἀπολογίαν μὴ θέλοντα καθεῖλον καὶ προεβίβασαν αὐτὸν εἰς τὴν Παπικὴν ἀξίαν ἑτερόν τινα Φήλικα καλούμενον. Ἐν τῇ τρίτῃ δὲ καὶ τελείᾳ ταύτῃ καθαιρέσει Γαβριήλ ὠνόμασαν τὸν Πάπαν Εὐγένιον ὡς ἐκαλεῖτο πρὶν ἢ γείνη Πάπας· ἀνεκηρύχθη δὲ σκασιαστῆς καὶ διαιρέτης τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἐκκλησίας, σιμωνιακός, ἐπίσκοπος, ἀδιόρθωτος, σχισματικὸς, αἰρετικὸς, πείσμων ἐν τοῖς αὐτοῦ ἀμαρτήμασι, φθορεὺς τῶν ὑπαρχόντων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς, ὑπηρέτης ἐπιβλαβῆς τοῦ υπερτάτου Ποντίφικος, ἀνάξιος παντὸς τίτλου, βαθμοῦ, τιμῆς καὶ ἀξίας ὁμοίως δὲ καὶ τὸ φλωρεντινὸν μετ' αὐτοῦ συνάθροισμα σχηματικὴν σύνοδον ἀπεκάλουν (**), ὡς τῆς γνησίας τῆς ἐαυτῶν συν-

(*) Νεκταρ. Ἱεροσολ. σελ. 36. καὶ Μελετ. Ἀθηνῶν Ἑκκλ. ἱστορ. Τομ. Γ'. 267,

(**) Συρόπουλ. σελ. 56

(*) Δοσιθ. Ἱεροσολ. περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολ. Πατριαρ. σελ. 903

(**) Μεταξὺ δὲ τούτων τῶν δύο συνόδων τόση διχόνοια ἦν, ὥστε ἡ μία τὴν ἄλλην συναγωγὴν τοῦ Σατανᾶ ἐπωνόμαζον.

όδου πρὸς ἣν αἱ πρεσβεῖαι καὶ αἱ συμφωνίαι ἀποσχιζομένην. Οὕτως ἄρα ὁ Πάπας Εὐγένιος ὁ ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς τότε καθέδρας αὐτοῦ χρησιμοδοτῶν, ἦτο καθηρημένος ὑπὸ τῆς οἰκειᾶς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου, ἐν ἣ παρῆσαν ἐπίσκοποι ἑπτακόσιοι καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Σιγισμόνδος.

Ἐκ πάντων τῶν μέχρι τοῦ νῦν λεχθέντων δηλοῦται, ὅτι τὸ κύριον αἷτιον τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ σύγκροτηθείσης ψευδοσυνόδου ἦτο ὁ φόβος, καὶ οὐχὶ θεῖος ζῆλος, τοῦ τε αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης. Διότι ὁ μὲν ἐζήτει ν' ἀποσοβήσῃ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον κατὰ τοῦ ἰδίου Κράτους, ὁ δὲ τὸν ἐκ τῆς ἐν Βασιλείᾳ Συνόδου, ἥτις φοβερώτερα τῶν ἄλλων τῆς Δύσεως συνόδων ἐξάνεστη κατὰ τοῦ ἀπολύτου καὶ ἀναμαρτήτου κύρους τοῦ ρηθέντος Πάπα Εὐγενίου. Ὅθεν ἀμφοτέρωθεν συνεκρότησαν τὸ ἐν Φλωρεντίᾳ συνέδριον οὐχὶ σκοποῦντες τὴν ἑνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἵνα βοηθήσωσιν ἀλλήλους κατὰ τῶν ἰδίων ἐχθρῶν (*).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἱστορία τοῦ σχίσματος τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς, ἐπὶ τῶν ἁγιοτάτων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Ἰγνατίου καὶ Φωτίου, καὶ τῶν Παπῶν Ρώμης Νικολάου Α' καὶ Ἀδριανοῦ Β'.

Ἡ Λατινικὴ Ἐκκλησία δὲν ἦτο οὕτω κεχωρισμένη ἐξ ἀρχῆς ἀφ' ἡμῶν, οὐδὲ ἦσαν δύο Ἐκκλησίαι ἀντιστρατευόμεναι ἢ Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ ὡς μετὰ τὸ σχίσμα, οὔτε ἄρα Ἑλληνικὴν ἢ Ρωμαϊκὴν, οὔτε Ἀνατολικὴν ἢ Δυτικὴν ἐπωνυμίαν

(*) Τὰ κατὰ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδοσύνωδον καὶ ἡ βιογραφία τοῦ ἐν Ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Μάρκου Ἐφέσου ἔπονται ἐν τῷ ἔκτῳ κεφαλαίῳ.

ἔλαβεν ἡ μία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, διότι ἐν τῇ μιᾷ πίστει καὶ τῇ μιᾷ ταύτῃ Ἐκκλησίᾳ, οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος, οὐχ Ἕλλην, οὐ Σκύθης, οὐ βάρβαρος, οὐ δοῦλος, οὐκ ἐλεύθερος, ἀλλὰ πάντες ἐν Χριστῷ ἐν ἐσμέν κατὰ τὸν Ἀπόστολον. Διὸ καὶ σύμπαν τὸ ἀπανταχοῦ γῆς πλήρωμα τῶν εὐσεβῶν Χριστιανῶν μετὰ τῶν ἱερῶν ποιμένων καὶ διδασκάλων εἰς μίαν συνῆπται Ἐκκλησίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικήν, καὶ ἐνὶ ὑπέκει ἀκρῶ Ἀρχιερεὶ καὶ Καθηγητῇ, αὐτῷ τῷ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, «ὃς κεφαλὴ ἐστὶ τῆς Ἐκκλησίας». Διευτηρήθη δὲ αὕτη ἡ καλὴ ἐνότης τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἡ ἀδελφικὴ σύμπνοια ἄχρι τοῦ ὀκτακοσιοστοῦ καὶ πλέον ἔτους ἀπὸ Χριστοῦ.

Τὸ κυρίως δὲ ἀρχικὸν αἷτιον τοῦ χωρισμοῦ τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς εἶναι ἡ ὑπερβολικὴ ἀλαζονεία καὶ ἡ φιλαρχία τῶν Παπῶν τῆς Ρώμης, προτιθεμένων μετὰ θρασύτητος ὑπερβολικῆς νὰ καθιερώσωσι τὸ ἀνυπόστατον θεῖον δίκαιον τὸ διὰ τοῦ Πέτρου παρὰ τοῦ Κυρίου δῆθεν δωρηθὲν εἰς τοὺς Ἐπισκόπους Ρώμης, τοῦ εἶναι αὐτοὺς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ κυριαρχικῶς ποιμαίνειν αὐτήν. Τοιοῦτου μὴ ὑφισταμένου δικαιώματος μέχρι τοῦ ἐννάτου ἀπὸ Χριστοῦ αἰῶνος, τοιοῦτου ἀπολύτου πρωτείου ἀγνώστου ὄντος ἐν τῇ μιᾷ καθολικῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ ρῆτραι ἢ λέξεις ὑφίστανται ἐκεῖνο ὀρίζουσαι καὶ ἐκεῖνο ἐπικυροῦσαι. Οἱ τῆς Ρώμης Ἐπίσκοποι ἐπὶ μακρὸν μελετήσαντες, ὡς φαίνεται, καὶ φωτισθέντες ἐπ' ἐσχάτων, κατενόησαν τὴν τοῦ Κυρίου διδασκαλίαν, πρόχειρον εὐρόντες καὶ εὐπρόσδεκτον τοῖς ἀγνοοῦσι τὴν εὐαγγελικὴν ρῆσιν «σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν κτλ. Τὸ σκοπῖμως παρερμηνευθὲν τοῦτο χωρίον ὅπως καταστῇ δυνατόν νὰ στηριχθῇ τὸ ἀνυπόστατον πρωτεῖον τοῦ Πέτρου ἐπὶ τῶν ἄλλων Ἀποστόλων ἐπιτηδείως ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ τῆς Ρώμης Ἐπίσκοποι, ὅπως συστήσωσι τὸν Θεοκρατορικὸν ὀργανισμόν τῆς κληρικῆς βασιλείας. Τοσοῦτον δὲ ἐρριζώθη ἐν τῇ Δύσει ἡ περὶ τῆς πνευματικῆς τῶν Παπῶν κυριαρχίας ἀντικαθολικὴ καὶ ἀνταποστολικὴ δόξα, ὥστε συγγραφεῖς τινες τῆς δυτικῆς Ἐκ-

κλησίας καὶ μάλιστα οἱ κόλακες τῶν Παπῶν, πολλὰ εἰπόντες καὶ γράψαντες περὶ τῆς κοσμικῆς αὐτῶν ἐξουσίας, παρερμηνεύσαν καὶ διέστρεψαν νοθεύσαντες τοὺς τοῦ Κυρίου λόγους πρὸς ζημίαν τῆς πρωτοτύπου καθολικῆς ἀληθείας καὶ διδασκαλίας.

Τεκμήρια τοῦ λόγου ἔστωσαν τὰ ἐπόμενα. Ὅτε οἱ ὄχλοι οἱ ἀκροώμενοι τοῦ Κυρίου διδάσκοντος τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς ἀπεσύρθησαν, ὁ Κύριος τότε ἐπηρώτησε τοὺς μαθητὰς κατὰ μόνους «τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι;» Οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον· «Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν, ἄλλοι δὲ Ἡλίαν, καὶ ἄλλοι ὅτι Προφῆτης τίς τῶν ἀρχαίων ἀνέστη». Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; τότε ὁ Πέτρος προλαβὼν ὡς θαυμάσιος, κατὰ τὸν Χρυσόστομον, γίνεται στόμα τῶν ἄλλων, καὶ ὁμολογεῖ τὴν καλὴν καὶ θεόπνευστον ὁμολογίαν, «σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος». Ὅθεν καὶ πρὸς αὐτὸν ὁμοίως εἶπεν ὁ Σωτὴρ· «σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν». Ὡστε τὰ πρὸς τὸν Πέτρον «ὡς ἓνα ἀντὶ πάντων» (ὡς καὶ ὁ ἱερός φησὶν Αὐγουστίνος) ρηθέντα παρὰ τοῦ Κυρίου πᾶσι προσήκουσι τοῖς Ἀποστόλοις, ἔφ' ὧν ὁ δῆλον ὅτι οὐδένα πώποτε ὁ Κύριος κατέστησεν ἄρχοντα ἢ κεφαλὴν, αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ὁ ἐπιτιμήσας καὶ ὀνειδίσας τοὺς τοιοῦτου ἀξιώματος ἀντιποιουμένους. Ἡ πρὸς πάντας τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ οὐχὶ πρὸς μόνον τὸν Πέτρον γενομένη αὕτη τοῦ Κυρίου προσφώνησις, κάλλιστα μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ὅστις μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Πέτρου ἐκ μέρους πάντων δοθεῖσαν ὁμολογίαν «σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος» λέγει «ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπιτιμήσας αὐτοῖς παρήγγειλε μηδενὶ εἰπεῖν τοῦτο»· δὲν λέγει ἐπιτιμήσας αὐτῷ ἤτοι τῷ Πέτρῳ μόνῳ, ἀλλὰ τὴν ἀληθὴ καὶ ἀλάνθαστον τοῦ διδασκάλου ἐννοίαν ἐξηγῶν ὁ Μάρκος λέγει «ἐπιτιμήσας αὐτοῖς παρήγγειλε μηδενὶ εἰπεῖν τοῦτο»· δεικνύων ὅτι τὴν ὁμολογίαν ἐκείνην τοῦ Πέτρου κοινὴν ἀπὸ πάντων τῶν ἐαυτοῦ μαθητῶν ὁ Κύριος ἐδέχετο, ἐπομένως κοινὴν πρὸς πάντας καὶ τὴν ἐπιτίμησιν αὐτοῦ ὁ Κύριος ἔδωκε καὶ οὐχὶ πρὸς μόνον τὸν Πέτρον.

Καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν θεηγόρων Πατέρων τῆς ἀρχαίας καὶ γνησίας καθολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, οὐδεὶς φαίνεται δογματίζων, ὅτι τὸ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ ἐπὶ μόνου τοῦ Πέτρου ἐρρήθη. ἀλλὰ πάντες διαρρήδην ὁμολογοῦσιν ὅτι πρὸς πάντας τοὺς ὁμοταγεῖς Ἀποστόλους ἔδωρήθη. Βασίλειος ὁ Μέγας φησί· «Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος, ἥς οἱ θεμέλιοι εἰσιν ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς Ἁγίοις· ὠκοδομηταὶ γὰρ ἐπὶ τῶν θεμελίων τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν (δὲν λέγει ἐπὶ τοῦ ἐνὸς θεμελίου τοῦ Πέτρου, καὶ ἐπὶ ἐνὸς τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου). . . Πάντες οἱ χωροῦντες τὴν τῆς θεότητος γνῶσιν διὰ τοῦ μεγέθους τοῦ νοῦ καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ νοῦ πράξεων τετελειωμένοι τῷ ὑγιεῖ βίῳ, τὰ ἄκρα εἰσὶ τῶν ὁρέων ἐφ' ὧν ὠκοδομηταὶ ὁ τοῦ Θεοῦ οἶκος». (*) Ὁ δὲ Γρηγόριος Νύσσης· «Πέτρα, λέγει, καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα, μιμούμενοι καθὼς ἔστι δυνατόν ἐν τῇ τρεπτῇ φύσει, τὸ ἄτρεπτον τοῦ δεσπότης». (**) Ὁ δὲ Ὀριγένης ἐκπεφασμένως ἀποφαίνεται λέγων· «Πέτρα γὰρ πᾶς ὁ Χριστοῦ μαθητής, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην πέτραν οἰκοδομεῖται ὁ ἐκκλησιαστικὸς πᾶς λόγος καὶ ἡ κατ' αὐτὸν πολιτεία... Εἰ δὲ ἐπὶ τὸν ἓνα ἐκείνον Πέτρον νομίζεις οἰκοδομεῖσθαι τὴν πᾶσαν Ἐκκλησίαν μόνον, τί ἂν φήσας περὶ Ἰωάννου τοῦ τῆς βροντῆς υἱοῦ ἢ ἐκάστου τῶν Ἀποστόλων; ἄλλως τε ἄρα τολμήσομεν λέγειν, ὅτι Πέτρου μὲν ἰδίως πύλαι ἁδου οὐ κατισχύσουσι, τῶν δὲ λοιπῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν τελείων κατισχύσουσι;» (***) Οὐτε ἐκ τούτων ἄρα, ὡς καὶ τῆς ἄλλης παραλειπομένης χορείας τῶν Ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων συνάγεται τι πρωτεῖον εἰς τὸν Πέτρον, οὔτε ἐκ τῶν λόγων τοῦ θεοφόρου Ἰγνατίου, τοῦ Χρυσορρήμονος Ἰωάννου καὶ τῶν ἄλλων θείων Πατέρων, οἵτινες ἀποδέχονται ὡς πέτραν τὴν τοῦ Πέτρου ὁμολογίαν ἢ αὐτὸν τὸν Κύριον, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ἄτομον αὐτὸ τοῦ Πέτρου.

(*) Μ. Βασίλ. εἰς Ἡσαΐ. κεφ. β'. Τόμ. Α'. σελ. 869.

(**) Τομ. Γ'. σελ. 286.

(***) Ὀριγεν. ἐξηγ. εἰς Ματθ. ις'. 18 σελ. 275 Huet.

“Οτι δὲ οὐδ’ εἰς τοὺς ἄλλους πρὸς τὸν Πέτρον λόγους τοῦ Κυρίου ἡμῶν «ποιμαίνετε τὰ πρόβατα κ.τ.λ. (Ἰωαν. κα’, 17) οὐδεμία περιέχεται πρωτείου φαντασία, μάρτυς τρανέφαντος αὐτῇ τε ἡ μετὰ τὴν τριπλῆν ἐρώτησιν λύπη τοῦ μακαρίου Πέτρου, καὶ ἡ ὁμόφωνος ταῖς τῶν ἄλλων Πατέρων ἐρμηνεία τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας φωστῆρος Κυρίλλου, «τί δηλοῖ, λέγοντος, «τὸ βόσκει τὰ ἀρνία μου, ποιμαίνετε τὰ πρόβατά μου;» “Οτι ἠρνήσατο τρεῖς τὸν Κύριον, θεραπεύει τὸ πεπονθὸς καὶ ἀνταπαιτεῖ ποικίλως τὴν εἰς τρίτον ὁμολογίαν, ἀντίσταθμον ὥσπερ ἐκείνῳ τοῦτο τελεῖς, καὶ ἀντίρροπον τοῖς πταισμάσιν ἐξαρτῶν τὴν ἐπανόρθωσιν. Οὐκοῦν διὰ μὲν τῆς εἰς τρίτον ὁμολογίας τοῦ μακαρίου Πέτρου, τὸ ἐν τριπλῶ γεγονὸς εἰς ἀπάρνησιν κατηργήθη πλημμέλημα. Διὰ δὲ τοῦ «βόσκει τὰ ἀρνία μου» ἀνανέωσις ὥσπερ τις τῆς ἤδη δοθείσης ἀποστολῆς αὐτῷ γενέσθαι νοεῖται τὸν μεταξὺ λύουσα τῶν πταισμάτων ὀνειδισμόν, καὶ τὴν ἐξ ἀνθρωπίνης ἀσθενείας μικροψυχίαν ἐξαφανίζουσα» (Κύριλ. εἰς Ἰωάν. κα’.). Διὰ τοῦ «βόσκει τὰ ἀρνία μου» ἀπόλυσις λοιπὸν γίνεται τοῦ ἐξ ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας πταισματος τοῦ Πέτρου διὰ τὴν τριπλῆν αὐτοῦ πρὸς τὸν Κύριον καὶ διδάσκαλον ἀρνήσιν, καὶ ἀνανέωσις εἰς τὸν Πέτρον γίνεται τῆς κοινῆς πᾶσι τοῖς μαθηταῖς ἀποστολῆς τοῦ ποιμαίνειν τὰ λογικὰ ποίμνια τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. “Ομοία ἀποφαίνεται καὶ ὁ ἱσαπόστολος Διονύσιος ὁ Ἀρειοπαγίτης. (*)

Οὐ μόνον ἄρα ὁ Πέτρος τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἰθύνει καὶ περιέπει, ἀλλὰ πάντες ὁμοῦ οἱ Ἀπόστολοι ὁμοταγεῖς καὶ ἰσοστάσιοι ὄντες, καὶ πάντες οἱ Προφῆται καὶ τέλειοι ποιμένες, οὗτοι πάντες ὁμοῦ θεμελίον εἰσι τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καὶ Ἐκκλησίας, καθὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀποφαίνεται γράφων πρὸς Ἐφεσίους. «Ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Εἰ δὲ ἡ Κυριακὴ ρῆσις εἶχεν ἦν ἐννοιοιαν σκοπίμως δίδει ἀπὸ τινων αἰώνων ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία,

ὁ Παῦλος ὄφειλεν εἰπεῖν «ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τοῦ Πέτρου ἢ ἐνὸς τῶν Προφητῶν, καὶ οὐχί, ὡς λέγει, ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν σκοπίμως καὶ ἐν γνώσει παρερμηνεύοντων εὐαγγελικῶν ῥήσεων ὑπὸ τῶν Παπῶν, ἅπερ ὁ Πάπας Νικόλαος Α΄ θερμότατος ἐραστὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τυραννίδος περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ΄ αἰῶνος εἰς μέσον προήγαγε, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς κατωτέρω ἀφηγήσεως τῶν συμβάντων μεταξὺ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἀγιωτάτων Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Ἰγνατίου καὶ Φωτίου.

Ὁ Ἰγνάτιος ἦν υἱὸς τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Κουρουπαλάτου, τοῦ καλουμένου Ραγκαβέ, τὸν ὁποῖον ὁ δυσσεβὴς Λέων Ἀρμένιος ὁ εἰκονομάχος κατεβίβασε τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, καὶ ἀνῆλθεν αὐτὸς ἐπ’ αὐτοῦ τυραννικῶς ἐν ἔτει 813 τῇ 11 Ἰουλίου. Τὸν δὲ Ἰγνάτιον Νικήταν πρὶν ἢ καρῇ μοναχὸς καλούμενον, ἐξώρισεν εἰς τὴν Μοῆν τοῦ Σατύρου ἐνθα τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἔλαβε, καὶ ἥς καὶ ἡγούμενος βραδύτερον ἐγένετο. Μετὰ δὲ τὴν πρὸς Κύριον ἐκδημίαν τοῦ ἐν Ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, διάδοχος τούτου συνεργεῖα τῆς αἰοδίου Θεοδώρας ἐκλέγεται ὁ Ἰγνάτιος. Εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ὑπῆρχον πολλοὶ οἱ ἀντιφωνοῦντες Ἐπίσκοποι καὶ κληρικοὶ καὶ μάλιστα Γρηγόριος ὁ Σαρακουσῶν, Πέτρος ὁ Σάρδεων, καὶ ὁ Ἀπαμείας Εὐλάμπιος, πλὴν ὅμως τούτων καὶ τινες ἐκ τῶν εὐγενῶν. Πάντων δὲ τούτων σφοδρότατος ἀπέβη ὁ Βάρδας θεῖος πρὸς μητρός τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ. Διότι οὗτος συλλαβὼν ὑπονοίας κατὰ τῆς ἰδίας νομίμου συζύγου, ἢ καὶ αὐτὸς μετέχων τῆς ἐπικρατούσης λύμης καὶ ἀκολασίας (ἄδελον τὸ πρᾶγμα), ἀπέλυσε μὲν ταύτην, τῇ χήρᾳ δὲ αὐτοῦ νύμφη Εὐδοκίᾳ συνεφθίρετο (ὡς ἐλέγετο). Ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος πολλάκις ἐνουθέτησε τὸν Βάρδα, προτρέψας ἵνα τοῦ τοιοῦτου μιάσματος ἀπέχη καὶ μὴ γίνηται σκάνδαλον τοῖς πολλοῖς. Ἐπειδὴ ὅμως διὰ τῶν νοουθεσιῶν αὐτοῦ οὐδὲν κατώρθωσε δημοσίᾳ ἤλεγξε τὸν Βάρδα ἀποκλείσας τῆς τῶν θείων μυστηρίων κοινωνίας ἐν τῇ ἐορτῇ τῶν Θεοφανείων. Ὁρ-

(*) Πρὸλεγ. ἐν τοῖς Ἀμφιλογίοις. Ἐκδ. Σ. Οἰκονόμου

γισθεις λοιπὸν ὁ Βάρδας διὰ τὴν αὐτῷ συμβᾶσαν ἀτιμίαν τὸν παραινέτην ὡς ἀνομὸν τινα ἀπήλασε τοῦ θρόνου, καὶ εἰς τὴν νῆσον Τερέβινθον, καὶ μετὰ τινα χρόνον εἰς τὴν νῆσον Λέσβον ἐξώρισε.

Τοιοῦτω δὴ τρόπῳ ἐξωσθέντος τοῦ θείου Ἰγνατίου μετὰ ἐνδεκαετῇ πατριαρχείαν, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ ἓνα μῆνα ἄνευ ποιμένος διατελούσης ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ Βάρδα, τῆς συγκλήτου καὶ τῶν λογάδων ἀρχιερέων, συνεκάλεσε σύνοδον πρὸς ἐκλογὴν νέου πατριάρχου. Πάντες δὲ ἔστρεψαν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν πρὸς τὸν ἐπὶ ἀρετῇ καὶ σοφίᾳ περιλάλητον Φώτιον, λαϊκὸν τότε ὄντα.

Ὁ ἱερός οὗτος Φώτιος, ὁ μέγας μὲν τὴν σοφίαν καὶ ἀρετὴν, τὸ δὲ γένος περιφανής, ἐγεννήθη περὶ τὰ 820 ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ἀνῆκεν εἰς τὰς μεγάλας οἰκογενείας, καθόσον ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ Σέργιος εἶχε τοῦ σπαθαρίου τὸ ἀξίωμα, τῆς δὲ μητρὸς αὐτοῦ Εἰρήνης καλουμένης, ὁ ἀδελφὸς πρὸς γάμον ἡγάγετο τὴν τῆς αὐτοκρατορίας Θεοδώρας ἀδελφὴν· θεὸς ἰδὲ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου ἦν καὶ ὁ μέγας Ταράσιος ὁ ἐπὶ τῆς Ζ' Οἰκουμένης ἁγίας Συνόδου περιώνυμος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ δὲ γονεῖς αὐτοῦ εὐσεβεῖς καὶ φιλομόναχοι τυγχάνοντες ἐκοσμήθησαν μαρτυρικῶς στεφάνῳ, ἀθλοῦντες ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας κατὰ τοὺς τῶν εἰκονομάχων ἰσως διωγμοὺς, ὡς ὁ ἴδιος Φώτιος ὁμολογεῖ εἰς τὴν σλδ' ἐπιστολὴν, ἣν γράφει πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ (*). Ἐξωσθέντος τοίνυν τοῦ Πατριάρχου Ἰγνατίου τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἀνάγεται εἰς αὐτὸν ὁ περιφανὴς Φώτιος ἄκων καὶ βιασθεὶς, κοινῇ δὲ γνώμῃ ψηφισθεὶς ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου παντός, καὶ πάντας τοὺς ἱερατικούς βαθμοὺς ἐν ἑξ ἡμέραις λαθὼν, τῇ μὲν πρώτῃ χειροτονεῖται μοναχός, τῇ δευτέρᾳ ἀναγνώστης, τῇ τρίτῃ ὑποδιάκονος, τῇ τετάρτῃ διάκονος, τῇ πέμπτῃ πρεσβύτερος, καὶ τῇ ἕκτῃ τῇ 25 Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 858 ἐπίσκοπος, ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῶν Συρακουσῶν Γρηγορίου. Ἐνῷ δὲ κατ' ἀρχὰς

πάντες μὴδ' αὐτῶν τῶν φίλων τοῦ Ἰγνατίου ἐξαιρουμένων ἐπεδοκίμασαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου, μετὰ ταῦτα καὶ ὁ Ἰγνάτιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, ἤρξαντο νὰ καταφέρωνται κατ' αὐτοῦ, τὸ μὲν μὴ δυνάμενοι ν' ἀνεχθῶσι τὸν ἀπὸ λαϊκοῦ, εἰς τὴν Πατριαρχικὴν ἔδραν ἀναβιβασθέντα Φώτιον, τὸ δέ, καὶ θέλοντες νὰ ἐκδικηθῶσι καὶ τὸν Βάρδαν. Ἐντεῦθεν οἱ πάντες εἰς δύο διηρέθησαν φατρίας, καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Ἰγνάτιον ἐπίσκοποι συνελθόντες καθεῖλον τὸν Φώτιον, ἐπεμψαν δὲ κρυφίως καὶ διαγγελεῖς εἰς Ρώμην προσκλαυτομένους, ὅπως καὶ τοὺς ἐν Ρώμῃ διεγείρωσι κατὰ τοῦ Φωτίου· οἱ δὲ περὶ τὸν Φώτιον ἐπίσκοποι, τὰ οὕτως ἀγρίως καὶ παρὰ τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας πεπραγμένα δεινὰ καθορῶντες, ἠναγκάσθησαν, ἀμυνόμενοι συνεργῶντος δὲ καὶ τοῦ Βάρδα, νὰ συγκροτήσωσιν ἐτέραν Σύνοδον, ἥτις καὶ συνελθοῦσα τῷ 858 ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου, καὶ τὴν καθαιρεσιν τοῦ Ἰγνατίου. Ὁ δὲ Βάρδας ἐπιθυμῶν νὰ περιστείλῃ τὰς στάσεις καὶ τὰς διχονοίας, καὶ τὸ θράσος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἰγνατιανῶν, αὐτοὺς μὲν ὑπέβαλεν εἰς διάφορα βασανιστήρια, τὸν δὲ Ἰγνάτιον ἐξώρισεν ἀπὸ Τερέβινθου εἰς Μιτυλήνην (*).

Τὰς ἐν τῇ βασιλευσύνῃ ταραχὰς καὶ ἔριδας ἐπηύξησαν ἔτι μᾶλλον αἱ Αἰρέσεις τῶν Εἰκονομάχων, τῶν Μονοφυσιτῶν καὶ Μονοθελητῶν, καὶ ἄλλων παραφυάδων τῆς Μανιχαϊκῆς κακοφροσύνης καὶ μάλιστα τῶν μυσαρῶν Παυλικιανῶν, οἵτινες διαιρεθέντες εἰς δύο ἀντιπάλους μερίδας, ἐκράτυνον τὴν κατ'

(*) Τοῦτων δὲ τῶν βιαίων ἔργων οἱ τοῦ Φωτίου κατήγοροι ψευδῶς πᾶν καὶ κακοήθως μέτοχον αὐτὸν ἐκήρυξαν. Τὸ δὲ ψεῦδος αὐτῶν φαίνεται ἡλίτου φαινότατον ἐκ τῶν πρὸς τὸν Βάρδαν ἐπιστολῶν, ἐν αἷς ὀδυρόμενος ἐξιστορεῖ τὴν αὐτοῦ δυστυχίαν, καὶ τὰς διαβολὰς τε καὶ συκοφαντίας, ὅσας κατ' αὐτοῦ ἐπλάττον οἱ εὐπάσχοντες ὑπ' αὐτοῦ Ἰγνατιανοί, δυσφορῶν δὲ ἐπὶ τοῖς γενομένοις, καὶ ρηγνύων γοερὰν φωνὴν ὑπὲρ τῶν πασχόντων, καὶ στηλιτεύων διὰ λόγων γενναίων τὰς τοῦ Βάρδα σκληρότητας, ὑπεδείκνυν αὐτῷ τῆς θείας δίκης τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμόν. Ἐν δὲ ταύταις ταῖς ἐπιστολαῖς τρανῶς καταφαίνεται τό τε φιλόανθρωπον καὶ τὸ γενναῖον καὶ ἡ τηλιμένη αὐτοῦ καρδιά διὰ τὰς γενόμενας κακώσεις, καὶ αὐτὴ τοῦ μκακρίου ἀνδρὸς ἡ ἀθωότης.

ἀλλήλων στάσιν καὶ μέχρι σφαγῶν προεχώρουν. Ὅθεν πρὸς κατὰπαυσιν τῶν τοιούτων ταραχῶν, καὶ πρὸς κατάκρισιν τῶν αἰρέσεων, συσχεψάμενοι οἱ περὶ τὸν Αὐτοκράτορα ἀπεφάσισαν γὰρ συγκαλέσωσι Σύνοδον. Ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ συμβουλευθεὶς τὸν θεῖον αὐτοῦ Βάρδα, ἔστειλε πέντε πρεσβευτὰς πρὸς τὸν Πάπαν Ρώμης Νικόλαον Α' παρακαλουόμενος αὐτὸν ἀποστεῖλαι πρεσβευτὰς συγκαταψηφισομένους τῶν εἰκονομάχων αἰρετικῶν κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθησομένην Σύνοδον, καὶ ἐκτιθεὶς ἅμα καὶ τὰ ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἰγνάτιον γινόμενα. Ὁ δὲ Πατριάρχης Φώτιος ἔγραψε μόνον ἐνθρονιστικὴν ἐπιστολὴν οἷας καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς θρόνους. Ἀλλ' ὁ Πάπας Νικόλαος, ὁ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τυραννίδος ἀκρότατος θιασώτης, ὃς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐσφετερίζετο ἐν τῇ δύσει κυριαρχικὰ δίκαια, ἐθεώρησε κατὰλληλον τὴν εὐκαιρίαν, ἵνα καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὰ αὐτὰ δίκαια προσλάβῃ (*). Ὅθεν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπέστειλε δύο ἐπισκόπους Ροδόλφον καὶ Ζαχαρίαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, παραγγείλας αὐτοῖς ἵνα ἐξετάσωσιν ἀκριβῶς τὰ κατὰ τὸν Ἰγνάτιον καὶ Φώτιον καὶ ἐπιστρέψαντες εἰς Ρώμην ἀναγγείλωσι πρὸς αὐτὸν τὰ συμβάντα, ὅπως αὐτὸς ὡς ὑπερτάτη ἀρχὴ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τούτων ἑριδος.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ 860 ἀφικνοῦνται εἰς Κωνσταντινούπολιν οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ Πάπα μετὰ τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν πρὸς τε τὸν Αὐτοκράτορα Μιχαὴλ καὶ τὸν Πατριάρχην Φώτιον. Καὶ πρὸς μὲν τὸν Φώτιον (ὃν Ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως ἔπονομάζει) ἔγραψεν ὁ Πάπας δοξάζων τὸν Θεὸν καὶ χαίρων διὰ τὴν

(*) Οὗτος ὁ Πάπας, ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀνιστασίου τοῦ Βιβλιοθηκαρίου ἑπονομαζόμενος μέγας, εἰς τοσοῦτον φιλοδοξίας ἐξώκειλεν, ὥστε ἀπετόλμησεν ἐπὶ τῆς τιμῆς βασιλικῆς ἐπιθεῖναι στέμμα, καὶ οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τυραννικῶς ἐφέρετο, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς δοῦκας, τοὺς βυρσιεῖς καὶ αὐτοκράτορας κατεδείκνυε πολλὴν τὴν ὑπεροψίαν. Καὶ δὴ καὶ αὐτὸν τὸν Αὐτοκράτορα Λουδοβίκον τὸν Β' καταβιβάζας τοῦ ἵππου προσέταξεν ἵνα παρακολουθῇ πεζὸς σὺν τὸν ἴδιον ἵππον. Βλ. Δυσίθεον Ἱεροσολ. περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολ. πατριαρχ. σελ. 705. καὶ Μελέτ. Ἀθηνῶν Ἐκκλησ. Ἱστορ. Τόμ. Β'. σελ. 230.

χρηστότητα τῆς αὐτοῦ σοφίας καὶ διὰ τὴν ὁρθόδοξον ὁμολογίαν τῆς πίστεως, πικρῶς δὲ ἐπετίμα αὐτῷ διὰ τὸ ταχὺ τῆς εὐθὺς ἀπὸ λαϊκοῦ χειροτονίας αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἐπιστολῇ ἐμεγαληγόρει ὅτι «Τὴν ἀρχὴν τῆς θείας ἐξουσίας, ἣν ὁ πάντων δημιουργὸς τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ ἀποστόλοις ἐδαψιλεύσατο, τῷ κορυφαίῳ τῶν Ἀποστόλων Πέτρῳ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἔδωκεν, εἰπὼν, «Σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν» καὶ ἄλλα. Οἱ δὲ ληγάτοι διατρίψαντες ἐν Κωνσταντινουπόλει χρόνον ἱκανὸν ἐξήτασαν τὰ πάντα μετ' ἐπιστασίας, καὶ τὸ ἀδύνατον τῆς εἰς τὴν πατριαρχίαν ἐπανόδου τοῦ Ἰγνατίου κατιδόντες, ἐκοινωνήσαν τῷ Φωτίῳ. Καὶ δὴ ἐν ἔτει 861 συγκροτεῖται ἐκ 318 Πατέρων Σύνodos ἐν τῷ Ναῷ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἐν ᾧ παρῆσαν ὅτε Αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ Βάρδα, καὶ οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ Πάπα, καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ πᾶσα σχεδὸν ἡ πόλις. Ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ ὁ μὲν Ἰγνάτιος καθηρέθη ὡς μὴ ψῆφῳ συνοδικῇ κεχειροτονημένος, προσεκυρώθη δὲ τῷ Φωτίῳ ὁ πατριαρχικὸς θρόνος. Τὰ δὲ πρακτικὰ τῆς Συνόδου ἐστάλησαν μετ' ἐπιστολῶν τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ καὶ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου, πρὸς τὸν Πάπαν Νικόλαον διὰ τοῦ Ἀσηκρίτου Λέοντος· ἔγραψε δὲ τὴν πρὸς τὸν Πάπαν ἐπιστολὴν τοῦ ὁ ἱερός Φώτιος τοσαύτης εὐαγγελικῆς ἀνοχῆς, ἐμβριθείας καὶ χάριτος πλήρη, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ τοῦ Φωτίου ἐχθροὶ εὐλόγως ἀπεκάλεσαν αὐτὴν ἀριστούργημα. Ἐν ταύτῃ ἀπολογούμενος πρὸς τὰς κατηγορίας, πρὸς ὁμόνοιαν τὸν Πάπαν χριστομιμήτως παρεκάλει. Λίαν δὲ εὐλόγως ἰσχυρίζεται, ὅτι ἂν καὶ προήχθη εἰς τὸ Πατριαρχικὸν ἀξίωμα ἀπὸ λαϊκοῦ, τοῦτο ὅμως οὐκ ἐποίησεν παραβαίνων τοὺς κανόνας, διότι καὶ ἄλλοι πατέρες ἀκριβέστατοι τῶν κανόνων φύλακες, εἶχον ἀπὸ λαϊκοῦ προαχθῆναι ἀμέσως εἰς τὸ Ἀρχιεπισκοπικὸν ἀξίωμα, οἷον Ταράσιος, Νικηφόρος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, οἱ Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχαι, ὁ Ἀντιοχείας Θαλάσσιος, ἔτι δὲ καὶ Νεκτάριος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ὁ Μελιτοδάνων Ἀμβρόσιος (ὧν οἱ τελευταῖοι δύο καὶ νεόφυτοι ἐτύγχανον). Ἐλέγχει δ' ἐπιχαρίτως

καὶ μετὰ θαυμαστῆς λεπτότητος καὶ τὰς καινοτομίας τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας (*).

Ὁ φιλόδοξος καὶ ἀλαζών Νικόλαος ἰδὼν ματαιωθείσας τὰς ἑαυτοῦ ἐλπίδας ἔγραψε πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅτι οὔτε τὴν κατὰ χριστὸν τοῦ Ἰγνατίου ἀναγνωρίζει, οὔτε τὴν ἐπικύρωσιν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Φωτίου, καὶ ὅτι ἡ διαφωνία αὕτη πρέπει νὰ δικασθῇ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης· ἔγραψε δ' ἔτι καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς Ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς προστάττων αὐτούς, ἵνα τὸν μὲν Φώτιον ἀποβάλωσι, τὸν δὲ Ἰγνατίον ἀποδεχῶσιν ὡς νόμιμον Πατριάρχην. Βλέπων ὅμως ὅτι αἱ προσταγαὶ αὐτοῦ περιφρονοῦνται ἐν τῇ Ἀνατολῇ, παρέστη αὐτόκλητος κριτὴς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῷ 863 κατέσας εἰς Ρώμην δυτικούς τινες ἐπισκόπους συνεκρότησε Σύνοδον ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγίου Πέτρου, (ἥτις διὰ τὸ ψῆχος μετέβη εἰς Λατεράνον), ἐν ᾗ τὸν μὲν Φώτιον ἐκήρυξεν ἐκπτωτον τῆς Πατριαρχείας καὶ ἀναθέματι καθυπέβαλεν, τοὺς δὲ ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας ὡς λαϊκοὺς ἀπεκήρυξε· καὶ τῷ Ἰγνατίῳ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ ἔξι οὐκ ἐπίσημοις ἐπισκόποις ἔδωκεν αὐτοῖς τοὺς θρόνους, ἀνάθεμα δὲ καὶ ἀφορισμὸν ἠπέλυσεν κατὰ παντὸς λαϊκοῦ τε καὶ κληρικοῦ τοῦ μέλλοντος νὰ παραβῇ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὀρισθέντα. Γνωστῶν οὖν γενομένων τούτων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ζήλου πληθεὶς ἀπήντησεν εἰς τὰς μωρὰς ταύτας ἀξιώσεις τοῦ Πάπα Νικολάου διὰ τοῦ Πρωτοσπαθαρίου Μιχαὴλ δι' ἐπιστολῆς δριμυτάτης· «εἰς φάρυγγα ὄφως τὸν κάλαμον βύψας», (ὡς λέγει αὐτὸς ὁ Πάπας), ἐν ᾗ πλήρης ἀγανακτήσεως, ἐξελέγχων ὡς ματαίαν τὴν ἐξουσίαν ἣν ἐκεῖνος περιεβλήθη ἐπὶ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ ἐν ᾗ τιμὴν ὠφείλει νὰ ἡγῆσθαι ὅτι καὶ αὐτὸς τέλος ἡρωτήθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως περὶ πραγμάτων ἐκκλησιαστικῶν, αὐτὸς ὅμως παραγνωρίσας τὴν τιμὴν ταύτην, ὡς κριτὴν ἠθέλησεν ἑαυτὸν παραστήσαι· γνωρίζων δ' ἅμα αὐτῷ ὅτι αἱ τούτου ἀποφάσεις οὐδε-

μίαν οὐδόλως ἔχουσιν ἰσχύν, καὶ ὅτι καὶ ἄνευ τῆς αὐτοῦ συγκαταθέσεως ὁ Φώτιος μένει Πατριάρχης. Ὁμοίως καὶ ὁ ἱερός Φώτιος μηδεμίαν προσοχὴν δίδων εἰς ταύτας τὰς παρανόμους ἐνεργείας τοῦ Πάπα, ἡσχολεῖτο περὶ τὰ ὑψηλά του καθήκοντα καὶ περὶ ἀποστολικά ἔργα· διότι οὐ μόνον ἀτρυτῶ σπουδῇ καὶ ἐπιμελείᾳ τὰ τῆς Ἐκκλησίας διώκει, καὶ τὰς ὑπὸ τῆς εἰκονομαχίας ἐπενεχθείσας πληγὰς τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐθεράπευεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐξάπλωσιν καὶ διάδοσιν τῆς ἀμωμῆτου ἡμῶν πίστεως πᾶσαν σπουδὴν καταβάλλων, ἀνίστα τὰ τῆς Ὁρθοδόξιας τρόπαια ἐν τε τῇ Ἀρμενίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ταῖς αὐτοῦ διδασκαλίαις χειραγωγῶν ὁλόκληρα ἔθνη πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας καὶ δαφιλῶς ἐπομβρίζων αὐτοῖς τὸ τῆς εὐσεβείας κήρυγμα. Ὁ Πάπας Νικόλαος ἐμμένων εἰς τοὺς μοναρχικούς αὐτοῦ σκοποὺς ἔγραψεν αὐτοῖς περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 865 πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Μιχαὴλ, ἵν' ἀποστείλῃ εἰς Ρώμην τοὺς Πατριάρχας Ἰγνατίον καὶ Φώτιον ὅπως αὐτὸς δικάσῃ ὡς ἐκ Θεοῦ ἔχων τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν. Τὴν παράλογον ὅμως ἀπαίτησιν ταύτην τοῦ Πάπα οὔτε ὁ Αὐτοκράτωρ οὔτε ὁ Πατριάρχης ἀνεγνώρισεν, ἐκρατήθησαν δὲ βασιλικῶ προστάγματι ἐν τοῖς μεθορίοις ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ Θεοδώρου, οἱ τὰς ἐπιστολάς φέροντες Δονάτος ὁ Ἐπίσκοπος, Λέων ὁ πρεσβύτερος, καὶ Μαρτῖνος ὁ διάκονος, ἵνα δώσιν ἔγγραφον ὁμολογίαν ὅτι ἀποδέχονται τὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς ὀρθά, καὶ ἀναγνωρίζουσι τὸν Φώτιον Πατριάρχην· χρονοτριβήσαντες οὖν ἐκεῖ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπανῆλθον ἄπρακτοι πρὸς τὸν Πάπαν.

Τὰς μετὰ τοῦ Πατριάρχου Φωτίου καὶ τοῦ Πάπα Νικολάου ἐριδας ἐπεβύθησαν τὰ ἐν Βουλγαρίᾳ τότε συμβαίνοντα. Διότι οἱ Βούλγαροι, ἔθνος πρότερον ὄντες βαρβαρικὸν καὶ μισόχριστον καὶ πολέμιον τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, εἴτα εἰς τοιαύτην μετέκλιναν ἡμερότητα καὶ θεογνωσίαν, ὥστε τῆς Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας ἀποσκευασάμενοι τὴν πλάνην εἰς τὴν τῶν Χριστιανῶν παραδόξως μετεκεντρίθησαν πίστιν, τοῦ ἱερωτάτου Φωτίου μάλιστα· εἰς τοῦτο συνεισενεγκόντες. Ἐν

(*) Τὴν ἀπολογητικὴν ταύτην ἐπιστολὴν τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου πρὸς τὸν Νικόλαον Πάπαν· ὅρα εἰς τὸν Τομ. Χαρὰς Δοσιθ. Ἱερ. σελ. 9.

ἔτει 861 συνέβη ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Βουλγάρων μεγάλη ἀφορία. ταύτης δὲ τῆς εὐκαιρίας ὠφελήθεις ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ἐξ-εστράτευσε μετὰ τοῦ θείου του Καίσαρος Βάρδα κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τοὺς ἐπολιόρησεν· οὗτοι δ' ἀναγκασθέντες παρεδόθησαν μετὰ τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν Βογόρεως ἐπὶ τῷ ὄρει νὰ δεχθῶσι τὸν χριστιανισμόν. Ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ τούτους μὲν ἐβάπτισεν ἐκεῖ διὰ ἱερέων, οὓς μετ' ἑαυτοῦ εἶχε, τὸν δὲ ἄρχοντα αὐτῶν Βόγοριν ἀγαγὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ βαπτίσας ἐπωνόμασε Μιχαὴλ. Ὁ Πατριάρχης Φώτιος ἀποστείλας εἰς Βουλγαρίαν ἐπισκόπους (*) τε καὶ ἱερεῖς, ἵνα διδάξωσι τὸν νεόφυτον ἐκεῖνον λαὸν τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως τὰ δόγματα ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἄρχοντα τῆς Βουλγαρίας Μιχαὴλ στηρίζων αὐτὸν καὶ φωτίζων ταῖς θεαῖς καὶ ὑψηλαῖς τῆς Ὁρθοδόξιας θεωρίαις, καὶ τῇ τῶν ὁρθῶν δογμάτων διδασκαλίᾳ, ἐν ἣ καλεῖ αὐτὸν «καλὸν ἄγαλμα τῶν ἐμῶν πόρων, τῶν ἐμῶν πνευματικῶν ὠδίνων εὐγενὲς καὶ γνήσιον γέννημα». Ἐκ τῶν λόγων τούτων δηλοῦται, ὅτι ὁ Φώτιος ἐκατήχησε καὶ ἐβάπτισε τὸν Μιχαὴλ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἄλλ' ὁ Πάπας Νικόλαος ἰδὼν, ὅτι πᾶσαι αἱ τῶν ἀπειλῶν αὐτοῦ φαρέτραι μάτην ἐξεκενώθησαν κατὰ τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου καὶ κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὥρμησε πρὸς ἐκδίκησιν δι' ἀρπαγῆς καὶ ληστείας. Καὶ δὴ ἐπεμψεν εἰς Βουλγαρίαν τῷ 866 ἰδίους ἐπισκόπους, ἵνα διδάξωσι τὸν Βουλγαρικὸν λαὸν τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας τὰ δόγματα. Οὗτοι δὲ ἀφικθέντες εἰς Βουλγαρίαν, ἐκήρυττον πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι πάντα τὰ ὑπὸ Φωτίου πραχθέντα εἰσὶν ἄκυρα διότι ὁ Φώτιος δὲν ἦτο ἀληθὴς καὶ γνήσιος ἀρχιερεὺς· διὰ τοῦτο ἔχριον ἐκ νέου διὰ τοῦ Ἀγίου μύρου τοὺς βαπτισθέντας ὑπὸ τῶν ἐκ Κωνσταντινου-

(*) Μεταξὺ τούτων διέλαμπον ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ οἱ αὐτάδελφοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, οἱ ἀδελφοὶ τῶν Σλάβων ἀπόστολοι, οἵτινες μετὰ πολλῶν καμάτων εὐηγγελίσαντο τὸν Χριστὸν τοῖς τε Βουλγαροῖς καὶ Βοημοῖς, καὶ Κροάταις καὶ Μοραβοῖς, καὶ ἐξευρόντες τὰ γράμματα τοῦ Σλαβονικοῦ ἁλφάβητου ἠρμήνευσαν τὰς θείας Γραφὰς ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου τῶν Ὁ'.

πόλεως ἀποσταλέντων Ἱερέων. Τούτων δ' ἡ φήμη βεβαιωθεῖσα ἔπειτα ἐν Βυζαντίῳ κατελύπησε καιρίως τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον βλέποντα «ὑπὸ ἐρπετῶν καὶ θηρίων κατασπαρασσόμενα καὶ διασπώμενα τὰ ἑαυτοῦ ἔγκονα ὑπὲρ ὧν κόπους καὶ πόνους καὶ ἰδρωτὰς κατέβαλε». Παροξυνθεὶς οὖν εἰς ἄκρον ὁ Πατριάρχης Φώτιος ἔγραψεν ἐγκύλιον ἐπιστολὴν πλήρη ἐνθέρμου ζήλου καὶ αγίου ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τοὺς ἀρχιερατικούς θρόνους τῆς Ἀνατολῆς ἐν ἣ μετὰ θλίψεως καὶ θρήνων ἀπαριθμεῖ τὰς καινὰς ἑτεροδιδασκαλίας, ἃς οἱ ὑπὸ τοῦ Πάπα ἀποσταλέντες εἰς Βουλγαρίαν ἐποιοῦντο· ὅτι τοὺς Βουλγάρους ἐκ δευτέρου ἔχρισαν μύρῳ, ὅτι ἐδίδαξαν αὐτοὺς τὴν νηστείαν τοῦ Σαββάτου, ὅτι τὴν δευτέραν καὶ τρίτην ἡμέραν τῆς πρώτης ἐβδόμαδος τῶν νηστειῶν ἐδίδαξαν αὐτοὺς γάλακτος καὶ τυροῦ γεύεσθαι, ὅτι τοὺς ἱερεῖς αὐτῶν ἀγάμους εἶναι βιάζουσι καὶ διάζευξιν τῶν ἐγγάμων ἱερέων, καὶ τέλος τὴν τοῦ Ἱεροῦ καὶ αγίου Συμβόλου κιβδήλευσιν διὰ τῆς προσθήκης καὶ «ἐκ τοῦ Γ' οὗ». «Ἄνδρες, λέγει, δυσσεβεῖς καὶ ἀποτρόπαιοι, ἄνδρες ἐκ σκότους ἀναδύντες (τῆς γὰρ ἐσπερίου μοίρας ὑπῆρχον γεννήματα)· οἴμοι! πῶς τὸ ὑπόλοιπον ἐκδιηγῆσομαι; οὗτοι πρὸς τὸ νεοπαγὲς εἰς εὐσέβειαν καὶ νεοσύστατον ἔθνος, ὥσπερ κεραυνὸς ἢ σεισμὸς ἢ χαλάζης πλῆθος, μᾶλλον δὲ οἰκειότερον εἰπεῖν, ὥσπερ ἄγριος μονιὸς ἐμπηδῆσαντες, τὸν ἀμπελῶνα Κυρίου τὸν ἡγαπημένον καὶ νεόφυτον. καὶ ποτὶ καὶ ὁδοῦσιν, ἥτοι τρίβοις αἰσχυρὰς πολιτείας καὶ διαφθορᾶς δογμάτων, τό γε εἰς τόλμαν ἦκον τὴν αὐτῶν, κατανεμησάμενοι ἐλυμήναντο. Ἀπὸ γὰρ τῶν ὁρθῶν καὶ καθαρῶν δογμάτων καὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν ἀμωμότητος πίστεως παραφθείρειν τούτους καὶ ὑποσπᾶν κατεπανουργήσαντο» (*). Καταστηλιτεῶν δὲ συντόμως ὁ ἱερὸς Φώτιος ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν θεσμῶν καὶ συνοδικῶν κανόνων τὴν παπικὴν ἀπόνοιαν, παρακαλεῖ τοὺς Πατριάρχας ἵνα πέμ-

(*) Τὴν ἐγκύκλιον ταύτην ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερατικούς θρόνους τὸν Ἀλεξανδρείας φημί, καὶ τοὺς λοιποὺς, ὅρα εἰς τὸν τοῦ Δοσιθέου Ἱεροσολ. Τομ. Χαρὰς σελ. 17.

ψωσι τοποτηρητὰς πρὸς συγκρότησιν Οἰκουμενικῆς Συνόδου, προστιθείς ὅτι, καὶ ἐπιστολαὶ ἐξ Ἰταλίας αὐτῷ ἐκομίσθησαν, ἡ μὲν παρὰ συνόδου, αἱ δὲ ἐκ διαφόρων ἐκείθεν ἀνθρώπων, ἀποδυρομένων τὴν τοῦ Νικολάου τυραννίδα καὶ ὕβριν τῶν ἱερῶν νόμων καὶ τὴν αὐτοῦ συνδρομὴν ἐπικαλουμένων· τούτων δὲ τῶν ἐπιστολῶν τὰ ἴσα εἶχεν ἐντεταγμένα τῇ ἐπιστολῇ. Τούτων δ' ἀφικομένων συνεκροτήθη Σύνοδος τῷ 867 πολυάριθμος παρόντος καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαήλ, ἐν ᾗ ἀνεγνωσθήσαν αἱ τοῦ Νικολάου καὶ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ κακοπραγίαι· καὶ ὁ μὲν Νικόλαος Πάπας Ρώμης μετὰ τῶν εἰς Βουλγαρίαν ἀποσταλέντων καθρέθη, ἐκηρύχθη ἀνάξιος τοῦ θρόνου καὶ ἀναθέματι καθυπεβλήθη, τὰ δὲ πρακτικὰ τῆς συνόδου μετὰ χιλίων ὑπογραφῶν ἀπεστάλησαν διὰ Ζαχαρίου Χαλκηδόνης καὶ Θεοδώρου Λαοδικείας τῷ Πάπᾳ, ὅστις ἔκειτο βραχέως νοσῶν καὶ ἀσχάλλων ἐπὶ τῇ ἔριδι καὶ διχονοίᾳ ἧς αὐτὸς ὁ δεῖλαιος ἐγένετο πρωταίτιος.

Τούτων οὕτως ἐχόντων Βασίλειος ὁ Μακεδὼν δολοφονήσας τὸν Αὐτοκράτορα Μιχαήλ (*) τῷ 867 ἀνηγορεύθη αὐτὸς Αὐτοκράτωρ, καὶ μετὰ τὴν εἰς βασιλέα ἀνάρρησιν του ἦλθεν εἰς τὸν

(*) Οὗτος ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαήλ ἦν υἱὸς Θεοφίλου τοῦ εἰκονομάχου καὶ τῆς Ἀγίας Θεοδώρας ἐγεννήθη τῷ 836, καθ' ὃ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Θεοφίλος ὑπέστη ἦταν ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοφίλου, ἕνεκα τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ Μιχαήλ, τὸ βασίλειον ἐκυβέρνηα σοφῶς καὶ εὐκλεῶς ἡ μήτηρ αὐτοῦ Θεοδώρα ἐν διαστήματι 11 ἐτῶν, ἧτις μετὰ τοῦ Πατριάρχου Μεθοδίου ἀνέστησε τὴν προσκύνησιν τῶν Ἀγίων Εἰκόνων· Ἠλικιωθεὶς καὶ παραλαβὼν τὰς ἡνίας τῆς κυβερνήσεως ὁ Μιχαήλ, χειραγατούμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ Καίσαρος Βάρδα, ἀπεμάκρυνε τὴν Θεοδώραν τῆς κυβερνήσεως καὶ καθεῖρξεν αὐτὴν ἐν τινι τῶν ἀνακτόρων, ὅπου μετ' οὐ πολὺ αὕτη ἐτελευτήσῃ καὶ ἐτάφη ἐν τῇ Μονῇ τῶν Γαστρίων· τὸ ἱερὸν αὐτῆς λείψανον κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετεκομίσθη εἰς Κέρκυραν ἐνθα καὶ νῦν ὑπάρχει ἐν τῇ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Σπηλαιωτίσσης ἐκκλησίᾳ τῆς Μητροπόλεως. Μετ' οὐ πολὺ ὁ Βάρδας ἀπώλεσε τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπιρροὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἐφονεύθη δολίως. Ὁ Μιχαήλ ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν ὑπ' αὐτοῦ υἱοθετηθέντα Πρωτοστράτορα Βασίλειον τὸν Μακεδόνα, ὅστις καὶ ἐφόνευσεν αὐτὸν τῇ 24 Σεπτεμβρίου (κατ' ἄλλους ἀπριλίου) 867 ἔτους, μέινας μετὰ τὸν φόνον κυριάρχης.

ναὸν ἵνα μεταλάβῃ τῶν θείων μυστηρίων. Ἀλλ' ὁ ἱερὸς Φώτιος θέλων νὰ φέρῃ αὐτὸν εἰς συναίσθησιν ἐλέγχει καὶ ὑποβάλλει εἰς μετάνοιαν ἀπαγορεύσας τὴν μετάληψιν τῆς θείας εὐχαριστίας. Ὁ Βασίλειος ὁξὺς ὢν πρὸς ὀργὴν καὶ φιλέκδικος, τὸν μὲν Φώτιον καταβιβάσας τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου καθεῖρξεν ἐν τῷ τῆς Σκέπης Μοναστηρίῳ, μεταπεμφθὲς δὲ τὸν Ἰγνάτιον εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνεβίβασεν. Οὕτως οὖν ἀναλαβὼν τὸν τε πατριαρχικὸν θρόνον καὶ τὴν ἐξουσίαν τῇ 13 Νοεμβρίου ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος παρὰ μόνου τοῦ Αὐτοκράτορος Βασιλείου, εὐθὺς τὸν τε ἱερὸν Φώτιον ἀφώρισεν, καὶ πάντας τοὺς ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας καὶ τοὺς κοινωνήσαντας αὐτῷ. Καὶ δὴ κατὰ προτροπὴν αὐτοῦ ἐπέταξεν ὁ Βασίλειος ἵν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τοῦ Φωτίου πάντα τὰ τε Συνδικὰ γράμματα καὶ ἄλλα ἐπίσημα δυνάμενα τὴν τε ἀλήθειαν καταδείξει, καὶ τὴν παρανομίαν καὶ τὸ ψεῦδος αὐτῶν κατεξελέγχει· οἱ δὲ πρὸς τοῦτο πεμφθέντες ὑπηρεταὶ τῆς ἀδικίας καὶ ὠμότητος ἀναρπάσαντες ληστρικῶς ἐπτὰ σάκκους πλήρεις τῶν ἀπαραγράπτων μαρτύρων τῆς ἀλωότητος καὶ τῶν ἀγώνων τοῦ ἀκράτου ποιμένος, καὶ ἄλλων πολυτίμων αὐτοῦ συγγραφῶν (*) πολλὰς κακώσεις ἐποίησαν τῷ Φωτίῳ. Περὶ δὲ τὸ τέλος τοῦ αὐτοῦ ἔτους Βασίλειος ὁ αὐτοκράτωρ ἐπράξε καὶ ἄλλην πράξιν ἀνάξιαν τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας καὶ πάσης τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας (δι' ἣν καὶ αὐτὸς ὕστερον μετενόησε). Διότι γινώσκων ὅτι ὁ Πάπας Νικόλαος ἤθελε δώσῃ τὴν ἑαυτοῦ ψῆφον εἰς τὴν καθάρισιν τοῦ ἱεροῦ Φωτίου, ἐπεμψε πρὸς αὐτὸν πρεσβείαν διὰ νὰ κρίνῃ τελευτὴν τὴν ὑπόθεσιν, ἀναγγέλων αὐτῷ τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταβολάς, καὶ ἀπῆτει τὴν κύρωσιν τῶν κατὰ τοῦ Φωτίου γενομένων. Πρέσβεις δὲ ἦσαν ὡς ἐκ μέρους τοῦ Ἰγνατίου μὲν, Ἰωάννης Μητροπολίτης Σουλίου, τοῦ δὲ Φωτίου Πέτρος Μητροπολίτης Σάρδεων, καὶ τοῦ βασιλέως Βασίλειος ὁ Πρωτοσπαθάριος διὰ νὰ εἶναι μάρτυς τῶν γενομένων. Ἀλλ' ὁ μὲν Μητροπολίτης Σάρδεων ἐπνίγη ναυαγῆσας ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Δαλματίας, οἱ δὲ

(*) Σοφ. Οἰκονόμου εἰς τὰ Ἀμφιλόχεια τοῦ Φωτίου, Προλεγόμ. σελ. λέ.

δύο ἑτεροὶ ἀφικόμενοι εἰς Ρώμην εὗρον Πάπαν τὸν Ἀδριανὸν Β'. ἀντὶ τοῦ Νικολάου ἀποθανόντος τῇ 13 Νοεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Ὁ τοῦ Νικολάου διάδοχος οὐχ ἦτον φιλόπρωτος καὶ ἀλαζών Ἀδριανὸς συνεκρότησε σύνοδον ἐκ δυτικῶν ἀρχιερέων, ἥτις τὰ μὲν κατὰ τοῦ Φωτίου ὑπὸ τοῦ Βασιλείου ἀπεδέξατο, τὸν δὲ Φώτιον ἀναθέματι καθυπέβαλε, κατέκαυσαν δὲ παρρησίᾳ καὶ τὰ παρὰ τῶν προμνημονευθέντων πρεσβευτῶν κομισθέντα πρακτικὰ τῆς Συνόδου εἰς ἣν εἶχεν ἀναθεματισθῇ ὁ Πάπας Νικόλαος. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπέστειλε καὶ τοποτηρητὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν τοὺς Ἐπισκόπους Στέφανον καὶ Δονάτον, καὶ τὸν διάκονον Μαρτῖνον διὰ τὴν ἐκεῖ συγκροτηθεῖσαν σύνοδον ἥς σκοπὸς ἦν ἡ ἐν Ρώμῃ ἐπικύρωσις τῶν κατὰ τοῦ Φωτίου ἀποφασισθέντων.

Ἄμα οἱ τοῦ Πάπα πρεσβευταὶ ἀφίκοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν, Βασίλειος ὁ βασιλεὺς ὑπεδέξατο αὐτοὺς μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων, καὶ συνεκάλεσε σύνοδον τῇ 6 Ὀκτωβρίου τοῦ 869 ἔτους ἐν τῇ ὁποίᾳ καίπερ τοῦ αὐτοκράτορος πολλὴν καταβαλόντος σπουδῇ ὅπως πολυπληθὴς γίνηται ἡ συνέλευσις κατὰ τὴν τοῦ Πάπα βούλησιν, ἀλλ' ὀλίγοι παρήσαν ἐπίσκοποι, διότι τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἐπισκόπων ἔμεινε πιστὸν τῷ ἱερῷ Φωτίῳ προτιμήσαν μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἀληθείας παθεῖν ἢ ὑποχωρῆσαι τῇ τοῦ ψεύδους βίᾳ. Ἐν τῷ παρανόμῳ καὶ ληστρικῷ τούτῳ συνεδρίῳ οὐδεὶς ἠδύνατο εἰσελθεῖν ἐὰν μὴ πρῶτον ἦβηλεν ὑπογράψῃ ἰδιοχείρως τὸν Λίβελλον ὃν ἔφερον οἱ τοῦ Πάπα πρεσβευταὶ ἐκ Ρώμης ὅστις εἶχεν ἐν ὀλίγοις ὡς ἑξῆς : « Ἐπό-
μεθα δὲ τῇ ἀγίᾳ συνόδῳ, ἣν ὁ μακαρίας μνήμης Νικόλαος ἐτέλεσεν, ἐν ἣ καὶ αὐτὸς Δέσποτα, Ἰσάγγελε, Ἱεράρχα Ἀδριανὸν ἔγραψας, ἀποδεχόμενοι οὐς ἐκεῖνος ἀποδέχεται, καὶ κατακρίνοντες τοὺς ἐν αὐτῇ κατακριθέντας, ἐξαιρέτως Φώτιον καὶ Γρηγόριον Συρακουσῶν. καὶ τοὺς ἐμμένοντας ἐν τῷ σχίσματι ὁπαδοὺς αὐτῶν. Τὰς δὲ συναγωγὰς τῶν πονηρευομένων καὶ τὴν ἐφεύρεσιν τῶν διεστραμμένων δογμάτων ὑπὸ Μιχαήλ τοῦ βασιλέως δις κατὰ τοῦ μακαριωτάτου Πατριάρχου Ἰγνα-
τίου, καὶ ἁπαξ κατὰ τοῦ κορυφαιοτάτου τοῦ ἀποστολικοῦ ὁρό-

νου, ἀλύτοις ἀναθέματος δεσμοῦ συνέχομεν, καὶ τοὺς διεκδικούντας αὐτοὺς, ἢ τὰς ἀσεβεῖς αὐτῶν πράξεις ἀποκρύπτον-
τας. Περὶ δὲ τοῦ τιμιωτάτου Ἰγνατίου Πατριάρχου καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ φρονούντων, ὅπερ ἡ αὐθεντία τοῦ Ἀποστολικοῦ ὁρόνου ἐξέβητο, ὅλη διανοίᾳ ἀκολουθοῦμεν. Ταύτην μου τὴν ὁμολογίαν ἐγὼ ὁ (δεῖνα) Ἐπίσκοπος ἰδίᾳ μου χειρὶ ὑπέγραψα, καὶ σοὶ τῷ Ἀγιωτάτῳ Δεσπότη καὶ μεγάλῳ Ἀρχιερεῖ, καὶ οἰκουμενικῷ Πάπᾳ Ἀδριανῷ, διὰ τῶν σῶν Ληγάτων, Δονά-
του καὶ Στεφάνου τῶν ἀγιωτάτων Ἐπισκόπων, καὶ Μαρίνου τῆς ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωμαϊκῆς διακόνου προσέφερον, καὶ μάρτυρας τοὺς ὑπογράψαν-
τας παρεκάλεσα (*). Οἱ δὲ μὴ βουλευθέντες νὰ ὑπογράψωσι τὸν Λίβελλον δὲν ἐσυγχωρήθη νὰ ἀπομείνωσιν εἰς τὴν σύνοδον, ὡς ὁ Ἀγκύρας Θεόδουλος καὶ ὁ Νικαίαις Νικηφόρος καὶ ἄλλοι, ὁ δὲ Θεόδωρος Καρίας Μητροπολίτης καίπερ ὑπογράψας τὸν Λίβελλον, ὅμως ἐπειδὴ ἐγνωρίσθη, ὅτι ἦτο εἰς τῶν παραστάντων εἰς τὴν σύνοδον τὴν ὑπὸ τὴν τοῦ Φωτίου προεδρείαν συνε-
θεῖσαν καὶ τῷ ἀναθέματι Νικόλαον τὸν Ρώμης ὑποβαλοῦσαν, ἐξεδιώχθη τῆς συνελεύσεως. Τόσῃ ἄρᾳ ἦτο ἡ κατὰ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ ὀργή, ὥστε καὶ μετανο-
οῦντας δὲν ἐδέχοντο αὐτοὺς.

Τῇ 23 τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς ἐγένετο ἡ πέμπτη πρᾶξις τοῦ ληστρικοῦ τούτου συνεδρίου, ἐπιτάγματι δὲ Αὐτοκρατορικῷ ἀπεφασίσθη ἵνα προσκληθῇ ὁ Φώτιος. Δοθείσης εἰδήσεως τοῖς πατράσιν, οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ Πάπα προσέταξαν νὰ πεμφθῶσιν οὐχὶ ἱερωμένοι ἀλλὰ λαῖκοι, πρὸς καταφρόνησιν, ὅπως τὸν προσάγαθωσιν. Ὁ Ἱερὸς Φώτιος μετακαλεῖται τρεῖς, καὶ βίᾳ εἰσάγεται, ἵνα δὲ δέξηται προδηλωτέραν τὴν κατάκρισιν, εἰς τὸν ἔσχατον τίθεται τόπον, ἐκ προοιμίων εἰπὼν αὐτοῖς ὅτι ἐπειδὴ δὲν ἦλθεν ἐκουσίως ἀλλὰ βίᾳ, διὰ τοῦτο εἶχεν ἀπόφασιν νὰ μὴ

(*) Ἐκκλησ. ἱστορ. Μελετ. Ἀθηνῶν Τομ. Β'. σελ. 307 καὶ Πέτρα σκαν-
δάλου Ἠλ. Μηνιάτου σελ. 43 καὶ Τομ. Χαρᾶς Δοσιθέου Ἱεροσολύμων εἰς τὰ
προλεγ. φυλ. Θ'.

ἀνοίξῃ τὸ στόμα νὰ εἴπῃ οὐδέν, προσλέτων τοὺς λόγους τοῦ προφητάνακτος Δαβὶδ, «εἶπα φυλάξω τὰς ὁδοὺς μου τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν ἐν ῥλώτῃ μου ἐθέμην τῷ στόματί μου φυλακὴν». Ἐρωτώμενος δ' εἰ ἀπεδέχετο τοὺς θεσμούς τῶν ἐπισκόπων Ρώμης, τὴν ἐκθέσιν τῆς προφῆν ἐπὶ τοῦ Πάπα Νικολάου καὶ τὴν ὑστερον γενομένην σύνοδον ἐπὶ Ἀδριανοῦ, ἐσιώπησε μεγαλοφρόνως. Καὶ πάλιν ἐρωτηθεὶς εἶπε «τῆς φωνῆς καὶ σιγῶντος ὁ θεὸς ἀκούει». Τῶν δὲ τοποτηρητῶν λεγόντων ὅτι μὲ τὴν σιωπὴν του γίνεται αὐτοκατάκριτος, ἀπεκρίθη ὁ Φώτιος «οὐδ' ὁ Ἰησοῦς σιωπῶν ἀπέφυγε τὴν καταδίκην». Καὶ προτρεπόμενος παρὰ τοῦ πραιποσίτου Βαχάνους, ἵνα εἴπῃ τι πρὸς ἀπολογία, «τὰ ἐμὰ, ἀπεκρίνατο, δικαιώματα οὐκ εἰσὶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ». Ἐδόθη δ' αὐτῷ μὴ ζητήσαντι προθεσμίαν ἵνα συλλογισθῇ, «Ἐγώ, (ἀπεκρίθη ὁ Φώτιος) διορίαν μὲν οὐ ζητῶ, ἵνα δὲ ἀπέλθω τῆς ὑμῶν ἐστὶν ἐξουσίας», ὅθεν διὰ προσταγῆς τῆς συνόδου ἐξῆλθεν. Γενομένης τῆς ζ' πράξεως τῇ 29 Ὀκτωβρίου προσάγεται πάλιν ὁ ἱερὸς Φώτιος μετὰ τοῦ Συρακουσῶν Γρηγορίου καὶ τοῦ Ἡρακλείας Ἰωάννου κρατῶν δὲ τὴν Πατριρχικὴν βακτηρίαν· ἀλλ' οἱ τοῦ Πάπα τοποτηρηταὶ προσέταξαν καὶ ἀφῆρθέη ἀποτόμως ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἀγιωτάτου Φωτίου ἡ βακτηρία, καὶ εἰς τὸν ἔσχατον πάλιν τίθεται τόπον πρὸς καταφρόνησιν. Ἐρωτηθεὶς δὲ ὁ Ἡρακλείας Ἰωάννης ἀνδέχεται τὸν Λίβελλον τοῦ Πάπα ἐν ᾧ ἀναθεματίζεται ὁ Φώτιος (ἀπὸ τὸν ὁποῖον αὐτὸς ἦτο χειροτονημένος), ἀπεκρίθη, «ὁ ἀναθεματίζων τὸν ἀρχιερέα αὐτοῦ, ἔστω ἀνάθεμα». Ὁμοίως καὶ οἱ λοιποὶ Ἐπίσκοποι οἵτινες εἰσῆλθον μετὰ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου ἐρωτηθέντες περὶ τῶν αὐτῶν, ἀπεκρίθησαν ἅπαντες μετὰ τοῦ Φωτίου «ὁ θεὸς φυλάξει εἰς πολλὰ ἔτη τὸν βασιλεῖα ἡμῶν τὸν ἅγιον. Τοῖς τοποτηρηταῖς ἀπολογία οὐ παρέχομεν· καὶ μετανοησάτωσαν αὐτοὶ ἐφ' οἷς ἐπλημμέλησαν». Ὁργισθέντες δ' ἐκ ταύτης τῆς ἀξιοπρεποῦς ἀπαντήσεως οἱ ἀλάστορες ἐκεῖνοι κριταὶ ἐξεφώνησαν δεκάκις παρὰ πάντα θεσμὸν θεῖόν τε καὶ ἀνθρώπινον κατὰ τοῦ ἀγιωτάτου Φωτίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τὸ ἀνάθεμα διὰ τοῦ γηραιοῦ Ἰγνατίου! Σταθεὶς Στέφανος διάκο-

νος καὶ Νεκτάριος, μεγάλη φωνὴ ἐκήρυξαν κατὰ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου τὸ ἀνάθεμα οὕτως: «Φωτίῳ τῷ ἐκ τῆς αὐλῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εισορμήσαντι ἀνάθεμα· Φωτίῳ τῷ ἐκ τοῦ παλατίου καὶ λαϊκῷ ἀνάθεμα· Φωτίῳ τῷ νεοφύτῳ καὶ τυράννῳ ἀνάθεμα· Φωτίῳ τῷ σχισματικῷ καὶ κατακρίτῳ ἀνάθεμα· Φωτίῳ τῷ μοιχῷ καὶ πατροκτόνῳ ἀνάθεμα· Φωτίῳ τῷ νέῳ Μαξίμῳ Κυνικῷ ἀνάθεμα· τῷ νέῳ Διοσκοῦρῳ ἀνάθεμα· τῷ νέῳ Ἰούδῃ ἀνάθεμα· πᾶσι τοῖς ὁπαδοῖς καὶ συμβουλοῖς αὐτοῦ ἀνάθεμα» (*).

Εἰς τὴν ἐπομένην πρᾶξιν ἥτις ἐγένετο τῇ 3 Νοεμβρίου κατέκαυσαν τὰ πρακτικὰ τῆς ἐν ἔτει 867 συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου ἐν ᾗ ἀναθεματίσθη ὁ Πάππας Νικόλαος. Περὶ τὸ τέλος δὲ τοῦ Ἰαννουαρίου μηνὸς ἐτελειώθη ἡ παράνομος αὕτη σύνοδος κατὰ τὴν βούλησιν τῶν Λεγάτων τοῦ Πάπα, τὰ πάντα στέργοντος τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Πατριάρχου Ἰγνατίου (**). Καὶ τέλος ὑπέγραψαν τὰ πρακτικὰ ὡς ἱστορεῖ Νικήτας «οὐ ψυλῷ τῷ μέλει τὰ χειρόγραφα ποιούμενοι, ἀλλὰ (τὸ φοικωδέστατον) καὶ ἐν αὐτῷ τοῦ Σωτῆρος τῷ αἵματι βάπτοντες τὴν κάλαμον», ὅπως διὰ ταύτης τῆς τρομερᾶς πρά-

(*) Ἄλλ' ὁ ἀγιώτατος Φώτιος ὠλιγόρει τῶν ὑπὸ τῶν ἀσυνέτων καὶ βασάνων ἐχθρῶν αὐτοῦ ἐκφωνηθέντων ἀναθεμάτων, περὶ ὧν γράφων πρὸς τὸν Κλαυδίουπόλεως Ἰγνατίον φησὶν «Ἦν ποτὲ φοικτὸν καὶ φοβερὸν τὸ ἀνάθεμα ὅτε κατὰ τῶν ἐνόχων τῆς ἀσεβείας ὑπὸ τῶν τῆς εὐσεβείας κηρύκων ἐφέρετο. Ἀφ' οὗ δὲ ἡ τολμηρὰ καὶ ἀναίσχυντος τῶν ἀλαστορῶν ἀπόνοια, παρὰ πάντα θεσμὸν θεῖόν τε καὶ ἀνθρώπινον, καὶ παρὰ πάντα λόγον ἐλληνικόν τε καὶ βάρβαρον, τὸ οἰκεῖον ἀνάθεμα κατὰ τῶν προμάχων τῆς ὀρθοδοξίας ἀναστρέφειν ἐφρυδά· οὐ καὶ τὴν βαρβαρικὴν μανίαν ἐκκλησιαστικὴν προνομίαν ἐφιλονείκῃσαν ἀπεργάσασθαι, αὐτίκα καὶ τὸ φοικτὸν ἐκεῖνο καὶ ποινὴς ἀπάσης πέρας ἔσχατον εἰς μύθους καὶ παίγνια μεταπέπτωκε· μᾶλλον δὲ τοῖς εὐσεβεῖσι καὶ αἰρετὸν παρῆσκεύαται. (ἐπιστ. ρζγ').

(**) Ταύτην οὖν τὴν σύνοδον οἱ Δυτικοὶ μετὰ τὴν ἐβδόμην ὀγδόην Οἰκουμενικὴν λέγουσι. Καὶ αὐτοὶ οἱ Πάπαι κατὰ τὴν τῆς αὐτῶν ἐνθρονίσεως ἡμέραν ἁγίαν καὶ Οἰκουμενικὴν ἀνομολογοῦσιν. Ἄλλ' ἐκ τῶν προϊστορηθέντων δείκνυται σαφῶς, οἷμαι, τότε ἅγιον καὶ Οἰκουμενικὸν αὐτῆς. Δὲ καὶ ὁ Ἅγιος Μάρκος Ἐφέσου ὁ Εὐγενικὸς ἐν τῇ Φλωρεντινῇ ψευδοσυνόδῳ, καὶ πᾶσα ἡ Ἀνατολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία διαπρυσίως πανταχοῦ καὶ πάντοτε βιβαίαν παράνομον καὶ μιὰν αὐτὴν ἀνακηρύττουσιν. Ὅθεν καὶ ἡ ἐν Ρωσσίᾳ τῇ 1655 συγκροτηθεῖσα σύνοδος ὡς βέβηλον συνέδριον ἀπεκήρυξεν αὐτήν.

ξέως καταστήσωσι τὴν κατὰ Φωτίου καταδίκην παρὰ πᾶσι σε-
 βαστήν καὶ φοβεράν. Τολμήσαντες πρᾶξιν ἦν οὐδ' αὐτοὶ οἱ
 θεσπέσιοι καὶ θεοφόροι πατέρες ἐποίησαν, ὅτε τὸν Νεστόριον,
 τὸν Μακεδόνιον, καὶ αὐτὸν τὸν Ἀρειὸν τοὺς ἀσεβαστάτους θεο-
 μάχους ἀνεθεματίσαν.

Καὶ ὁ μὲν ἱερός Φώτιος μετὰ τὴν ἄνομον ταύτην κατὰκρι-
 σιν ἐπέμφθη αὖθις εἰς τὴν ἐξορίαν, ἐν ἣ ᾗσαν ταλαιπωρίαν
 ὑπέφερε, διότι ἀπηγορεύθη αὐτῷ πᾶσα μετὰ τῶν αὐτοῦ συγγε-
 νῶν συναναστροφή καὶ πᾶσα συνδρομὴ τῶν φίλων, οἵτινες ἐμμέ-
 νοντες τῇ τοῦ Φωτίου φιλίᾳ καὶ μὴ στέργοντες τὰ ἐν τῇ ψευ-
 δοσυνόδῳ ὀρισθέντα ἐξωρίσθησαν, λιμῷ δὲ καὶ δίψῃ καὶ φυλα-
 καῖς κατεθλίβετο καὶ κατεδυναστεύετο ὑπὸ τῶν ἀρχῶν. Τῷ δὲ
 ἱερῷ Φωτίῳ οὐδ' εἰσόδος ἱατροῦ ἐπετρέπετο καίπερ τριάκοντά
 ὅλας ἡμέρας προσπαλαίοντι νόσῳ βαρεῖα· τὸ δὲ χεῖρον ἐσπε-
 ρήθη καὶ αὐτῶν τῶν βιβλίων, τῶν βιβλίων ὧν ἡ ἀνάγνωσις
 ἦτο ἡ γλυκυτέρα τροφή τοῦ πολυμαθεστάτου καὶ φιλόπλουτου
 ἐκείνου νοῦς, ὡς μαρτυρεῖ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας ἐχθρὸς αὐτοῦ Νι-
 κήτας ὁ Παφλαγών, γράφων «καὶ νύκτες αὐτῷ ἄϋπνοι περὶ
 τὴν ἀνάγνωσιν ἐμμελῶς ἐσχολακότει». Πάσας τὰς ταλαιπωρίας
 ταύτας περιγράφει αὐτὸς ὁ δεινοπαθὴς Φώτιος ἐν ἐπιστολῇ πρὸς
 τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον. Καὶ ὁ μὲν Φώτιος ἀνεθεματίσθη
 ὡς εἴρηται ἐν τῇ ρηθείᾳ ψευδοσυνόδῳ κατὰ τὴν ἔφρσιν τοῦ
 Πάπα Ἀδριανοῦ καὶ τὴν τῆς τοῦ Ἱγνατίου φατρίας, τὰ δὲ περὶ
 τῆς Βουλγαρίας οὐκ ἀπέβησαν ὡς ὁ Πάπας ἐφίετο. Διότι οἱ εἰς
 αὐτὴν συνελθόντες εἶπον (πλὴν τῶν τοῦ Πάπα τοποτηρητῶν),
 ὅτι ἡ Βουλγαρία ἀνήκει τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίᾳ,
 καὶ διότι πρότερον ἀπετέλει μέρος τοῦ Ἑλλ. Βασιλείου, καὶ
 διότι παρ' ἱερέων τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν χριστιανισμόν
 ἔλαβεν. Ἡ τελευταία δὲ αὕτη ἀπόφασις τῆς συνόδου ἤρκεσεν
 ἵνα γεννηθῶσι δυσαρέσκαια μεταξὺ τῶν ἰσχυρῶς κατὰ τοῦ Φω-
 τίου συνασπισθέντων Ἱγνατίου καὶ Ἀδριανοῦ.

Οὕτως ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριον μῆνα τοῦ 869 ἔτους, μέχρι τῆς
 28 Φεβρουαρίου 870, συνετελέσθη τὸ παράνομον τοῦτο συνέ-
 δριον ἐφ' ὅβρει τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὅθεν ἐστέναζε

βαρέως ὁ χριστεπώνυμος τῆς Κωνσταντινουπόλεως λαός. Καὶ
 αὐτοὶ οἱ χαῖνοι Ἱγνατιανοὶ πληρώσαντες ἤδη τὴν τῆς ἐκδική-
 σεως ἐπιθυμίαν κατενόησαν τὸ λάθος, εἰς ὃ παρέσυρεν αὐτοὺς ὁ
 κατὰ Φωτίου ἄμετρος φθόνος καὶ τὸ ἄλογον κατ' αὐτοῦ μῖσος καὶ
 ἡ παπικὴ ραδιουργία, καὶ ἠνέφξαν τοὺς ἑαυτῶν ὀφθαλμούς.
 Τότε δὲ μεταμεληθέντες καὶ ἐπιγνόντες τὴν προδοσίαν τῆς ἑαυ-
 τῶν Ἐκκλησίας, προσῆλθον τῷ βασιλεῖ δεινολογούμενοι, διότι
 ἀθλίως τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν τῇ Δυτικῇ ὑπέταξαν καὶ
 θερμῶς ἐζητοῦντο παρ' αὐτοῦ νὰ ἀφαιρέσῃ ἐκ τῶν τοποτηρητῶν
 τοῦ Πάπα τοὺς Λιβέλλους οὓς ἰδιοχείρως ὑπέγραψαν. Ὁ αὐτο-
 κράτωρ Βασίλειος ἀμέσως κατιδὼν τὸ τοῦ παραπτώματος μέ-
 γελος προσέταξεν αὐλικούς τινας νὰ ὑπεξαίρέσωσιν αὐτοὺς ἀπὸ
 τὰ ταμεῖα τῶν τοποτηρητῶν τοῦ Πάπα. Βραδύτερον δμως εἰς
 τὰς παρακλήσεις αὐτῶν ἐνδίδων ἀπέδωκε πάλιν αὐτοῖς ταῦτα
 καὶ προσέταξε τὸν Θεοδόσιον Πρωτοσπαθᾶριον νὰ ἐτοιμάσῃ τὰ
 πρὸς ἀναχώρησιν αὐτῶν. Καὶ ἀνεχώρησαν μὲν οἱ τοῦ Πάπα
 τοποτηρηταὶ διὰ πλοίου φέροντες μετ' ἑαυτῶν καὶ τὰ πρακτικά,
 ἀλλὰ κατὰ τὸν πλοῦν συνελήφθησαν ὑπὸ Σλάβων πειρατῶν,
 οἵτινες ληστεύσαντες αὐτοὺς ἀφῆρσαν παρ' αὐτῶν καὶ τὰ πρα-
 κτικά ὡς καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἔγγραφα.

Μετὰ τριετῇ ἐν τῇ ἐξορίᾳ διαμονήν, καθ' ἣν ὁ ἱερός Φώτιος
 τὰ πάνδεινα ὑπέστη ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Βασι-
 λείου, δυσωπηθέντος ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς τοῦ Φωτίου·
 «ἄκουσον, ὦ φιλανθρωπότατε βασιλεῦ, (ἔγραφεν ἐκ τῆς ἐξορίας
 ὁ Φώτιος) οὐ προβάλλομαι νῦν παλαιὰν φιλίαν, οὐ φοικῶδεις
 ὄρκους καὶ συνθήκας, οὐ χρίσμα καὶ χειροθεσίαν βασιλείας,
 οὐχ ὅτι ἡμετέραις χερσὶ προσίων τῶν ἀχράντων μυστηρίων,
 οὐδὲ τὸν δεσμὸν, ὃν ἡμᾶς ἡ τοῦ καλοῦ παιδὸς υἱοθεσία συνέδε-
 σεν κ.τ.λ.» περιγράφων δὲ τὰ ἑαυτοῦ δεινοπαθήματα πρὸς τὸν
 αὐτοκράτορα ἐζήτηι παρ' αὐτοῦ ὡς χάριν τὸν θάνατον. Ἐκ τού-
 των συγκινηθεὶς ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος καὶ ἀναμνησθεὶς τὴν
 παλαιὰν φιλίαν αὐτοῦ πρὸς τὸν Φώτιον, καὶ τὴν ἀρίστην συνο-
 μιλίαν, ὡς καὶ τὴν τοῦ ἀνδρὸς πολυμάθειαν καὶ σοφίαν καὶ ἔτι
 μᾶλλον βιαζόμενος ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων καταστάσεως δεο-

μένης τοιούτου ἀξίου ἀνδρός, ὅπως τὰς ἐκ τῆς παρὰ νόμου ἐκείνης συνόδου θανασίμους πληγὰς θεραπείῃ, ἀνεκάλεσε τὸν ἱερὸν Φώτιον εἰς τὰ βασιλεια καὶ κατεστήσατο διδάσκαλον καὶ παιδεύτην τῶν αὐτοῦ παίδων. Διατρέθων δ' ὁ Φώτιος ἐν τῷ ἐν Μαγναύρᾳ Βασιλικῷ ἀνακτόρῳ, διήγεν ἐν ἄκρᾳ τιμῇ καὶ φιλίᾳ ἐσπείσατο τῷ Ἰγνατίῳ, ἀλλήλων τοῖς ποσὶν ἀμφοῖν προσπεσόντων, καὶ ἐβόηθει τῷ γηραιῷ Πατριάρχῃ εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας οἰκονομίαν, καὶ ἐξάρχους προεβάλλετο καὶ χειροτονίας ἐποιεῖτο πρὸς δόξαν τοῦ θεοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας εὐστάθειαν, μέχρι τῆς τοῦ μακαρίου ἐκείνου ἀνδρός τελευταίας ἐπιθανατίου νόσου· ὅτε ἐπιζητήσαντος τὴν τοῦ Φωτίου παρουσίαν οὐχ ἄπαξ καὶ δις ἀλλὰ πολλάκις ἐπεσκέπτετο αὐτὸν καὶ ἐθεράπευε καὶ παρεμυθεῖτο διὰ λόγων, ἐφ' ᾧ καὶ τοὺς οἰκειοτέρους τῶν αὐτῷ φίλων ὁ ἀοίδιμος Ἰγνάτιος ἀνέθετο τῇ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου κληρονομίᾳ δι' ἃ Νικήτας καὶ Στυλιανὸς θυμοῦνται καὶ ἀγανακτοῦσιν, οἱ μάταιοι (*).

Ὁ Πάπας Ἀδριανὸς ἔγραψε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειον, καὶ τὸν Πατριάρχην τὴν Βουλγαρίαν πάλιν ἀπαιτῶν, ἀλλ' ἀπέτυχε τοῦ ποθομένου. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ Πάπας Ἀδριανὸς ἐν ἔτει 872 καὶ διεδέξατο αὐτὸν Ἰωάννης ὁ Η', ὃς τοσοῦτον κατὰ τοῦ Ἰγνατίου ἐξηγητοῦτο, τὴν τοσοῦτον ἡγαπημένην ὑπὸ τῶν αὐτοῦ προκατόχων Βουλγαρίαν ἐπιθυμῶν, ὅσον ὁ Νικόλαος καὶ Ἀδριανὸς κατὰ τοῦ Φωτίου. Καὶ πρῶτον μὲν ἔγραψε πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Βουλγαρίας κελεύων αὐτόν, ἵνα ἀποπέμψῃ ἐκ τῆς αὐτοῦ χώρας τοὺς Ἑλληνας ἱερεῖς· εἴτα δὲ ἔγραψε καὶ πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰγνάτιον διὰ τῶν αὐτοῦ πρεσβευτῶν Παύλου ἐπισκόπου Ἀγκῶνος καὶ Εὐγενίου ἐπισκόπου Ὠστίας ἀπειλῶν αὐτόν, ὅτι ἐάν ἐντὸς τριάκοντα ἡμερῶν μὴ ἀνακαλέσῃ ἐκ πάσης τῆς Βουλγαρίας τοὺς ἑαυτοῦ ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς, καὶ μὴ παύσῃ διεκδικῶν ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ δικαιοματα ἐπισκοπικά, ἔσεται ἀμέτοχος τῆς μεταλήψεως τοῦ δε-

(*) Σοφοκλ. Κ. Οἰκονόμου, Προλεγόμενα φυλ. μ' εἰς τὰ Ἀμφιλόχεια τοῦ Φωτίου.

σποτικοῦ σώματος, καὶ τῆς πατριαρχικῆς ἀξίας ἀλλότριος. Ἀλλ' ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος δὲν ἔζη πλέον, ὅτε ἐν ἔτει 878 οἱ πρεσβευταὶ τοῦ Πάπα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίκοντο.

Μετὰ δὲ τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς πρὸς Κύριον ἐκδημίας τοῦ Ἀγίου Ἰγνατίου, Βασίλειος ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ὁμόφηρος καὶ κοινῇ γνώμῃ ἀνήγαγον πάλιν τὸν ἱερὸν Φώτιον ἐπὶ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου (τῇ 26 Ὀκτωβρίου 878). Οὕτως οὖν λαβὼν τοὺς οἶκας τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἱερὸς Φώτιος καὶ βουλόμενος ἵνα συνάψῃ πάλιν τὰ διεστώτα, προτρέπει τὸν αὐτοκράτορα ἵνα προβῇ εἰς συγκρότησιν οἰκουμενικῆς Συνόδου, διὰ νὰ παύσῃ τελείως ἡ ζάλη τῆς Ἐκκλησίας ἣν ἡ ἀμείλικτος ἀλαζονεία τῶν Παπῶν τῆς Ρώμης ἤγειρεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Πρακτικὰ τῆς συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου ἐπὶ τῆς β' Πατριαρχείας τοῦ ἱεροῦ Φωτίου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Βασίλειος πεισθεὶς τῇ προτροπῇ τοῦ Φωτίου καὶ αὐτὸς ἐπιθυμῶν νὰ συνάψῃ τὰ διεστώτα, ἅπερ ἡ ἀλαζονεία τῶν ἐπισκόπων τῆς Ρώμης εἶχε διαίρεσιν ἔκρινεν ἀναγκάϊαν τὴν σύγκλησιν, Οἰκουμενικῆς Συνόδου, σκοπούσης «ἵνα τὸν μὲν ἀγιώτατον Πατριάρχην Φώτιον τῷ θρόνῳ τῆς βασιλίδος ἐγκαθιδρύσῃ, τοὺς δὲ μετ' ὑποστολῆς, ἤγουν μετὰ τινος ἐπικρύψεως, τὸ Πνεῦμα τολμῶντας καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι λέγειν, ἐκκηρύκτους θήσῃ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀποβλήτους (*). Πρὸς τοῦτο δὲ ἀπεστάλησαν πρεσβευταὶ εἰς Ρώμην Θεόδωρος ὁ Σαν-

(*) Ἰωσήφ Βρυεννίου. Τὰ εὐρεθέντα Τομ. Α'. σελ 139

ταβαρηγός καὶ τινες ἄλλοι φέροντες ἐπιστολάς τοῦ τε Αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Πατριάρχου πρὸς τὸν Πάπαν Ἰωάννην τὸν Η' τὸν διαδεξάμενον τὸν Ἀδριανὸν (τῷ 872) δι' ὧν ἀνηγγέλλετο αὐτῷ ἡ τοῦ Φωτίου ἀποκατάστασις, καὶ προετρίβετο ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος νὰ κοινωνήσῃ τῷ Φωτίῳ.

Ὁ Πάπας Ἰωάννης διδασκόμενος ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε συμβάντων, ὅτι οὐδὲν κατορθοῖ παρ' Ἑλλήσι δι' ἀπειλῶν καὶ ἀφορισμῶν, ἐσκέφθη νὰ βυθίσῃ ἀλλοίαν ὁδὸν, τὴν ὁδὸν τῆς πρῶτης, δι' ἧς μάλιστα ἤλπιζεν ὅτι ἴσως θὰ ἠδύνατο ν' ἀποκτήσῃ καὶ τὴν Βουλγαρίαν. Ὅθεν μετὰ πάσης τῆς περὶ αὐτὸν ἐκκλησίας ὁμονοήσας, λίαν προθύμως καὶ μετὰ χαρᾶς ἔσπευσε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν τοῦ Βασιλέως ἀξίωσιν. Ἐπὶ τούτῳ λοιπὸν ἔγραψε πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἐπιστολὴν δι' ἧς τὸν μὲν Φώτιον ἀνεγνώριζε νόμιμον Πατριάρχην, ἡκύρου δὲ πάντα τὰ κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Παπῶν ἀποφασισθέντα (*). Πρὸς δὲ τὸν Φώτιον ἔγραφε παρακελεύμενος ἵνα συγκαλέσας τοὺς σχίσματικoὺς πατρικῶς πάντας ἐναγκαλίσσεται καὶ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένην σύνοδον κατὰ τοῦ Φωτίου ἔλεγεν, ὅτι ἡκύρωσε καὶ ἐξωστράκισε παντελῶς διὰ τε τὰ ἄλλα καὶ διότι ὁ Πάπας Ἀδριανὸς δὲν ὑπέγραψεν τὰ ἐν αὐτῇ ἀποφασισθέντα. Ὄρισε δὲ διὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει γενησομένην Σύνοδον τοποτηρητὰς αὐτοῦ τοὺς ἔτι ἐκεῖ διατρίβοντας Ἐπισκόπους Παῦλον καὶ Εὐγένιον προσθέτων καὶ τρίτον Πέτρον πρεσβύτερον Καρδινάλιον εἰς ὃν ἔδωκε τὸ Κομμονιτάριον (ἥτοι ἐνταλτήριο).

Ἐν ἔτει λοιπὸν 879 συνεκροτήθη ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας Σύνοδος ἐκ τῶν τοποτηρητῶν τῶν τριῶν Πατριαρχῶν, τῶν τοποτηρητῶν τοῦ Πάπα, καὶ πολυανθρώπου πληθύος ἐπισκόπων ὧν ὁ ἀριθμὸς ἔφθασε μέχρι τῶν 383, προεδρεύοντος τοῦ ἀγιωτάτου Φωτίου, ἐν ᾗ ἐγένοντο πράξεις ἑπτὰ.

(*) Τὴν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Ἰωάννου καὶ πρὸς τὸν Φώτιον ὅρα εἰς τὸν Τομ. Χαρὰς Δοσιθ. Πατριαρχ. Ἱεροσολ. τὴν μὲν ἐν σελ. 43, τὴν δὲ ἐν σελ. 49.

Πρᾶξις πρώτη. Προεδρεύοντος τοῦ Πατριάρχου Φωτίου εἰσέρχονται τοῦ Πάπα οἱ Λεγάτοι φέροντες τὰ πεμφθέντα παρὰ Ἰωάννου ὡς δῶρον ἀρχιερατικὰ ἄμφια, οὓς καὶ μετὰ πολλῆς τιμῆς καὶ περιποιήσεως ὑποδέχεται ὁ Πατριάρχης. Δημηγορεῖ ὁ Ἡρακλείας Ἰωάννης λέγων, ὅτι ὅλων τῶν προτέρων σκανδάλων τῶν τὴν Ἐκκλησίαν διαταραζάντων αἴτιος ἦτο ὁ Πάπας Νικόλαος, καὶ ὁ τούτου διάδοχος Ἀδριανὸς, ἐπαινεῖ τὸν Πάπαν Ἰωάννην, καὶ διηγεῖται ὅσα ἔπαθεν ἀδίκως ὁ Φώτιος.

Πρᾶξις δευτέρα. Ἀναγινώσκονται αἱ τοῦ Ἰωάννου ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ πρὸς τὸν Φώτιον, ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τῶν τριῶν Πατριαρχῶν, Μιχαὴλ Ἀλεξανδρείας, Θεοδοσίου Ἀντιοχείας, καὶ Θεοδοσίου Ἱεροσολύμων, ἐν αἷς οἱ ἐν λόγῳ ἱεράρχαι κατακρίνουσι καὶ ἀποκηρύττουσι τὴν κατὰ τοῦ Φωτίου γενομένην σύνοδον ἐπὶ Ἀδριανοῦ, καὶ ἀναθέματι ὑποβάλλουσιν. Κατ' αὐτὴν δὲ εἰσελθὼν καὶ ὁ Θωμᾶς μητροπολίτης Τύρου εἰς τῶν ἐπὶ τῆς κατὰ Φωτίου συνόδου ἐξήγησε συγχώρησιν.

Πρᾶξις τρίτη. Ἀναγινώσκειται ἡ ἐπιστολὴ Ἰωάννου πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἔννοια δὲν ἤρρεσεν διότι ἐφαίνετο ὅτι ἐκεῖνος εἰς τοῦτο μόνον ἀπέβλεπεν ὅπως τὴν τε ἐπαρχίαν τῆς Βουλγαρίας ὑποτάξῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ρώμης καὶ ἐν συνόλῳ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ μάλιστα τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ ὑποτάξῃ ἐαυτῷ. Ὅθεν φανερὰ οἱ πατέρες εἶπον, ὅτι τοιαῦται ἐπιστολαί, μάλιστα ἐκεῖ ἐνθα γράφει ὁ Πάπας Ἰωάννης ὅτι ἔστειλε τοὺς Λεγάτους, ἵνα προξενήσωσι τὴν εἰρήνην τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, ἦσαν περιτταὶ ἐπειδὴ ἅπαντες εἰρηνεύουσι δεχόμενοι ὁμοφώνως τὸν Φώτιον ὡς γνήσιον Πατριάρχην, καὶ ὅτι ἐκεῖνοι εἰς τὴν ψῆφον τοῦ Φωτίου ἐπεθύμουν τὴν συγκοινωνίαν τῆς Ρώμης, ὅχι τὴν κρίσιν, καὶ τοῦτο ἐποίησαν εἰς σημεῖον ἀγάπης, ὅχι ὑποταγῆς. Ὅσον δὲ διὰ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Βουλγαρίας ἀπεκρίθησαν, ὅτι ἡ λύσις ταύτης τῆς ὑποθέσεως ἀνήκει εἰς τὸν Βασιλέα καὶ ὅχι εἰς τὴν σύνοδον. Δημηγορεῖ ὁ Χαλκηδόνος Ζαχαρίας ἀπολογούμενος ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου, καὶ διὰ πολλῶν ἄλλων παρα-

δειγμάτων ἀποδεικνύων, ὅτι οὐδὲν τὸ ἐκθεσμον εἶχεν ἢ ἐκ λαϊκοῦ εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον ἀνάρρησις αὐτοῦ. Ἀναγινώσκονται αἱ πρὸς τὸν βασιλέα ἐπιστολαὶ τῶν Πατριαρχῶν Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, συνευδοκούντων τῇ ψήφῳ τοῦ Φωτίου. Τελευταῖον δὲ ἀναγινώσκεται τὸ τοῦ Πάπα Ἰωάννου κομμονιτόριον, ὑπογραφὰς ἔχον Ἐπισκόπων μὲν ις' πρεσβυτέρων δὲ ζ' καὶ β' διακόνων, ἐν ᾧ ἀναιρεῖται ἡ κατὰ Φωτίου ἐπὶ Ἀδριανοῦ σύνοδος.

Πρᾶξις τετάρτη. Ἐρχεται Βασίλειος Μαρτυρουπόλεως τοποτηρητὴς τοῦ Ἀντιοχείας, φέρων πρὸς τὸν Πατριάρχην γράμματ' Ἡλιοῦ Ἱεροσολύμων, νεωστὶ χειροτονηθέντος, ἐν οἷς ἐγράφετο ὅτι ἐπὶ τῆς τελευταῖον γενομένης κατὰ Φωτίου συνόδου, οἱ νομιζόμενοι τοποτηρηταὶ τῶν πατριαρχικῶν θρόνων, ἦσαν ἀληθῶς πρέσβεις τῶν Σαρακηνῶν. Ὅθεν ἡ σύνοδος ὥρισεν οὕτω. «Τὴν γενομένην σύνοδον κατὰ Φωτίου τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου ἐν Ρώμῃ ἐπὶ Ἀδριανοῦ τοῦ μακαριωτάτου Πάπα καὶ τὴν γενομένην σύνοδον ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ αὐτοῦ τοῦ ἀγιωτάτου Φωτίου, ὀρίζομεν παντελῶς ἐξωστρακισμένην καὶ ἀποκεκρυγμένην εἶναι, καὶ μήτε μετὰ ἀγίων συνόδων συναριθμεῖσθαι καὶ συγκαταλέγεσθαι, μήτε μὴν σύνοδον ὄλως καλεῖσθαι· μὴ γένοιτο· ἡ ἀγία σύνοδος, τοὺς ἀπατήσαντας τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καὶ Φῶτιον τὸν ἀγιώτατον πατριάρχην ἀκοινωνίας ἐπιτιμῷ τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς τῶν πιστῶν συνάξεως τε καὶ συναυλίας καθυποβάλλει ὡς ἐπιμείνωσι τῇ ἀποστασίᾳ».

Πρᾶξις πέμπτη. Καλεῖται εἰς τὴν σύνοδον ὁ Σμύρνης Μητροφάνης, διὰ νὰ δώσῃ λόγον τοῦ σχίσματος, ὡς μὴ θέλων στέρεξαι τὴν ψήφον τοῦ Φωτίου. Ἐπειδὴ ὁμοως προσεποιήθη ὅτι εἶναι ἀσθενὴς, πέμπονται πρὸς αὐτὸν τρεῖς μητροπολίται, καὶ ἀποκρινόμενος τὸ αὐτὸ, ἀφορίζεται ὡς σχισματικὸς. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ θεσπίζονται καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι κανόνες Α'. τὸν καθαιρεθέντα ἢ ἀναθεματισθέντα παρὰ Ἰωάννου τοῦ Ρώμης ἐπισκόπου, τοιοῦτον καὶ παρὰ Φωτίου Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου κρίνεσθαι, καὶ ἐναλλάξ τὸν καθαιρεθέντα ἢ ἀναθεματισθέντα

ὑπὸ Φωτίου, τοιοῦτον καὶ παρὰ τοῦ Ρώμης ἐπισκόπου κρίνεσθαι, Β' τὸν παραιτησάμενον Ἐπίσκοπον τὴν κληρωθεῖσαν αὐτῷ Ἐπισκοπὴν καὶ μοναχὸν γενόμενον μηκέτι δύνασθαι αὐθις Ἐπίσκοπον γενέσθαι· καὶ Γ'. τὴν ἐξουσίαν τῶν λαϊκῶν μὴ δύνασθαι χεῖρας ἐπιβάλλειν τοῖς ἱερωμένοις. Ἐπὶ τούτοις τῷ ἀναθέματι οἱ εἰκονομάχοι καθυπεβλήθησαν, καὶ τὰ γενόμενα εἰς τὴν Ζ' σύνοδον ἐπεβεβαιώθησαν ὀρισθέντος ὑπὸ τῶν Ἀγίων Πατέρων νὰ συναριθμῆται μετὰς τὰς ἐξ ἄλλας οἰκουμενικὰς συνόδους, καὶ Ζ' οἰκουμενικὴ νὰ λέγηται. Τοῦτο δὲ ἐγένετο διότι ἐλεγόν τινες ἐκ τῶν Δυτικῶν ὅτι δὲν δέχονται τοὺς ὅρους τῆς Ζ' συνόδου περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν σεπτῶν εἰκόνων. Καὶ τούτων γενομένων, οἱ Λεγάτοι τοῦ Πάπα, καὶ οἱ τῶν Πατριαρχῶν τοποτηρηταὶ ὑπογράψαντες τὴν τοῦ Φωτίου ἀποκατάστασιν ἐβεβαίωσαν, καὶ πάντα τὰ κατὰ τοῦ Φωτίου γενόμενα τῷ ἀναθέματι καθυπέβαλον.

Πρᾶξις ἕκτη. Συνήχθησαν οἱ πατέρες τῆς συνόδου ἐν τῷ περὶωνύμῳ παλατίῳ τοῦ Χρυσοτρικλίνου. Προκαθεσθέντος δὲ τοῦ εὐσεβεστάτου Βασιλέως Βασιλείου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου καὶ συγκαθεσθέντος αὐτοῖς Φωτίου τοῦ ἀγιωτάτου Πατριάρχου, ἐτι δὲ Παύλου, καὶ Εὐγενίου, καὶ Πέτρου τῶν τοποτηρητῶν τοῦ Ρώμης Ἐπισκόπου, καὶ τῶν τοποτηρητῶν τῶν λοιπῶν Πατριαρχῶν, καὶ οἱ Μητροπολίται καὶ Ἐπίσκοποι. Τούτων ἀπάντων συγκαθεσθέντων Βασίλειος ὁ βασιλεὺς εἶπεν, ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ τὸ Ἅγιον Σύμβολον, σύμφωνον τῷ ἐν Νικαίᾳ τῷ πρῶτον, καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἀγίαις οἰκουμενικαῖς συνόδοις· καὶ ἀνεγνώσθη τὸ Ἅγιον Σύμβολον καθὼς ἐγένετο ἐν τῇ δευτέρᾳ οἰκουμενικῇ συνόδῳ εἰς ἐπήκοον πάντων ἦτοι τὸ «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν» καὶ τὰ ἐξῆς ἄχρι τέλους ἄνευ τινὸς προσθήκης ἢ ἀφαιρέσεως, ἀλλ' ἀπαρραλλάκτως ὡς καὶ ἡμεῖς ἀναγινώσκομεν αὐτὸ σήμερον. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν πάντες οἱ ἐν τῇ συνόδῳ ἀνεβόησαν : «πάντες οὕτω φρονοῦμεν· οὕτω πιστεύομεν· ἐν ταύτῃ τῇ ὁμολογίᾳ ἐβαπτίσθημεν, καὶ τοῦ ἱερατικοῦ βαθμοῦ ἡξιώμεθα· τοὺς ἐτέρως δὲ παρὰ ταῦτα φρονοῦντας, ὡς ἐχθροὺς Θεοῦ καὶ τῆς ἀληθείας

»ηγούμεθα. Εἴτις παρὰ τοῦτο τὸ ἱερὸν Σύμβολον τολμήσει ἔτε-
»ρον ἀναγράψασθαι, ἢ προσθεῖναι ἢ ὑφελεῖν, καὶ ὄρον ὀνομά-
»σαι ἀποθρασυνθείη κατὰκριτος καὶ πάσης χριστιανικῆς ὁμο-
»λογίας ἀπόβλητος. Τὸ γὰρ ἀφαίρειν ἢ προσθεῖναι ἀτελεῖ τὴν
»εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον καὶ ἀδιαίρετον Τριάδα μέχρι τῆς
»σήμερον ἀνέκαθεν ὁμολογίαν δείκνυσι, καὶ τῆς ἀποστολικῆς
»παράδοσεως, καὶ τῆς τῶν πατέρων διδασκαλίας καταγινώ-
»σκει· εἴτις τοίνυν εἰς τοῦτο ἀπονοίας ἐλάσας τολμήσει, ὡς
»ἀνωτέρω λέλεκται, ἕτερον ἐκθέσθαι σύμβολον, καὶ ὄρον ὀνομά-
»σαι ἢ προσθήκην ἢ ὑφαίρεσιν ἐν τῷ παραδεδομένῳ ἡμῖν παρὰ
»τῆς Ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἐν Νικαίᾳ τὸ πρῶτον μεγάλης
»συνόδου ποιῆσαι, Ἀνάθεμα ἔστω». Διὰ τούτου ἠθέλησεν ἡ
Σύνοδος νὰ κατακρίνῃ τὴν γενομένην ἐν τῷ Συμβόλῳ προσθή-
κην «καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ» ἣτις πολὺ ἐσκανδάλιζε τὴν Ἀνατολικὴν
Ἐκκλησίαν. Ὑπέγραψεν ὁ Βασιλεὺς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Αὔγου-
στοι Λέων καὶ Ἀλέξανδρος, καὶ Στέφανος ρητῶς, εἰς στερῶ-
σιν τῆς Ἀγίας Ζ' Συνόδου, καὶ τοῦ Φωτίου Πατριάρχου καὶ
ἀντίρρεσιν τῶν λεχθέντων ἢ γραφέντων κατ' αὐτοῦ.

Πρᾶξις ἐβδόμη. Ἀνεγνώσθη πάλιν ὁ Ὅρος τῆς Πίστεως
ὡς ἐν τῇ προτέρᾳ πράξει καὶ κοινῇ γνώμῃ ἐθεσπίσθη ὡς ἐκυρώθη
καὶ αὖτις ἐκφωνούντων πάντων «οὕτω κρατοῦμεν καὶ οὕτω πι-
στεύομεν». Ἐδημηγόρησεν εἰς ἔπαινον τοῦ Πατριάρχου Φω-
τίου ὁ Καισαρείας Προκόπιος καὶ μετὰ τὸν λόγον οἱ τοποτη-
ρηταὶ τοῦ Πάπα εἶπον «εἴτις δὲν νομίζει γνήσιον Πατριάρχην
τὸν ἀγιώτατον Φώτιον καὶ δὲν κοινωνεῖ μετ' αὐτοῦ, εἴη ἡ με-
ρίς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἰούδα» καὶ ἀπεκρίθησαν συμφώνως ὅλη
ἡ Σύνοδος «εἴτις αὐτὸν οὐκ ἔχει ἀρχιερέα Θεοῦ, μὴ ἰδὼ τὴν
δόξαν τοῦ Θεοῦ». Καὶ ταῦτα εἰπόντες ἐπευφήμησαν πολλὰ τὰ
ἔτη τῶν Βασιλέων καὶ ἐλύθη ἡ Σύνοδος (*).

(*) Κατὰ ταύτης τῆς Συνόδου, ὡς ταπεινωσάσης μεγάλως τὴν παπικὴν
ὁφρὺν, συγγραφεῖς τινες τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἔγραψαν πολλὰ διατεινόμε-
νοι ὅτι οὐδέποτε ἐγένετο, ἀλλ' ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Φωτίου. Μαρτυροῦσιν ὅμως
τῆς Οἰκουμενικῆς ταύτης Συνόδου τὴν σύστασιν οὐ μόνον τὰ μέχρις ἡμῶν
διασωθέντα πρακτικὰ, ἀλλὰ καὶ διάφοροι συγγραφεῖς Ἑλληνεῖς τε καὶ Λατι-

Μαθῶν τὰ πραχθέντα ὁ Πάπας Ἰωάννης ὑπὸ ταύτης τῆς
Συνόδου, καὶ ἀποτυχῶν τοῦ ποθουμένου ἀπέστειλεν εἰς Κων-
σταντινούπολιν τὸν ἐχθρὸν τοῦ Φωτίου Μαρτῖνον ἢ κατ' ἄλλους
Μαρτῖνον, ὅπως παντοίοις τρόποις κερδήσῃ τὴν Βουλγαρίαν περὶ
ἧς δις ἔγραψε καὶ εἰς τὸν ταύτης ἄρχοντα. Ὁ Μαρτῖνος ἀφι-
χθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν παντοίοις τρόποις ἐπειράθη, ἵνα
τὰ τοῦ Πάπα Ἰωάννου θελήματα κατορθώσῃ ἀλλ' οὐδὲν ἐπέ-
τυχεν, εἰμὶ κατφρόνησιν. Διότι ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος κα-
θεῖρξεν αὐτὸν διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ θρασυτητα τριάκοντα
ἡμέρας, μεθ' ἧς ἀπολυθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς Ρώμην ἄπρακτος.

Ὁ Μαρτῖνος οὗτος τὸν Ἰωάννην εἰς τὸν παπικὸν θρόνον
διαδεξάμενος καὶ ἐνθυμούμενος τὴν καταφρόνησιν ἣν ἔλαβεν,
ἀνυποστόλως τὸν τε Φώτιον καὶ τὴν σύνοδον αὐτοῦ τῷ ἀναθέ-
ματι καθυπέβαλε. Τοῦτ' αὐτὸ δὲ ἔπραξε καὶ ὁ μετ' αὐτὸν ἐν ἔτει
884 παπεύσας Ἀδριανὸς Γ' καὶ ὁ τὸν Ἀδριανὸν ἐν ἔτει 885
διαδεξάμενος Στέφανος Ε'. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Βασίλειος πα-
ροξυνθεὶς διὰ τὰ τοιαῦτα ἀνουσιουργήματα αὐτῶν, ἀπέστειλεν
εἰς Ρώμην σφοδρὰν ἐπιστολὴν πρὸς τε ἀναίρεσιν τῆς ψευδῶς
θρυλλουμένης τοῦ Ρώμης Ἐπισκόπου ἐξουσίας, καὶ ἀποσκορα-

νοι· ὡς ὁ Ἱερὸς Φώτιος ἐν τε τῇ πρὸς τὸν Ἀκυληῖας Ἀρχιεπίσκοπον ἐπι-
στολῇ (παρὰ Δοσίθεω Ἱεροσολ. Τομ. Χαρᾶς σελ. 32)· Ἰωάννης ὁ Ζωναρᾶς
(τῷ 1117)· Ἀλέξιος ὁ Ἀριστηνὸς (τῷ 1160)· Θεόδωρος ὁ Βαλσαμὼν (τῷ
1180) ἐν ταῖς εἰς τοὺς κανόνας τῶν Συνόδων ἐρμηνείαις· ὁ Πατριάρχης Κων-
σταντινουπόλεως Ἰωσήφ ἐν τῇ ἔτι ἀνεκδότῳ Ἀπολογίᾳ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐ-
τοκράτορα Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον· ὁ Λατινόφωνος Πατριάρχης Κωνσταντι-
νουπόλεως Ἰωάννης ὁ Βέκκος (ἐν τῷ πρὸς τὸν Σουδαῖας Θεόδωρον λόγῳ)·
Νεῖλος ὁ Καθίσαιλας καὶ ἄλλοι. Ἰωσήφ ὁ Βρυέννιος (ἐτελεύτησε περὶ τὸ ἔτος
1430) τραυφθόγγως κηρύττει ὅτι καὶ μέχρις αὐτοῦ ἐσώζοντο ταύτης τῆς
Συνόδου τὰ πρακτικὰ φέροντα τὰς ἰδιοχειροῦς υπογραφὰς τῶν τοῦ Πάπα τοπο-
τηρητῶν (Ἰωσήφ Βρυέν. Τομ. Α' σελ. 139 ἐν Λειψίᾳ 1768). Καὶ ὁ ἀοίδιμος
Μάρκος Ἐφέσου (ἐν τῇ Σ'. πραξ. τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδοσυνόδου) καὶ ἐπὶ
πᾶσι τούτοις αὐτοῖς ὁ Πάπας Ἰωάννης ὁ Η' ἐν τῇ πρὸς τὸν Φώτιον ἐπιστολῇ.
Ὁ δὲ ἀοίδιμος Δοσίθεος Ἱεροσολ. μετὰ δεινότητος ἀνήρρεσε τὰς πολλὰς τῶν
Λατίνων ἀντιρρήσεις (περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολ. πατριαρχευσ. βιβλ. Ζ'. Κεφ. 15 σελ.
730—737). Τὰ πρακτικὰ ταύτης τῆς Συνόδου ὅρα εἰς τὸν Τομ. Χαρᾶς Δοσίθ.
Ἱεροσολ. ἀπὸ σελ. 33 ἕως 102.

κίζων τὰς παρανόμους καὶ τυραννικάς ἀξιώσεις τῆς Οὐατικανείου ἀπληστίας, καὶ πρὸς ἐκδήλωσιν τοῦ διαπύρου, καὶ θερμοῦ ζήλου, ὃν εἶχεν εἰς τε τοῦ Φωτίου τὴν ὑπεράσπισιν, καὶ εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον. Ἀλλὰ ἀτυχῶς μετ' ὀλίγον χρόνον ὁ ἱερὸς Φώτιος ἐστερήθη τοιοῦτου θερμοῦ προστάτου καὶ ἀντιλήπτορος. Διότι ἀποθανόντος τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λέων ὁ σοφὸς ἐπικλούμενος, ὁ δὲ ἱερὸς Φώτιος περιπεσὼν εἰς τὰς ἐπιβουλὰς τῶν ἐχθρῶν, ἐξεβλήθη τοῦ θρόνου ἀπὸ Λέοντα τὸν βασιλέα, καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ἀρμενιανῶν, Πατριαρχεύσας τὸ μὲν πρῶτον χρόνους ἑννέα, τὸ δὲ δεύτερον χρόνους ὀκτώ. Ἐξωσθέντος δὲ τοῦ ἱεροῦ Φωτίου, ἀνήχθη ἐπὶ τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον Στέφανος ὁ τοῦ αὐτοκράτορος ἀδελφός, οἱ δὲ ὑπ' αὐτὸν τελούντες ἐπίσκοποι διεσχίσθησαν μετὰξὺ αὐτῶν, διότι ἄλλοι μὲν ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Φωτίου, ἄλλοι δὲ ὑπὲρ τοῦ Στεφάνου. Ὅθεν διὰ προτροπῆς τοῦ Νεοκαισαρείας Στυλιανοῦ γράμματα συντεθέντα τῷ Ρώμῃς Ἐπισκόπῳ ἐστάλησαν, ἵνα καὶ αὐτὸς γένηται σύμφηφος εἰς τὴν καθάρισιν τοῦ Φωτίου, καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Στεφάνου. Ἀλλ' ὁ Ρώμῃς Πάπας ἀκολουθῶν τὰ ἔχνη τῶν πρὸ αὐτοῦ Ἐπισκόπων (οἵτινες ἤθελον νὰ εἶναι κριταὶ εἰς τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβαίνοντα), ἔγραψε πρὸς αὐτοὺς ἀπαιτῶν ἵνα ἀμφοτέροθεν σταλῶσι πρέσβεις, ὅπως παραστῶσιν ἐνώπιον τοῦ παπικοῦ θρόνου καὶ δικασθῶσι μεθ' ὃ ἤθελε προβῇ εἰς τὴν περὶ αὐτῶν ἀπόφασιν. Ταύτης δὲ τῆς τοῦ Ρώμῃς Ἐπισκόπου ἀποφάσεως γνωσθείσης εἰς Κωνσταντινούπολιν, οἱ προσκείμενοι τῷ Φωτίῳ δὲν συγκατένευσαν οὔτε οἱ λοιποὶ τό, τε ἀξίωμα, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐπισκοπικοῦ θρόνου διαφυλάττοντες ἀπαραιμείωτον καὶ ἀκατάλυτον.

Ὁ δὲ ἱερὸς Φώτιος ἐν τῇ προρρηθείσῃ Μονῇ τῶν Ἀρμενιανῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἡσυχίᾳ τὰς λατρείας καὶ εὐχαριστίας τῷ Θεῷ ἀναπέμπων διηνηκῶς, διετέλει μέχρις ὅς Φεβρουαρίου τοῦ 891 ἔτους ὅτε πλήρης ἡμερῶν γενόμενος παρέδωκε τῷ τοῦ δεδιωγμένους ἕνεκα δικαιοσύνης μακαρίζοντι Θεῷ τὸ ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα. Καὶ τὸ μὲν πολὺαῖλον σῶμα αὐτοῦ ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυ-

οίσει γυναικεῖα Μονῇ τῆς Ἑρεμίας κατετέθη, τὸ δὲ μνημόσυνον αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα μένει.

Τελευτήσαντα τὸν Στέφανον διεδέχθη εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως Ἀντώνιος ὁ Καυλέας ἐφ' οὗ Φόρμωσος ὁ τοῦ Στεφάνου Πάππ διαδόχος, ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρέσβεις διὰ νὰ ζητήσωσι καὶ αὐτὸς τὴν χώραν τῶν Βουλγάρων. Ἀλλ' οἱ Ἀνατολικοὶ οὐδαμῶς συγκατένευσαν εἰς τὴν αἴτησιν τῶν Λεγάτων ποθοῦντες ἵνα μήτε τὴν τῶν Βουλγάρων Ἐκκλησίαν ὑποτάξωσι τῷ Ρώμῃς Ἐπισκόπῳ, οὔτε ἐξουσίαν τινὰ ἐπὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας νὰ χορηγήσωσιν αὐτῷ. Ἀνχωρήσαντες δὲ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως οἱ Λεγάτοι καὶ ἀφιχθέντες εἰς Ρώμην, τὰ πραχθέντα τῷ Πάπᾳ ἀνήγγειλαν. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος μὲν ἐξηκολούθει, ἐμμένων στερεὸς εἰς τὰς προρρηθείσας αὐτοῦ παραλόγους ἀπαιτήσεις, οἱ δὲ Ἀνατολικοὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἤνουν νὰ δεχθῶσι τὴν ψευδῶς θρυλουμένην αὐτοῦ ἐξουσίαν, διελύετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ τῆς ἀμοιβαίας συγκοινωνίας καὶ ἀδελφικῆς ἀγάπης δεσμός.

Μέγα δὲ τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν κατέστησαν καὶ αἱ κληνοτομίαι τῶν Λατίνων, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐν τῷ Ἀγίῳ Συμβόλῳ προσθήκη «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ», τὴν ὁποίαν ὁ ἀγιώτατος Φώτιος κορωνίδα τῶν κακῶν ὀνομάζει (*) καὶ ἐν ὅσῳ τὸ κακὸν τοῦτο ἔξω τοῦ θρόνου τῆς Ρώμῃς διεδίδετο, ἐσκन्दάλιζε μὲν τοὺς Ἀνατολικούς, ἀφ' οὗ ὅμως διασπαρῆσα ἡ αἵρεσις αὕτη προσεχώρησεν ἐπομένως καὶ εἰς αὐτὸ τὸ κέντρον τῆς Ρώμῃς, ἐν ᾗ εὖρε πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ δὴ τοὺς Ἐπισκόπους αὐτῆς, οἵτινες διὰ φιλοδοξίαν καὶ φιλαρχίαν ἡσπασθήσαν τὴν αἵρεσιν

(*) Ὁ ἀγιώτατος Φώτιος ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ πρὸς τοὺς λοιποὺς Πατριάρχας, τὰς κληνοτομίας τῶν Λατίνων πέντε ἐπαριθμεῖ, α. τὴν τῶν σαββάτων νηστείαν, β'. τὴν κατὰ τὴν α' ἑβδομάδα τῆς τεσσαρακοστῆς κατάλυσιν γάλακτος καὶ τυροῦ, γ' τὴν τῶν πρεσβυτέρων ἀγαμίαν, δ' τὸ ὅτι μόνον τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐνομίσθη τοὺς τελουμένους μύρφ ἀγιάζειν, καὶ οὐχὶ καὶ τοῖς ἱερεῦσι, ε' ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι ἐδογμάτισαν.

ταύτην (*), καίτοι οἱ λοιποὶ Πατριάρχαι καὶ οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν πρόεδροι πολλάκις ἐνουθέτησαν αὐτοὺς καὶ ἐξήλεξαν διὰ τὴν κακὴν ταύτην καινοτομίαν, τὴν ἐν τῷ Ἀγίῳ Συμβόλῳ προσθήκην, τελευταῖον ἀπὸ τὰ ἱερὰ δίπτυχα ἀπέξεσαν τὰ ὀνόματα αὐτῶν καὶ ἀνεθεμάτισαν αὐτοὺς ὡς ἀμέσως κατωτέρω θέλει καταδειχθῇ.

Φόρμωσός τις σιμωνιακῶς καὶ ὅλως παρανόμως ἐπεισεπήδησε τῷ θρόνῳ τῆς Ρώμης, ὃς πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ ἐναγεστώταις ἔργοις, ἐφρόνει κακῶς καὶ περὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος* φοβούμενος δὲ φανερωσθαι τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἐπειδὴ πᾶσα ἡ ἐκεῖσε ἐκκλησία ἠγαντιοῦτο ἂν τῇ τοσαύτῃ περκανομίᾳ, προσβίβαζεν εἰς ἀξιώματα ἀνθρώπους τῶν αἱρέσεων αὐτοῦ ἕως οὗ ἐγένετο Πάπας Χριστοφόρος τις, σμῆνος πρεσβέων αἱρέσεων, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ συνεργάτης αὐτῷ Σέργιος, ὅστις καὶ νομίσας τὸν καιρὸν ἐπιτήδειον διὰ τὰ ἐν Ρώμῃ ἀλλεπάλληλα σκάνδαλα τῶν Παπῶν, καὶ διότι προῆλθον πολλοὶ τῆς αἱρέσεως εἰς ἀξιώματα, καὶ ἦσαν βοηθοῦντες αὐτῷ, ὧς τολμηρὰς ψυχῆς! ὧς παντόλμου χειρὸς! ἀνατρέπει τὸ θεῖον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως Ἁγίον Σύμβολον, τὴν ἀγίαν καὶ ἱερὰν θυσίαν, καὶ τὰς λοιπὰς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως παραδόσεις. Μαθὼν ταῦτα ὁ ἀγιώτατος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Σέργιος, ὁ τὸ γένος ἀναφύων εἰς τὸν Πατριάρχην Φώτιον στέλλει πρέσβεις ἀνακαλούμενος αὐτοὺς εἰς τὴν προτέραν ὡς δῆθεν εὐσέβειαν. Οἱ δὲ ἀποκρούονται, ἀποστρέφονται, μυκτηρίζουσι καὶ κενοὺς ἀποπέμπουσι τοὺς σταλέντας. Ὅθεν ἰδὼν ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ Σέργιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι φανερῶς καὶ ἀσυστόλως κηρύττουσι τὴν αἵρεσιν, καὶ εἰς Σύνοδον ἐλθεῖν οὐ θέλουσιν, ἀθροίσας ἐν Κωνσταντινουπόλει, Σύνοδον ἐβεβαίωσε τὰ ὑπὸ τοῦ Φωτίου κατὰ

(*) Ἡ ἐν τῷ Ἀγίῳ Συμβόλῳ προσθήκη «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» πρώτην φορὰν ἐγένετο ὑπὸ τῆς τοπικῆς ἐκκλησίας τῆς Ἰσπανίας, κατὰ τὴν ἐν Τολέδῳ τοπικὴν σύνοδον, ἐντεῦθεν εἰσῆχθη εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Γαλλίας, καὶ βαρμηθὼν ἐγένετο δεκτὴ καὶ ὑπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας* ὥστε μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος δὲν ἦτο δόγμα, ὅτι ἕκτοτε μέχρι σήμερον ὡς δόγμα ἀπάζεται ἡ τῆς Ρώμης Ἐκκλησία.

τῶν καινοτομιῶν τῶν Λατίνων γραφέντα, καὶ ἐξήλειψεν ἐκ τῶν διπτύχων ὡς αἰρετικὸν τὸ ὄνομα τοῦ Πάπα Χριστοφόρου, διότι πρῶτος αὐτὸς ἐν τῷ Ἀγίῳ Συμβόλῳ τὴν πανάθεσμον προσθήκην ἐνέγραψε καὶ ἔστειλε μετὰ τῆς αὐτοῦ ὁμολογίας πρὸς τοὺς ἑτέρους Πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς.

Ὅτι δὲ ὁ ἡμέτερος Πατριάρχης κατεδίκασε καὶ ἀπεκήρυξεν, ὡς ἀντιβαῖνον εἰς τοὺς ἱεροὺς θεσμοὺς τῆς καθολικῆς πίστεως, τοῦτο αὐτὸ κατεδίκασαν καὶ ἀπεκήρυξαν καὶ αὐτοὶ οἱ πρὸ τοῦ Σεργίου Πατριάρχαι καὶ Πάπαι τῆς Ρώμης καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ποιμένες καὶ διδάσκαλοι.

Α'.) Ἀγάθων ὁ Πάπας ἐν ἔτει 679. Οὗτος ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ ἦν ἔγραψε πρὸς τὸν Αυτοκράτορα Κωνσταντῖνον τὸν Πρωγάτον, καὶ ἦτις ἀνεγνώσθη ἐν τῇ ἑκτῇ Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ λέγει τὰδε «ἐν ἀπλότῃ καρδίᾳ καὶ ἀναμφιβόλως ἀπὸ τῆς παραδόσεως παρὰ τῶν Πατέρων πίστεως, ἐν καὶ ἐξαίρετον ἔχει διαπαντὸς εὐχόμενοι καὶ σπεύδοντες, ἵνα μηδὲν τὰ παρὰ κανονικῶς ὁρισθέντα μειωθῇ, μηδὲν ἀλλαγῇ ἢ προστεθῇ· ἀλλὰ ταῦτα καὶ ρήμασι καὶ νοήμασιν ἀπαρατρέπτα φυλαχθῇ.»

Β'.) Ὁ διάσημος Ἀλκουίνος ὅστις, ἐρίδος ἐν τῇ Δύσει ἀναφύεισης περὶ τῆς εἰς τὸ Σύμβολον γενομένης προσθήκης «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ», τῆς ἤδη ὑπαρχούσης ἐν τῇ Ἰσπανικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἔγραψε πρὸς τοὺς ἐν Λουγδούνῳ ἀδελφοὺς «Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, πάσῃ ὑμῶν τῇ δυνάμει τῆς κοινῆς φυλάσσεσθαι Ἰσπανικῆς διδασκαλίας· ἐν τῇ πίστει τοῖς ἔχουσιν ἀκολουθεῖτε τῶν Ἀγίων Πατέρων, καὶ ἐν τῇ ἀγίᾳ ἐμμένετε ἐνότητι πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν· γέγραπται γὰρ μὴ μέταιρε ὄρια, ἀλλ' ἐθεντο οἱ Πατέρες. Καὶ τῷ Συμβόλῳ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας μηδὲν καινὸν προστίθετε, μηδὲ παραδόσει παρομαρτεῖτε ἄχρι τοῦ νῦν ἀνηκούστοις.»

Γ'.) Παυλῖνος ὁ Ἀκυληίας Ἀρχιεπίσκοπος ἐν τῇ Ἰταλικῇ Συνόδῳ (ἐν ἔτει 791) ἐντελῶς ὡσαύτως τὴν προσθήκην ἀπηγόρευσε λέγων: «ἀπεχέτω ἀπὸ τῆς καρδίας παντὸς πιστοῦ, ὁ σκοπὸς συντιθέναι καὶ κηρύσσειν σύμβολον ἄλλως ἢ ὡς αὐτοὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες ἐθέσπισαν· προστιθέναι γὰρ τι τούτῳ, ὅπερ

εὐσεβῶς ἐνετέλλοντο οἱ ἅγιοι Πατέρες ἢ ἀφαιρεῖν, ἀνάρμοστόν ἐστι τῇ Πίστει.»

Δ'.) Καὶ ὁ Πάπας δὲ Λέων ὁ τρίτος (ἐν ἔτει 809), ὅτε οἱ Πρέσβεις τῆς ἐν Ἀκυῖσγράνῳ τῆς Γαλλίας συστάσης Συνόδου, (συγκληθείσης ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Γάλλων Καρόλου τοῦ μεγάλου ὑπὲρ τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης) ἐπρότειναν αὐτῷ ἵνα εἰσαγάγῃς τὸ Σύμβολον τὸ «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ», ὃχι μόνον δὲν συγκατετέθη ἀλλὰ καὶ διέταξε νὰ χαράξωσιν ἐπὶ ἀργυρῶν πλακῶν τὸ τῆς Νικαίας σύμβολον ἄνευ τῆς προσθήκης καὶ μετ' ἐπιγραφῆς· «Ταῦτα ὁ Λέων ἐθέμην ἐξ ἔρωτος καὶ εἰς προφύλαξιν τῆς ὀρθοδόξου θρησκείας». Εἰς δὲ τὴν παρατήρησιν τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Συνόδου, ὅτι δῆθεν ἐγένετο προσθήκη ἀληθοῦς καὶ οὐχὶ ψευδῆς, εἶπεν «οὐχ οὕτως ἐθέσπισαν οἱ Πατέρες, ὅτι ὀρθόδοξος δύναται προσθήκην ποιῆσαι, ὁ δὲ ἀνορθόδοξος ἢ ἑτερόδοξος οὐ δύναται· ἀλλ' εἶπον οὐδεὶς δύναται τοῦτο ποιῆσαι.» Ὁμοίαν ἔδωκεν ἀπάντησιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γαλλίας Κάρολον τὸν μέγαν, ὅστις ἠρώτησε τί ὁ Λέων φρονεῖ περὶ τῆς προσθήκης.

Ε'.) Καὶ ὁ Πάπας Ἰωάννης ἐν τῇ Συνόδῳ τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει συστάσῃ ἐν ἔτει 879, ἀπεδέξατο διὰ τῶν τοποτηρητῶν αὐτοῦ Εὐγενίου καὶ Παύλου τῶν πρεσβυτέρων καὶ Πέτρου τοῦ Καρδινάλιου, τὸν ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ ἀναγραφέντα ὄρον ἔχοντα ὡς ἀκολούθως. «Εἴ τις παρὰ τοῦτο τὸ ἱερὸν Σύμβολον τολμήσῃ ἕτερον ἀναγράψαι, ἢ προσθεῖναι, ἢ ἀφαιρεῖν, ἢ ὄρον ὀνομάσαι, ἢ προσθήκην, κατὰ κριτος καὶ πάσης χριστιανικῆς ὁμολογίας ἀλλότριος». Καὶ περὶ τῆς καταδικαζομένης ταύτης προσθήκης γράφων πρὸς τινὰ τῆς Μωραβίας Ἐπίσκοπον διαποροῦντα περὶ τοῦ πρᾶκτεος, ὁ αὐτὸς Πάπας Ἰωάννης ἀποφαίνεται ὥδε. «Πάλιν προδηλοῦμεν τῇ αἰδεσιμότητί σου, ἵνα περὶ τοῦ ἄρθρου τούτου, διὸ συνέβη τὰ σκάνδαλα μέσον τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, ἔχῃ πληροφορίαν εἰς ἡμᾶς ὡς οὐ μόνον οὐ λέγομεν τοῦτο, ὅτι τὸ Πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρώτους θαρρήσαντας τῇ ἐαυτῶν ἀπονοίᾳ τοῦτο ποιῆσαι παρὰ βίας τῶν θείων λόγων κρίνομεν, καὶ μεταποιήτας

τῆς θεολογίας τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ καὶ τῶν Πατέρων, οἱ συνοδικῶς συνελθόντες παρέδωκαν τὸ ἅγιον Σύμβολον». Ὑπέσχετο δὲ ὁ μακάριος Πάπας Ἰωάννης πρὸς τὸν ἁγιώτατον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, τὸν σοφώτατον Φώτιον, τὴν παντελεῖ ἑξαφάνισιν τῆς Ἰσπανικῆς ἐκείνης προσθήκης ἀπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως. Ἀλλ' ἐπανιτέον ἐπὶ τὸ προκείμενον.

Μετὰ τὸν θάνατον Χριστοφόρου καὶ Σεργίου, τῶν Παπῶν τῶν τολμησάντων τὴν προσθήκην εἰς τὸ Ἅγιον Σύμβολον καὶ τὰ ἄλλα καινοτομήματα, ἀνῆλθον τὴν παπικὴν ἑδραν πλείονες τῶν τριάκοντα, καθότι μετὰ τὴν προσθήκην ἐγένοντο ὀλιγόβοιοι, μεθ' οὓς ἐγένετο Πάπας Λέων ὁ Θ'. Ἰδὼν δὲ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος (ἐν ἔτει 1053) ἄνθρωπος ἁγιώτατος, τὴν περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος βλασφημίαν κορυφουμένην εἰς ἀνέλπιστον κακὸν εἰς τὴν Ρώμην, καὶ ὅτι οἱ Λατῖνοι ἰουδαίζοντες, χροῶνται ἐν τῇ ἀγίᾳ εὐχαριστίᾳ ἄζυμοις, ἔγραψεν ἐπιστολὴν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος Λέοντος, πρὸς Ἰωάννην τὸν ἐπίσκοπον Τράνης τῆς Ἀπουλίας, καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς πάντας τοὺς Λατίνους ἀρχιερεῖς καὶ πρὸς τὸν Πάπαν δι' ἧς ἤλεγχε τοὺς Λατίνους διὰ τὰ ὑπ' αὐτῶν καινοτομηθέντα, οἷον διὰ τὰ ἄζυμα, διὰ τὴν τοῦ Σαββάτου νηστείαν, διὰ τὰ πνικτὰ, διότι δὲν ἐτίμων πρεπόντως τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων, καὶ τὰς εἰκόνας αὐτῶν, οὔτε τὸν μέγαν Βασίλειον καὶ τὸν θεῖον Χρυσόστομον συνηρίθμουν μετὰ τῶν ἁγίων, διότι ἐξύριζαν τὸ γένειον, ἔφερον δακτυλίους μνηστευόμενοι τὰς Ἐκκλησίας ὡς τὰς γυναῖκας κ.τ.λ. Ὁ Καρδινάλιος Οὐμβέρτος, ὢν τότε πρεσβευτὴς τοῦ Πάπα παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ Τράνης, μεταφράσας τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ εἰς γλῶσσαν λατινικὴν, ἐκόμισεν αὐτὴν πρὸς τὸν Πάπαν Λέοντα Θ'. Ὁ ὁμοῦς Πάπας Λέων ὡς μὴ ὥφειλε οὐχὶ μόνον ἀμετάθετος ἔμεινεν, ἀλλὰ καὶ πρέσβεις αὐτὸς ἀνταπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, αὐθεντικῶς καὶ κυριαρχικῶς διατάσων τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἵνα παραδεχθῇ τὰ Παπικὰ θεσπίσματα, ἵνα καὶ αὐτὴ ἐν ἄλλοις λόγοις συμμέτοχος γένηται τοῦ πνευματικοῦ ἐγκλήματος, ὅπως οὕτω ἐκλείψῃ πᾶσα μαρτυρία καὶ πᾶς

διαγραφῇ ἑλεγχος τῶν ρωμαϊκῶν ἀποπλάνησεων ἀπὸ τῆς μιᾶς τοῦ Χριστοῦ καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐγραψε δὲ καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα διὰ τῶν πρεσβευτῶν Οὐμβέρτου, Πέτρου καὶ Φρειδερίκου, οἵτινες ἀφίκοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν ἔτει 1054. Ὁ Καρδινάλιος Οὐμβέρτος ἐνεχείρισε τῷ αὐτοκράτορι σύγγραμμα ἀντιρρητικὸν πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Μιχαὴλ γραφέντα, συντεθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἐν εἰδῇ διαλόγου, ὅπερ προστάζει βασιλικῇ μετεφράσθῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἡ πρεσβεία αὕτη τυχούσα ἐξαιρέτου ὑποδοχῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τοσοῦτον ἰταμῶς καὶ τραχέως προσεφέρετο, ὥστε προὐκάλεσε τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Πατριάρχης δυσηρεστήθη καὶ μόνον ἄπαξ ὑποδεχθεὶς αὐτήν, ἐπέμεινεν εἴτα εἰς τὴν διὰ συνόδου συνεννόησιν καὶ λύσιν τῶν διαφορῶν.

Ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ Πατριάρχου ἀντὶ νὰ σωφρονίσῃ αὐτοὺς κατέστησε θρασυτέρους. Καὶ δὴ ὁ Οὐμβέρτος ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Στουδίου, ἐνθα ἐφιλοξενούντο, προὐκάλει συζητήσεις καὶ ἀντεγκλήσεις. Ἐνεκα δὲ τούτου ἠναγκάσθη ὁ ἐν Μοναχῶς Νικήτας ὁ Σταθάτος νὰ συντάξῃ σύγγραμμα κατὰ Λατίνων κατὰ προτροπὴν τοῦ Πατριάρχου, (*) εἰς τὸ ὅποῖον ἀπαντῶν ὁ Οὐμβέρτος ἐπὶ τοσοῦτον ἐτραχύνθη, ὥστε σχεδὸν εἶχε προετοιμάσει τὴν μοιραίαν λύσιν τοῦ ζητήματος. (**) Οὗτος δηλαδὴ ἄφ' οὗ πανταχοῦ διὰ τῶν συζητήσεων ἐγένετο αἷτιος διαφορῶν ταραχῶν κινῶν τὴν κοινὴν ἀγανάκτησιν, βλέπων ὅτι οὐδ' ὁ Πατριάρχης ἐσκέπτετο καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετ' αὐτοῦ, «Ἡμεῖς, λέγει, τὴν αὐτῶν συντυχίαν παρητηρήσαμεθα καὶ τὴν

(*) Νικήτας ὁ Σταθάτος ἐπίσημος Μοναχὸς Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Στουδίου ἔγραψε βιβλίον κατὰ λατίνων, περὶ Ἀζύμων, περὶ νηστειῶν τῶν Σαββάτων περὶ γάμων τῶν ἱερέων κ. τ. λ. σώζεται τὸ βιβλίον αὐτοῦ καὶ παρὰ τῷ Βαρωνίῳ ια'. τῶν χρονικῶν παρεντεθὲν. Ἐκκλησ. Ἱστορία. Μελετ. Ἀθηνῶν Τομ. Β'. σελ. 407. Καὶ ἐν ἔτει 1866 ἐξεδόθη τὸ σύγγραμμα τοῦ Νικήτα Σταθάτου παρὰ τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Ἀρχιμανδρίτου Κυρίου Ἀνδρονίκου Κ. Δημητρακοπούλου ἐν τῷ Α'. τόμῳ τῆς Ἐκκλησ. Βιβλιοθήκης ἐν Λειψίᾳ.

(**) Ὁ σκαῖος οὗτος Καρδινάλιος ὀνομάζει τὸν Νικήταν ὄνον ἐπικούρειον μοιχόν, αἰρεσιάρχη κτλ.

ἐντευξιν διὰ τε τὸ ἀμεταθέτους ἔχειν αὐτοὺς τῆς δυσσεβείας πεπεῖσθαι, καὶ ὅτι ἀνευ τῆς σῆς μακαριότητος καὶ τῶν ἄλλων ἁγιοτάτων Πατριαρχῶν περὶ τοιούτων λόγους πρὸς τοὺς τοποτηρητὰς τῆς Ρώμης ἀνακινεῖν, καὶ ἀνάξιον ὄλως, καὶ τῇ κατὰ τοὺς ἄνω χρόνους ἐν τοῖς τοιούτοις κρατησάσῃ συνηθείᾳ ἐναντίον καὶ ἀκατάλληλον ἐνομιζομεν». (*) ἐπιχειρεῖ τὴν πρωτάκουστον ἐκείνην πράξιν, τὴν ὅποιαν μόνον οἱ ὑπὸ τοῦ σατανικοῦ πνεύματος τοῦ παπικοῦ πρωτείου ἐλαυνόμενοι ἠδύναντο νὰ ἐπιχειρήσωσιν. Τῇ 16 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1054 ὁ ρηθεὶς Οὐμβέρτος καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς πρεσβείας εἰσέρχονται θρασέως εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐν καιρῷ τῆς θείας λειτουργίας καὶ ἐνώπιον παντὸς τοῦ Κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, θέτουσιν ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης γραφὴν, δι' ἧς πάντας τοὺς μὴ συνεπαγομένους τοῖς αὐτῶν δυσσεβήμασιν ὀρθοδόξους ἀναθέματι καθυπέβαλον· εἴτα δὲ ἐξελθόντες τοῦ ναοῦ ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Ρώμην.

Ὁ αἰόδιμος Πατριάρχης Μιχαὴλ εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν τοῦ Πάπα τοποτηρητῶν, συνεκρότησεν σύνοδον οἰκουμένην εἰς ἣν προὐκαθέζετο ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος, καὶ ἐν ἧ πολλοὶ μητροπολῖται καὶ ἐπίσκοποι παρουσίασαν. Ἡ Σύνοδος αὕτη ἐξέδωκε σημείωμα κατὰ τοῦ ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης ριφθέντος λιβέλλου, καὶ τῇ 20 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1054 ἀναθέματι καθυπέβαλεν αὐτόν τε καὶ τοὺς γράψαντας ἢ εἰς τὴν σύνταξιν αὐτοῦ συναινέσαντας καὶ πάντας τοὺς κατὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως βλασφημήσαντας. Οἱ δὲ λοιποὶ Πατρίρχαι καὶ περ μὴ παρουσιάσαντες ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ, ἀπεδέχοντο τὰ ὑπ' αὐτῆς αποφασισθέντα καὶ ἐπεψήφισαντο, καὶ τὸν Πάπαν τελείως τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἀπέκοψαν, καὶ τῆς ἐαυτῶν κοινωνίας ἀπεχώρισαν καὶ τῶν διπτύχων διέγραψαν. Ἐκτοτε δὲ οὐδεὶς τῆς Ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας νομίζει τοὺς Λατίνους ὁμοδόξους. (*)

(*) Ταῦτα ἔγραψεν ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μιχαὴλ, πρὸς τὸν Ἀντιοχεῖα Πέτρον.

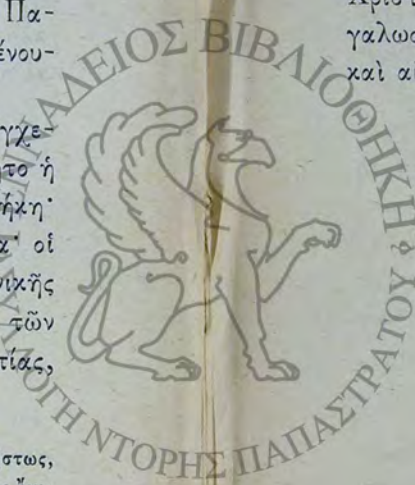
(*) Τομ. Καταλλαγῆς σελ. 449.

Ἡ ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλαρίου ἄρα Σύνοδος ἐξ ἀπάσης συγκροτηθεῖσα τῆς Ὀρθοδόξου καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς ἀπεκέρυξε τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, ἔσχισε καὶ ἀπεχώρισεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ καθολικοῦ σώματος καὶ τῆς προτέρας κοινωνίας ὡς ἀθεράπευτον νοσοῦσαν νόσον, καὶ ἀμετάθετον μένουσαν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς καινοτομίας. Καὶ οὕτω τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἀπ' ἀλλήλων χωρισθεισῶν συνεπληρώθη τὸ σχίσμα ἕκτοτε δὲ καὶ ἐξακολουθεῖ ὕφισταμένον. Καὶ ἡμεῖς μὲν τηροῦμεν καὶ τηρήσομεν τοὺς ὅρους τῶν οἰκουμενικῶν καὶ ἀγίων Συνόδων καὶ τοὺς θεσμοὺς τῶν ἀγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἐκεῖνοι δὲ ἕκτοτε ἐξοκέιλαντες μένουσιν ἐν τῇ πλάνῃ τῆς κακοδόξου αὐτῶν αἵρέσεως.

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων ἐναργέστατα ἐξελέγχεται, ὅτι τὸ αἷτιον τοῦ σχίσματος τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἦτο ἡ ὑπὸ τῶν Λατίνων ἐν τῷ ἁγίῳ Συμβόλῳ γενομένη προσθήκη ἢ φιλαρχία καὶ ἀναμαρτησία (*) καὶ λατρεία τοῦ Πάπα· οἱ ἄθεσμοι νεωτερισμοὶ καὶ τὰ καινοτομήματα τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας, οἷον ἡ διὰ τῶν ἁζύμων θυσία, ἡ στέρησις τῶν λαϊκῶν ἀπὸ τῆς μεταλήψεως τοῦ ἐτέρου εἶδους τῆς εὐχαριστίας,

(*) Διὰ πολλῶν παραδειγμάτων ἀποδείκνυται τρανῶς τε καὶ ἀναμφιρῆστως, ὅτι ὁ Πάπας τῆς Ῥώμης ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ αἰρετικὸς καὶ ὅτι πολλοὶ ἀληθῶς ἔγιναν αἰρετικοί. Ἐν ἔτει 202 ὁ Πάπας Ζεφυρίνος ἀνὴρ ἀγράμματος καὶ αἰσχροκερδὴς ὑπέπεσεν εἰς τὴν αἵρεσιν τοῦ Σμυρναίου Νοητοῦ. Ἐν ἔτει 220 ὁ Κάλιστος τὸν Ζεφυρίνον εἰς τὸν παπικὸν θρόνον διαδεξάμενος, ἀνὴρ γόης, μίξας τὴν αἵρεσιν τοῦ Κλεομένους μαθητοῦ τοῦ Νοητοῦ, καὶ Θεοδότου ἐτέραν αἵρεσιν συνέστησεν, ὡς ὁ αὐτοῖς συγχρονήσας καὶ αὐτοὺς ἀπελέγξας Ἰππόλυτος ὁ ἐπίσκοπος Πόρτου. Ὁ Μαρκελῖνος (τῷ 296) ἔλθων εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἰσίδος καὶ τῆς Ἑστίας ἔθυσσε τοῖς εἰδώλοις ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πάπας Δάμασος. Ἀλάνθαστος ἦν ὁ τὸν Ἀρειανισμὸν ἀποδεξάμενος Φήλιξ Β' καὶ Λιθέριος; Ἀλάνθαστος ἦν ὁ ὑπὸ τῆς ἑκτῆς οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀναθέματι ὡς αἰρετικὸς καθυποβληθεὶς Ὀνώριος; Ἀλάνθαστοι οἱ εἰς τὸν Παπικὸν θρόνον κατὰ τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα ἀναβιβαζόμενοι Πάπαι; ὧν τὸν βίον περιγράφει ὁ Καρδινάλιος Βαρώνιος. Ἀλάνθαστος ἦν ὁ ἀντίχριστος Βονιφάτιος Η' ὃς ἔλεγεν ὅτι μωρὸν ἔστι τὸ πιστεῦειν εἰς ἓνα Τριαδικὸν Θεόν; καὶ ὅτι οὐκ ἔστι μέλουσα ζωὴ; Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι πολλοὶ Πάπαι αἰρετικοὶ ἀλλ' ἀρκοῦσιν οἱ ἀριθμηθέντες πρὸς παράδειγμα.

τὸ δι' ἐπιχύσεως ἢ διὰ ραντισμοῦ βάπτισμα καὶ τὰ λοιπὰ καινότομα δόγματα καὶ ἔθιμα αὐτῆς. Ἐάν ἡ Λατινικὴ ἐκκλησία ἀφαιρέσῃ, ἐκεῖνο ὅπερ παρὰ νόμῳ προσέθηκεν ἐν τῷ ἁγίῳ Συμβόλῳ, καὶ τὰ λοιπὰ καινότομα δόγματα καὶ ἔθιμα αὐτῆς· ἐάν καταβιβάσῃ τὸν Πάπαν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ὕψης τῆς ὑπερηφάνειας καὶ ἀλαζονείας εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ταπείνωσιν· εὐθὺς γινόμεθα μία ψυχὴ καὶ ἓν σῶμα. Εὐθὺς καὶ ἡ Λατινικὴ ἐκκλησία ἀντὶ τῆς φθαρτῆς καὶ ἀμαρτωλῆς κεφαλῆς τοῦ Πάπα, ἀναλαμβάνει κεφαλὴν ἁφθαρτον καὶ ἀναμάρτητον τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης καθήμενον, τὸν ὅσιον καὶ ἄκακον καὶ ἀμίαντον καὶ αἰώνιον Ἀρχιερέα.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΕΝΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ
ΜΕΤΑΞΥ

ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΚΑΙ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Ι' ΠΑΠΑ ΡΩΜΗΣ,

ΚΑΙ Η

ΤΩΝ ΑΓΙΟΡΕΙΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΤΟΥΤΟΝ ΜΙΧΑΗΛ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Αἱ διαπραγματεύσεις περὶ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν μεταξὺ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Γρηγορίου Ι΄ Πάπα Ρώμης, ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ λατινόφρονος τούτου αὐτοκράτορος Μιχαήλ.

Μετὰ τὸ σχίσμα τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς, πολλάκις καὶ ἐν διαφόροις καιροῖς καὶ τόποις προσβλήθη τῶν κεχωρισμένων τούτων Ἐκκλησιῶν ἡ ἐνωσις ὑπὸ τε τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Παπῶν τῆς Ρώμης, ἀλλ' οὐδέποτε κατωρθώθη νὰ συντελεσθῇ ἡ εὐχταία ἐνωσις. Διότι οὔτε οἱ αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οὔτε οἱ Πάπαι τῆς Ρώμης διεπραγματεύοντο ἐπὶ καλῇ τῇ Πίστει. Ἄλλ' οἱ μὲν αὐτοκράτορες ἐπραττον τοῦτο ἵνα ἐπικουρίαν κατὰ τῶν πολεμίων αὐτῶν παρὰ τῶν Παπῶν λάβωσιν, οἱ δὲ Πάπαι, ἵνα τὴν ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ὑποτάξωσι τῇ Λατινικῇ. Διὰ τοῦτο δὲ, ἂν καὶ ἀπὸ τοῦ

12 αἰῶνος ἐγένοντο διάφοροι ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ συχνάκις προσεκληθήσαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διὰ παπικῶν ἐγκυκλίων αἱ σεμναὶ ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ἔνωσιν, ὅμως ἀπέτυχον πᾶσαι ὡς ἐπίσης ἀπέτυχον καὶ αἱ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους γενόμεναι διὰ διαφόρων παπικῶν ἐγκυκλίων πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν προσκλήσεις, ὧν τελευταία εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ νῦν παπεύοντος Λέοντος ΙΓ' ἐκδοθεῖσα κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ἐπειδὴ αἱ τῆς Ἀνατολῆς Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι δὲν δύνανται ν' ἀναγνωρίσωσιν ἄλλο θεμέλιον ἢ ἄλλην κεφαλὴν παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστιν ὁ Χριστὸς, ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τοῖς ἐφεξῆς θέλομεν ἱστορήσῃ τὰ κατὰ τοιαύτην τινὰ πρὸς ἔνωσιν, τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπόπειραν, ἥτις τυγχάνει ἡ σπουδαιότερα πασῶν, διότι οὐδέποτε θερμότερον διεξήχθησαν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διαπραγματεύσεις, τῶν διεξαχθεισῶν ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Γρηγορίου Ι' ἐπισκόπου Ρώμης. Ἀλλ' ἵνα καὶ ἐνταῦθα οἱ ἀναγνώσται ἐννοήσωσιν εὐχερέστερον τοὺς λόγους τῆς παρατροπῆς τῆς πίστεως τοῦ λατινόφρονος τούτου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ἀρχόμεθα ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆσεως τῆς τότε πολιτικῆς τῶν πραγμάτων καταστάσεως.

Κατὰ τὸ 1184 ἔτος Ἀνδρόνικος ὁ Κομνηνός, τυφλώσας τὸν νόμιμον τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους κληρονόμον, Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, καὶ ἐπὶ τέλους δολοφονήσας αὐτὸν, ἥρπασεν αὐτὸς τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἦτις ἄλλως τε ἦτο μεστὴ βδελυρῶν κακουργημάτων, διετέλεσε βραχυχρόνιος, διότι ἐφονεύθη καὶ ὁ Ἀνδρόνικος μετὰ βασάνων, τῶν ὁποίων ἡ παρὰ Νικητὰ τῷ Χωνιάτῃ ἀνάγνωσις ἐμποιεῖ φρίκην (*). Ἐμφανισθεὶς σι-

(*) Ἐγεννήθη ἐν Χώναις, πόλει τῆς Φρυγίας, ἐξ ἧς ἀναχωρήσας, νέος ἔτι ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐν ᾗ ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἐκεῖ διατρίβοντος γεραιτέρου ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ, τοῦ μετὰ ταῦτα μητροπολίτου Ἀθηνῶν. Ὑπῆρξε λογοθέτης τῶν σεκρέτων, καὶ ἐπὶ τῶν κρίσεων, προκαθήμενος τοῦ κοιτῶνος, μέγας Λογοθέτης, ἑφορος καὶ κριτὴς τοῦ βήλου. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔφυγεν εἰς

δηροδέσιμος ἐνώπιον τοῦ Ἰσαακίου, λέγει ὁ συγγραφεὺς οὗτος, ὕβρεσι βάλλεται, καὶ κατὰ κόρρης ραπίζεται, τοὺς γλουτοὺς ἐπικρούεται, τὸ γένειον τίλλεται, τοὺς δόντας ἐκρίζοῦται, τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν ἐξορύσσεται, τὴν κεφαλὴν ψιλοῦται τριχῶν, εἰς κοινὸν ἐκδίδεται παίγνιον, τύπτεται πυγμαῖς, τὴν δεξιὰν χεῖρα ἀποκόπτεται καὶ ἐπὶ τέλους ρίπτεται εἰς φυλακὴν ἄσιτος, ἄποτος, ὑπ' οὐδενὸς περιποιούμενος. Μετὰ τινος ἡμέρας ἐξορύσσεται καὶ τὸν ἄλλον ὀφθαλμὸν καὶ καθεζόμενος ἐπὶ ψωριώσης καμήλου, περιάγεται εἰς τὴν ἀγορὰν, ἐνθα ἐν μέσῳ ἀρρήτων σαρκασμῶν καὶ ὕβρεων ἀναρτάται ἀπὸ τῶν ποδῶν καὶ ἐπὶ τέλους φονεύεται. Ἀλλ' ἡ θεία δίκη δὲν ἀφῆκεν ἀτιμώρητον τὸν τοιαῦτα κατ' αὐτοῦ διαπραξάμενον καὶ διαδεχθέντα αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου Ἰσαάκιον Ἀγγελον διότι καὶ οὗτος ἐκθρονίζεται ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Ἀλεξίου καὶ τυφλωθεὶς ἐν τῇ εἰς Βῆραν Μονῇ, ἣν ὁ πατὴρ τοῦ Ἀνδρόνικου εἶχεν οἰκοδομήσει, κλείεται μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, Ἀλεξίου ἐπίσης καλουμένου, εἰς εἰρκτὴν, ἐν τῇ ὁποίᾳ σκληρὰν ἐλαβε πείραν τῆς ἀσταθείας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων.

Ὁ ἐν τῇ εἰρκτῇ μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἰσαακίου ἐγκεκλεισμένος Ἀλέξιος, διαλαθὼν τοὺς φύλακας αὐτοῦ κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ καὶ ὑπ' ὀλίγων τινῶν παρακολουθούμενος νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἑσπερίαν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι οἱ ἐκεῖ βασιλεῖς ἡδύναντο νὰ ἀναγάγωσιν αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Γερμανίας Φίλιππον σύζυγον τῆς θείας αὐτοῦ Εἰρήνης, (κατ' ἄλλους δὲ ἀδελφῆς αὐτοῦ). « Ἦν δὲ τηνικαῦτα στρατιὰ Λατίνων μεγάλη (λέγει Νικήτας ὁ Χωνιάτης) ὑπὸ ἡγεμόνας Βαλδουίνον τὸν κόμητα τῆς Φλάνδρας, καὶ τὸν Δοῦκα τῆς Βενετίας Ἐρρίκον Δάν-

Νίκαιαν, ἐνθα καὶ ἀπέθανε μετὰ τὸ 1206. Ὁ Νικήτας κατέλειπεν ἐκτεταμένον θεολογικὸν σύγγραμμα ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ εἰς εἴκοσι καὶ ἐπτὰ βιβλία διηρημένον. οὐ μόνον τὰ πέντε πρῶτα βιβλία ἐξεδόθησαν Λατινιστὶ κατὰ τὸ 1593 ἐν Γενεύῃ. Ἐγράψε δὲ καὶ ἱστορίαν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατόρων ἀπὸ τοῦ 1118 ἔτους, ἥτις ἐτυπώθη Ἑλληνιστὶ καὶ Λατινιστὶ κατὰ τὸ 1557 μὲ σημειώματα Ἱερωνύμου τοῦ Οὐολφίου.

δουλον ἐτοίμη νὰ πλεύσῃ εἰς Παλαιστίνην κατὰ τῶν Σαρακη-
νῶν». Πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς στρατιᾶς ταύτης ἀπεστάλη ὁ
Ἰσαακίου υἱὸς Ἀλέξιος ἐφοδιασθεὶς διὰ συστατικῶν ἐπιστολῶν
τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας Φιλίπ-
που, δι' ὧν προέτρεπον αὐτοὺς, ἵνα τὸν Ἀλέξιον τῷ πατρικῷ
θρόνῳ ἐγκαταστήσωσιν. «Ὁ δὲ Ἀλέξιος οὐ μόνον θαλάσσης χρη-
μάτων αἰτησαμένοις κατένευσεν, ἀλλὰ καὶ σύναρσιν κατὰ Σα-
ρακηνῶν μεθ' ὀπλομάχων Ρωμαίων καὶ τρικρότων νηῶν πεν-
τήκοντα. Τὸ δὲ μεῖζον καὶ ἀτοπώτατον, παρεκτροπὴν πίστεως
ὁποῖα τοῖς Λατίνοις ἀσπάζεται, καὶ τῶν τοῦ Πάπα προνομίων
καινισμὸν, μετέθεσιν τε καὶ μεταποίησιν τῶν παλαιῶν Ρωμαί-
οις ἐθῶν συγκατέθετο». (*)

Οἱ ἡγεμόνες τῆς σταυροφορίας ταύτης, ὧν ὁ ἀρχικὸς σκο-
πὸς ἦν οὐχὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἢ ἐλευθέρωσις, ἀλλὰ τῆς Κων-
σταντινουπόλεως ἢ ἄλωςις, ἔχοντες νῦν εὐλογον ἀφορμὴν τὴν
τοῦ Ἀλεξίου εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἀποκατάστασιν ἀπέ-
πλευσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Κωνσταντι-
νουπόλεως Ἀλέξιος μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν, ἀπεφάσισε νὰ
ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν. Ἀνακοινώσας λοιπὸν τὴν πρόθεσιν
αὐτοῦ ταύτην εἰς ὀλιγίστους, καὶ λαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ δέκα κεν-
τηνάρια χρυσίου καὶ διάφορα ἄλλα τιμαλφῇ πράγματα, ἀνε-
χώρησε νύκτωρ πρὸς τὸ Δελβετὸν. Ἡ νύξ εἶχεν ἤδη διακόψει
τὰ πολεμικὰ ἔργα, καὶ οἱ κάτοικοι ἀνελάμβανον ἐν τοῖς κόλ-
ποις τοῦ ὕπνου ἐκ τῶν καμάτων αὐτῶν. Σιγὴ βαθυτάτη ἐπε-
κράτει καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν, ὅτε κραυγὴ τις ἀντήχησεν εἰς
ὅλας τὰς ὁδοὺς. «Ἐλειψε πλέον ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς! ἔλειψεν
ὁ τύραννος! ἐφυγαδεύθη!» Πάραυτα ὁ θόρυβος διεδέξατο τὴν
τέως ἡρεμίαν, λαμπάδες ἐφώτισαν ὅλα τὰ παράθυρα, ἐρωτή-
σεις καὶ ὁμιλίας ἠκούσθησαν πανταχοῦ: «Τίς θὰ μᾶς ὑπερα-
σπισθῇ;» ἠρώτων οἱ μὲν. «Τίς θὰ μᾶς παραδώσῃ εἰς τοὺς
Φράγκους;» ἔλεγον οἱ ἄλλοι· πάντες δ' ὁμοφώνως ἤρξαντο νὰ
υβρίζωσι τὸν Ἀλέξιον, ἄρπαγα τοῦ θρόνου ἀποκαλοῦντες αὐ-

(*) Νικήτ. Χωνιάτης σελ. 715.

τὸν καὶ φαῦλον καὶ αἰσχιστον. Τέλος ὁ λαὸς ἐξαγαγὼν τὸν ἐν
τῇ εἰρκτῇ μένοντα τυφλὸν Ἰσαάκιον, ἀνέθεσεν, ἐπ' αὐτὸν ὡς
ἐπὶ ἄγκυραν ἱερὰν, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐλπίδα, καὶ ἀνηγόρευ-
σεν αὐτὸν αὐθις βασιλέα. Ὁ Ἰσαάκιος τότε θέλων νὰ πληρώσῃ
τὰ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῖς Λατίνοις ὑποσχεθέντα χρήματα,
καὶ φόρους νέους ἐπέβαλε καὶ ἐκ τῶν Ἐκκλησιῶν τὰ ἀργυρᾶ
καὶ χρυσᾶ σκεύη ἀφῆρεσε. Ταῦτα ἐξώργισαν τὸν λαόν, ὅστις
στασιάσας ἀνηγόρευσε βασιλέα νέον τινὰ Νικόλαον Καναθὸν
καλούμενον. Μετὰ τὴν πάροδον ὅμως ὀλίγου χρόνου Ἀλέξιος
τις Μούρτσουφλος ἐπονομαζόμενος τὸν μὲν Καναθὸν ἐφυλάκι-
σεν, ἐπνίξε δὲ τὸν υἱὸν τοῦ Ἰσαακίου Ἀλέξιον, ἐπ' ὀλίγιστον
μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς βασιλεύσαντα, καὶ κατέλαβεν αὐτὸς
τὴν ἀρχὴν. Καταλαβὼν οὕτως ὁ Μούρτσουφλος τὴν ἀρχὴν,
καὶ προβλέπων τὸν πρὸς τοὺς Φράγκους ἐπικείμενον πόλεμον,
ἤρξατο ὀχυρῶν τὴν πόλιν. Ὁ Μούρτσουφλος, ἀντίστη γενναίως
εἰς πᾶς ἐφόδους τῶν Λατίνων καὶ πολλάκις ἀπέκρουσεν αὐτοὺς
τῶν τειχῶν, μέχρις οὗ ἐπὶ τέλους, οἱ μὲν Λατῖνοι εἰσῆλθον
εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῇ 12 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1204,
τὴν Δευτέραν τῆς ἑκτῆς ἐβδομάδος τῶν νηστειῶν, ὁ δὲ Μούρ-
τσουφλος βλέπων, ὅτι οὐδεμία σωτηρίας ἐλπίς πλέον ὑπελεί-
πετο καὶ φοβούμενος μὴ συλληφθῇ, ἐδραπέτευσε, βασιλεύσας
μῆνας δύο καὶ ἡμέρας δεκαεξ.

Τὴν διαγωγὴν τῶν σταυροφόρων κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων-
σταντινουπόλεως διὰ τῶν ζοφερωτέρων χρωμάτων εἰκονίζουσιν
οἱ Βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι. «Ὡ πόλις, πόλις, ἐπιφωνεῖ ὁ αὐ-
τόπτης τῆς καταστροφῆς Νικήτας, πόλεων πασῶν ὀφθαλμῇ,
ἄκουσμα παγκόσμιον, θέαμα ὑπερκόσμιον, ἐκκλησιῶν γαλουχέ,
πίστεως ἀρχηγέ, ὀρθοδοξίας ποδηγέ, λόγων μέλημα, καλοῦ
παντὸς ἐνδιαίτημα, τίνες κακοποιοὶ δυνάμεις ἠτήσαντό σε καὶ
ἐλάβον εἰς συνίασιν; τίνες ἀλάστορες, φονεροὶ καὶ ἀμείλικτοι
δαίμονες κῶμόν σοι ἐπεκώμασαν ἄγριοι;» Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐξ Ἑ-
σπερίας χρονογράφοι δὲν ἐδίστασασαν νὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι
πρὸ μὲν τῆς ἄλωσης οἱ σταυροφόροι ἦσαν ἄγιοι, μετὰ τὴν
ἄλωσιν δ' ἐγένοντο δαίμονες. Καὶ ὄντως οὐδὲν ἱερὸν, οὐδὲν ὁ-

σιον ἐσεβάσθησαν οἱ κατ' εὐφημισμὸν ἀποκληθέντες σταυροφόροι, ἐν ᾧ πράγματι ἦσαν σταυροφόροι.

Ἦθρισαν τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα. Ἐξέκλιναν εἰς πράξεις θηριώδεις. Χριστιανοὶ ὄντες ἐφάνησαν καὶ τῶν ἀπίστων ἀπιστότεροι. «Τί δ' ἂν πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξαιμι, λέγει ὁ αὐτόπτης μάρτυς Νικήτας ὁ Χωνιάτης, τῶν τηνικαῦτα τολμωμένων παρὰ τῶν παλαμναίων ἐκεινῶν ἀνδρῶν; Ὡμοὶ τῆς ἀτίμου τῶν προσκυνητῶν εἰκόνων κατεδαφίσεως! ὦ τῆς τῶν λειψάνων τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθόντων κατ' ἐναγῶν ἀκοντίσεως τόπων! τὸ δὲ φρικῶδες καὶ ἀκουόμενον, ἦν ὁρᾶν τὸ θεῖον αἷμα καὶ σῶμα Χριστοῦ κατὰ γῆς χέομενον καὶ ριπτόμενον. Οἱ δὲ τὰ τιμαλφῇ δοχεῖα τούτων διαρπάζοντες τὰ μὲν διέθραυον καὶ τοὺς ἐγκειμένους κόσμους ἐνεκολπίζοντο, τὰ δὲ εἰς σίτων κανᾶ καὶ οἴνων κεράσματα ταῖς ἑαυτῶν τραπέζαις παρέφερον οἱ τοῦ Ἀντιχρίστου προδρόμοι, καὶ τῶν προσδοκωμένων πανασεβῶν πράξεων ἐκείνου πρωτουργοὶ καὶ προάγγελοι. Ἀτεχνῶς τοίνυν ὑπὸ τοῦδε τοῦ γένους ὡς πάλαι ποτὲ καὶ τότε ἀπημφιάζετο Χριστὸς καὶ ὑβρίζετο, καὶ μερισμοὶ καὶ κληροὶ τῶν αὐτοῦ ἱματίων ἐγίνοντο, καὶ μόνον οὐ λογχευόμενος τὴν πλευρὰν θεορρύτου ρύακος αἵματος εἰς γῆν καὶ πάλιν ἀπέσταξε. Τὰ δ' ἐπὶ νεῷ τοῦ μεγίστου ἡσεθημένα οὐδὲ ἀκοαῖς εἰσὶν εὐπαράδεκτα». Οἴκοι, ναοὶ, ἀνάκτορα, τάφοι αὐτοκρατόρων ἐναλλάξ ἐσκυλεύθησαν καὶ ἐλαφυραγωγήθησαν. Σκευὴ ἱερὰ μετὰ τῶν εὐτελεστέρων ἀγγείων ἐπεσωρεύοντο φύρδην μίγδην ὑπὸ τῶν ἀρπάγων καὶ δι' ἡμιόνων ἢ ἵππων μετεφέροντο εἰς τὰ πλοῖα αὐτῶν. Λείψανα ἄγια, κοσμήματα ἐκκλησιῶν, ἀφηροῦντο βιαίως καὶ παρελαμβάνοντο. Εἰς τὴν ἱστορίαν, τὸν ἀδέκαστον τοῦτον κριτὴν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ἀφήνομεν νὰ ἐκθέσῃ λεπτομερῶς τὰς παρθενοφορίας καὶ τὰς λοιπὰς αὐτῶν ἀκολασίας, διότι ἀφοῦ τὰ θεῖα ἐξηυτέλισαν οἱ σταυροφόροι, δὲν ἦτο, ὡς παντὶ δῆλον, δυνατὸν νὰ φεισθῶσι τῶν ἀνθρωπίνων. «Ὅθεν ἦν εἰς πόνον πᾶσα κεφαλὴ, ἐν στενωποῖς θρῆνοι καὶ οὐαὶ καὶ κλαυθμοὶ, ἐν τριόδοις ὄδυρμοὶ, ἐν ναοῖς ὄλοφυρμοὶ, ἀνδρῶν οἰμωγαί, γυναικῶν ὀλολυγμοὶ, ἐλκυ-

σμοὶ, ἀνδραποδισμοὶ, διασπασμοὶ τε καὶ βιασμοὶ σωμάτων συναφῶν πρότερον. Οἱ τῷ γένει σεμνοὶ ἀτίμως περιήρσαν, οἱ τῷ γήρῳ γεραροὶ γεροῖ, οἱ πλούσιοι ἀνούσιοι. Οὕτως ἐν πλατείαις, οὕτως ἐν γωνίαις, οὕτως ἐν τεμένεσιν, οὕτως ἐν καταδύσεσιν». Τοιαῦτα ὑπῆρξαν ἐν ὀλίγοις τὰ ἄλλα τῶν ἐλευθερωτῶν! τοῦ Χριστιανισμοῦ (*).

Τελεσθείσης δὲ τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σταυροφόρων ὥρισαν τρεῖς ἐκκλησίας, ἐν ταῖς ὁποίαις ἕκαστος τῶν ἵπποτῶν, ὥφειλεν ἐπὶ ποινῇ ἀφορισμοῦ νὰ καταθέσῃ τὴν λείαν αὐτοῦ διὰ νὰ τὴν διανείμωσιν ὀψιαιότερον ἅπαντες ἐξ ἰσοῦ. Διανείμαντες οὕτως οἱ σταυροφόροι τὰ πλούσια λάφυρα τῆς πρωτευούσης τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, παρεδόθησαν εἰς παντοίας τρυφὰς καὶ ἀσελγείας καὶ διακωμωδήσεις τῶν ἐγγχωρίων, μὴ βλέποντες τὸ σφάλμα ὅπερ διέπραττον καταστρέφοντες χώραν, τὴν ὁποίαν ὥφειλον νὰ σεβασθῶσιν ὡς ἄλλην πατρίδα αὐτῶν, μὴ σκεφθέντες, ὅτι ἡ καταστροφὴ τῶν νικηθέντων ἡδύνατο ἐν μέλλοντι νὰ συνεπαγάγῃ τὴν τῶν νικητῶν, καὶ ἐπομένως νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς ἐξίσου πρὸς τοὺς Γραικοὺς πένητας. Ἀνανήψαντες ἐπὶ μικρὸν τῆς μέθης αὐτῶν, ἀπεφάσισαν νὰ ἀσχοληθῶσι περὶ τὴν παγίωσιν πρῶτον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατακτήσεως αὐτῶν χρίοντες βασιλέα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἕκαστον ἔθνος ἐκ τῶν μετασχόντων τῆς σταυροφορίας ἤξίου δι' ἑαυτὸ τὸ σκῆπτρον καὶ τὸ στέμμα, διὰ τοῦτο οἱ Βαρῶνοι καὶ οἱ κόμητες, θέλοντες νὰ προλάβωσι τὰ ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἐμφυλίου ρήξεως δυστηχήματα ἐξελέξαντο δώδεκα ἐκλογεῖς, ἐν οἷς ἐξ ἦσαν Ἑνετοί, καὶ ἐξ Γάλλοι. Οἱ δώδεκα οὗτοι ὠρκίσθησαν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου νὰ προβῶσιν ἐν συνειδήσει εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Αὐτοκράτορος. Τρεῖς δ' ἦσαν οἱ μᾶλλον τῶν ἄλλων ὑπὲρ ἑαυτῶν τὰς ψήφους τῶν ἐκλογέων συνεινούντες, ὁ Ἑρρίκος Δάνδολος, ὁ μαρκήσιος τῆς Μοντφεράτης, καὶ ὁ

(*) Ταῦτα τὰ ἀνοσιουργήματα τῶν Λατίνων ἐνθυμούμενος ὁ Νοταρᾶς (ὡς ὁ Δούκας ἱστορεῖ) ἔλεγε: «Κρειττότερόν ἐστιν εἰδέναι ἐν μέσῃ τῇ πόλει φακίλιον βασιλεῦον Τούρκων ἢ καλύπτραν Λατινικὴν».

Βαλδουίνος κόμης τῆς Φλάνδρας, ὅστις ἡγαπᾶτο ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ ἐτιμᾶτο δὲ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Γραικῶν, εἰς αὐτὸν δὲ τέλος ἐκκληρώθη ἡ βασιλεία. Καὶ τῇ 23 Μαΐου 1204 ὁ Βαλδουίνος ὠδηγήθη πανηγυρικῶς εἰς τὴν ἁγίαν Σοφίαν, καὶ ἔλαβε τὴν πορφύραν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ παπικοῦ ἐξάρχου ἐκκληροῦντος χρέη πατριάρχου.

Μολονότι δὲ πρὸ τῆς τελετῆς τῆς στέψεως τοῦ ὁ νέος αὐτοκράτωρ διένειμεν εἰς τοὺς συμπολεμιστάς αὐτοῦ τὰ πρῶτα τῆς αὐτοκρατορίας ἀξιώματα, ἐν τούτοις οἱ κόμητες καὶ οἱ βαρῶνοι τῶν σταυροφόρων ἦσαν ἀνυπόμονοι νὰ διανεμηθῶσι καὶ τὰς πόλεις καὶ τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους, τὰς ὁποίας ὁμως εἰσέτι δὲν εἶχον κατακτήσει. Ἐν συμβουλίᾳ λοιπὸν συγκροτηθέντι ὑπὸ δώδεκα πατρικίων Ἑνετῶν καὶ ἰσαριθμῶν ἱπποτῶν Γάλλων, ὅλη ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία διηρέθη μετὰ τῶν δύο ἐθνῶν. Ἐνῷ δὲ οἱ βαρῶνοι καὶ οἱ κόμητες διενέμοντο οὕτως ἔθνη καὶ πόλεις, ἡ φιλοδοξία τοῦ λατινικοῦ κλήρου δὲν καθυστέρει τῆς τῶν ἱπποτῶν, ἀλλὰ προσεπάθει ἐξίσου νὰ ἀναστηλωθῇ αὐτὴ ἐπὶ τῶν ναυαγίων τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ὅλοι οἱ ναοὶ διενεμήθησαν μετὰ τῶν Γάλλων καὶ Ἑνετῶν ἱερεῖς ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν διετάχθησαν νὰ καταλάβωσι τὰ θυσιαστήρια τῶν ὀρθοδόξων, καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἀντήχει ἀπὸ τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς τῶν ἐξ Ἑσπερίας ἐλθόντων.

Οἱ σταυροφόροι πρὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Βαλδουίνου εἶχον ἀποφασίσει, ὅτι ὁ πνευματικὸς ἀρχηγὸς τῆς νέας αὐτοκρατορίας ὤφειλε νὰ ἐκλεγῇ ἐκ τοῦ ἔθνους ἐκείνου, εἰς δὲ δὲν ἀνῆκεν ὁ κοσμικὸς συνεπεία δὲ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, τοῦ αὐτοκράτορος ὄντος Γάλλου, ὁ Πατριάρχης ὤφειλε νὰ ᾖ Ἑνετός. Ἐξ-ελέγη λοιπὸν Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἐν Ἑνετίᾳ διατρίβων Θωμᾶς Μοροζίνης (*) ὃς διὰ τὴν τερατῶδη αὐτοῦ

(*) Οὐ μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ τοιαῦτα συνέβαινον ἀνομήματα, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς πόλεσιν, ὥς οἱ Λατίνοι ἐξεπολιόρουν οἱ Ἕλληνες ἀρχιερεῖς ἀπηλαύνοντο τῶν ἰδίων ἀρχιερατικῶν θρόνων, καὶ ἀντικαθί-

πολυσαρκίαν καλεῖται ὑπὸ τοῦ Χωνιάτου «λακκευτοῦ συὸς εὐ-τραφέστερος». Ὁ δὲ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἰωάννης ὁ Καματηρὸς διαφυγὼν ἐν καιρῷ τῆς ἀλώσεως, τὰς φονοκτόνους λατινικὰς χεῖρας ἀσάνδαλος καὶ μονοχίτων καὶ ἐπὶ ὀναρίου πτωχικοῦ καθίσας ἀφίκετο εἰς Διδυμότοιχον, ὅπου καὶ ἐτελεύτησε μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινός.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, οἱ ἐκεῖθεν εἰς Νίκαιαν καταφυγόντες Ἕλληνες ἀνηγόρευσαν βασιλέα Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν, γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου Γ' Ἀγγέλου, ὃν ἔσπευεν ὁ ἐπ' ἀρετῇ καὶ παιδείᾳ ἐπίσημος Πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ Αὐτωρειανὸς καὶ ὅστις ἀπέθανε μετὰ δεκαοκταετῇ βασιλείᾳ κατὰ τὸ 1222 ἔτος. Τοῦτον διεδέχθη ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Γ' Βατάτσης Δούκας, ὅστις βασιλεύσας ἐνδόξως, καὶ ἐκπολιορκήσας πολλὰς νήσους καὶ πόλεις περιώρισε τοὺς Λατίνους ἐν Κωνσταντινουπόλει ὥς ἐν εἰρκῇ, ἀπέθανε δὲ τῇ 30 Ὀκτωβρίου 1255 ἔτους. Διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος Β' Λάσκαρις ἐκ μητρὸς, πεπροικισμένος μὲ σοφίαν καὶ πολλὰ προτερήματα. Τοῦ αὐτοκράτορος τούτου σώζεται καὶ βιβλίον περὶ φυσικῆς κοινω-νίας.

Μετὰ τριετῇ βασιλείᾳ ἀσθενήσας ὁ ρηθεὶς βασιλεὺς ἐγένετο Μοναχὸς, μεταβαλὼν τὸ βασιλικὸν σχῆμα εἰς μοναχικὸν τριβώνιον προθύμως, ἀφ' οὗ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν σωροὺς χρημάτων ὑπὲρ ψυχικῆς σωτηρίας αὐτοῦ οὐκ ὀλίγους διένειμεν. Τέλος δὲ, ἀποθνήσκων ἐν ἡλικίᾳ τριάκοντα ἐξ ἑτῶν ἐν ἔτει 1259 ἀφῆκεν ἐπίτροπον τῶν βασιλικῶν πραγμάτων, μέχρις οὗ

σταντο ὑπὸ Λατίνων. Ὅτε δὲ ἔλθω ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἡ Κωνσταντινούπολις ὁ νέος Σουλτάνος συνετῶς πολιτευόμενος πλείστα ἐπεκύρωσε διὰ νέων αὐτοκρατορικῶν διαταγμάτων τῆς Ἐκκλησίας πρόνομια, ἐπιτρέψας καὶ νέου Πατριάρχου ἐκλογὴν μετ' ὅσης ἐγένετο ἐπισημότητος ἐν τοῖς ἐλευθέροις χρόνοις. Διὰ τούτους τοὺς λόγους ὁ Νοταρᾶς προετίμα τοὺς Τούρκους, διότι ἐνεθυμείτο τὰ ἀνοσιουργήματα ἅπερ ἔπραξαν οἱ σταυροφόροι Λατίνοι, καὶ τὰ βίαια μέσα ἅπερ μεταχειρίσθησαν πρὸς ἐξολόθρευσιν τῆς τε θρησκείας καὶ γλώσσης τῶν Ἑλλήνων.

ὁ ἐξαετής υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης φθάσῃ εἰς νόμιμον ἡλικίαν, τὸν Πατριάρχην Ἀρσένιον καὶ Γεώργιον Μουζάλων. Ἀναγνωσθείσης δὲ τῆς διαθήκης εἰς ἐπήκουον πάντων, ζῶντος ἔτι τοῦ αυτοκράτορος, ὠρκίσθησαν ἅπαντες, ὅτι ἤθελον φυλάξῃ τὰ διατεταγμένα ἀπαραιοίηται. Ἀλλὰ ἐννέα ἡμέρας μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ αυτοκράτορος, ὅτε καὶ τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ ἐτελείτο, ἐσφάγη ἀνηλεῶς ὁ Μουζάλων ὑπὸ στρατιωτῶν, προτροπῇ φθονερῶν τινῶν ἀρχόντων, ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Μονῆς τῶν Σωτάνδρων παρὰ τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ τραπέζῃ. Τότε δὲ ἐπειδὴ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἐφαίνετο ἰλαρὸς κατὰ τὴν ὄψιν, χρηστὸς τοὺς τρόπους, ἀστεῖος τὸ ἥθος, γενναϊόδωρος, προὔχειρσις ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως, μέγας Δοῦξ ὢν. Οὗτος, ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ μελετῶν κακὰ κατὰ τοῦ Ἰωάννου ἐκολάκευε τὸν Πατριάρχην, ὑπαντῶν αὐτῷ μακρόθεν ἐρχομένῳ εἰς τὸν Βασιλέα, εἴτα κρατῶν τοὺς χαλινούς τῆς ἡμίονου ἐν ᾗ ὁ Πατριάρχης ἐκάθητο, ἤρχετο πρόσω ἕως τῶν ἀνακτόρων. Προεβλήθη ὁ Παλαιολόγος Δεσπότης, φανείς δὲ ἄριστος εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Ἡπειρωτῶν ἀναγορεύεται Βασιλεὺς εἰς τὴν Μαγνησίαν, στεφθεὶς ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου κατὰ τὸν Γρηγοράν. Κατ' ἄλλους δὲ ὁ Πατριάρχης Ἀρσένιος, ἀφ' οὗ πρῶτον, ὑπεχρέωσεν αὐτὸν διὰ φρικτῶν ὅρκων νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι δὲν θέλει ποσῶς ἐπιβουλεύῃ τὴν ζωὴν τοῦ νομίμου βασιλέως Ἰωάννου ὄντος ἀνηλίκου, ἔστεφεν αὐτὸν ὕστερον, ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς Ἀρχῆς, ὅτε ἤθελεν ἔλθῃ εἰς νόμιμον ἡλικίαν ὁ Βασιλεὺς. Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ παραβὰς τοὺς ὅρκους αὐτοῦ, τὸν μὲν γνήσιον Βασιλέα ἐξώρισεν εἰς Μαγνησίαν καὶ ἐτύφλωσε δεκαετὴ τότε ὄντα, τὸν δὲ Πατριάρχην Ἀρσένιον, ὅστις τὸν ἀφώρισε μὲ ἄλυτον ἀφορισμὸν διὰ τὸ ἀνουσιούργημα αὐτοῦ, καταβιβάσας τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἐξώρισεν. Ὁμοίως δὲ τὰς τρεῖς ἀδελφὰς τοῦ τυφλωθέντος Ἰωάννου τοῦ βασιλέως δὲν ἠθέλησε νὰ νυμφεύσῃ μετ' ἀνδρῶν τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, φοβούμενος μὴ οἱ σύζυγοι ἢ τὰ τέκνα αὐτῶν διεκδικήσωσι βραδύτερον τὸν βασιλικὸν θρόνον, τοῦτο δ' ἐνεκα τὴν πρώτην ἔδωκε Ματθαίῳ Βαλαϊνκούρτῳ ἄρχοντι ἀπὸ τὰς Γαλλίας, τὴν δευτέραν ἄλλῳ ἄρχοντι Βουλ-

γάρῳ, καὶ τὴν τρίτην Γουλιέλμῳ κόμητι Δὲ Βιντιμίμια· καὶ οὕτως ἀνύποπτον φόβου παντὸς τὴν βασιλείαν ἑαυτῷ κατεστήσατο.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐπὶ τὸν βασιλικὸν θρόνον ἀνάρρησιν αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ἀνέκτησε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκβαλὼν τὸν Βαλδουίνον τῷ σοφῷ στρατηγῇματι τοῦ Καίσαρος Ἀλεξίου τοῦ Στρατηγοπούλου. Οὗτος μεταβαίνων, ὅπως πολέμῃσιν κατὰ τῶν Ἡπειρωτῶν, κατεσκόπευσε κατὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ τὴν κατάστασιν εἰς ἣν εὕρισκετο ἡ Κωνσταντινούπολις κατεχομένη ὑπὸ τῶν Λατίνων. Μαθὼν δὲ ὅτι ἡ φρουρὰ ἦτο λίαν ἀσθενής, ὑπέσπληθε νύκτωρ δι' ὀπῆς, ἣν γέρων τις ὑπέδειξεν αὐτῷ μετὰ τριακοσίων νεανιῶν εἶσω τῶν παλαιῶν καναλίων. Μεθ' ὃ εἰσελθὼν εἰς τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον ἐβόησε μεγαλοφῶνως, καὶ πυρκαϊὰν μεγάλην ἀνάψας εἰς πολλοὺς καὶ διαφόρους τόπους, τὸσον φόβον καὶ τρόμον ἐνέπνευσε τοῖς πέριξ καὶ ἐγκατοίκοις καὶ παροίκαις, ὥστε πάντες ὡς ἀσπάλακες κατεχώσθησαν, καὶ οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ ἐξέλθῃ τῆς οἰκίας αὐτοῦ.

Τοῦτο δὲ ἔδωκε καιρὸν καὶ θάρρος εἰς τὸν Ἀλέξιον, ὅστις ἀφόβως ἀπελθὼν ἤνοιξε τῆς πόλεως τὰς πύλας, καὶ εἰσῆγαγεν ἄλλους ἑπτακοσίους πεντήκοντα, οἵτινες ἦσαν ἔξω ἐνεδρεύοντες. Οὕτω λοιπὸν ἐκυρίευσαν ἄλιν οἱ Ρωμαῖοι τῇ 25 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1261, τὴν πεντήκοντα καὶ ὀκτῶ ἔτη τυραννομένην ὑπὸ τῶν Λατίνων περιάλητον Κωνσταντινούπολιν, καὶ οὕτω συνενώσαντες αὐτὴν αὖθις, τῷ Βυζαντινῷ βασιλεῖ, ἔθηκαν τέρμα εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατινικὴν αὐτοκρατορίαν (*).

Βαλδουίνος ὁ Β' βασιλεὺς τῶν Λατίνων, ἀποφυγὼν, ὡς εἴρηται, τὸν κίνδυνον ἀπέδρα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀφίκετο εἰς Ἰταλίαν ζητῶν ἐπικουρίαν κατὰ τοῦ αυτοκράτορος Μιχαὴλ, παρὰ τοῦ τότε βασιλέως Σικελίας καὶ Νεαπόλεως Κα-

(*) Οἱ φιαναγνώσται ἰδέτωσαν κατὰ πλάτος τὴν ἱστορίαν τῶν γεγενομένων τούτων παρὰ Γρηγορᾷ τῷ Νικηφόρῳ, ἐν τῷ δ' βιβλίῳ τῆς ἰδίας ἱστορίας, ὡς καὶ παρὰ τῷ Γεωργίῳ τῷ Παχυμέρῃ.

ρόλου, ὑπισχνεῖτο δὲ αὐτῷ νὰ συζεύξη τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα τῷ ἐκείνου υἱῷ Φιλίππῳ, ἂν ᾔθελε μετ' αὐτοῦ συμμαχήσῃ, καὶ δώσῃ ἀντὶ προικὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἣν εἶχεν ἀπολέσῃ. Καὶ ὁ μὲν Κάρολος, προθύμως τὴν πρότασιν ἀποδεξάμενος, ἤρξατο παρασκευάζων ναυτικὸν πλεῖστον ὅσον, καὶ τὸν Πάπαν προσλιπαρῶν καὶ δεόμενος αὐτοῦ, ἵνα τὴν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκστρατεῖαν αὐτῷ ἐπιτρέψῃ, ἕως οὗ ὁ Πάπας συνήνεσε καὶ ὑπεσχέθη αὐτῷ μεγίστην τὴν ἰδίαν αὐτοῦ συνδρομήν. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ φοβούμενος νεωτέραν ἐπιδρομήν τῶν Λατίνων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐτείχιζε μὲν αὐτὴν πανταχόθεν καὶ τροφὰς εἰσεκόμιζεν. Μὴ ἀρκεσθεὶς ὅμως εἰς ταῦτα ἀπέστειλε καὶ πρέσβεις πρὸς τὸν τότε Πάπαν Οὐρβανὸν Δ' μετὰ δώρων, ὧν ὁ μὲν εἰς ἐκαλεῖτο Νικηφορίτζης, ὁ δὲ ἕτερος Ἀλουβάρδης, οἵτινες πρότερον ἦσαν ὑπογραμματεῖς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλέως τῶν Λατίνων Βαλδουίνου. Οἱ Λατίνοι ὅμως προδότας αὐτοὺς ἡγησάμενοι, τὸν μὲν Νικηφορίτζην ζῶντα ἐξέδειραν ἀνηλεῶς, ὁ δὲ Ἀλουβάρδης προγόνους τὴν ἐπιβουλὴν ἔφυγεν.

Ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ διεπρεσβεύσατο πολλάκις πρὸς τὸν Πάπαν παρακαλῶν αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐπιτρέψῃ τὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Καρόλου πόλεμον, τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ἑνωσιν ὑπισχνόμενος. Ταῦτα συχνάκις διεμήνυε, καὶ διὰ Φρατόρων τινῶν Φραγκισκανῶν, καὶ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ πρέσβων, οὓς κατὰ καιροὺς ἐπεμπε πρὸς τὸν Πάπαν, προσπαθὼν ἅμα διὰ πολυτελῶν δώρων νὰ ἐλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν καὶ τοὺς Καρδινάλιους, καὶ πάντα ἕτερον, οὗ ἡ φιλία ἠδύνατο νὰ ἀσκήσῃ ἐπιρροὴν τινὰ ἐπὶ τοῦ Πάπα, ὅπως πείσῃ αὐτὸν νὰ κωλύσῃ τὸν Κάρολον, ὅπερ καὶ ἐπέτυχεν, κωλυθέντος τοῦ Καρόλου (*).

Μετὰ τὸν τοῦ Οὐρβανοῦ θάνατον ἤρξατο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ διαπραγματευόμενος περὶ ἐνώσεως

(*) Ὁ Παχυμέρης, σύγχρονος ὢν καὶ μέρος μάλιστα ἐνεργὸν λαβὼν εἰς τὰς τότε θεολογικὰς ἐριδας ἀποφαίνεται, ὅτι ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ «κατὰ δειλίαν τὴν πρὸς τὸν Κάρολον τὴν εἰρήνην ἐζήτει, ὡς αὐτῆς γε μὴ οὕσης μὲν εἰς νοῦν φέρειν ἐκείνην πώποτε».

τῶν Ἐκκλησιῶν, πρὸς τὸν Κλήμεντα Δ' διάδοχον τοῦ Οὐρβανοῦ, ἀλλὰ μετὰ πλείονος προθυμίας. Διότι ὁ Μιχαὴλ πληροφορηθεὶς τὰς τότε μεγάλας δυνάμεις τοῦ Καρόλου, καθόσον μετ' αὐτοῦ εἶχον ἐνωθῇ καὶ αἱ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλοῖσιου, κατελήφθη ὑπὸ μεγάλου φόβου. Ὁ Πάπας Κλήμης γινώσκων τὸν φόβον τοῦτον τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ, καὶ βέβαιος ὢν, ὅτι ἐνεκα τούτου ἀσμένως θέλει δεχθῇ πάντα ὅρον, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν, ὅτι ὑπὲρ τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ἐνώσεως μῆτε διαλέξεως εἶναι χρεία, μῆτε συνόδου· διότι πάντα τὰ δόγματα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἄριστα πρὸ πολλοῦ διευτυπώθησαν συνοδικῶς. Ὡστε ἵνα συντελεσθῇ ἡ ἑνωσις ὧφειλεν αὐτὸς ὁ Βασιλεὺς, καὶ ὁ Πατριάρχης καὶ πάντες οἱ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὑποκείμενοι τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ, νὰ ὑπογράψωσι τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, ἣν αὐτὸς τοῖς ἐπεμψε, καὶ ἐν ἣ περιείχετο πᾶσα ἡ παπικὴ διδασκαλία καὶ νὰ στείλωσιν εἰς αὐτὴν εἰς τὴν Ρώμην οὕτως ὑπογεγραμμένην, ἵνα μείνῃ εἰς μνήμην αἰδίου τῶν γεγονότων.

Καὶ μέχρι μὲν τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ διεπραγματεύετο μὲν τὴν ἑνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν τῷ φανερῷ μὲ λόγους μόνον καὶ μὲ ὑποσχέσεις, κρύφα δὲ πέμπων χρήματα ἐξεπολέμου κατὰ τοῦ Καρόλου τοὺς πύριξ βασιλεῖς καὶ μάστιστα τοὺς Βενετούς. Ἀποθανόντος ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ Κλήμεντος τοῦ Δ' ἐγκρατῆς τοῦ Παπικοῦ θρόνου γίνεται Θεοβάλδος τις. Οὗτος ἀπελθὼν εἰς τὴν Παλαιστίνην μετὰ Ἐδουάρδου τοῦ υἱοῦ τοῦ Βασιλέως τῆς Ἀγγλίας, ἐν ᾧ ἔτι εὕρισκετο εἰς Πτολεμαῖδα προσκληθεὶς ἀνηγορεύθη Πάπας ἐν ἔτει 1272 μετονομασθεὶς Γρηγόριος Γ'. Οὗτος λοιπὸν προμαθὼν τὸν σκοπὸν τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ, καὶ ἀναγόμενος εἰς Ἰταλίαν ἀπὸ Συρίας ἐδήλωσεν αὐτῷ διὰ φρατόρων, ὅτι ἐκτόπως δρέγεται τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρήνης. Μετ' οὗ πολὺ δὲ ἅμα ἀνελθὼν τὸν παπικὸν θρόνον, ἀπέστειλεν αὐτῷ ἐκ Ρώμης εἰς Κωνσταντινούπολιν πρεσβευτὰς περὶ ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν οἷς καὶ τινὰ Ἰωάννην σοφιστὴν καὶ πολυπράγμονα, ὅστις τὰ μάλα ἐσπούδαζε νὰ φανῇ συνήγορος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἵνα ἀπατήσῃ

τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' οὐδὲν ἡδυνήθη ἐκ τούτου νὰ ὠφεληθῇ. (*) Καί τὴν μὲν ὁρμὴν τῶν Βενετῶν ἦν εἶχε διεγείρῃ ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ κατὰ Κάρλου κατ' ὁρμῶν νὰ ἐμποδίσῃ, ἔγραψε δὲ πρὸς πάντας τοὺς ἐν Εὐρώπῃ ἡγεμόνας, ἵνα ἔλθωσι μεθ' ἀπάντων τῶν ἀρχιερέων εἰς τὴν μέλλουσαν συγκροτηθῆναι ὑπ' αὐτοῦ σύνοδον ἐν Λουγδούνῃ τῷ ἐπομένῳ ἔτει. Ἐγραψε δὲ καὶ πρὸς τὸν Βασιλέα Μιχαὴλ Κωνσταντινουπόλεως καλῶν αὐτὸν, ἵνα ἀφ' ἐκείνης ἐμφανισθῇ εἰς τὴν προαγγελθεῖσαν σύνοδον, ἢ αὐτοπροσώπως, ἢ δι' ἐπιτρόπων αὐτοῦ, καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, ἣν πρὸς αὐτὸν οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀρχιερατεύσαντες ἐν Ρώμῃ ἀπέστειλαν, ἄνευ τινὸς ἀντιρρήσεως, ἐνώπιον τῆς Συνόδου νὰ ὁμολογήσωσι καὶ νὰ υπογράψωσι, ὑπισχνόμενος ὅτι, οὕτως ἤθελον κερδήσῃ τὴν φιλίαν τῶν Λατίνων καὶ τὴν βοήθειαν αὐτῶν εἰς πᾶσαν ἀνάγκην, ἥτις ἤθελε παρὰ αὐτοῖς.

Ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ εἰς μεγίστην περιεθλὼν ἀμνηχανίαν ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ εἰς ἔργον ἐκεῖνο, ὅπερ ἐνόμιζεν, ὅτι ἦτο τὸ μόνον μέσον, τὸ δυνάμενον νὰ ἀποτρέψῃ τὴν τῶν ἐχθρῶν του ὁρμὴν καὶ νὰ στερεώσῃ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, δηλαδὴ νὰ υποτάξῃ ἀθλίως τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, τῇ Δυτικῇ. Διότι ἡ ἐπιθυμία τῆς κοσμητικῆς βασιλείας εἰς μίαν ὑπερήφανον ψυχὴν, ἥτις θέλει νὰ βασιλεύῃ, ἀρκεῖ νὰ κατασιγάσῃ πάντα τὰ ἱερά καὶ ἅγια, ἀρνεῖται τὴν φύσιν, σκληρύνεται κατὰ τῶν συγγενῶν καὶ παραβλέπει τοὺς φίλους. Ταῦτα πάντα ἐτέλεσεν ὁ Μιχαὴλ, ἐγκαταλείφθεις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, διότι παραβὰς τοσούτους φρικτοὺς ὅρκους ἐξεμάνη κατὰ τοῦ Βασιλέως Ἰωάννου καὶ παντὸς τοῦ οἴκου αὐτοῦ καὶ Πατριάρχας πολλάκις ἐξέβαλεν ἀδίκως. Ἀνακτῆσας δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῶν Λατίνων, οὐκ ἤλπισεν ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν ἐλεήσαντα αὐτὸν, ἀλλ' ἐκολάκευσε τοὺς Πάπας Ρώμης καὶ μάλιστα τὸν προειρημένον Γρηγόριον, φοβούμενος τὸν δυτικὸν Κάρλον, ὄντα βίαιον καὶ ἀπάνθρωπον, μαινόμενον δὲ κατ' αὐτοῦ διὰ τὴν ἐπιγαμβρίαν, ἣν εἶχε μετὰ τοῦ Βαλδουίνου συνάψῃ.

(*) Δωδεκίβηλος Δοσιθέου Ἱεροσολύμων Βιβλ. Θ. Κεφ. Α' σελ. 841.

Καλέσας λοιπὸν παρ' αὐτῷ ὁ Μιχαὴλ τὸν Πατριάρχην Ἰωσήφ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τινὰς κληρικοὺς προέτρεπεν αὐτοὺς, ἵνα παραδεχθῶσι τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ἑνωσιν, λέγων, ὅτι οὐδὲν τὸ ἀντικανονικὸν ἔχει ἢ ἐπ' ἐκκλησίας ἀναφορά τοῦ ὀνόματος τοῦ Πάπα. Τοιαῦτα τοῦ βασιλέως εἰπόντος, ὁ Πατριάρχης ἀνέθετο τῷ λογίῳ Χαρτοφύλακι Ἰωάννῃ Βέκκῳ, ν' ἀναιρέσῃ τὰ λεχθέντα καὶ εἴπῃ τί περὶ τῶν Λατίνων ἐφρόνει. Ὁ Βέκκος λαβὼν τὸν λόγον, εἶπε πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι οἱ Λατῖνοι εἰ καὶ οὐ λέγονται αἵρετικοί, εἰσὶν ὅμως αἵρετικοί. Ἀλλ' εὐθὺς μετὰ τοὺς λόγους αὐτοῦ τούτους συνελήφθη καὶ διαταγῇ βασιλικῇ ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακὴν Κελτοῖς σωματοφύλαξι παραδοθείς. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ, ἐπειδὴ διὰ τοῦ μέσου τούτου οὐδὲν κατ' ὁρμῶν διότι γενομένης συνόδου μόνος Κωνσταντῖνος ὁ Μελιτηνιώτης καὶ Ἀρχιεπίσκοπος βασιλικός, καὶ ὁ Πρωταποστολάρχος Γεώργιος ὁ Κύπριος παρεδέξαντο τὴν γνώμην τοῦ βασιλέως, οἱ δ' ἄλλοι ὁμοφώνως ἅπαντες ἐκηνύχθησαν ἀντίθετοι, (*) συνέγραψε τόμον διὰ τῶν περὶ αὐτὸν λογίων κληρικῶν ἐν ᾧ ἀπὸ διαφόρων ἱστοριῶν προσεπάθει νὰ ἀποδείξῃ ἀνυπόστατα τὰ κατὰ τῶν Λατίνων. Πέμψας δὲ αὐτὸν πρὸς τὸν Πατριάρχην ἐνετείλατο αὐτῷ, ἵνα δεξάμενος τὸν τόμον σχεδιάσῃ ἀπολογίαν πρὸς τὰ ἐν αὐτῷ, βασιζόμενος ἐπὶ ἱστορικῶν γεγονότων καὶ γραφικῶν ρήσεων. Ὁ αὐτοκράτωρ γράφων ταῦτα ἐφρόνει, ὅτι οὐδεὶς ἤθελεν ἀναλάβῃ τὴν τοῦ ἀντιτόμου σύνταξιν, ἀφ' οὗ ἄλλως τε τὸν λόγιον Χαρτοφύλακα Βέκκον εἶχε κεκλεισμένον ἐν φυλακῇ. Αἱ ἐλπίδες αὐτοῦ ὅμως διεψεύσθησαν, διότι ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν Ἀρχιερεῖς διασκεψάμενοι περὶ τοῦ τόμου, μετεκαλέσαντο πάντας τοὺς ὁμοφρονούντας αὐτοῖς ἐλλογίμους κληρικοὺς εἰς σύναξιν, σκοποῦσαν τὴν πρὸς τὸν τόμον τοῦ αὐτοκράτορος ἀπολογίαν. Ἀνεδέξατο δὲ τὴν σύνταξιν τοῦ ἀντιτόμου ὁ Ἰασίτης Ἰωδ, ἔχων καὶ ἄλλους πρὸς τοῦτο συναντιλήπτους ἐν οἷς ἐξεῖχε μάλιστα Γεώργιος ὁ Παχυμέρης, οἵτινες καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐπεξεργάσθησαν τὸν τόμον

(*) Δοσιθ. Ἱεροσολύμων Βιβλ. Θ'. Κεφ. Α'. σελ. 841.

τῆς ἀπολογίας. «Ὁ μέντοιγε βασιλεὺς δεξάμενος τὸν ἀπόλογον, καὶ ἀκριβῶς διελθὼν, ἐπεὶ ἔγνω πολλῶν λελειμένος τοῖς λόγοις, καὶ εἴπερ ἐμφανισθεῖν, αἷτιος αἰσχύνῃς ἑαυτῷ γενησόμενος, τῷ δοκεῖν ὑπὸ περιφρονήσεως καὶ οὐ κατὰ δειλίαν, ὡς ἦν ἀληθὲς, περιορᾶν, ὑπερηφάνει, καὶ ἀνεβάλλετο τὴν ἀνάγνωσιν» (*). Ὁ Πατριάρχης κατακρίνων ἐν τῇ ἀπολογίᾳ αὐτοῦ τὴν ἐν τῷ Συμβόλῳ προσθήκην τῶν Λατίνων, ἀπεδείκνυε διὰ πολλῶν ἰσχυρῶν μαρτυριῶν, ὅτι δὲν ἐπετρέπετο τὸ τοῦ Πάπα ὄνομα νὰ ἐγγραφῇ ἐν τοῖς διπτύχοις. (**) Ἐπειδὴ δὲ ὁ αὐτοκράτωρ τῶν ἐντεῦθεν ἐλπίδων ἐσφάλη ἐβάδισεν ἀλλοίαν ὁδὸν, προτρέψας τοὺς περὶ αὐτὸν προειρημένους κληρικούς, ἵνα συλλέξωσιν ἐκ διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων τὰ τυχὸν παρ' αὐτοῖς ἀπαντῶντα χωρία ὑπὲρ τῶν Λατίνων. Ταῦτα τὰ χωρία τὰ ὑπὲρ τῶν Λατίνων δοκοῦντα εἶναι, ἐπεμψαν τῷ ἐν τῇ φυλακῇ κλεισμένῳ Χαρτοφύλακι Ἰωάννῃ Βέκκῳ. Οὗτος δὲ ἀνόμως ὅλως διὰ σοφιστικῶν παρεξήγησε καὶ τὴν γραφὴν καὶ τοὺς Ἀγίους Πατέρας, καὶ ἐκουσίως ἀμαρτῶν. εἴτε διὰ τὰς ἐν φυλακῇ τλαιπωρίας, ἢ ἔνεκα δοθείσης αὐτῷ ὑποσχέσεως περὶ πατριαρχείας, μετέβη εἰς τὴν φατρίαν τοῦ Βασιλέως γενόμενος μάλιστα ἀρχηγὸς τῶν λατινοφρόνων: «καὶ ὁ πρὶν μάχαιρα δίστομος κατὰ Λατίνων ἰστάμενος (λέγει ὁ Παχυμέρης), πρύμναν ἤδη κρουσάμενος, ἑτερακλέα τὴν νίκην ποιεῖται. Δι' αὐτὴν δὲ καὶ ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν ἀναβεβηκὼς θρόνον πάντα ἦν αὐτὸς τῷ βασιλεῖ, καὶ γλῶττα καὶ χεὶρ καὶ κάλαμος γραμματέως ὀξύγραφου, καὶ λέγων καὶ γράφων καὶ δογματίζων, ἔχων συνεργούς καὶ συλλήπτορας τοῦ ἀγῶνος τὸν τε Μελιτηνιώτην καὶ τὸν Μετοχίτην, ἀρχιδιακόνους τοῦ βασιλικοῦ κλήρου» (***).

Ἐπεμψε δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς Μιχαὴλ εἰς τὸν Πάπαν Γρηγόριον πρέσβεις, Γερμανὸν τὸν παρανόμως χρηματίσαντα πρὸ τοῦ

(*) Παχυμέρ. Τόμ. Α' σελ. 374—380.

(**) Τῆς μέχρι τοῦδε ἀνεκδότου Ἀπολογίας ταύτης ἀντίγραφον ἀπόκειται ἐν τῇ τοῦ Μονάχου βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 68 καὶ ἐν τῇ τῆς Βιέννης αὐτοκρατορικῇ ἐν κώδικι θεολογικῷ 281.

(***) Παχυμέρης σελ. 380, Γρηγορ. σελ. 130.

Ἰωσήφ Πατριάρχην τοῦ Βυζαντίου, καὶ τὸν Νικαίας μητροπολίτην Θεοφάνην, καὶ ἐκ τῶν συγκλητικῶν τὸν μέγαν Λογοθέτην Γεώργιον τὸν Ἀκροπολίτην, τὸν Πρωτοβεστιάριον Πανάρετον, καὶ τὸν μέγαν διερμηνέα Βερροιώτην, οἵτινες διὰ δύο τριήρεων ἐν τῇ μιᾷ τῶν ὁποίων εἰσῆλθον οἱ κληρικοὶ, ἐν δὲ τῇ ἐτέρᾳ πλὴν τοῦ μεγάλου Λογοθέτου, οἱ ἐκ τοῦ Βασιλέως, ἀπέπλευσαν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μαρτίου τοῦ ἔτους 1274, φέροντες μεθ' αὐτῶν πολλὰ δῶρα, στολὰς χρυσοπάστους καὶ χρυσᾶς εἰκόνας, πρὸς τε τὸν Πάπαν καὶ διαφόρους Καρδινάλιους. Ἀλλὰ περὶ τὸ ἐσπέρας τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης πέμπτης διαρκοῦντος ἔτι τοῦ πλοῦ, κατελήφθησαν ὑπὸ δεινῆς τρικυμίας συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ἡ μὲν τοὺς Συγκλητικούς καὶ τὰ βασιλικά δῶρα φέρουσα τριήρης κατεποντίσθη παρὰ τὸν Μάλεαν ἐνὸς καὶ μόνου διασωθέντος, ὃς καὶ ἄγγελος ἐγένετο τῆς συμφορᾶς, ἡ δὲ ἑτέρα ἡ τοὺς κληρικούς φέρουσα μετὰ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ Γεώργιος ὁ Ἀκροπολίτης, μόλις διασωθεῖσα ἔφθασεν εἰς Ρώμην, ἐνθα μετ' ὀλίγας ἡμέρας παρουσιασθέντες οἱ πρέσβεις ἐνώπιον τοῦ Πάπα ἐξεπλήρωσαν τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν, «ἀσμένως ὑποδεχάμενου τοῦ Πάπα τοὺς πρέσβεις, ὥστε καὶ τιμῆσαι σφᾶς τιάραις τε καὶ μίτραις καὶ δακτυλίοις, ὡς ἡ ἐκείνων ἔχει ἐπ' ἀρχιερεῦσι συνήθεια. Ἐὰρ οὖν καὶ θέρος ἐκεῖσε διαγαγόντες, καὶ τὰ εἰκότα φιλοφρονηθέντες παρὰ τοῦ Πάπα, τὰ τῆς πρεσβείας διευθετοῦσι, καὶ φθινοπώρου λήγοντος συνάμα πρέσβεισι τὴν πόλιν καταλαμβάνουσιν». (*) Ταῦτα περὶ τῆς πρεσβείας ταύτης ἀφηγεῖται ὁ Παχυμέρης. Τινὲς δὲ τῶν Λατίνων ἱστορικῶν λέγουσιν, ὅτι οἱ πρεσβεύται τοῦ αὐτοκράτορος ἐπαρουσίασαν ἐν τῇ ἐν Λουγδούνῳ συγκροτηθείσῃ συνόδῳ, ὅτι ἀπεδέχθησαν πάσας τὰς ὑπὸ τῶν Λατίνων ποιηθείσας καινοτομίας, ὅτι ὁ Ἀκροπολίτης Γεώργιος ὠρκίσθη ἐπ' ὀνόματι τοῦ Αὐτοκράτορος, νὰ τηρήσῃ τὴν τῶν Ἐκκλησιῶν ἑνώσιν, καὶ ὅτι ἀπεδέχθη τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκην. Τὸ ἀνυπόστατον ὅμως τῶν γραφομένων ἀρκεῖ νὰ καταδείξῃ μόνον

(*) Παχυμέρ. σελ. 384, 396.

τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Ἀκροπολίτης ἔγραψε δύο λόγους κατὰ Λατί-
νων περὶ τῆς ἐν τῷ Συμβόλῳ προσθήκης, ὧν μνείαν ποιεῖται
ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ ἐν τῇ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀπολογίᾳ.
Ὁ δὲ Γρηγοῤᾤς «Δέχεται, λέγει, τὴν πρεσβείαν ἀσμένως ὁ
Πάπας καὶ ὑπισχνεῖται ραδίως ἐκτελέσειν ὅποσα κατὰ βούλη-
σιν τῷ Βασιλεῖ· καὶ πέμπει μετὰ τῶν βασιλικῶν πρέσβεων
εὐθὺς τοὺς δεξομένους καὶ συμβιβάζοντας τὴν κοινωνίαν. Ἦκον
οὖν, καὶ γέγονεν ἡ κοινωνία ἐφ' ὅρῳ τριῶν κεφαλαίων· ἐνὸς
μὲν ἐν ταῖς ἱεραῖς ὑμνωδίαις τὸν Πάπαν εἰς τὰ δίπτυχα μνη-
μονεύεσθαι ὁμοῦ τοῖς ἑτέροις τέταρσι Πατριάρχαις· δευτέρου δὲ
τῆς ἐκκλησίᾳ τοῦτο δὲ ἐστὶν ἐξεῖναι τῷ βουλομένῳ καθάπερ
εἰς μεῖζον καὶ ἐντελέστερον ἀνατρέχειν δικαστήριον τὸ τῆς πα-
λαιᾶς Ρώμης· καὶ τρίτου τοῦ πρωτεύειν ἐν ἅπασιν. Περὶ δὲ τῆς
προσθήκης, ἣν ἐκεῖνοι περὶ τὸ ἱερὸν καινοτομοῦσι Σύμβολον,
ἡ περὶ ἄλλης οἰασοῦν ὑποθέσεως ἀναγκαστική τις ἔρις τέως
οὐ συνήνεχθη». (*) Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ προσ-
καλέσας τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει κληρικοὺς ρητῶς ἐδήλω-
σεν, ὅτι τὴν ἔνωσιν πραγματευόμενος τῶν ἐκκλησιῶν, οὐδὲν
ἄλλο ἐσκόπει ἢ νὰ προλάβῃ τοὺς δεινοὺς πολέμους καὶ τὴν ὥς
ἐκ τούτων αἱματοχυσίαν καὶ προσεπάθει νὰ πείσῃ αὐτοὺς, ὅτι
ἔμενε καὶ πάλιν ἡ Ἐκκλησία ἀκαινοτόμητος, χωρὶς οὔτε τὸ
ἐλάχιστον νὰ παροραθῇ. Τρισὶ δὲ κεφαλαίοις καὶ μόνοις τὸ
πρὸς τὴν τῶν Ρωμαίων ἐκκλησίαν πραττόμενον περιστήσεσθαι,
πρωτεῖω, ἐκκλησίᾳ, καὶ μνημοσύνῳ. Ἐκ τούτων γίνεται δῆ-
λον, ὅτι τὰ ὑπὸ τῶν Λατίνων ἱστορούμενά εἰσιν ὅλως ἀπίθανα.
Ἄλλ' ὅπως δήποτε καὶ ἂν ἐγένετο ἡ ἔνωσις, ταύτην ἐδέχετο
μόνον ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὀλίγοι τινὲς τῶν περὶ αὐτόν. Ὁ δὲ
Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωσήφ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν
περὶ αὐτὸν ἀρχιερέων καὶ κληρικῶν ἀπεδοκίμαζον αὐτήν. Πρὸς
δὲ καὶ οἱ Πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, καὶ Ἱερο-
σολύμων μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν οὐ-
δαμῶς ἔστεργον τὴν τοιαύτην ἔνωσιν· διότι οὐδὲ γινώσιν τῶν

γινομένων εἶχον, ἀφ' οὗ αἱ περὶ τῆς ἐνώσεως διαπραγματεύ-
σεις περιωρίζοντο μόνον εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκ-
κλησίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Περὶ τῶν διαφόρων κακώσεων ἃς εἰργάσατο τοῖς ὁρ-
θοδόξοις ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος,
καὶ περὶ τῶν βαδάνων καὶ μαρτυρίων, ἅπερ ὑπέ-
σταναν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τούτου οἱ μὴ στέρο-
γοντες τὴν ἔνωσιν μοναχοὶ τε καὶ λαϊκοί.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν πρέσβεων, ὄντων ἔτι ἐν τῇ ὁδῷ,
ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ συλλαβὼν τινας, τῶν ἐδραίως τοῖς δόγ-
μασι τῶν Πατέρων αὐτῶν ἐμμενόντων, ἀπηνῶς ἐβασάνιζε, δη-
μεύων τὰς περιουσίας αὐτῶν, ἐξορίζων καὶ κακῶν παντοίοις
τρόποις : «Πάντα ἦσαν ἐνεργὰ τῷ βασιλεῖ, λέγει ὁ Γρηγοῤᾤς,
δημεύσεις, ἐξορίαι, φυλακαί, ὀφθαλμῶν ἀφαιρέσεις, μάστιγες,
χειρῶν ἐκτομαί». Τότε ἐξώρισε τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Εὐλογίαν,
ἣτις τὸν ἀνέθρεψε μικρὸν ὄντα, καὶ πρὸ τῆς βασιλείας καὶ μετὰ
τὴν βασιλείαν ἐδείξε πρὸς αὐτὸν πόθον θερμότατον καὶ ἀδελφι-
κὴν ἀγάπην, ὡς καὶ αὐτὴν ἀποδοκιμάζουσιν τὴν ἔνωσιν. Τότε
διὰ βαρυτάτων σιδηρῶν ἀλύσεων δεθέντες, ἐρρίφθησαν εἰς τὰς
φυλακάς πάντες οἱ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἀντιστάντες αὐτῷ διὰ τὴν
εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν καινοτομίαν συγκλητικοί, ὡς καὶ τινες τῶν
πρώτων ἀρχόντων καὶ συγγενῶν αὐτοῦ, ὁ Πρωτοστράτωρ Πα-
λαιολόγος Ἀνδρόνικος, ὁ Πιγκέρνης Ραοὺλ Μανουήλ, ὁ ἀδελ-
φὸς αὐτοῦ Ἰσαάκιος, καὶ ὁ τοῦ Πρωτοστράτορος ἀνεψιὸς Ἰωάν-

νης. Τότε τὸν ρήτορα τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας Ὀλοβώλον (οὗ πρότερον τὴν ρῖνα καὶ τὰ χεῖλη ἐξέκοψε) πρῶτον μὲν ἐδέσμευσε καὶ ἀπηνῶς καὶ ἀπανθρώπως ἤκισε, ἔπειτα δὲ μακρῶ σχοινίῳ ἐκ τοῦ τραχήλου αὐτόν τε καὶ τὸν Ἰασίτην καὶ τὴν ἀνεψιάν τοῦ Ὀλοβώλου καὶ ἐξῆς ἄλλους δέκα τὸν ἀριθμὸν ἔδεσε, καὶ τοὺς μὲν δύο πρῶτους ἐπεφόρτισε προβάτων ἐντέροις, ἅπερ τῆς κόπρου εἰσέτι γέμοντα περὶ τὸν λαιμὸν αὐτῶν ἐτυλίσσοντο, τὸν δὲ ρήτορα τῆς Ἐκκλησίας Ὀλοβώλον διαφερόντως καὶ ἤπασι προβάτων κατὰ στόμα ἐκέλευσε τύπτεσθαι, καὶ οὕτως ἀνὰ τὴν πόλιν ἅπασαν πρὸς χλεῦν ἐνετείλατο νὰ περιαγάγῃσι. Τὰς νήσους Λῆμνον, Σκυρον, Κέω καὶ τὴν πόλιν Νίκαιαν ἐξορίστων ἐπλήρωσεν. Ἐξέκοψε τὴν ρῖνα τοῦ ἱατροῦ Πέρδικα. Ἐτύφλωσε Παχώμιόν τινα ἄνδρα σεμνόν, καθὼς καὶ τὸν περίφημον μοναχὸν Γαλακτίωνα τὸν Γαλησιώτην, καὶ τὸν σεβάσιμον Λάζαρον τὸν Γοριανίτην. Ἀπέκοψε τὴν γλῶσσαν τοῦ κατὰ Λατίνων ἐν στίχοις πολιτικοῖς συγγράψαντος Μοναχοῦ Μελέτιου καὶ τοὺς ὀδόντας αὐταῖς ρίζαις ἀνέσπασεν (*). Τὸν Μακάριον τὸν Περιστέρην ἀπανθρώπως ἐξώρισε. Τοὺς Μοναχοὺς τοὺς Κόκκους διαφόροις τιμωρίαις ἐβασάνισε. Τοῦ Καλοειδοῦς τὴν κεφαλὴν διὰ κεκαυμένων μεμβρανῶν ἀπέτιλε, καὶ τὴν ρῖνα αὐτοῦ ἀτίμῳ πληγῇ ἀπέκοψε. Τὸν Ραιδεστηνὸν Θεόδωρον ἐμαστίγωσε, καὶ εἰς τάφον ἀπέκλεισε, καὶ ἄλλα πολλὰ θηριώδη ἔργα εἰργάσατο.

Οἱ λοιποὶ βλέποντες αὐτὸν ποιοῦντα τοιαῦτα ἔργα πάντολμα καὶ τυραννικά, ἐσιώπων καὶ ἐνέδιδον. Τὸν Πατριάρχην ὁμοῦς Ἰωσήφ εὐλαβούμενος, ὡς λύσαντα αὐτόν τοῦ ἀφορισμοῦ, οὐκ ἐκάκου, ἐκεῖνος ὁμοῦς βλέπων βιαζομένην τὴν Ἐκκλησίαν ὡς μὴ βουλομένην κοινωνῆσαι τῇ Αἰρέσει τοῦ παπισμοῦ, παραιτεῖται μετὰ τὸ ἐπανελθεῖν τοὺς πρέσβεις ἀπὸ τῆς Ρώμης, ὅτε καὶ προβάλλεται ὁ Βέκκος ὡς Πατριάρχης. Ὁ Ἰωσήφ τῆς

(*) Ὅρα περὶ τοῦ Ἀγίου Μελετίου ἐν Τομ. Χαρᾶς σελ. 617 τὸν Διάλογον τοῦ Ἱερομνήμονος. Τὸν δὲ κατὰ πλᾶτος βίον αὐτοῦ εἰς τὸ Νέον Ἐκλόγιον σελ. 280, συγγραφέντα παρὰ τοῦ Μητροπολίτου Φιλαδελφείας κυρίου Μακαρίου.

Πατριαρχείας ἀποχωρήσας μετέβη εἰς Μονὴν τινα κειμένην ἐν τῷ Ἀνάπλῳ (Ἀνάπλους δὲ λέγεται κατὰ τὸν Γρηγορᾶν, ὁ τόπος ἀπὸ Βοσπόρου ἕως τοῦ Ἱεροῦ), ἐνθα ἀπῆρχοντο εἰς αὐτὸν οἱ μὴ κοινωνοῦντες τῇ Αἰρέσει, καὶ προσεκλαίοντο, καὶ συνέβαιναν ὡς ἐκ τούτου γενέσθαι μέτριον σχίσμα, ἐφ' ᾧ οἱ νεωτερισταὶ ἐδυσχέραινον. Ὅθεν ἐμήνυσεν αὐτῷ ὁ Βασιλεὺς κωλύσαι τῆς πρὸς αὐτὸν εἰσόδου τοὺς ἀπερχομένους εἰς αὐτόν. Ἐκεῖνος ὁμοῦς ἀπεκρίθη, ὅτι προὔτιμα νὰ ἐξορισθῇ μᾶλλον ἢ νὰ ἀποβάλῃ τοὺς ὀρθοδόξους, τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο ἐξορισθέντος αὐτοῦ εἰς Χηλὴν. Ἐξώρισε δὲ καὶ ἄλλους ὁ Βασιλεὺς ἐκεῖνῳ προσκειμένους ἀλλαχοῦ. Τούτων γενομένων ἤλθον πρέσβεις ἀπὸ τοῦ Πάπα λέγοντες τῷ βασιλεῖ, ὅτι οὐχὶ μόνον τοῖς λόγοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις ὤφειλε νὰ δείξῃ ὅτι ἦτο λατινόφων, προσκαλεσάμενος λοιπὸν διὰ ταῦτα τοὺς Κληρικούς εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι τὴν ἔνωσιν ποιεῖ οἰκονομικὴν, καὶ ὅτι καὶ αὐτοὶ ὤφειλον νὰ δείξωσιν ὅτι συνεμερίζοντο τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐνώπιον τῶν πρέσβεων. Ἰνα δὲ πληροφορήσῃ τοὺς πρεσβευτὰς τοῦ Πάπα περὶ τοῦ ζήλου, ὃν εἶχε περὶ τῆς ἐνώσεως, ἀπέστειλεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ Ἐφέσου Ἰσαὰκ ὅπως ἴδωσι τοὺς ἐν τῇ εἰρκτῇ ἀλύσει δεδεμένους συγγενεῖς αὐτοῦ τοὺς μὴ συμφωνοῦντας τῇ ἐνώσει. Εἵτα ἔγραψεν εἰς τὸν μετὰ τὸν Γρηγόριον Πάπαν ἐπιστολὴν μετὰ πολλῶν ἐπισκόπων ὑπογραφῶν, τῶν δεχομένων δὴθεν τὴν Σύνοδον. «Τότε συμπλασάμενοι γράμμα (λέγει ὁ Παχυμέρης) τῆς πρὸς τὸν Πάπαν ἀπολογίας πολλαῖς μὲν ὑπογραφαῖς μὴτ' ὄντων ἐπισκόπων μὴτ' ἐπισκοπῶν οὐσῶν, μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ χειρὶ τοῦ γραφέως, ὡς δὴθεν πολλῶν ἱερῶν ἀνδρῶν καὶ μεγάλων κατησφαλίζοντο»· ἔστειλε δὲ πρὸς αὐτόν καὶ τινὰς τῶν σχιζομένων, οὓς ἐκεῖνος φιλοδωρησάμενος, ἔστειλε πάλιν εἰς τὸ Βυζάντιον.

Ὁ Ἀθηνῶν Ἀρχιεπίσκοπος Μελέτιος ἐμέμερετο μάλα γενναίως τὴν περὶ τὴν πίστιν καινοτομίαν, ὥστε καὶ εἰς μίαν τῶν συνόδων ἐλευθεροστομήσας, εἶπε τὰ ἀναγκαῖα ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξιας, καὶ τέλος πάντων ἔδωκε τὸ ρᾶσον αὐτοῦ τῷ ὑπέρτερῳ, εἰπὼν, ὅτι εἶναι ἔτοιμος εἰς ἐξορίαν, τὰ αὐτὰ δὲ καὶ εἶπε καὶ

εποίησε καὶ ὁ Ἐφέσου. Τῶν δὲ εἰς τὴν φυλακὴν Συγκλητικῶν εὐγενῶν ἐκεῖνων ἀνδρῶν καὶ συγγενῶν τοῦ αὐτοκράτορος, ὧν καὶ πρῶτην ἐμνήσθημεν, ὁ μὲν Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὁ Πρωτοστράτωρ ἀπέθανεν ἐν ταῖς φυλακαῖς λαβὼν τὸν στέφανον τοῦ μαρτυρίου· τοὺς δ' ἄλλους τρεῖς πέμψας ἐξήγαγε τῆς φυλακῆς καὶ ἔφερον ὁ Μιχαὴλ ἐμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ τοῦ μὲν Μανουὴλ καὶ Ἰσακίου ἐξορρύττει τοὺς ὀφθαλμούς, διότι πικρῶς ἤλεγξαν αὐτὸν διὰ τὴν παρατροπὴν τῆς πίστεως, μεθ' ὃ ἐξώρισε χωρίσας ἀπ' ἀλλήλων. Καὶ δὴ καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν τοῦ Δεσπότη Μιχαὴλ ἐτύφλωσε, καὶ τὸν Μουζάλωνα καὶ τοὺς Συγκλητικούς καὶ οἰκείους ἀπώσατο. Μόνος δὲ ὁ Καντακουζηνός (εἰς τῶν τεσσάρων Συγκλητικῶν τῶν ὄντων ἐν τῇ φυλακῇ) διὰ φόβον ἀνθρώπινον, ἐκοινώνησε τοῖς περὶ τὸν Αὐτοκράτορα.

Ἐμῖσει δὲ ὁ τύραννος οὗτος βασιλεὺς Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος τοὺς ἐναπολειφθέντας Μοναχοὺς, τοὺς ἀποβάλλοντας τὴν ἔνωσην, ὅθεν καὶ εἰς τὰς ἐξορίας ἐκάκου αὐτοὺς, διαφόρους πρὸς τοῦτο ἐπινοῶν ἀφορμὰς (*): «πάντες φυγάδες καὶ μετανάσται γεγόνασιν, ὅσοι μὴ πεπόκασι τὸ τῆς ἀντροπῆς ὁλερὸν τῆς αἰρέσεως ἐκεῖνο πόμα· καὶ διηρπάγησαν μὲν οὐσίαι, ἐστενοχωροῦντο τὰ δεσμωτήρια τῷ πλήθει τῶν κατὰ κλείστων, καὶ πάντα θορύβου καὶ ταραχῆς ἐπληρώθησαν (**).» Ὅσα δὲ βράσανα καὶ αἰκισμοὺς καὶ τιμωρίας καὶ ὅσους πονηροὺς θανάτους ἐποίησαν οἱ Λατινόφρονες τοῖς εἰς τὸ Ἅγιον

(*) Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὀφείλει χάριτας πρὸς τε τοὺς ἄνδρας τούτους, καὶ πρὸς ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν Κλήρον, ὅστις διὰ μυρίων διετήρησε μόθων τὴν τε θρησκείαν καὶ τὸ ἔθνος, καὶ διὰ τοῦ ἰδίου πολλάκις ἐξέθρεψεν αἵματος, κατὰ τὴν μακρὰν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βυζαντίου Αὐτοκρατορίαν καὶ μετ' αὐτὴν τὴν ἄλυσιν τῆς βασιλίδος πόλεως. Διότι μὴ ὑποταγέντες τῷ Παπικῷ ζυγῷ, καὶ ἀντιστάνας εἰς τῆς παπικῆς αὐλῆς τὰς παραλόγους ἀξιώσεις, καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἡγέτας, τὴν μὲν ὀρθόδοξον θρησκείαν ἀλύμαντον ἀπὸ τῶν βουλομένων αὐτὴν διαφθεῖραι διεφύλαξαν, τὴν δὲ Ἑλληνικὴν γλῶσσαν διετήρησαν καὶ διέσωσαν, διδάσκοντες καὶ συγγραφόντες.

(**) Ταῦτα ὁ Συγγραφεὺς τοῦ βίου Ἀθανασίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως παρ' Ἀλλατίῳ σελ. 759.

ἄρος τοῦ Ἀθωνος πατράσιν, οὐδεὶς οὐδὲ Εἰδωολάτρης διώκτης ἐποίησεν· ἦν δὲ ὅτε ἐποίησαν τὰ τοιαῦτα οἱ Λατινόφρονες εἰς τὸν Ἀθωνα ἔτος ἑξακισχίλιον ἐπτακοσιοστὸν ἐννενηκοστὸν τρίτον (*).

Ἐπιστολὴ ἀποσταλεῖσα παρὰ τῶν Ἀγιορειτῶν πάντων πρὸς τὸν Βασιλέα Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον ὁμολογητικὴ, σπεύδοντα τοῦτον ὁδε δύναμις ἐνῶσαι τοὺς Ἰταλοὺς παραλόγως μεθ' ἡμῶν, μένοντας ἐκεῖνους ἀδιορθώτους πάντων τῶν σφῶν αἰρέσεων, καὶ ἀμεταβλήτους· ἔλεγε δὲ ὧδε πως. ()**

Κράτιστε, θεόστεπτε, θεομεγάλυντε, Ἅγιε ἡμῶν Δέσποτα, τὸν πρὸς τὴν κραταίαν καὶ ἀγίαν βασιλείαν σου ἡμῶν πνευματικὸν καὶ διάπυρον ἔρωτα ὁ ἀόρατος Θεὸς ἡμῶν, καὶ τὰς τῶν πάντων καρδίας ἐπιδεδραγμένος, ἀοράτως, καὶ ὡς οἶδεν αὐτὸς ἐμπνέων, πληροφορήσῃ τὴν ἀγίαν ψυχὴν σου, ὅπως τε κοινῇ

(*) Δωδεκάβιβλος Δοσιθέου Ἱεροσολύμων περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων Βιβλ. Θ' σελ. 850. Καὶ ἐν Τομ. Ἀγάπης εἰς τὰ Προλεγόμενα σελ. 11.

(**) Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀπέστειλαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Παλαιολόγον οἱ ἐν Ἀγίῳ ὄρει μονάζοντες, ἵνα ἀποτρέψωσιν αὐτὸν τοῦ σκοποῦ ὃν προέθετο, καὶ ὃν πάσῃ θυσίᾳ προσπαθῶν νὰ ἐκτελέσῃ, προέτρεπε καὶ αὐτοὺς νὰ ἀσπασθῶσι τὰς τῶν Λατίνων καινοτομίας. Ἡ ἐπιστολὴ ὅμως αὕτη ἐξηρέθισε τοσοῦτον τοὺς Λατινόφρονες ὥστε προέβησαν οὗτοι εἰς διωγμοὺς κατ' αὐτῶν, ὑπερβαίνοντας καὶ τοὺς ὑπὸ εἰδωολατρῶν γενομένους, ὡς ἱστορεῖ ὁ Δοσίθεος καὶ περὶ ὧν ἐν συντόμῳ ἐν τέλει τοῦ προτέρου κεφαλαίου ἐγράψαμεν. Τὴν λαμπρὰν καὶ δογματικωτάτην ταύτην ἐπιστολὴν τέως ἀνέκδοτον, ἀντιγράψαντες ἐκ παλαιῶν χειρογράφων δημοσιεύομεν ἐνταῦθα χάριν τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν. Χειρόγραφα τῆς ἐπιστολῆς ταύτης εὕρηται ἐν Ἀγίῳ Ὄρει ἐν τῷ Πρωτάτῳ, ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ Βατοπεδίου, ἐν τῇ τοῦ Ρωσικοῦ τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος ἐν τῇ Σκήτῃ τῆς Ἀγίας Ἀννης ἱσως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ.

καὶ ἰδίᾳ, καὶ ἐν αὐταῖς μέσαις ψυχαῖς ἀναγεγραμμένην περιφε-
ρομένην σου τὴν μνήμην διαπαντός, καὶ ἐνδελεχῶς τῷ Θεῷ ἐμφα-
νίζομεν, περὶ οὗ καμπλείστους Θεῷ τὰς εὐχαριστηρίους φωνὰς
ἐν τῷ καθ' ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ ὁμοῦ ἕκαστος ἀναπέμπομεν. Ὅτι
σε ὁ αὐτοκρατορὶα κοσμήσας, πολλῶν πρὸ ταύτης τῷ ἡμερο-
φαιῖ καὶ θεοπλόκῳ στέφει τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἐταινίνωσε·
ναὶ μὴν, καὶ ὕμνος αὐτῷ καὶ αἴνεσις· ἔγνω γὰρ κύριος τοὺς
αὐτοῦ, καὶ ὃν προέγνω κατὰ τὸν μέγαν εἰπεῖν ἡμᾶς ἀπόστο-
λον, τοῦτον καὶ ἐδικαίωσεν ἄρχειν, καὶ εἰς μέγα ὕψος τοῦτον
δόξης καὶ ἐξουσίας ἀνύψωσε βασιλεῖα τῶν ἐπὶ γῆς ἀναδείξας,
εἰμὴ ὅτι, βασιλευόμενον ἄνωθεν εὐπειθῶς, ταυτὸν εἰπεῖν πα-
νευσεβῶς καὶ θεοφιλεστάτως. Ἀλλ' ἴλεως εἴης ἡμῖν τοῖς δια-
παντός εὐχέταις τῆς κραταιᾶς βασιλείας σου, μετ' ὑποστολῆς
ἐνδεχομένης ἀναφέρουσι πρὸς αὐτήν, ὅσα περ οὐδ' ἀσυνήθη,
ἀλλὰ φίλα μᾶλλον καὶ σύντροφα ἀπ' αὐτῶν, ὡς ἂν εἴποι τις
τῶν σεβασμίων ἀγκαλῶν τῶν ἐν εὐσεβεῖ τῇ λήξει, καὶ μακα-
ριωτάτων μνήμη γεγονότων πανευσεβῶν γονέων τῆς κραταιᾶς
καὶ ἁγίας βασιλείας σου, ὧν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπαρ-
χει, καὶ ὧν ὁ πους ἔσται λοιπὸν ἐν εὐθύτῃ ἄλλῳ τῆς ἐνταῦθα
κατὰ Θεὸν ἀπροσκόπτου πορείας, περὶ τὴν διπλὴν τῆς εὐσε-
βείας, τὴν ἐκ πίστεως δηλαδὴ καὶ ἔργων, τὴν ἐκεῖσε μόνιμον
στάσιν περὶ Θεόν, καὶ τὴν μέλλουσαν ἀπενεγκάμενοι ζῶν καὶ
μακαριότητα. Εὐχαριστοῦμεν τῇ ἁγίᾳ βασιλείᾳ σου καὶ νῦν τούτῳ,
ὅτι διὰ δεσποτικοῦ αὐτῆς προστάγματος, ἐδειξας καὶ διεσάφη-
σας ἡμῖν, τὰ πολυειδῶς ἀκουόμενα καὶ ἀμφιβαλλόμενα, νῦν δε
τρανῶς γνωρισθέντα. Οἶδεν ἡ κραταιὰ καὶ ἁγία βασιλεῖα σου,
ὅτι πᾶσα ἡ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ποίμνη ἐν σῶμα ἐστίν,
ὑπὸ μιᾶς κεφαλῆς διοικούμενον, ὃς ἐστὶ Χριστὸς Ἰησοῦς· οἶδε
καὶ τὸν τῆς ἀγάπης νόμον, ὃ δὲ νόμος τῆς ἀγάπης τοῦ πνεύ-
ματος, οὗτος· εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχειν πάντα τὰ
μέλη· καὶ ἵνα τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσι τὰ μέλη, ὑπὸ
ἐνὸς κινούμενα πνεύματος· καὶ ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ,
καὶ ἀλλήλων τὰ βάρη βραβεύετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε
τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ· ἐνθεν τοι γνησίως καὶ συμφερόντως τὸ

εἰς ψυχὰς ἥκον τοῦ παντός πληρώματος τῶν πιστῶν· προη-
γουμένως δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας ψυχῆς τῆς βασιλείας σου,
λόγους εἰπεῖν ἔχομεν καθ' ὑπόμνησιν, οὓς οἶδε καὶ ἡ ἁγία βα-
σιλεῖα σου· οὐχ ὅτι ἱκανοὶ ἐσμέν, λογίσασθαι τι ὡς ἐξ ἑαυτῶν,
ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν πᾶσα ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἱκανοὶ ἡμᾶς καὶ
πρὸς τοῦτο «καρδίᾳ μὲν πιστεύειν εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ
ὁμολογεῖν εἰς σωτηρίαν»· διὸ οὐδὲ ἀκίνδυνον ἡμῖν δοκεῖ παρὰ
Θεῷ τὸ ἐφησυχάζειν τοῖς ἄρτι γινομένοις ἐπικινδύνως, πεποί-
θαμεν γὰρ ὡς οὐδαμῶς ἵνα καταδέξηται ταῦτα ἡ ἁγία σου ψυχὴ
ἄνωθεν οὕσα θεόφοβος, καὶ ἐπὶ τοῦ ἐλαχίστου δεδοικυῖα· ἀλλ'
οἱ ταρασσοντές σε οἵτινες ἂν εἴεν, βαστάσουσι τὸ κρῖμα, κα-
θὼς ὁ μέγας ἔφη ἀπόστολος· πλὴν δι' ἐλέους σου αὐτοῦ ὁ
πράγς, κατὰ Δαβὶδ καὶ χριστομιμήτος βασιλεὺς, χάρισαι ἡμῖν
ἐπὶ μικρὸν τὰς βασιλικὰς καὶ θείας ἀκοὰς τοῖς πτωχοῖς Μο-
ναχοῖς, τοῖς ἐν ἀληθείᾳ ποθοῦσι τὴν ψυχὴν τῆς ἁγίας βασι-
λείας σου. Ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος, ὁ πᾶσαν τὴν γῆν τῷ
κύκλῳ τοῦ Εὐαγγελίου περιλαβὼν, ὁ τὸν Χριστὸν ἔχων λα-
λοῦντα ἐν ἑαυτῷ, ταῦτα φησὶ πρὸς Γαλάτας ἐν νομικὸν παρει-
σφέροντας· «ἐὰν περιτέμνησθε Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει»,
καὶ πάλιν· «κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, τῆς χάριτος ἐξεπέ-
σατε»· καὶ πρὸ τούτων, «εἰ μὴ τινες εἰσὶν οἱ ταρασσοντες
ὑμᾶς, καὶ θέλοντες μεταστρέφαι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ»
ἀνατροπὴν γοῦν τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ εἶναι παρι-
στᾷ, τῷ ἐνὶ παρατηρήματι συνεισφέρειν τὸν παλαιὸν κεκτη-
κότα νόμον τῆς χάριτος ἀκμαϊότατον· τί γὰρ ἐτι δεῖ ὑπὸ σκιάν
θάλπεσθαι τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἀνατείλαντος, καὶ τὴν
ἐλευθερίαν προδιδόναι, τῇ τῆς δουλείας ἀντισφορᾷ· δυσὶ γὰρ
κυρίοις δουλεύειν, οὐδεὶς δύναται φησὶν ἡ κυρία φωνή, ἄλλως
τε δεικνύς, ὅτι καὶ τὸ μικρὸν παραποιεθὲν, τὸ ὅλον λυμαίνε-
ται· εἶπε τὸ εὐαγγέλιον Χριστοῦ καὶ ἀνατρέπεται. Διὰ ταῦτα
καὶ ὁ μέγας φωστήρ, καὶ διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ
διάδοχος τῆς τοῦ Παύλου χάριτος, ὃς καὶ Παῦλον πνεύσας, ὡς
ἐκεῖνος Χριστὸν, ὁ πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐν τῇ
ἐρμηνείᾳ τῆς πρὸς Γαλάτας ταύτης τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἀπο-

στόλου, ταῦτα μετὰ πλείονων ἄλλων λέγει· «αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἐστὶ τὸ πάντων αἷτιον τῶν κακῶν, τὸ μὴ ὑπὲρ τῶν μικρῶν ἀγανακτεῖν διὰ τοῦτο καὶ μεῖζονα τῶν ἀμαρτημάτων ἐπεισῆλθεν, ὅτι τὰ ἐλάττονα τῆς προσηκούσης οὐ τυγχάνει διορθώσεως· καὶ καθάπερ ἐν τοῖς σώμασιν οἱ τῶν τραυμάτων καταφρονήσαντες, πυρετοὺς ἔτεκον, καὶ σηπεδόνας, καὶ θάνατον, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ψυχῶν· οἱ τῶν μικρῶν ὑπερορῶντες, τὰ μεῖζονα ἐπεισάγουσιν· εἰ γὰρ περὶ τὴν ἀρχὴν ἀποπηδᾶν τῶν θείων θεσμῶν ἐπιχειροῦντες, καὶ μικρόν τι παρακινεῖν τῆς προσηκούσης ἐτύγγανον ἐπιτιμήσεως, οὐκ ἂν ὁ παρὼν ἐτέχθη λοιμὸς, οὐκ ἂν ὁ τοσοῦτος χειμὼν, τὴν Ἐκκλησίαν κατέλαβεν· ὁ γὰρ τῆς ὑγιοῦς πίστεως καὶ τὸ βραχὺ ἀνατρέπων, τῷ παντὶ λυμαίνεται».

Ταῦτα μὲν ὁ πατήρ, καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ ἀπόστολος· τί δὲ τὰ ἄζυμα παρεισάγοντες, καὶ τὰ σάββατα· ἐῷμεν λέγειν πλείω, καὶ διὰ τούτων πάλιν τῷ νόμῳ ἐξ ὑπαρχῆς παρρησίαν διδόντες, ποῖον ἡμῖν κοινὸν τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ, καὶ τῇ νομικῇ τῶν σαββάτων παρατηρήσει· ἄρ' οὐχὶ τὰ νομικὰ πάντα συγκαταλέλυνται, τῷ περιωνύμῳ ἐκείνῳ ναῷ τοῦ παλαιοῦ Ἰσραήλ; οὐχὶ κωλύει ταῦτα αὐστηρῶς τὰ σάββατα δηλαδὴ ὁ ἕξ' τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων κανὼν ἐκτὸς τοῦ μεγάλου Σαββάτου, ὥστε τὸ μὲν ἱερατικὸν αὐτῶν ἅπαν διὰ ταῦτα καθαιρεῖν, τὸν δὲ λοιπὸν αὐτῶν λαὸν ἀφορισμῷ καθυποβάλλειν; πόθεν δὲ καὶ τὰ ἄζυμα τοῖς ἰουδαϊόφροσιν, ἢ ὅθεν τὰ σάββατα. Τὸ κεφάλαιον τῶν παρ' ἰουδαίοις ἑορτῶν, τὰ ἄζυμα ἦν· φανερόν γάρ ἐκ τοῦ συλλέγεσθαι ἐκ πάσης τῆς γῆς εἰς Ἱερουσαλήμ τῷ καιρῷ αὐτῶν, τοὺς θρησκευτὰς τῶν ἁζύμων· ὡς καὶ τῶν παρ' ἡμῖν μυστηρίων τὸ μεῖζον, ἡ μυστικὴ τράπεζα τοῦ κυριακοῦ σώματος· εἰ τοίνυν κατὰ τὸ παρ' ἡμῖν μεῖζον, ἐξομοιοῦνται τοῖς ἰουδαίοις κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς κρεῖττον, οὐκ ἀντικρυς ἰουδαΐζουσιν; πῶς οἱ τὰ τοιαῦτα τολμῶντες ἀναφανδὸν τῆς οἰκουμένης, καὶ οἷον ἀνευθριάστως καὶ γυμνῇ ὁ δὴ φασὶ τῇ κεφαλῇ, οὐχὶ καὶ οὗτοι κατὰ τοὺς Γαλάτας εὐαγγελιζόμενοι τῆς πίστεως ἐκφυλα, τῷ ἀποστολικῷ ἀναθέματι ὑπεύθυνοι ἔ-

σονται; ὅπου γε καὶ πλεῖον ἢ ἐκείνοις τὸ τόλμημα· καὶ περὶ αὐτὸ τῆς ἡμετέρας πίστεως τὸ κεφάλαιον· ἀλλ' εἴπωσιν, ὡς οὐχὶ τὰ ἄζυμα κατὰ σκοπὸν ἰουδαϊκὸν προσφέρουσιν, ἀλλ' ὡς τὸ κυριακὸν σῶμα· ὀφθαλμοὺς ἔχειν λέγοντες, οὐ βλέπουσιν, καὶ νοῦν οὐ συνιοῦσι· πρὸ ὀφθαλμῶν κειμένην τὴν ἀλήθειαν. Εἰ ὁ τυπικὸς καὶ σκιώδης νόμος ὁ προσῆγεν εἰς τύπον Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, μὴδὲν ἔχειν ἀτελες, μὴδὲ λελωδημένον διεκελεύσατο, πῶς οὗτοι τολμῶσι, τὸ ἀναλόν, τὸ ἄζυμον, καὶ κεκολωμένον, καὶ ἀγῶδες, ὡς τοῦ παντελείου ἀμνοῦ τῆς χάριτος, σῶμα προσφέρειν τὸ ζωοπάροχον· καίτοι, οὐδ' ἐν τῷ νόμῳ ταῦτα τὰ ἄζυμα δηλαδὴ, τύπον ὅλως εἶχε Χριστοῦ, ἀλλ' ὅσον σώζειν, μόνον, μνήμην τινὰ αἰγυπτιακῆς ἐξόδου, καὶ ἐρημικῶν καὶ ἐνοδίων κακίσεων· διὰ τοῦτο καὶ μετὰ πικρίδων παρὰ τὴν ἀρχὴν περιεζωσμένοι, καὶ ὑποδεδυμένοι, καὶ βακτηρεῦντες ταῦτ' ἥσθιον· ἡμεῖς δὲ Χριστοῦ χάριτι, σπέρμα χριστιανῶν ἐσμέν, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε αἰγυπτίων τυράννῳ. Εἰ δὲ τὸν Χριστὸν, τὸ νομικὸν πάσχα φαγεῖν, πρὸ τοῦ καινοῦ τούτου λέγουσι, καὶ εἰ τοῦτο εἰδοίημεν ἐντεῦθεν οὐδὲν ὀφελος γενήσεται· τὰ γὰρ τοῦ νομικοῦ πάσχα ἄζυμα, τοῖς τοῦ ἀμνοῦ κρέας συνεσθίοντο, καὶ αὐτίκα τούτοις συνεδειπνῶντο· καὶ κατὰ τὴν τοῦ νόμου τήρησιν, οὐδὲν εἰς τὸ ἐξῆς, οὔτε τοῦ ἀμνοῦ, οὔτε τῶν ἁζύμων, οὔτε μὴν τῶν πικρίδων ὑπελιμπάνετο· τοῦ νομικοῦ γοῦν πάσχα βρωθέντος τῷ κυρίῳ, καὶ παρραυτίκα καταργηθέντος, οὐχ' ὑπελείφθη ἄζυμον κατὰ τὸν νόμον· ἐξῆν δὲ λοιπὸν τῷ σωτήρι ἀναπεσόντι, τῷ προνομίῳ χρᾶσθαι τῆς ἡμέρας, ζυμίτην ἄρτον ἐσθίοντι· ἥτις ἦν πρὸ τῶν ἁζύμων, κατὰ τὸν μέγαν ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν ἐπιστήθιον Ἰωάννην, ὅστις καὶ περὶ τῆς ἐπαύριον σαφῶς μαρτυρεῖ οὕτως· λέγων· «ἄγουσι τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον· ἦν δὲ πρωΐα, καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα»· προέλαβε δὲ ὁ Κύριος τὸ ἴδιον πάθος, ἐν ᾧ καὶ τὸ τῶν ἰουδαίων πάσχα συνέπιπτε, καὶ ἡ σκιά τῇ ἀληθείᾳ συνέβαινε· ὡς ἂν τὸ προλαβεῖν ὁμοῦ καὶ τὸ ἑαυτοῦ, καὶ τὸ καινὸν πάσχα παρα-

δοίη τοῖς μαθηταῖς, ἅμα δὲ καὶ ζυμίτου ἄρτου μὴ ἀπορῆσαι πρὸς τοῦτο, ὁ πάντα πανσόφως οἰκονομῶν· ἵνα καὶ αὕτη ἡ περὶ αὐτοῦ προφητεία τὸ πέρας ἔξει· «σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»· τί οὖν Μελχισεδέκ προσήνεγκεν, οὐκ ἄρτον καὶ οἶνον; τί δὲ Ἀαρὼν, ἁμνόν, καὶ ἄζυμα, καὶ πικρίδας· ὧν τῶς οὐδὲν τῆς ἐν πνεύματι προφητείας ταύτης περὶ τοῦ μεγίστου τούτου μυστηρίου, καθαρώτερόν τε καὶ προσφύτερον. Εἰ δὲ οὗτοι ἀντέχεσθαι τοῦ παλαιοῦ νόμου βούλονται, τὸν ἁμνὸν μᾶλλον προσφερέτωσαν ὡς τύπον Χριστοῦ ἐν ταῖς σκιαῖς περισώσαντες, καὶ ζωοθυτήτωσαν, ἵνα καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ προφήτου ἐξελεγχθῇσονται φάσκοντος οὕτω· ὅτι καὶ προσφορὰν νομικὴν οὐκ ἠθέλησας σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι· εἰδ' οὐ τοῦτον, καί τοι οἰκείως ἔχοντα τῷ Χριστῷ, πρὸς ἐκεῖνα τὰ ἄζυμα δηλαδὴ τὰ παλαιὰ καὶ κολοβά, καὶ διὰ μόνην ἐμφασιν ἐνοδίου καὶ ἐρημικῆς κακώσεως· οὕτω τοῦ ἀποστόλου βοῶντος διαρρήδην· «τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε· τὰ πάντα καινὰ»· ἀκουέτωσαν πῶς καινὰ τὰ πάντα· καὶ εἰ τὰ πάντα κεκαίνωται, πῶς τὸ κεφάλαιον τῆς ἡμετέρας πίστεως, τὸ κυριακὸν σῶμα ἐν ᾧ σημειούμενοι διαστελλόμεθα, καὶ Ἰουδαίων, καὶ πάντων ἐθνῶν ἑτεροδόξων, οὐ παντάπασιν ἀλλάττειν ἐμέλησε τῷ Κυρίῳ· ὅπου γε καὶ ὑπὲρ ἄλλο τι πλέον, καινὸν τοῦτο εἶναι, καὶ καινὴν διαθήκην αὐτὸς ὁ Κύριος ἐπωνόμασεν· εἰ δὲ καινόν, πῶς οὐ διήλλαχται τῶν παλαιῶν ἐορτῶν καὶ ἐθίμων οὕτως· εἰ μὴ προφανῶς ὁμολογοῦσιν Ἰουδαῖοις ἐτέρῳ κρημνῷ περιπεσοῦνται εἰς θάνατον, ὑπὲρ τὸ ἅγιον εὐαγγελίον, τὴν Ἀπολλιναρίου παράδοσιν αἰρετισάμενοι· κελεύεις, βασιλεῦ ἅγιε, πλειόνως αὐτοὺς ἰδεῖν τῆς θείας ὁδοῦ ἐξοστρακισθέντας· ὁ Υἱὸς καὶ Δεσπότης παρρησίᾳ τῷ κόσμῳ ταῦτα λαλεῖ· «ἐγὼ εἰμὶ ἡ θύρα, ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή· δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ σωθήσεται, ὁ δὲ ἀναβάντων ἀλλαχόθεν, οὗτος κλέπτης ἐστὶ καὶ ληστής»· καὶ πάλιν· «τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ ἄλλοτρίῳ οὐ μὴ ἀκολουθήσουσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, οὐ γὰρ οἶδασιν τῶν ἄλλοτρίων τὴν φωνήν»· ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παραλεύσονται, οἱ δὲ λόγοι

μου οὐ μὴ παρέλθωσιν». Οἱ δὲ προφῆται περὶ αὐτοῦ, «πιστὸς κύριος ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις αὐτοῦ· πισταὶ δὲ πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ· ἐστηριγμέναι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· πεποιημέναι ἐν ἀληθείᾳ καὶ εὐθύτητι»· καὶ ὁ ἀπόστολος· θεμέλιον τέθεικα ὑμῖν, καὶ ἕτερον θεῖσθαι παρὰ τὸν κείμενον οὐκ ἐστὶ· καὶ κείνῳ ἐν ὑποδείγματι ἀνθρωπίνῳ περὶ τῶν τοῦ Κυρίου λόγων διαβεβαιούμενος· ὅμως ἀνθρώπου κεκυρωμένην διαθήκην οὐδεὶς ἀθετεῖ, ἢ ἐπιδιατάσσεται. Ἄκουσον, Βασιλεῦ ἅγιε, ἃ χαίροις ἀκούων, καὶ κρίνων κρίσιν εὐθυδικίας, ἀναμεταξὺ τῶν θείων θεσμῶν καὶ αὐτῶν· τιμὴ γὰρ βασιλείως κρίσιν ἀγαπᾷ, καὶ μάλιστα οὕτω πανευσεβοῦς· ὁ γοῦν τολμῶν ἐπιδιατάσσεται τῶν κεκυρωμένων, καὶ ἀθετεῖν τι τῶν γεγραμμένων, καὶ ἐπεισάγειν τι τῶν μὴ γεγραμμένων, οὗτος χριστιανὸς ἐστίν· οὐχὶ φανερὰ αὐτοῦ ἐκπτώσις πίστεως; πῶς οὗτος χριστιανὸς, ὁ μὴ ἐν Χριστῷ ἀκολουθῶν κατ' ἔχρος ἀρκούμενος, ἀλλ' ἀντιπροσωπεῖν ἐθέλων καὶ ἀντιβαίνειν· καίτοι, οὐδὲ ὁ μέγας Μωσῆς, ὃς τύπος ἦν τοῦ Χριστοῦ ἐν πολλοῖς, πλέον τούτου ἐζήτη· ἀλλ' εἰπὼν γνωστῶς ἰδὼ σε· καὶ τὰ ὀπίσθια ἔστεργε, καὶ ἐπιπροσθούσης πέτρας ἐδέησε. Ἄλλ' οὗτοι καὶ προποδίζουσιν τολμῶσι· διὸ καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀντικρυς φησί· «οὐ μὴ γὰρ ὤψεσθε τὸ πρόσωπόν μου ποτὲ, οἱ ἀντιβαίνειν μοι ἐπειγόμενοι»· προδιοροῦμενος τοῖς ἐξ οἷς τὸ μέγα τοῦτο πάθος ὁ μέγας Μωσῆς εἴρηκεν, ἐν τοῖς παρὰ Θεοῦ δοθεῖσιν, οὐκ ἐστὶ προσθεῖναι· καὶ ἀπ' αὐτοῦ, οὐκ ἐστὶν ἀφελεῖν, οὕτως οἶδεν ἐκεῖνος ὀπισθεν βαίνων, καὶ κατ' ἔχνην τοῦ Θεοῦ· καὶ τοῖς ἄλλοις τὸν φόβον τοῦτον καὶ τὴν εὐπειθειαν ἀφοσιῶν Θεῷ καθυπογραφόμενος. Ἄλλ' ἐστί τι ἐκ τοῦ κανόνος ἰδεῖν τὴν ἐναντίαν ὅπως ἐτράπησαν· καὶ ὃ φασὶ τὴν ἐκ διαμέτρου· δὸς οὖν καὶ πρὸς αὐτοὺς μικρόν τι τὸν λόγον ἡμῶν τρέψασθαι. «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε ὁ μονογενὴς Υἱὸς, ὁ ὢν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς», ὡς αὐτὸς οὗτος διασαφεῖ· οὗτος ὁ ἀσφαλὴς τῶν φρικτῶν θεολόγος, καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ συμφυοῦς καὶ συναριθμοῦ αὐτῷ εἴρηκεν οὕτως εἰπὼν· «ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύε-

ται» πρόσχες τῷ ῥήματι Λατῖνε! ἐν τῷ φωτὶ τὸ φῶς ὁπτάνεται. Δαβὶδ μαρτυρεῖ· ἐν τῇ ἀκτίνι τῷ υἱῷ, τὸ φῶς τὸ πνεῦμα, πόθεν ἐκπορεύεται κατοπτεισώμεν· δις λέγει ὁ υἱὸς τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς περὶ τοῦ πνεύματος, διαβεβαιῶν τὸν αἷτιον αὐτοῦ καὶ τοῦ ὁμοφυοῦς πνεύματος· τὸ δὲ σὸν παρεμβόλιμον καὶ νόλον δόγμα, ποῦ· τὸ, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ· ἀλλ' ἀποκριθεῖσιν εἰς παράστασιν τῆς ὁμοουσιότητος τοῦτο προστιθέναι, ἐνθα δὴ καὶ προστίθης· καὶ οὐκ ἀρκεῖ τοῦ Κυρίου ἡ θεολογία δεῖξαι τὴν ὁμοουσιότητα ἐαυτοῦ τε καὶ τοῦ ὁμοφυοῦς καὶ συναριθμοῦ πνεύματος; ὅτι καὶ ἀμφοτέρω τῆς αὐτῆς πηγᾶς θεότητος, καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς, ὁ μὲν γεννητῶς· τὸ δὲ ἐκπορευτῶς; ταύτη καὶ οἱ θεοφόροι πατέρες ρητῶς χρησάμενοι ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως, ἀπαρallάκτως ἐχρήσαντο. Σὺ δὲ καὶ τῶν Πατέρων, καὶ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ, πλέον τί ἰδεῖν καὶ μυηθῆναι ἐφρόνησας! οὕτως ἐξ ἀπονοίας, καὶ τῷ μὴ πειθαρχεῖν τῷ Χριστῷ θεσπίζοντι, ἄνω καὶ κάτω τίθης τὰ θεῖα καὶ ἱερά δόγματα· καὶ νῦν μὲν, τὴν κάτω καὶ περὶ ἡμᾶς δεσποτικὴν οἰκονομίαν· νῦν δὲ, τὴν ἄνω-τάτῃ καὶ θεαρχικὴν θεολογίαν, ταῖς μειώσεσιν τε καὶ προσθήκαις καταρρυπαίνων τὴν πίστιν συγχέεις· μᾶλλον δὲ τινα καινὴν πίστιν εἰσάγεις, καὶ ἕτερον εὐαγγέλιον, ὃ οὐκ ἔστιν ἄλλο κατὰ τὸν μέγαν ἀπόστολον εἰπεῖν, εἰ μὴ τι ὁ ταρασσὼν εἶη διὰ σου τὴν πίστιν διάβολος. Ἄρ' οὐχὶ προφανῶς γὰρ τοῦτο τὸ δόγμα τοῦ σατανᾶ· δυαρχίαν ἄθεον παρεισάγον, καὶ τὸ πνεῦμα ὑποβιάζον; μᾶλλον δὲ μηδὲ τοῦ μονογενοῦς φυόμενον καὶ ὃ δοκεῖ χαρίζεσθαι, ἐχθροδῶς προσφύμενον; εἰ γὰρ ἡ τοῦ πατρὸς μὲν γονιμότης διττὴ, κατὰ τε τὴν γέννησιν καὶ προβολὴν, αὕτη δὲ ὡς φῆς, μὴ ἰδίωμα τῆς τοῦ Πατρὸς ὑποστάσεως, ἀλλὰ φύσεως, πῶς τῷ υἱῷ μὲν ἐξ ἡμισείας ἔσται, τῷ πνεύματι δὲ οὐδ' ὅλως; εἴπερ ὅσα τῆς φύσεως κοινὰ, καὶ τῶν τριῶν ἀπαρallάκτως θεαρχικῶν ὑποστάσεων· καὶ υἱῷ καὶ πνεύματι μειώσεις τῶν ἐπικοινωνῶν ἐσεῖται· οὕτως οὐδὲν τοῦ θεολογικοῦ ἐκείνου ρητοῦ ἐνταῦθα ἡμῖν προσφύεστερον· ὥς εἶτι ἂν τις τῶν τριῶν κάτω θῇ, τὸ πᾶν καθαιρεῖ· μήτε τὸν πατέρα τιμῶν, τὸ ἀτιμάζειν τὰ ἐξ αὐτοῦ διὰ τῶν ἀνίσων βαθμῶν τῆς θεότητος· καὶ

σὺ μὲν οἶδα, ὅτι οὐδ' ἐπιστρέφει τῶν λεγομένων· ζητῶν γὰρ τὴν ἰδίαν παραπληζίαν ἰστᾶν, οὐ γὰρ εἴπω δικαιοσύνην, τῇ γὰρ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, οὐχ ὑποτάσσει· ἡμεῖς δὲ διὰ ταῦτα καὶ ὡς αἰρετικὸν προφανῶς θεωροῦμέν σε, ὅτι μηδὲ τὸ σύμβολον τῆς ὁρθοδόξου πίστεως ἔχεις ἀπαρποιήτον. Καθάπαξ δὲ ἀπεφῆναι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον διὰ τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν Συνόδων, τῶν ἐπταριθμῶν στύλων τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὃ ἔθετο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, Ἀποστόλους, Προφῆτας καὶ Διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, Σύμβολον αὐτὸ εἶναι, παντὸς ὁρθοδόξου χριστιανοῦ. Σὺ δὲ οὐδὲ τοῦτο ταῖς σαῖς ἐπισφαλέσι διανοητικαῖς καὶ ἐπιδιορθώσεσιν, ἀπαρχειζήτον εἶσας. Εἴπερ, Δέσποτα ἡμῶν ἁγίε, τὰς αὐτῶν παραποιήσεις πάσας, τὰς τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ θείων παραδόσεων καὶ θεσμῶν ἀπαριθμήσομεν, καὶ ἐπὶ πολὺ τὸν λόγον ἐκτενοῦμεν, καὶ τὰς βασιλικὰς καὶ θείας ἀκοὰς ἀποκναίσομεν· καὶ ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, ἐῷμεν τὰς ἐπιλοίπους, πρὸς πολλῶν τῶν κατ' αὐτῶν γραφάντων, τῶν ἐν εὐσεβεῖ καὶ ὁσίᾳ τῇ λήξει γεγονότων ἁγιωτάτων Πατριαρχῶν τε καὶ Ἀρχιερέων ἡμῶν, καὶ βασιανισθείσας, καὶ στηλογραφηθείσας, ἐκεῖνο δὲ συνελόντι λέγομεν. Οὗτοι, Δέσποτα ἁγίε, τὰ κυριώτερα τῆς πίστεως οὐκ ἀπαράτρωτα εἶσαν οὐδ' ἀμώμητα· διὰ τοῦτο μὴ ὅτι καὶ ἀποκόπτονται τοῦ πανταχόθεν ἰσοῦ τε καλοῦ ὠραιμόρφου σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ τῷ σατανᾶ παραδίδονται. Καὶ φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἐπισφραγίζων πᾶσαν τὴν εὐαγγελικὴν, καὶ ἀποστολικὴν διδασκαλίαν· οὐ τοσοῦτον σχεδὸν πρὸς τοὺς ἐν ἐνὶ τότε ἐτεροδιδασκαλοῦντας Γαλάτας, ὅσον εἰς τοὺς ἀρτίως μυριοετεροδιδασκαλοῦντας Ἰταλοὺς· καὶ πᾶσαν μικροῦ δεῖν παράδοσιν εὐαγγελικὴν, ἀποστολικὴν, κανονικὴν, καὶ πατρικὴν ἀνατρέποντας· «εἴ τις εὐαγγελίζεται ὑμᾶς, παρ' ὃ παρελάβετε, κἄν ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, ἀνάθεμα ἔστω». Ἀλλὰ καὶ ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἕκτη Σύνοδος ἡ ἐν τῷ Τρούλλῳ, τὰς πρὸ αὐτῆς πνεύματι θείῳ ἐξασφαλίζουσα, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν αὐτῆς θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τάδε φησί: «Εἰ δὲ τις τῶν ἀπάντων μὴ τὰ προειρημένα τῆς εὐσεβείας δόγματα κρατοῖ

καὶ ἀσπάζοι τε, καὶ οὕτω δοξάζοι τε καὶ κηρύττοι, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἰέναι τούτων ἐπιχειροῦ, ἔστω ἀνάθεμα». Κατὰ τὸν ἥδη ἐκτεθέντα ὅρον ὑπὸ τῶν προδηλωθέντων μακαρίων πατέρων, καὶ τοῦ χριστιανικοῦ καταλόγου ὡς ἀλλότριος ἐξωθεῖσθω καὶ ἐκπιπτέτω. Ἡμεῖς γὰρ οὔτε προστιθέναι τι, οὔτε μὴν ἀφαιρεῖν κατὰ τὰ προορισθέντα παντελῶς διεγνώκαμεν· ἢ κατ' ὄντινα οὖν δεδυνήμεθα λόγον· καὶ ταῦτα μὲν ὁ κανὼν. Ἐνθεωρεῖται δὲ καὶ τοῦτο σαφῶς ὡς τὸ ἐξ ἐναντίας ἰέναι τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων, τοῖς πατρῷσιν ἔδοξεν εἶναι οὐκ ἄλλο, ἢ τὸ προστιθέναι τούτοις, ἢ ὑφαιρεῖν. Πῶς γοῦν ἔρεῖ τις τοὺς ταῦτα τολμῶντας, καὶ ἐπ' ἐκκλησίας κυροῦντας, καὶ δημοσίᾳ καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ταῖς ἀπανταχοῦ αὐτῶν πόλεσι, διατόρῳ γλώττῃ διδάσκοντας, μὴ τῷ αὐτῷ ἀναθέματι ὑποκεῖσθαι τῷ κανονικῷ. Εἰ δὲ χρὴ διὰ βραχέων καὶ ἐξ ἐτέρων θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τὰ αὐτὰ κατὰ τὸ ἡμῖν ἐγγωροῦν τηρεῖσθαι· φησὶ γὰρ καὶ ἡ τῆς ἐνώσεως θεία καὶ ἱερὰ σύνοδος, ὑστάτῃ μὲν πασῶν οὔσα, καὶ τὰς πρὸ αὐτῆς πνεύματι θείῳ ἐπικυροῦσα· ἐπομένη καὶ τούτων ταῖς προηγησαμέναις: «ἅπαντα τὰ παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν καὶ ὑποτύπωσιν τῶν μακαρίων καὶ ἀοιδίμων πατέρων κινετομηθέντα καὶ πραχθέντα, καὶ μετὰ τοῦτο πραχθησόμενα, ἀνάθεμα». Καὶ ὅτι τοῖς ἐν καταφρονήσει τιθεμένοις τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους κανόνες τῶν ἁγίων ἡμῶν πατέρων, οἱ τὴν Ἐκκλησίαν ὑπερείδουσιν, καὶ ὅλην τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν κοσμοῦντες, πρὸς θείαν ὁδηγοῦσιν εὐλάβειαν, ἀνάθεμα». Καὶ πῶς ἂν εἰ πάντας τοὺς κατὰ τούτων ἀντικρυς ἀποφαινομένους θείους κανόνες ἐκθῆναι θελήσομεν, τὴν ὁρμὴν τοῦ λόγου κατασχεῖν δυνησόμεθα; Εἰ γὰρ πρὸς ἐν ἕκαστον τῶν παρὰ τοὺς θείους θεσμοὺς αὐτοῖς τελουμένων, ἀντιπαραθῶμεν θείους καὶ ἱεροὺς κανόνες, οἱ καὶ καθαιροῦσι, καὶ ἀφορίζουσιν, ἔστιν οἷς καὶ ἀναθεματίζουσιν αὐτούς, διὰ τὴν τῶν θείων παραδόσεων, ἀθέτησιν, καὶ πέρα τοῦ μέτρου χελθῆναι ὁ ἰδιώτης ἡμῶν καὶ ἄγροικος λόγος οὗτος ἐκβιασθήσεται. Ἐμπεριέχεται δὲ καὶ τῷ ΙΕ' κανόνι τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τῆς πρώτης καὶ δευτέρας ἐπονομασθείσης, ὅτι οὐ μόνον ἀνευθύνους εἶναι,

ἀλλὰ καὶ ἐπαινετέους τοὺς ἀποσχίζοντας ἑαυτοὺς καὶ πρὸ συνοδικῆς καταδίκης, ἀπὸ τῶν δημοσίᾳ διδασκόντων αἵρετικῶν διδάγματα, καὶ ὄντων προφανῶς αἵρετικῶν. Οὐ γὰρ ἀπέσχισαν ἑαυτοὺς ἀπὸ ἐπισκόπων, ἀλλ' ἀπὸ ψευδοεπισκόπων, καὶ ψευδοδιδασκάλων, καὶ τὸ παρὰ τούτων γεγονὸς, ἐπαίνου ἄξιον, καὶ προσῆκον ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς, καὶ ὡς οὐ σχίσμα τοῦτο ἐκκλησίας, ἀλλὰ μᾶλλον μερισμῶν ἀπαλλαγὴ, καὶ τῆς ἀληθείας ἐπικράτησις. Πῶς οὖν θεμιτὸν καὶ θεάρεστον ἐνωθῆναι τοῖς τοιούτοις ἡμᾶς, ὧν δικαίως καὶ κανονικῶς ἐξεκόπημεν, ἀμεταβλήτως ἔχουσι τῶν αἱρέσεων. Εἰ τοῦτο καταδεξόμεθα, τὸ ὀρθόδοξον, καὶ ἐν ἐνὶ τὸ πᾶν ἀνατρέπομεν· καὶ ἐν ὅσοις οἱ ἀναξίως δεχόμενοι ἀνατρέπουσιν. Λέγουσι γὰρ καὶ οἱ θεοὶ καὶ ἱεροὶ κανόνες, «εἴ τις ἀκοινωνήτῳ, καὶ ἐν οἴῳ συνεύξηται, ἀφορίζεσθω· καὶ ἀλλαχοῦ, ὁ ἀκοινωνήτοισι κοινωνῶν, ἀκοινωνήτος ἔσται, ὡς συγγέων τὸν κανόνα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πάλιν· ὁ αἵρετικὸν δεχόμενος, τοῖς αὐτοῦ ἐγκλήμασιν ὑπόκειται». Ἐν ὅσοις γοῦν οὗτοι ἐγκαλούμενοι ὑπὸ εὐλύνας εἰσὶν, τοῖς αὐτοῖς ἅπασι καὶ ἡμεῖς εἰ καταδεξόμεθα, παρὰ τῶν θείων κανόνων τῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀποφαινομένων, ὑπόδικοι γενόμεθα· οὐκ ἔστι τοῦτο θεμιτόν, οὐκ ἔστιν· ἀλλ' οὐδὲ μνημονεύσωμεν· καὶ τοῦτο πείρα τοῦ πονηροῦ· ὅς σκότος ὢν, τὸ φῶς ὑποκρίνεται· ὡς νῦν γε τὴν ἐνωσιν προβαλλόμενος τὴν μετ' αὐτῶν, ἀπώλειαν τοῦ παντὸς σώματος τῆς Ἐκκλησίας δολιεύσεται· καὶ φανερώς μὴ πείθειν ἔχων πρὸς τοῦτο, ἀδῆλως ἐπιχειρεῖ, ἵνα ἐν ἐνὶ τρόπῳ ἀνοίξῃ θύραν καὶ κρυφώσῃ κακίαν. Εἰ γὰρ λέγειεν ἐθέλουν ἐνωθῆναι, καὶ μεταβληθῆτωσαν, καὶ οὕτως ἐνούσθωσαν· εἰ δὲ μετὰ τῆς κακίας αὐτῶν τοῦτο βούλονται, οὐ δυνήσονται· καὶ εἰ μέχρι τῶν φιλῶν ὀνομάτων καταλήγουσι, καὶ τί δε κοινὸν κοινωνίας καὶ ὀνόματος μνήμης; Καὶ πάνυ μὲν οὖν ὡς τοῦτο δεῖξωμεν· νῦν δέ, ὃ τοῦ κέρδους οὐ κακῶς ἐπιτεύξονται! ἔξουσι γὰρ ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἀδιόρθωτον, ὡς λαβόντες ὁ θέλουσι. Οὐ γὰρ περὶ εὐσεβείας αὐτοῖς αἱ λογομαχίαι, καὶ αἱ συζητήσεις ὡς φαίνεται· εἰ γὰρ ἂν ἤθελον. τί ἦν τὸ προσιστάμενον, κοινῆς οὔσης, καὶ ἀμίσθου, καὶ ἀμόχλου, καὶ ὁμοτίμου;

δούλοις, δεσπόταις, πένησι, πλουσίοις, εὐγενεστέροις, ἀγενεστέροις, ὀφλουσιν, οὐκ ὀφλουσιν, ὡς ἄερος πνεύσις, καὶ φωτὸς χύσις, καὶ ὥρων ἀλλαγαί, καὶ κτίσεως θεά, τοῦ μεγάλου καὶ κοινοῦ πᾶσιν ἡμῖν ἐντροφήματος, καὶ ἰσομοιρία πίστεως, κατὰ τὸν μέγαν ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριον· κἄν αὐτοὶ μετὰ τῶν λοιπῶν μεγάλων πατέρων ἡμῶν Βασιλείου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ τούτων παρ' οὐδὲν τίθενται, ὧν τὸ κλέος τῶν λόγων, καὶ ἡ τοῦ πνεύματος δύναμις πᾶσαν τὴν γῆν περιέλαβεν. Ἀλλὰ γὰρ ἄκουσον ἅγιε δέσποτα, τὴν ὑπόσχεσιν ἐκ τῶν τοῦ παναγίου Πνεύματος λόγων, ὧν οὐδεμία κεραία διαπεσεῖν δύναται. Ὁ μέγας τοῦ Κυρίου ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει· «εἴ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς καὶ ταύτην τὴν διδαχὴν οὐ φέρει μεθ' ἑαυτοῦ, χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγετε, καὶ εἰς οἰκίαν μὴ λαμβάνετε· ὁ γὰρ λέγων αὐτῷ χαίρειν, κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς». Εἰ δὲ ἀπλῶς ἐν ὁδῷ χαίρειν αὐτῷ κωλυόμεθα λέγειν, εἰ τὸ εἰσάγειν εἰς οἰκίαν κοινὴν εἰργόμεθα, πῶς οὐκ ἐν οἰκίᾳ, ἀλλ' ἐν ναῷ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀδύτοις ἐπὶ τῆς μυστικῆς καὶ φρικτῆς τραπέζης τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀθύτως σφαγιαζομένου· τὸ μὲν, ὡς Θεοῦ· τὸ δὲ ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου, ἵνα ἡμᾶς ἐξιλάσῃται τῷ πατρὶ καὶ ἑαυτῷ, καὶ τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν, διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος καθάρσις ὁ ἀναμάρτητος. Ποῖος ἄδης ἐξερεύξεται τὸ μνημόσυνον τοῦ παρὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκκοπέντος ἀξίως, ὡς κατὰ Θεοῦ καὶ τῶν θείων τραχηλιάσαντος, καὶ διὰ τοῦτο ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ γενήσεται. Εἰ γὰρ τὸ ἀπλῶς χαίρειν εἰπεῖν, κοινωνίαν δίδωσι τοῖς ἔργοις τοῖς πονηροῖς, πόσον ἡ διάτορος αὐτοῦ μνημοσύνη καὶ ταῦτα αὐτῶν τῶν θείων μυστηρίων φρικτῶς προκειμένων. Εἰ δὲ ὁ προκείμενος αὐτὸς ἐστὶν ἡ αὐτοαλήθεια, πῶς ἂν τὸ μέγα τοῦτο ψεῦδος δέχεται εἰκάζειν εἰκὸς, τὸ συντάττειν αὐτὸν ὡς ὀρθόδοξον πατριάρχην μεταξὺ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν, ἐν καιρῷ φρικτῶν μυστηρίων, σκηνικῶς παίξομεν; καὶ πῶς ταῦτα ἀνέξεται ὀρθοδόξου ψυχῇ, καὶ οὐκ ἀποστήσεται τῆς κοινωνίας τῶν μνημονευσάντων αὐτίκα, καὶ ὡς καπηλεύοντας τὰ θεῖα, τούτους ἡγήσεται. Ἄνωθεν γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ ὀρ-

θόδοξος Ἐκκλησία τὴν ἐπὶ τῶν ἀδύτων ἀναφορὰν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχιερέως, συγκοινωνίαν τελείαν ἐδέξατο τοῦτο. Γέγραπται γὰρ ἐν τῇ ἐξηγήσει τῆς θείας λειτουργίας, ὅτι ἀναφέρει ὁ ἱεουργῶν τὸ τοῦ ἀρχιερέως ὄνομα, δεικνύων καὶ τὴν πρὸς τὸ ὑπερέχον ὑποταγὴν, καὶ ὅτι κοινωνὸς ἐστὶν αὐτοῦ, καὶ πίστεως καὶ τῶν θείων μυστηρίων διάδοχος. Καὶ ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν καὶ ὁμολογητὴς Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ταῦτα λέγει πρὸς τινα, διὰ τῆς τιμίας αὐτοῦ ἐπιστολῆς· «ἔφη δέ μοι ὅτι δέδοικας εἰπεῖν τῷ πρεσβυτέρῳ σου, μὴ ἀναφέρειν τὸν αἰρεσιάρχην, καὶ τοι περὶ τούτου εἰπεῖν σοι τὸ παρὸν, οὐ καταθαρρῶ· πλὴν ὅτι μολυσμὸν ἔχει ἡ κοινωνία ἐκ μόνου τοῦ ἀναφέρειν αὐτὸν, κἄν ὀρθόδοξος εἴη ὁ ἀναφέρων». Ταῦτα μὲν ὁ πατὴρ· πρὸ δὲ τούτου, καὶ ὁ Θεὸς τοῦτο ἐσήμακεν οὕτως εἰπὼν· «ἱερεῖς ἠθέλουν νόμον μου, καὶ ἐβεβήλουν τὰ ἁγία μου»· πῶς; ὅτι βεβήλοις καὶ ὁσίοις οὐ διέστελλον, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά· καὶ τούτου φωτεινότερον καὶ ἀληθέστερον. Ἀλλ' ὡς οἰκονομίαν τοῦτο ποιήσωμεν; καὶ πῶς δεχθήσεται οἰκονομίαν τὰ θεῖα βεβηλοῦσαν κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ εἰρημένον λόγον, καὶ ἐκ τῶν θείων ἀπωλοῦσαν τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα· καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν, καὶ τῆς υἰοθεσίας τοὺς πιστοὺς ἀμετόχους ποιοῦσα· καὶ τί ἂν εἴη ταύτης τῆς οἰκονομίας ζημιωδέστερον; ἂν ἡ κοινωνία αὐτῶν ᾖ πρόδηλος, καὶ ἐν ἐνὶ τοῦ ὀρθοῦ ἐκπτώσις καὶ ἀνατροπὴ; ὁ γὰρ αἰρετικὸν δεχόμενος, τοῖς αὐτοῦ ὑπόκειται ἐγκλήμασι· καὶ ὁ ἀκοινωνήτοις κοινωνῶν, ἀκοινωνήτος ἐστὶν, ὡς συγγέων τὸν κανόνα τῆς Ἐκκλησίας· καθὰ δὴ καὶ οὗτοι οἱ γενναῖοι, τῇ ἀπειθείᾳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν καὶ ἰουδαίοις, καὶ Ἀρμενίοις, καὶ Ἰακωβίταις, καὶ Νεστοριανοῖς, καὶ Μονοθελήταις, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν πᾶσιν αἰρετικοῖς συγκοινωνοῦσι, καὶ διὰ τοῦτο μόνον, εἰ μὴ διὰ τὸ ἄλλο, ἀσυγχώρητοι ὁμολογουμένως καὶ ἀκοινωνήτοί εἰσιν, καὶ πᾶσαι ὑπόδικοι ταῖς ἐκείνων θεοστυγείναις αἱρέσεσιν. Εἰκὸς δὲ καὶ ἐντεῦθεν ἐκ τοῦ μὴ διαστέλλεσθαι, τῶν αἰρετικῶν δηλαδὴ, κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας κανόνα καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ἄνωθεν νόμον πάσης ἀνάπλεοι αἱρέσεως ἐγένοντο, καὶ οὐκ ἄλλοθεν. Τὸ

δὲ πρωτεῖον δοῦναι τῷ αἰρετίζοντι κατὰ πάσης τῆς τοῦ Χριστοῦ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὁρθῶς ἔχει· τοῦτο τελεία παραδοχή ἐστὶ, καὶ οὐκ οἰκονομία. Οὗτος δὲ τῆς ἐσχάτης οὐκ ἐστὶν ἄξιος νῦν· λέγει γὰρ ὁ μέγας πατὴρ ἡμῶν Γρηγόριος ὁ Θεολόγος περὶ τῶν μετανοούντων, τὸν θεὸν λόγον κινῶν· «εἰ μὲν οὐ μεταγνόντας, οὐδὲ ἐγὼ δέχομαι, ἢ μὴ καμυτομένους, ἢ μὴ ἀξίως, μηδὲ ἀντιστηκούντας τῷ κακῷ τὴν διόρθωσιν· καὶ ἔταν δέξωμαι, τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς ἀπονέμω χώραν»· ποῦ ἐν αὐτῷ, καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ, ἢ διόρθωσις· ποῦ ἢ ἀντιστήκουσις τοῦ καλοῦ· λοιπὸν, οὐδὲ τῆς ἐσχάτης εἰσὶν ἄξιοι, πῶς οὖν καὶ πρωτεύουσιν· καὶ κατὰ τίνος τὸ κράτος ἔξουσι τῶν θείων Ἐκκλησιῶν; φεῦ· ἄρα καὶ οὐ πεταύροις ἄδου πελάσουσιν οἱ τυφλοὶς ὁδηγοὶς χρησάμενοι, κατὰ τὴν τοῦ ἀψευδοῦς στόματος ἐπαγγελίαν· καὶ εἰ τὸ φῶς σκότος, τὸ ἐξῆς· «φιλεῖ δὲ, καὶ τοῦτο κατὰ τὸν Θεολόγον εἰπεῖν μέγαν Γρηγόριον, τῷ ἄρχοντι ἐξομοιοῦσθαι πᾶν τὸ ἀρχόμενον». Ἐκ ποίων δὲ τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν, καὶ ἀνακρινούσιν, αὐτὸς τε, καὶ τὸ ἀρχιερατικὸν αὐτοῦ, τοὺς ἐγκλήτους, οἱ τοὺς θείους κανόνας παντάπασι τῶν ἁγίων συνόδων ἐκβαλόντες, καὶ μηδὲ δσμήν, ἢ ἔχγος πνευματικῆς διαγωγῆς ἔχοντες, ἀλλὰ αἰρετίζοντες ἐν πολλοῖς, Ἀληθῶς συγχύσεως τὴν Ἐκκλησίαν πληρώσουσι σκανδάλων· οὐδὲ γὰρ μιχθήσεται τὰ ἄμικτα· οὐδὲ συγκλωσθήσεται τὰ ἀσύγκλωστα· «τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας ἐσεῖται; ἢ τις κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος»; καὶ ὁρθοδόξοις, καὶ αἰρετίζουσι, κατὰ τὰ θεῖα λόγια ὧν μᾶλλον καὶ ὁλοτελῶς διαστέλλεσθαι ὀριζόμεθα· καὶ ἄνωθεν καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐνετείλατο εἰπών· καὶ ἐξαρεῖται τὸν πονηρὸν ἐκ μέσου ὑμῶν· καὶ ἐν ἐτέροις οὐ μετρητοῖς, ὡσαύτως τὸ ἐν τῇ καινῇ ἐκεῖνο· τὸ «ἐὰν ὁ ὀφθαλμὸς σου σκανδαλίζει σε, ἔξελε αὐτόν» καὶ τὰ ἐξῆς, περὶ τῶν σκανδαλιζόντων μελῶν, τίσιν ἄλλοις ἢ τοῖς τοιοῦτοις ἀρμόζει· Καὶ Παῦλος δὲ ὁ μέγας διὰ τοῦ αὐτοῦ κυρίου τοῦ καὶ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος, τὰ ὅμοια τρανοῖ λέγων· «αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοουθεσίαν, παραιτοῦ· εἰδώς, ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἀμαρτάνει ὧν αὐτοκατάκρι-

τος», καὶ ἄλιν· «στέλλεσθε ἀπὸ παντὸς ἀτάκτως περιπατοῦντος, καὶ μὴ κατὰ τὴν παράδοσιν ἣν παρελάβετε παρ' ἡμῶν». Καὶ ἐν ἄλλοις δέ, τοῖς τοιοῦτοις μηδὲ συνεσθίειν ὅλως παραγγέλει. Συνὸδῳ δὲ καὶ ὁ θεοφόρος καὶ μέγας πατὴρ ἡμῶν Ἰγνάτιος, ἐπιστέλλει, προσφυλάττων ἡμᾶς ἀπὸ τῶν θηρίων τῶν ἀνθρωπομόρφων αἰρετικῶν, οὓς, οὐ μόνον οὐ δεῖ ἡμᾶς παραδέχεσθαι, ἀλλὰ καὶ εἰ δυνατόν, μὴ συναντᾶν. Οἷς δὲ συνεσθίειν οὐχ ὀριζόμεθα· οἷς τὸ χαίρειν εἰπεῖν διὰ τὸ παντάπασιν ἀμιγές, ὧν τὸ συνάντημα εἰ δυνατόν φύγομεν, πῶς πρώτους εἶναι καὶ ἀνακριτάς τῶν ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ὅλως δικαίῳσωμεν, καὶ τὸ μνημόσυνον αὐτῶν ὡς ὁρθόδοξον ἐπ' ἐκκλησίας, καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς μυστικῆς τραπέζης σαλπίσσωμεν, ἵνα μηδὲ ταύτην ἀφῶμεν ἀβέβηλον, τοῦ ἀγιάζειν ἡμᾶς. Μηδαμῶς τοῦτο παραχωρήσης, διὰ τὴν ἁγίαν ψυχὴν σου· μηδαμῶς, βασιλεῦ ἁγίε καὶ θεόδμητε αὐτοκράτωρ, καὶ ἐν ταυτῷ χριστοπόθητε, καὶ φιλοχριστώτατε, ἀλλὰ μένε ὡς μένεις Χριστοῦ τῇ χάριτι, οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης· εἰδὼς παρὰ τίνων ἔμαθες τὴν καλὴν παρακαταθήκην φύλαξον· ἐκτρεπόμενος κατὰ τὴν μεγάλου ἀποστόλου διδασκαλίαν τὰς βεβήλους καινοφωνίας τῆς ψευδωνύμου γνώσεως· ἦν τινες ἐπαγγελλούμενοι, περὶ τὴν πίστιν ἡστόχησαν· ἵνα διὰ σοῦ μετὰ σοῦ καὶ τῶν σῶν πανοικί τῶν θεοδοξάστων, καὶ ἡμεῖς ἅπαν τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα ὁρθοδοξοτάτως, καὶ ὡς Θεῷ φίλον, τηρηθῆμεν εἰς τὴν ἡμέραν τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου, καὶ ἄμεμπτοι σὺν ὑμῖν καὶ αὐτοὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας, κληρονόμοι γενώμεθα αἰωνίως. Πιστὸς ὁ Θεὸς ὁ καλῶν ἡμᾶς, ὃς καὶ ποιήσει, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρήσωμεν, χάριτι τοῦ Χριστοῦ ἐν Πνεύματι Ἀγίῳ. Ἀμήν.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως, οἱ δὲ Πάπαι τῆς Ρώμης(*) δὲν ἐ-

(*) Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Πάπας Γρηγόριος Ι' ὁ ἀποθανὼν τῷ ε' μηνὶ τῆς αὐτοῦ ἀρχιερατείας, ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Πέτρος ὁ Ταραντασιήνσιος ὅστις Ἰννοκέντιος ε' ἐπονομασθεὶς, ἀπέθανε καὶ αὐτὸς μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τῆς ἐπισκοπῆς του. Τοῦτον διεδέχθη ὁ Πάπας Ἰωάννης ΚΑ' ἢ ΚΒ', μεθ' ὃν ἀνῆλθε τὸν παπικὸν θρόνον Νικόλαος Γ' ἐν τῷ γ' εἴτει τῆς ἀρχιερατείας αὐτοῦ ἀποθανόντα διεδέξατο Μαρτίνος Δ'.

θράδυναν νὰ κατανοήσωσι καλῶς, ὅτι πάντα τὰ περὶ τῆς ἐνώσεως πρᾶχθέντα ἦσαν μάταια, διότι οὐ μόνον οἱ τοῦ Ἀγίου Ὁρους μοναχοὶ ἀπεδοκίμαζον αὐτήν, ἀλλὰ καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐχλεύαζον τὴν ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος γενομένην ταύτην ἔνωσιν. Καὶ δὴ τὸν ἀποθανόντα Πάπαν Νικόλαον διεδέξατο ἐν ἔτει 1281 Μαρτῖνος ὁ Δ', πρὸς ὃν ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ἀπέστειλε πρεσβευτὰς τὸν Ἡρακλείας Λέοντα, καὶ τὸν Νικαίης Θεοφάνην, προτρεπόμενος πρὸς τήρησιν καὶ φύλαξιν τῆς ἐνώσεως. Ἀλλ' ὁ Πάπας Μαρτῖνος τοὺς μὲν πρεσβευτὰς δυσμενῶς ἀπέπεμψε, τὸν δὲ αὐτοκράτορα Μιχαὴλ ἀφροισμῷ καθυπέβαλεν, ὡς δῆθεν μὴ εἰλικρινῶς τὴν ἔνωσιν ποιησάμενον(*). Ταῦτα μαθὼν ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ παρὰ τοῦ Νικαίης ἐπανελθόντος μόνου, διότι ὁ Ἡρακλείας ἀπέθανε, τοσοῦτον ὠργίσθη διὰ τὴν τοῦ Πάπα ἀνιδέειαν καὶ ἀναισχυντίαν, ὥστε καὶ τοῦ διακόνου μέλλοντος μνημονεύειν τοῦ Πάπα κατὰ τὸ σύνθηρες ἐν τῇ λειτουργίᾳ, ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ μεγάλη τῇ φωνῇ εἰς ἐπήκοον πάντων ἐκώλυσε αὐτὸν κελεύσας ἵνα μὴ εἰς τὸ ἐξῆς μνημονεύσιν αὐτοῦ. Καὶ οὕτω διέστησαν πρὸς ἀλλήλους ἐκεῖνοι, οἵτινες ἠγωνίζοντο νὰ ἐνώσωσι τοὺς ἄλλους.

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ἐπεχείρησεν ἐκστρατεῖαν κατὰ τοῦ ἄρχοντος τῆς Θετταλίας Ἰωάννου, καὶ ἦν στρατοπεδεύων παρὰ τινὶ κώμῃ τοῦ Παχωμίου καλουμένη (**). ἀπέθανεν ἀπροσδοκῆτως τὸν Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1282. Τότε δὲ ὁ μὲν υἱὸς αὐτοῦ Ἀνδρόνικος βαρέως φέρων τὴν παρατροπὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὀρθοῦ δόγματος τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας παρὼν ἐκεῖ, οὐδὲ τῆς νενομισμένης ταφῆς ἤξιωσεν, ἀλλὰ σωρῶ λίθων ἐκάλυψε αὐτόν, ἵνα μὴ τῶν θηρίων βορὰ γένηται, ἡ δὲ σύνοδος ἐστέρησε τῶν νενομισμένων

(*) Ἀλούσιος ὁ Μαξιμουργικὸς Ἰησουΐτης, εἰς τὸ περὶ σχίσματος τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας βιβλ. ε', καὶ ἄλλοι τῶν Λατίνων λέγουσιν ὅτι ἐπράξεν αὐτὸ ὁ Μαρτῖνος οὐχὶ δι' ἄλλην αἰτίαν εἰμὴ πρὸς χάριν Καρόλου ῥηγὸς τῆς Σικελίας, μετὰ τὸν ὅποιον ἦν φίλος καὶ ἡγαπημένος.

(**) Ἱερομνήμων ἐν Τομ. χαρὰς σελ. 621.

μνημοσύνων. Ταύτην τὴν συνοδικὴν ἀπόφασιν ἐπεβεβαίωσε καὶ ὁ σύζυγος τοῦ Μιχαὴλ Θεοδώρα διὰ τοῦ ἐξῆς λιβέλλου.

«Θεοδώρα ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὴ Λύγουστα καὶ αὐτοκρατορίσσα τῶν Ῥωμαίων, Δούκαινα, Κομνηνὴ ἡ Παλαιολογίνα.

Οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων κατορθωμάτων, ὅσα τις ἐπὶ σωτηρίᾳ ἑαυτοῦ κατορθῶσαι δυνήσεται, οὕτω μοι καὶ ἐπὶ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς δοκεῖ. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ κρύπτειν καλὸν καὶ παντάπασι τηρεῖν ἀφανῆ, ἵνα ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ οὐράνιος πατήρ καὶ Θεὸς ἀποδιδῶν ἐν τῷ φανερῷ εὐσέβειαν δὲ τὴν τῆς ἀρετῆς ἀπάσης πηγὴν τε καὶ μητέρα οὐ κρύπτειν, ἀλλ' ἐμφανίζειν τοῖς πᾶσι καὶ δημοσιεύειν σωτήριον. Καὶ τοῦτο ἐστίν, ὡς ἔμοιγε φαίνεται, τὸ ἡμέτερον φῶς, ὃ τὰ ἱερὰ εὐαγγέλια ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων λάμπειν διακελεύεται. Διὰ τοῦτο οὔτε ποτὲ ἄλλοτε τὸ πρὸς Θεὸν εὐσεβὲς ὑπεστείλατο παραστήσαι ἡ βασιλεία μου, οὔτε νῦν ὑποστέλλεται. Διατρανοὶ δὲ μάλλον καὶ διαβεβαιούται οὕτως ἐν πᾶσι πιστεύειν, ὡς καὶ ἄνωθεν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία ὁμολογεῖν καὶ πιστεύειν ἐδόξαζε. Τοῦτο οἶδε μὲν ὁ Θεός, ὁ καὶ τὰ βᾶθη τῶν καρδιῶν ἡμῶν ἐρευνῶν· γινώσκέτωσαν δὲ καὶ πάντες ἄνθρωποι, ὡς οὐδὲν παρ' ἡμῖν φρόνημα ἕτερον, ἀλλ' ἡ τὸ γνήσιον τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας. Ἐπεὶ δὲ οὕτω φρονεῖ Θεοῦ χάριτι καὶ οὕτω πρεσβεύει ἡ βασιλεία μου, δῆλον πάντως, ὅτι καὶ τὴν ὀλεθρίαν ὑπόθεσιν τε καὶ πράξιν, τὴν οὐ καλῶς ἐπὶ τῷ προλαβόντι χρόνῳ ἐπισυμβᾶσαν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ αὐτὴν εἰς τέλος συγχέουσιν, ἐκ ψυχῆς μέσης ἀποστρέφεται, μισεῖ, βδελύττεται, εἴτε εἰρήνην εἴτε οἰκονομίαν, εἴτε τι παραπλήσιον ἕτερον οὐκ ἀληθῶς ὠνομάζετο· καὶ τοὺς ἐπαινοῦντας ἔτι καὶ νῦν αὐτὴν καὶ προσκειμένους αὐτῇ πολέμιους ἡγεῖται τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ἐπιβούλους δὲ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, ἐχθροὺς δὲ καὶ λυμεῶνας καὶ τῶν παραδεχομένων αὐτοὺς καὶ ὡς προξένους ἀπωλείας ψυχῶν ἀποβάλλεται. Εἰ γὰρ καὶ τηνικαῦτα ὅσον εἶχεν ἐκείνη τὸ ψυχοβλαβὲς διελάνθανεν, ἀλλὰ γε νῦν οὐ λανθάνει τὴν βασιλείαν μου· ἐδίδαξε γὰρ αὐ-

τὴν αὐτά τὰ πράγματα, καὶ λόγοι μετὰ τῶν πραγμάτων ἀληθεῖς τε καὶ βέβαιοι. Πλὴν ἡ βασιλεία μου καὶ τότε τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, ἐνισταμένης λέγω τῆς ὑποθέσεως, σφόδρα ἐβαρύνετο καὶ ἐδυσχέρανε τὸ ἀσύνηθες καὶ καινοφανές τοῦ πράγματος καὶ ἡγανάκτει ἐπ' αὐτῷ, καὶ μὴ τὸ δεινὸν ὅποσον ἦν ἐξηπίστατο· καὶ ἐν τῷ παρόντι δὲ πολὺ μᾶλλον ἡγανάκτει, σαφῶς ὁρῶσα τῆς οὐ καλῆς ἐκείνης ἐπινοίας οὐκ ἀγαθὸν ἀπαντήσαν τὸ τέλος. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων οὕτως ἔχει. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν Βέκκον διὰ τὰ βλάσφημα αὐτοῦ δόγματα, ἔτι δὲ καὶ τὸν Μελιτηνιώτην καὶ Μετοχίτην ὡς ὁμόφρονας αὐτοῦ, ἡ τοῦ Θεοῦ κατεδίκασεν ἐκκλησία καὶ ἀπεκήρυξε καὶ τῆς κοινωνίας ἑαυτῆς ἠλλοτρίωσε, τοιοῦτους δεόντως αὐτοὺς ἡγεῖται καὶ ἡ βασιλεία μου ἀκοινωνήτους καὶ ἀποβλήτους, τῇ ψήφῳ τῆς ἐκκλησίας ἀκολουθοῦσα. Ἐπεὶ δὲ τῇ αὐτῇ ἀγίᾳ ἐκκλησίᾳ ἔδοξε καὶ τὸν ἐμὸν αὐθέντην καὶ βασιλέα καὶ ὁμόζυγον τελευτήσαντα μὴ ἀξιῶσαι μνημοσύνων τῶν νενομισμένων, δι' αἰτίαν τῆς ρηθείσης ὑποθέσεως καὶ τῆς ἐντεῦθεν συγχύσεως, ἡ βασιλεία μου, τὸν τοῦ Θεοῦ προτιμῶσα φόβον καὶ τὴν εἰς τὴν ἀγίαν αὐτοῦ ἐκκλησίαν εὐπέθειαν, στέργει καὶ καταδέχεται τὸ δόξαν ἐπὶ τούτῳ αὐτῇ, καὶ οὐ μὴ ποτε ἀναγκάσει μνημόσυνα ποιεῖν ἐπὶ τῷ αὐθέντῃ μου τῷ ὁμοζύγῳ μου, οὐδ' ἄλλο τι παρὰ τὸ διατεταγμένον αὐτῇ. Ἐπεταὶ γὰρ κατὰ πάντα καὶ ἀκολουθεῖ τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ τὴν ἰδίαν πάντως ἐντεῦθεν σωτηρίαν οἰκονομοῦσα καὶ τὴν εὐσέβειαν ἑαυτῆς γνωρίζειν τοῖς πᾶσι καὶ φανεροῦν ἐθέλουσα, ἣν ἄνωθεν ἐκ πατέρων παραλαβοῦσα καὶ μέχρι τοῦ παρόντος χρόνου συζήσασα, φυλάξει καὶ ἕως τέλους τῇ τοῦ πλάσαντος αὐτὴν καὶ ἀναδείξαντος Θεοῦ δυνάμει φυλαττομένη(*).

*Αποθανόντα Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον, διεδέξατο ἐπὶ τοῦ Ρωμανικοῦ θρόνου ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος ἐν ἔτει 1283· ὅστις ἅμα ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀμέσως ἐπελάβετο τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς τῆς ἐκκλησίας ἀποκαταστά-

σεως, ἥτις καὶ ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἦν τὸ κύριον αὐτοῦ μέλημα ἦν ὁμῶς ἐπιμελῶς ἀπέκρυπτε φοβούμενος τὸν πατέρα του, κατέδειξεν ὁμῶς, μετὰ τὸν θάνατον ἐκείνου ἐναργῶς. Διότι ἐπεμψε πανταχοῦ θεσπίσματα βασιλικά τὴν τῆς Ἐκκλησίας διόρθωσιν εὐαγγελιζόμενα, καὶ ἐλευθεροῦντα τοὺς ἐξορισθέντας διὰ τὴν ἐμμονὴν αὐτῶν εἰς τὴν πατρίαν εὐσέβειαν. Ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν Πατριαρχεῖαν τὸν γηραιὸν Ἰωσήφ, τὸν τῆς ὁροδοξίας στύλον καὶ τῶν μοναστῶν τὸ κλέος. Ἐπ' αὐτῷ ἐκαμψεν ἐκ τῆς ἐξορίας εἰς τὰ βασίλεια ἡ Εὐλογία, ἐσυγχωρήθησαν οἱ μετανοήσαντες, καὶ τέλος τὰ νέα δόγματα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀνεθεματίστησαν.

Ἐκ τῶν ἤδη ρηθέντων ἐναργέστατα δηλοῦται, ὅτι αἱ μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαήλ, καὶ τῶν Παπῶν τῆς Ρώμης διαπραγματεύσεις περὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν ἐνώσεως οὐδαμῶς ὑπὸ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβείας ἐνεπνέοντο. Διότι ὁ μὲν Μιχαήλ ἐπέδιωκε τὴν ἐνωσιν διὰ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Καρόλου ὃν λίαν ἐφοβεῖτο, οἱ δὲ Πάπαι κινούμενοι πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς ἐωσφορικῆς αὐτῶν φιλοδοξίας καὶ φιλαρχίας κατὰ τὸν Παχυμέρην καὶ Παταύιον· διὰ τοῦτο δὲ καὶ εἰς οὐδὲν ἀπέληξαν ἀποτελέσματα. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἀρκεῖ νὰ ὑπομνήσωμεν τοῖς ἀναγνώσταις ἡμῶν, ὅτι ὁ μὲν αὐτοκράτωρ διεκήρυττεν ὅτι ἡ ἐνωσις ἦτο οἰκονομική, οἱ δὲ Πάπαι, ἡρκοῦντο νὰ τύχῃσι παρὰ τῶν Ἀνατολικῶν τῆς ἀναγνώσεως τριῶν ζητημάτων, τοῦ πρωτείου, τοῦ ἐκκληίου καὶ τῆς ἐπ' ἐκκλησίας ἀναφορᾶς τοῦ ὀνόματος τοῦ Πάπα, ἀδιάφοροῦντες ὅλως διὰ τὴν παραδοχὴν οὐ μόνον τῶν ἄλλων καινοτομιῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ σπουδαιοτάτου δογματικοῦ ζητήματος τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης.

() Χειρόγραφον Βιέννης ὑπ' ἀριθμὸν 245.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΜΑΡΚΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΕΦΕΣΟΥ ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ
ΚΑΙ
ΤΑ ΠΡΟΣ ΕΝΩΣΙΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΝ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΙ ΣΥΝΟΔΟΝ ΓΕΝΟΜΕΝΑ.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Βίος τοῦ ἐν Ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν ΜΑΡΚΟΥ ΑΡΧΙΕ-
ΠΙΣΚΟΠΟΥ ΕΦΕΣΟΥ τοῦ ΕΥΓΕΝΙΚΟΥ, καὶ τὰ ὑπ'
αὐτοῦ ἐν τῇ ἐν Φλωρεντία ψευδοσυνόδῳ γενόμενα.

Ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος καὶ γενναῖος τῆς Ὁρθοδόξου
Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πρόμαχος, Μάρκος Ἀρχιεπίσκοπος
Ἐφέσου ὁ Εὐγενικός, ἐγεννήθη καὶ ἀνετράφη ἐν τῇ Βασιλίδι
τῶν πόλεων, τῇ ὄντως λαμπρᾷ καὶ μεγάλῃ Κωνσταντινουπό-
λει, ἐκ γονέων οἵτινες τοσοῦτον ἦσαν κατὰ τὸν βίον περιφανεῖς
καὶ λαμπροί, ὥστε καὶ Εὐγενικοὶ ἐπεκαλοῦντο, διεκρίνοντο δὲ
καὶ διὰ τὴν εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν εὐσέβειαν αὐτῶν. Καὶ
ὁ μὲν πατήρ αὐτοῦ ὠνομάζετο Γεώργιος, Διάκονος ὢν καὶ
Σακελλίων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἡ δὲ μήτηρ Μαρία, θυ-
γάτηρ Λουκᾶ τινος θεοφιλοῦς ἱατροῦ. Τὰ πρῶτα μαθήματα
μέχρι τῶν τῆς ρητορικῆς ὁ ἱερὸς Μάρκος ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ
πατρὸς αὐτοῦ, οὗ ὅμως ἀτυχῶς ἐστερήθη τὸ τρισκαιδέκατον ἔτος
τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἄγων. Εἶτα δὲ ἔσχε διδάσκειν εἰς τὰ μα-
θηματικά Γεώργιον τὸν Πλήθωνα ἢ Γεμιστὸν. Παρ' ᾧ καὶ συ-
νεμαθήτευσε μετὰ τοῦ Βησσαρίωνος, ὅστις βραχύτερον ἐμελλε
νὰ διακριθῇ ὡς δεινὸς αὐτοῦ ἀντίπαλος, ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς ὀρθο-
δοξίας αὐτοῦ ἀγῶσι. Παιδευθεὶς δὲ τὴν ἔξω τε καὶ ἔσω σοφίαν

ἐγένετο ἐγκρατὴς ἀμφοτέρων. Διότι καὶ περ τῆς Βασιλείας πνεύσεως τὰ λείψια, καὶ τῶν πραγμάτων ἐν τῇ ἐσχάτῃ καχεΐᾳ εὐρίσκομένων, ἤκμαζον ὁμοῦς ἄνδρες ἐπὶ σοφίᾳ καὶ συνέσει διακρινόμενοι, τοιοῦτοι δὲ ἦσαν Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς, Γεννάδιος ὁ Σχολάριος, Γεώργιος ὁ Γεμιστός, Ἰωσήφ ὁ Βρυέννιος, Θεόδωρος ὁ Γαζής καὶ πλείστοι ἄλλοι. Τότε δὲ καὶ ἡ εὐγενική αὕτη ξυνωρίς, ὁ ἱερὸς Μάρκος, λέγω, καὶ ὁ αὐτάδελφος αὐτοῦ Ἰωάννης ὡς δύο ἀστέρες φαεινοὶ ἀνατείλαντες ἐν τοῖς πρώτοις μεταξύ αὐτῶν διεκρίνοντο, καὶ πολλῶ τῷ μέτρῳ ὑπερέβαινον ἄκροι φιλόσοφοι καὶ ἐπιστήμονες θεωρούμενοι. Πολλοὶ δὲ τῶν συγγραφέων τὴν σοφίαν τοῦ θείου Μάρκου μαρτυροῦσι καὶ υπερθεματίζουσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰωάννην ὁμολογοῦσιν εἰς ἄκρον πεπαιδευμένον ὥστε καὶ φιλόσοφον ἐπονομάζουσι. Καὶ κατ' ἐξαχὴν οὕτως ἐκαλεῖτο καὶ ἐγνωρίζετο, ὡς μαρτυροῦσι καὶ πολλὰ αὐτοῦ πρὸς Θεὸν εὐχαί, Ἰωάννου τοῦ Φιλοσόφου ἐπιγραφὴν φέρουσιν. Ἀλλ' ἔτι καταφανέστερα ἡ σοφία αὐτοῦ γίνεται ἐκ τῆς εὐστοχωτάτης καὶ λείαν ἐπιδεξίου ἀντιρρήσεως τοῦ ψευδωνύμου ὄρου τοῦ Φλωρεντινοῦ συνεδρίου (*). Τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ τοῦ φιλοσόφου Ἰωάννου, ὃν καὶ Διάκονον καὶ Νομοφύλακα τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας εὐρίσκομεν καλούμενον θεωροῦμεν ἄρκετά. Διὸ καὶ μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἀφήγησιν τοῦ βίου τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου περὶ οὗ καὶ ὁ λόγος ἐν τοῖς ἐπομένοις.

Τοσοῦτον δὲ διεκρίθη ὁ ἱερὸς Μάρκος ἐπὶ λόγων δεινότητι, ὥστε ἀμέσως μὲν διωρίσθη διευθυντὴς τοῦ πατριαρχικοῦ φροντιστηρίου, ἐξ οὗ πλείστοι διδάσκαλοι ἐξῆλθον. Ἀλλὰ κατὰ τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἑαυτοῦ ἡλικίας ποθήσας τὴν μακαρίαν γαλήνην τοῦ μοναχικοῦ βίου, τῶν βιωτικῶν πραγμάτων καὶ τῆς περὶ ταῦτα μανίας καὶ τύρβης ἀποστάς διένειμεν ἐλευθερίως πᾶσαν αὐτοῦ τὴν περιουσίαν τοῖς πτωχοῖς, καὶ τοῖς τότε δοκίμοις τῶν Μοναχῶν προσελθὼν ἐν τῇ τοῦ Μεγαλομάρτυρος

(*) Τὰ ἀντιρρητικὰ αὐτοῦ εὐρηγναι ἐν Τομ. Κεκαλλχηγῆς Δοσιθέου Ἱεροσολύμων σελ 260

Γεωργίου Μονῆ τῶν Μαγγάνων, τῇ τῆς ὑποταγῆς ἐπιπόνῳ τε καὶ σκληροτέρῳ διαίτῃ προθύμως τὸν εὐγενικὸν ὑπέσπρωσεν ἀχένα διὰ Χριστὸν ὃν ἐφίλησεν. Καλῶς δὲ καὶ ἀξίως τῆς ὑποταγῆς τοὺς ἀσκητικούς διανύσας διαύλους, καὶ ὄργανον χρηματίσας τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ὑπὲρ οὗ καὶ ἀγωνίζεσθαι ἐμελλεν, ἐκάρη μοναχὸς Μάρκος ἀντὶ Μανουὴλ μετονομασθεὶς. Βραδύτερον δὲ καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης δέχεται χρίσμα. Τοσοῦτον δ' ἐξήλωσε Βασίλειον τὸν Μέγαν, ὥστε ὡς ἐκεῖνος πρὶν ἢ κατάρχεται τοῦ σταδίου αὐτοῦ προπαρεσκευάσθη, οὕτω καὶ ὁ θεὸς Μάρκος, νυκτὸς καὶ ἡμέρας μελετῶν τὸν ἀκένωτον θυσανρὸν τῆς τε θύραθεν καὶ ἱερᾶς παιδείας ἀνεφώνει μετὰ τοῦ Δαβὶδ «ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια σου ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου». Διὰ τοῦτο δὲ σπανιώτατα ἔβλεπε τοὺς γνωστούς καὶ συγγενεῖς καὶ φίλους αὐτοῦ. Ἐν τῇ Μονῇ δὲ τῶν Μαγγάνων ἐμάκρυνε φυγαδεύων καὶ ἠλύιζετο ὡς ἐν ἐρήμῳ. Καὶ οὐ μόνον εἰς τοὺς ἐκ τοῦ πλησίον βλέποντας αὐτὸν ἦτο περιφανὴς ὁ ἱερὸς Μάρκος, διὰ τὴν λαμπρότητα τῆς τε ἀρετῆς καὶ σοφίας αὐτοῦ, ἀλλ' ἔτι καὶ εἰς τοὺς μακρὰν ὄντας, ὡς λέγει, καὶ ὁ Θεόδωρος ὁ Ἱερομνήμων ἐν διαλόγῳ μετὰ Μοναχοῦ τινος· «Θαυμάσιος ὁ ἄνθρωπος (ὁ θεὸς Μάρκος) πᾶσι πνευματικοῖς χαρίσμασι κεκοσμημένος, καὶ παντοίας θείας σοφίας ἀνάπλεως, πρὸ τῆς Ἀρχιερωσύνης βίον ἀσκήσας ὁσιακόν, καὶ τῇ Συνόδῳ διαπρέψας ὡς ἤκουσας· Μοναχὸς· πῶς οὐ συνηρηπάγη καὶ ὁ Ἐφέσου οἷς καὶ οἱ ἄλλοι ὥστε συναινέσαι; Ἱερομνήμων· ἐκτὸς παντὸς πάθους ὁ ἀνὴρ, μόνῳ προσωκειωμένος Θεῷ, καὶ αὐτῷ μόνῳ προσανέχων τὸν νοῦν, τῶν δὲ βιωτικῶν ἀπάντων καὶ ὅσα τῇ τοῦ σώματος ἀνάγονται θεραπείᾳ πάμπαν ἐξιστάμενος· ὁ δὲ τοιοῦτος ἐξορίαν οὐ δέδιδε, πείναν οὐχ' ὑποστέλλεται, οὐ λογίζεται δίψαν, οὐ φρίττει ξίφος, φυλακὴν οὐ δειλιά, τὸν θάνατον εὐεργέτην οἶεται· τί σοι δοκεῖ βικιότερον ἄλλο τούτων, ὅπερ ἀναγκάσειν ἐμελλεν αὐτὸν τοῦ ὁρθοῦ φρονήματος ἐκπεσεῖν; Μοναχὸς· πῶς οὐκ ἠκολούθησαν αὐτῷ καὶ οἱ ἄλλοι; Ἱερομνήμων· ὅτι οὐκ ἦσαν κατ' ἐκεῖνον ἀπαθεῖς» (*).

(*) Ὁ βουλούμενος ἰδ. τὸν διάλογον τοῦτον εἰς τὸν Τομ. Χαρᾶς Δοσιθ. Ἱεροσολύμων σελ 610. 9*

Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ὁ προρρηθὲς αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος ἐξ ἀπονοίας μωρανθεὶς, καὶ τὰς πατρικὰς νοουσίας τοῦ Μανουὴλ εἰς οὐδὲν θέμενος, Θεὸν μὲν τὸν ποιήσαντα καὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἀναγαγόντα αὐτὸν κατέλιπε, βουλὴν δὲ ὀλεθρίαν ἔθετο, ἵνα μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Συνόδου, εἰς τὴν Ἰταλίαν ὡς μὴ ὄφειλε παρὰ τὸν Πάπαν Εὐγένιον ἀπελθὼν, οἰκουμενικὴν ποιήσῃται μετὰ τῶν Λατίνων σύνοδον, καὶ τὰς ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐσχισμένας Ἐκκλησίας ἐνώσῃ, ἵνα μιᾷς ἤδη γενομένης τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς ὁμοδοξίας, προτρέψῃται ὁ Πάπας τοὺς ὑπ' αὐτὸν τελούοντας Βασιλεῖς, ὅπως χορηγήσωσιν αὐτῷ βοήθειαν. Καὶ δὴ συγκαλέσας γράμμασι βασιλικοῖς διαφόρους ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν Ἐπισκόπους εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἔπεισεν αὐτοὺς ὅτι, ἡ ἐνωσις γενήσεται κατὰ τὰ νομισμένα ἐκεῖνα τῆς ἀρχεγόνου Ἐκκλησίας. Ἔστειλε δὲ καὶ πρέσβεις εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἰβηρίας, εἰς τὸν μέγαν Κνιάζην (βασιλέα) τῆς Ρωσσίας, εἰς τὸν Βασιλέα Τραπεζοῦντος, καὶ εἰς τὸν αὐθέντην Βλαχίας, ἵνα ἀποστείλωσιν ἐκ μέρους αὐτῶν τοποτηρητὰς διὰ τὴν σύνοδον.

Συναχθέντων δὲ τῇ βασιλικῇ κελεύσει τῶν Ἀρχιερέων, ὁρίσθησαν τοποτηρηταὶ ἄλλοι ἄλλων. Τότε ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας πάντας τοὺς ἐγκρίτους καὶ ὑπερτίμους Μητροπολίτας παραδραμῶν, ἐξελέξατο τὸν θεῖον Μάρκον τοποτηρητὴν ἑαυτοῦ εἰς τὴν μελετωμένην σύνοδον. Τοσαύτης δὲ καὶ τοιαύτης ὑπολήψεως καὶ φήμης ἐτύγχανεν ἔτι καὶ πρὸ τῆς Ἀρχιερωσύνης ἐν τῇ Μονῇ τῶν Μαγγάνων ἐφυσυχάζων ὁ ἱερός Μάρκος, ὥστε ἐξελέγη τοποτηρητὴς καὶ ὑπὸ τοῦ Ἱεροσολύμων. Εἴτα ψήφῳ μὲν κανονικῇ τῆς ἱερᾶς Συνόδου, ἀξιῶσαι δὲ ἐπιμῶν, μᾶλλον δὲ ἐπιταγῇ ἀπαραιτήτῳ τοῦ Βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, εἰς τὴν ὑψηλὴν ἀνάγεται καθέδραν τῆς τῶν Ἐφεσίων Μητροπόλεως. (*) Οὕτω δὲ ὑπὸ τῆς ἱερᾶς Συνόδου τὸ μέγα τοῦτο φῶς τῆς τοῦ Ἁγίου Μάρκου λέγω ἀρετῆς καὶ

(*) Τοῦ ὄντος τότε Ἐφέσου Ἰωάσαφ τοῦνομα καὶ πρὸς τὴν Σύνοδον ἐτοιμαζομένου, εἰς τὰς αἰωνίους μεταστάντος μονάς.

σοφίας, εἰς τὴν λυχνίαν τῆς Ἐφεσίων Μητροπόλεως ἐτέθη, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν πυρὸς ὅλης τῆς Οἰκουμένης, καὶ στύλος ἄλλος φωτὸς τοῦ Ὁρθοδόξου λαοῦ προηγούμενος ὠρίσθη.

Τέλος δὲ ὁμογνωμόνως ὑπὸ πάντων τῶν Ἀνατολικῶν ἀναδείκνυται ἔξαρχος πάσης τῆς Ἀνατολικῆς Συνόδου. Ἡ προαγωγὴ τοῦ ἱεροῦ Μάρκου εἰς τὰ ἀξιώματα ταῦτα προῆλθε κυρίως ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ διέβλεπον ἀναβιοῦν τὸ πνεῦμα τῶν Ἀθανασίων, Βασιλείων, Χρυσοστόμων, Γρηγορίων καὶ Φωτίων. Τῷ ὄντι δὲ δὲν διέψευσε τὰς ἐλπίδας τῆς Ἐκκλησίας, ὁ εὐγενὴς οὗτος τὴν καρδίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως γόνος, ὁ διὰ τὴν ἀπλότητα τῶν χριστιανικῶν αὐτοῦ ἡθῶν διακρινόμενος. Διότι ὁ ἱερός Μάρκος μόνος αὐτὸς μέχρι τέλους διαμείνας κήρυξ τῆς καθολικῆς ὀρθοδοξίας, ἐρωμένως μέχρι τέλους ἀντίστη κατὰ πασῶν τῶν δολίων προσπαθειῶν καὶ παντὸς διαφθορᾶς μέσου ὅσα ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας μετεχειρίσθη ὁ τότε Πάπας Εὐγένιος. Μόνος ὁ ἱερός Μάρκος ἐκ πάντων ἐφάνη ἐν αὐτῇ τῇ ψευδοσυνόδῳ μάχαιρα διστομος κατὰ τῶν μοχθηρῶν ζιζανίων τῶν σπαρέντων ἐν τῷ ἀγρῷ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων, ὡς ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τῶν κατωτέρω συμβάντων δηλοῦται.

Ἐκ τῶν κελεύσει τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Πατριάρχου ἐν Κωνσταντινουπόλει συναθροισθέντων Ἀρχιερέων ἐξελέγησαν ὡς μέλλοντες νὰ μεταβῶσιν εἰς Ἰταλίαν καὶ νὰ παραστῶσιν ἐν τῇ συγκροτηθησομένῃ συνόδῳ οἱ ἑξῆς: Ὁ ἱερός Μάρκος Ἐφέσου ὃς καὶ ἔξαρχος τῆς συνόδου διωρίσθη, ὁ Ἡρακλείας Ἀντώνιος, ὁ Τραπεζοῦντος Δωρόθεος, ὁ Κυζήκου Μητροφάνης, ὁ Νικομηδείας Μακάριος, ὁ Νικαίας Βησσαρίων, ὁ Σάρδεων Διονύσιος, ὁ Τορνόβου Ἰγνάτιος, ὁ Μονεμβασίας Δοσίθεος, ὁ Λακεδαιμονίας Μεθόδιος, ὁ Ἀμασειᾶς Ἰωάσαφ, ὁ Μιτυλήνης Δωρόθεος, ὁ Σταυρουπόλεως Ἡσαΐας, ὁ Μολδοβλαχίας Δαμιανός, ὁ Ρόδου Ναθαναήλ, ὁ Μελενίκου Ματθαῖος, ὁ Δράμας Δοσίθεος, ὁ Γάνου Γεννάδιος, ὁ Δρίστρας Κάλλιστος, ὁ Ἀγγιάλου Σωφρόνιος, ὁ Ρωσσίας Ἰσίδωρος μεθ' ἑνὸς ἐπισκόπου, καὶ ὁ Γεωργίας μεθ' ἑνὸς ἐπισκόπου, οἱ δὲ λοιποὶ ἀφέθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκ δὲ

τῶν ἀρχόντων τῆς Ἐκκλησίας ἐξελέγησαν ὁ μέγας σκευοφύλαξ διάκονος Θεόδωρος ὁ Ξανθόπουλος, ὁ μέγας χαρτοφύλαξ καὶ ἀρχιδιάκονος Μιχαὴλ ὁ Βαλσαμών, ὁ μέγας ἐκκλησιάρχης καὶ δικαιοφύλαξ Σίλβεστρος ὁ Συρόπουλος, ὁ πρωτέκδικος διάκονος Γεώργιος ὁ Καππαδόξ, ὁ μέγας σακελλάριος Μανουὴλ ὁ Χρυσοκόκης, ὁ νομοφύλαξ Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός καὶ πάντες οἱ λοιποὶ πλὴν τοῦ ἀσθενοῦντος Ἱερομνήμονος. Τέλος δὲ τὸν αὐτοκράτορα ἠκολούθησαν πλὴν τοῦ ἀδελφοῦ του Δημητρίου καὶ τινων ἄλλων συγκλητικῶν, καὶ οἱ ἐπὶ σοφίᾳ διαπρέποντες Γεώργιος Γεμιστὸς ὁ Λακεδαιμόνιος, Γεώργιος ὁ Σχολάριος καὶ Γεώργιος Ἀμνηρούτζης ὁ Τραπεζούντιος.

Ἡμέραν τινὰ ὁ Πατριάρχης συνομιλῶν ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ δωματίῳ μετὰ τινων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων εἶπε τὰ ἐξῆς κατὰ τὸν Συρόπουλον: «λέγουσι γενέσθαι τὴν σύνοδον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, καὶ ἀπελθεῖν τοὺς ἡμετέρους ἐκεῖσε, καὶ καρτερῆσαι ἐν τῇ συνόδῳ, καὶ ἔχειν τὰς ἐξόδους καὶ τῆς ὁδοῦ καὶ τῶν σιτηρεσίων παρ' ἐκείνων. Ἐν γοῦν τῷ ἀπελθεῖν οὕτω καὶ ἐκδέχεσθαι καὶ τὴν ἡμερησίαν τροφὴν ἐξ ἐκείνων ἤδη γίνονται δοῦλοι καὶ μισθωτοί, ἐκεῖνοι δὲ κύριοι· καὶ περ ὁ δοῦλος τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ ὀφείλει ποιεῖν, καὶ πᾶς μισθωτὸς τὴν ἐργασίαν τοῦ μισθοῦντος αὐτὸν ἐργάζεται· καὶ περ ὁ μισθὸν τινὰ τούτου χάριν τὸν μισθὸν παρέχει, ἵνα ὁ μισθούμενος πληροῖ πᾶν ὅπερ ὁ μισθὸν αὐτὸν προστάξει, εἰ δὲ μὴ γε οὐ παρέχει τὸν μισθόν. Εἰ γοῦν ἐκεῖνοι κρατήσουσι τὸ σιτηρέσιον τί ποιήσουσιν οἱ ἡμέτεροι; καὶ εἰ οὐ θελήσουσιν ὑποστρέψαι τοὺς ἡμετέρους δι' ἰδίων ἐξόδων τε καὶ πλευσίμων τί ἄρα ἔξουσιν οὗτοι ποιῆσαι; Κατὰ τί οὖν συμφέρει τούτους τοὺς ὀλίγους, τοὺς ξένους τοὺς πένητας ἀπελθεῖν εἰς τοὺς πολλούς, τοὺς πλουσίους, τοὺς ὑπερῆφάνους, τοὺς ἐντοπίους καὶ εἰς αὐτοὺς δουλωθῆναι; εἴτα καὶ περὶ πίστεως καὶ εὐσεβείας συζητεῖν καὶ διδάσκειν αὐτούς, οὐκ ἔνι τούτῳ καλόν, οὐκ ἔνι ἐμοὶ δοκεῖ, ὅτι οὐδόλως συμφέρει ἡμῖν τούτο» (*).

(*) Συρόπουλ. σελ. 13.

Ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον ὁ τὰ καλὰ ἐκεῖνα προλέγων Ἰωσήφ ὁ Πατριάρχης, ὅς οὐ ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ παρὰ τοῦ Πάπα σταντες ἰδίᾳ καὶ μυστικῶς μετ' αὐτοῦ συνωμίλῃσαν, καὶ ὑπεσχέθησαν εἰς αὐτὸν ὅλα ἐκεῖνα, ὅσα δύνανται νὰ εὐχαριστήσουν μίαν φιλόδοξον ψυχὴν, ἐξαίφνης μεταβαλὼν γνώμην καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζεται, καὶ τοὺς μὴ θέλοντας νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι σφοδρῶς πρὸς τοῦτο προέτρεπε καὶ παντοίοις τρόποις ἠνάγκαζε λέγων πρὸς αὐτούς. «Ἐγὼ ἔχω πολὺ θάρρος καὶ πληροφορίαν, καὶ ἀπὸ γραμμάτων καὶ ἀπὸ λόγων τῶν ἐρχομένων ἐκεῖθεν, ὡς ἀπελθόντας ἡμᾶς ἐκεῖσε σὺν Θεῷ ὑποδέχονται πάντας μετὰ πολλῆς τιμῆς καὶ ἀγάπης, καὶ μεγάλως θεραπεύσουσι· καὶ ἔξομεν πᾶσαν ἄδειαν καὶ ἐλευθερίαν λέγειν, ἅπερ ἂν ἐθέλωμεν, καὶ ἀποδείξωμεν τὴν ἡμετέραν δόξαν τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, καθαρωτάτην καὶ λαμπροτάτην· καὶ ὅσον εἰς τὰ περὶ τῆς δόξης διδάσκαλοι ἐκείνων φανήσονται οἱ ἡμέτεροι· καὶ πεισθήσονται καὶ στέρξουσι τὴν ἡμετέραν δόξαν καὶ οὕτως ἐνωθησόμεθα καὶ ὑποστρέψομεν νικηταὶ τροπαιοῦχοι». Διὰ τούτου δὲ καὶ οἱ λοιποὶ πάντες σιωπῇ φερόμενοι ἠκολούθησαν, αὐτῷ.

Ὁ Βασιλεὺς τρεφόμενος ὑπὸ τῶν ματαίων ἐλπίδων περὶ ὧν ἀνωτέρω εἵπομεν, ἐπείγετο νὰ ἀναχωρήσῃ, ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον ἵνα μεταβῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὅθεν καὶ τὰς δεούσας ποιησάμενος παρακλήσεις ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Σοφίας, τὴν 27 Νοεμβρίου 1436 ἀπέπλευσε διευθυνόμενος εἰς Βενετιάν συνοδούμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δημητρίου, τοῦ γέροντος Πατριάρχου Ἰωσήφ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀρχιερέων καὶ τῶν συγκλητικῶν, οὓς ἀνωτέρω ἀπηριθμήσαμεν. Πᾶσαν δὲ τὴν δαπάνην καὶ συντήρησιν τῆς συνοδείας ταύτης μέχρι τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπανάδου ἀνεδέξατο ὁ Πάπας Εὐγένιος, τῷ μὲν βασιλεῖ Ἰωάννῃ παρέχων τριάκοντα φλωρία κατὰ μῆνα, τῷ Πατριάρχῃ Ἰωσήφ εἴκοσι καὶ πέντε, τῷ ἀδελφῷ τοῦ βασιλέως Δημητρίῳ εἴκοσιν, ἐκάστῳ Ἐπισκόπῳ πέντε, τρία δὲ ἐκάστῳ ὑπηρέτῃ.

Θεοσημεῖται, διεικνύουσαι μὴ κατὰ θεῖαν βούλησιν εἶ-
ναι τὰ κατὰ τὴν Φλωρεντίαν, καὶ εἰσελεύσεως τοῦ
Βασιλέως εἰς Βενετίαν καὶ Φερράραν.

Ὅταν ἦλθον αἱ τριήρεις τοῦ Πάπα εἰς Κωνσταντινούπολιν, καθ' ἣν στιγμήν ἡ ναυαρχὸς ἦς ἐπέβαινεν ὁ Κουτλουμέρας ἡγ-
κυροβόλει εἰς τὸν βασιλικὸν ναύσταθμον, εὐθὺς σεισμὸς μέγας
ἐγένετο· καὶ ὅτε πάλιν ἐπέβαινεν ὁ βασιλεὺς τῆς ἰδίας τριή-
ρεως μέγας ἐγένετο ἐν τῇ θαλάσῃ βρασμός, τοῦτο δευτέραν
θεομηνίαν ἐσημειώσαντο. Ἄραντες δὲ ἀπὸ Κωνσταντινουπό-
λεως διερχόμενοι τὴν Καλλιούπολιν, καὶ φιλοτιμησάμενος ὁ
βασιλεὺς πρὸ τῶν ἄλλων πρῶτος πλησιάσαι τῇ χώρᾳ. ἀντε-
φιλοτιμήσαντο τοῦτον οἱ τῆς καλλιουπόλεως συκνοῖς βέλεσι,
καὶ τῇ δι' ἀμυντηρίου ὀργάνου λιθοβολίᾳ· ὅθεν παρελθὼν εἰς
τὴν Μάδουτον ἔφθασε. Μετὰ γοῦν τὸ στήναι τὴν τριήρη τοῦ
βασιλέως ἐν τῇ Μαδύτῳ, ὀλίγης διελεύσεως τῆς ὥρας σεισμὸς
αὐθις μέγας τρίτος ἐγένετο, ὥστε καὶ ἐν τῇ τριήρῃ τοῦ βασι-
λέως ἀριδὴλως γνωρισθῆναι τὸν κλόνον, ὃ καὶ ὡς τρίτην θεο-
μηνίαν ἐδέξαντο(*). Ὅμως αὐτὰ μὴ διανοουμένου οὔτε στοχα-
ζομένου τοῦ ἀσυνέτου βασιλέως ἔφθασαν εἰς Παρέντζον(**) μετὰ
πολλοὺς κινδύνους καὶ ταλαιπωρίας. Καὶ τῇ 7 Φεβρουαρίου τοῦ
ἔτους 1438 ἀπήραμεν(***) ἀπὸ τοῦ Παρέντζου πᾶσαι αἱ τριή-
ρεις ὁμοῦ, ἡ δὲ βασιλικὴ τριήρης ταχυτέρα οὔσα προέβη τῶν
ἄλλων εἰς Βενετίαν, καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ἅγιον Νικόλαον τε
Λίδο, τῇ ὀγδόῃ τοῦ μηνὸς περὶ ὥραν δευτέραν τῆς ἡμέρας· αἱ
δὲ λοιπαὶ περὶ τὴν τετάρτην ὥραν. Ἐξῆλθον οὖν ἀπὸ Βενετίας

(*) Νεκτάρ, Ἱεροσολύμων σελ. 38.

(**) Ἰλλυσίον τῆς Βενετίας περὶ τὰ ἑκατὸν μιλία ἀπέχον αὐτῆς.

(***) Τὴν εἰς Βενετίαν εἰσελευσιν τοῦ Βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου
καὶ τὴν ἀπὸ Βενετίας εἰς Φερράραν ἀφῆγεται Στέφανος ὁ Παυλίνος ταύτην δὲ
παραλαβόντες ἐξ αὐτοῦ κατεχωρίσαμεν ξένταῦθα ἀπλῆς περιεργίας ἔνεκεν. Ὁ
Παυλίνος οὗτος ἦν Ἕλλην τὸ γένος ἔγραψε δέτομον ἱστορίαν περὶ τῆς Φλω-
ρεντινῆς ψευδοσυνόδου ὑπεραμυνόμενος τοῦ δυτικῷ μᾶλλον πνεύματος. Ἀκρι-
βέστερον δὲ τὰ κατ' αὐτὴν ἐκτίθησιν ὁ Σιλβεστρος Συρόπουλος Ἕλλην τὸ γέ-
νος, παρακολούθησας τοὺς ἡμετέρους κατὰ τὴν εἰς Φερράραν καὶ Φλωρεντίαν
μετάβασιν.

ἀκατίων πλῆθος εἰς ὑπάντησιν τοῦ Βασιλέως καὶ τοσοῦτον ἦν
ὥστε σχεδὸν δὲν ἐφαίνετο ἡ θάλασσα ἀπὸ τῆς συμπήξεως αὐ-
τῶν· ἦλθε δὲ καὶ μήνυμα ἀπὸ τῆς Αὐθεντίας μὴ ἐξελθεῖν τὸν
βασιλέα ἕως πρωί, ὅπως ἔλθῃ ὁ Δοῦξ μετὰ πάσης τῆς Αὐθεν-
τίας καὶ ποιήσῃ τὴν πρέπουσαν τιμὴν τῷ Βασιλεῖ· καὶ μετ' ὀ-
λίγον ἦλθεν ὁ Δοῦξ σὺν τοῖς ἄρχουσι καὶ προσεκύνησε τὸν Βα-
σιλέα καθήμενον, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες ἀσκεπεῖς. Ἐκά-
θητο δὲ ἐκ δεξιῶν τοῦ Βασιλέως ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ Δεσπότης Κύ-
ριος Δημήτριος, ὀλίγον κατώτερον τοῦ Βασιλικοῦ θρόνου· τότε
ἐκάθησεν καὶ ὁ Δοῦξ ἐξ ἀριστερῶν τοῦ Βασιλέως καὶ ἐλάλησαν
ἀσπασίως λόγους τοῦ χαιρετισμοῦ, καὶ ἕτερα τινὰ μυστικῶς·
εἶτα εἶπεν ὁ Δοῦξ τῷ Βασιλεῖ, ὅτι τὸ πρῶτ' ἐλλομεν ἐλθεῖν
πρὸς τὸ ποιῆσαι τὴν πρέπουσαν καὶ ὀφειλομένην τιμὴν τῇ
ἀγίᾳ σου Βασιλεῖα καὶ ἀπαντῆσαι σοι μετὰ παρρησίας, καὶ
οὕτως εἰσελεύσει ἐντὸς Βενετίας, καὶ ἀπῆλθεν ὁ Δοῦξ μετὰ τῶν
ἀρχόντων αὐτοῦ· τὸ πρῶτ' δὲ ἡμέρα Κυριακῇ, Φεβρουαρίου ἐν-
νάτῃ, ὥρα πέμπτῃ τῆς ἡμέρας, ἦλθεν ὁ Δοῦξ μετὰ τιμῆς με-
γάλης, μετὰ ἀρχόντων καὶ συμβούλων αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ εὐτρε-
πισμένου πουντζιδιῶρου, ὃ ἦν ἐσκεπασμένον ἐρυθροῖς σκεπάσμασι
καὶ χρυσᾷ λεοντάρια, ἐν τῇ πρύμνῃ εἶχε καὶ χρυσᾷ περιπλέγ-
ματα, καὶ ὅλον ζωγραφισμένον ποικίλον καὶ ὡραϊότατον, ἦλ-
θον δὲ καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ ἕτερα μεσοκάτεργα ὥστε δώδεκα
καὶ αὐτὰ εὐτρεπισμένα καὶ ζωγραφισμένα ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν,
ἐν οἷς ἦσαν ἄρχοντες πλείστοι καὶ κύκλωθεν σημαίας εἶχον
χρυσᾶς, καὶ σάλπιγγας ἀμετρήτους καὶ πᾶν εἶδος ὀργάνων.
Εἶχον δὲ ἐν γαλῶνιον ἐξαίρετον καὶ θαυμαστὸν, εἰς ὄνομα τάχα
τῆς βασιλικῆς τριήρεως ἐποίησαν δὲ αὐτὸ ποικίλον καὶ ὡραϊό-
τατον· κάτωθεν δὲ οἱ ναῦται ἐκούπιζον περιχέιμενοι στολὰς
χρυσοπετάλους, καὶ ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἔχοντες τὰ σημεῖα
τοῦ Ἁγίου Μάρκου, καὶ ὀπισθεν τὸ βασιλικὸν σημεῖον· καὶ
γύρωθεν σημαίας βασιλικὰς εἶχε καὶ ἀνθρώπους τέσσαρας κατὰ
τὴν πρύμνην ἐστολισμένους ἱμάτια χρυσοζωγράφιστα, καὶ ἔχον-
τας τρίχας λευκοχρύσους ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των· μέσον δὲ τού-
των ἀνὴρ τις εὐειδὴς ποτὲ μὲν ἐκαθέζετο ποτὲ δὲ ἵστατο φο-

ρῶν ἱμάτια χρυσοῦφαντα, καὶ κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ σκήπτρον ὡς ναύαρχος. Ἐμπροσθεν δὲ τῆς πρύμνης ἵστατο στύλος ὕψους, ἀνωθεν δὲ τράπεζα τετράγωνος ὀργυιᾶς μικροτέρα, ἐφ' ἧς ἀνὴρ ἵστατο ὠπλισμένος, ἀστράπτων ὡς ἥλιος, κρατῶν ἐν τῇ χειρὶ ὄπλον φοβερόν, ἐν δεξιᾷ δὲ καὶ ἀριστερᾷ δύο παῖδες ἐκάθηντο ἀγγελικὰ ἐνδεδυμένοι καὶ περωτοὶ ἦσαν ὡς ἄγγελοι. Καὶ ἐν τῇ πρύμνῃ εἶχον δύο λέοντας χρυσοῦς καὶ μέσον αὐτῶν χρυσοῦν ἀετὸν δικέφαλον, ἦν δὲ ὀγρήγορον πάνυ, καὶ ποτὲ μὲν ἔμπροσθεν τῆς βασιλικῆς, τριήρεως, ποτὲ δὲ πλαγίως καὶ γύρωθεν ἐπορεύετο, μετ' ἀλλαλαγμῶν καὶ σαλπείγων πολλῶν· ἕτερα δὲ πλοίαρια καὶ ὀλκάδες ἦλθον, ὧν οὐκ ἦν ἀριθμὸς. Ἐλθὼν δὲ ὁ Δοῦξ ἐπλησίασε τῇ βασιλικῇ τριήρει μετὰ τῶν ἀρχόντων τῆς Βουλῆς αὐτοῦ καὶ ἀνῆλθε καὶ προσεκύνησε τὸν Βασιλέα καθήμενον, ἔχοντα ἐκ δεξιῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐκάθισεν δὲ ὁ Βασιλεὺς τὸν Δοῦκα ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ, καὶ κρατῶν αὐτὸν ἀπὸ τῆς χειρὸς ὠμίλουν ἀσπασίως· μετὰ μικρὸν δὲ εἰσῆρχοντο μετὰ παρρησίας μεγάλης, καὶ μετὰ σαλπείγων καὶ παντὸς γένους μουσικοῦ, εἰς τὴν λαμπρὰν καὶ θαυμαστὴν Βενετιάν, ἦν δὲ ὡσεὶ πέμπτη ὥρα τῆς ἡμέρας, ὅτε ἠρξάμεθα εἰσερχεσθαι ἐντὸς Βενετίας καὶ ἐπλεοποροῦμεν ἕως δύσεως ἡλίου, καὶ καταντήσαμεν ἕως τοὺς οἴκους τοῦ Μαρκεσίου τῆς Φερράρας. Ἡ δὲ πόλις πᾶσα ἐσεισθῆ καὶ ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησιν τοῦ Βασιλέως καὶ κρότος καὶ ἀλλαλαγμὸς μέγας ἐγένετο· καὶ ἦν ἰδεῖν ἕκστασιν φοβεράν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τὸν πολυθαύμαστον ναὸν τοῦ Ἀγίου Μάρκου, τὰ παλάτια τοῦ Δουκὸς τὰ ἐξαίσια, καὶ τοὺς ἄλλους τῶν ἀρχόντων οἴκους παμμεγέθεις ὄντας, ἐφυρὸς καὶ πολλῶν χρυσίῳ κεκοσμημένους· ἡμεῖς οἱ ἰδόντες οὐ δυνάμεθα γραφῇ παραδοῦναι τὴν καλλονὴν αὐτῆς, τὴν θέσιν, τὴν τάξιν, τὴν σύνεσιν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Ὅταν οὖν ἦλθον εἰς τὴν γέφυραν ἣν καλοῦσι Ρεάλτον(*), ἐσήκωσεν αὐτὴν ἄνω,

(*) Μεταξὺ τῶν 378 δημοσιῶν γεφυρῶν τῆς Βενετίας πρώτην θέσιν κατέχει ἡ μεγαλοπρεπὴς γέφυρα τοῦ Ρεάλτου· μεγάλην ἐμπορικὴν σημασίαν εἶχεν ἡ γέφυρα αὕτη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς Βενετίας, διότι οὐ μόνον εὐρίσκοντο ἐνταῦθα τὰ πλοῦσια ἐργοστάσια τῶν χρυσοχόων καὶ ἀδαμαντοπω-

καὶ ἐπέρασε κάτω ἡ τριήρης· ἦν δὲ ἀκαίεσε πλῆθος λαοῦ πολὺ καὶ σημαῖαι χρυσοειδεῖς καὶ σάλπιγγες καὶ κρότοι καὶ ἀλλαλαγμοί, καὶ ἀπῆλθον ὡς προεῖποναι τοὺς οἴκους τοῦ Μαρκεσίου τῆς Φερράρας, ἐκεῖσε γοῦν ἕστησαν τὴν τριήρη· ἦν δὲ ὥρα δύσεως ἡλίου, καὶ ἀποχαιρετήσας ὁ Δοῦξ τὸν Βασιλέα καὶ οἱ ἄρχοντες ἀπῆλθον οἴκαδε, ἡμέρᾳ Κυριακῇ Φεβρουαρίου ἐν νάτῃ ἐν ἔτει 1438.

«Μετὰ ταῦτα ἔδωκαν καὶ ἱερὸν τέμενος αὐτοῖς καὶ εἰσῆλθον οἱ ἡμέτεροι ἐκτελέσαντες τὴν ἀνακίμακτον θυσίαν. Ἡθοροίσθησαν γοῦν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἅπαντες οἱ ἐν τῇ πόλει ἄνδρες τε καὶ γυναικες τοῦ ἰδεῖν καὶ ἐνωτίσασθαι θεῖαν καὶ ἱερὰν μυσταγωγίαν κατὰ τὸ ἔθος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· καὶ ἰδόντες καὶ δακρύσαντες καὶ ἐκ βάθους ψυχῆς κράζαντες τὸ Κύριε, σὺ φύλαξον τὴν Ἐκκλησίαν σου ἄτρωτον ἀπὸ τῶν βελῶν τοῦ πονηροῦ, σὺ εἰς ἐν σύναψον, σὺ τὰ σκάνδαλα ἐκ μέσου διάρρηξον· ἡμεῖς γὰρ οἱ μήπω ἑωρακότες Γραικοὺς, οὔτε τὴν αὐτῶν τάξιν εἰδότες, ἠκούομεν ἐξ ἄκρας φωνῆς καὶ ὡς βαρβάρους ἐλογίζομεθα· νῦν δὲ οἶδαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν, ὅτι οὗτοί εἰσιν οἱ πρωτότοκοι τῆς Ἐκκλησίας υἱοί, καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐστὶ τὸ λαλοῦν ἐν αὐτοῖς»(*). Ὁ Πατριάρχης μετέβη μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸν κλήρου καὶ εἰς τὸν μεγαλοπρεπεῖ ναὸν τοῦ Ἀγίου Μάρκου καὶ εἶδε τὰ ἐν αὐτῷ πολυτάλαντα κειμήλια· ἐνθα καὶ τὰς τοῦ ἱεροῦ καλουμένου τέμπλου θείας εἰκονογραφίας κατείδομεν, λέγει ὁ Συρόπουλος τῇ αἰγλῇ τοῦ χρυσοῦ μαρμαριούσας, καὶ τῷ πλήθει τῶν πολυτίμων λίθων καὶ τῷ μεγέθει καὶ τῷ κάλλει τῶν μαργάρων, καὶ τῇ τῆς τέχνης φιλοτιμίᾳ καὶ ποικιλίᾳ τοὺς θεατὰς καταπληττούσας, αἱ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀλώσεως, ὅτε ἡ πόλις ὑπὸ τῶν Λατίνων οἶμοι! ἐάλω, ἀπενεχθεῖσαι ἐν-

λῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς γεφύρας συνήρχοντο καθ' ἐκάστην οἱ ἔμποροι καὶ συζητοῦν ἢ διεξήγον τὰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις. Σήμερον ἡ γέφυρα τοῦ Ρεάλτου καίπερ ἔχουσα εἰσέτι μικρὰ τινα καταστήματα χρυσοχόων, ἀπώλεσε τὴν σημασίαν τῆς καὶ μένει μόνον ἱστορικὸν μνημεῖον ἀξιοθαύμαστον.

(*) Δοῦκας, ἱστορ. Βυζαντ. σελ. 212 ἐκδ. Βόννης.

τεύθεν, ἐκεῖσε νόμῳ τῆς λείας εἰς μιᾶς μεγίστης εἰκόνος συνετέθησαν σχῆμα(*).

Τῇ δὲ εἰκοστῇ ὁγδόῃ Φεβρουαρίου μηνὸς ἐξήλθομεν ἀπὸ Βενετίας ὅτε Βασιλεὺς καὶ ὁ Δεσπότης (ἦτοι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ τοιοῦτον τίτλον φέρων), καὶ πᾶς ὁ κλήρος καὶ ἡ συνοδία αὐτῶν, καὶ ἐπλέομεν τὴν εἰς Φερράραν ὁδόν(**). Ὁ δὲ Πατριάρχης ἀπέμεινεν εἰς Βενετίαν δι' ἐνδεῖαν πλοιαρίων· ἡμεῖς δὲ ἤλθομεν εἰς Φραγκολί φρούριον, ἐνθα προσορμίζονται τὰ ἐκ τῆς Βενετίας εἰς Φερράραν ἐρχόμενα. Ἦλλον οὖν ἔφιπποι ἄρχοντες ὥστε πεντήκοντα καὶ προσεκύνησαν τῷ βασιλεῖ, καὶ ὥρισεν ὁ Βασιλεὺς ἵνα φέρωσι τὸ πρῶτ' ἵππους ἑκατὸν πεντήκοντα, ὅπως διὰ ξηρᾶς εἰς Φερράραν πορευοῖ, ἐνθα ἦν ὁ Πάπας ἀναμένων,

(*) Σίλβεστρος ὁ Συρόπουλος σελ. 87. Οὗτος ἦν διάκονος καὶ μέγας ἐκκλησιάρχης τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας, ἀπῆλθε δὲ μετὰ τῶν ἡμετέρων εἰς Φερράραν καὶ Φλωρεντίαν ἐνθα γενναίως ὑπερεμάχησε τῆς ὁρθόδοξου πίστεως ἀντιστὰς τοῖς Λατίνοις. Συνέγραψε δὲ ἱστορίαν τῆς ἐν λόγῳ Συνόδου διακρινομένην ἕνεκα τῆς ἀφελείας καὶ εἰλικρινείας, ὡς ἄνδρες τὴν ἀλήθειαν φιλοῦντες ἀπέδειξαν, καὶ ἐξ ἧς ἡρανισάμενθα τὰ τῆς Φλωρεντινῆς συνόδου. Τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀνωτέρω μαρτυρεῖ καὶ ὁ Νεκτάριος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἐν τῷ Συνταγματικῷ αὐτοῦ ἐνῶ συνέγραψεν ἀντιρρήσεις πρὸς τὰς προσκομισθείσας θέσεις παρὰ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις φράτῶρων περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα καὶ ἐν ᾧ λέγει τὰ ἐξῆς περὶ Συροπούλου: «Ὁ πρὸ ὀλίγου διαληφθεὶς Σίλβεστρος ὁ Συρόπουλος ὁ μέγας Ἐκκλησιάρχης· εἴλκετο γὰρ καὶ οὗτος μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ παρῇ τῇ συναθροίσει ἐκείνῃ αὐτήκοός τε καὶ θεατῆς γενόμενος πάντων τῶν τότε λεχθέντων τε καὶ πραχθέντων, ὅθεν καὶ σκοπὸν ἔθετο ἅπαντα ἱστορῆσαι. . . ἔστι δὲ τὸ τὸ βιβλίον τῶς τῷ τύπῳ ἀνέκδοτον, παρὰ πολλοῖς μὲν ται τῶν ἡμετέρων πολλὰ τυγχάνει ὄντα ἀντίγραφα, οἷς περ λατίνος ἀνὴρ ἐντυχὼν, ἐντραπήσεται (εὖ οἶδα) τὸ φλωρεντινὸν ἐκεῖνο συνάθροισμα, τύνονδον οἰκουμένην ἀποκαλέσαι» σελ. 34 καὶ 35.

(**) Ἡ Φερράρα πόλις ἐπὶ κλάδῳ τοῦ Πάδου κειμένη ἔχουσα φρούριον ὀχυρὸν καὶ 75,000 κατ. Ἐνταῦθα τὸ πρῶτον συνεκροτήθη ἐπὶ μῆνας τινὰς ἡ προκειμένη Σύνοδος, εἴτα δὲ μετετέθη εἰς τὴν πρωτεύουσιν τοῦ ἄλλοτε δουκάτου τῆς Τοσκάνης, τὴν Φλωρεντίαν, ἐνθα ἐπεράτωσε τὸ ἔργον αὐτῆς, τοῦτου δὲ ἕνεκα εἶνε γνωστὴ συνήθως ὑπὸ τὸ ὄνομα «Σύνοδος τῆς Φλωρεντίας». Ἡ δὲ πόλις Φλωρεντία ἐπὶ τοῦ Ἀρνοῦ κειμένη περικυκλοῦται ὑπὸ ὥρειων πεδιδάδων καὶ λόφων ἔχουσα μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα, ὥρειους κήπους, λαμπροὺς περιπάτους, μουσεῖα ἐκ τῶν λαμπροτέρων τῆς Εὐρώπης, ὥρειον μητροπολιτικὸν ναὸν καὶ 180,000 κατοίκων.

τὰ δὲ πλοῖα ἀπῆλθον εἰς Φερράραν διὰ τοῦ ποταμοῦ, ὁ δὲ Βασιλεὺς ἐφθασε τὴν τετάρτην Μαρτίου ἡμέρᾳ τρίτῃ ὥρᾳ ἕκτη τῆς ἡμέρας καὶ εἰσῆλθεν ἔφιππος εἰς τὴν Φερράραν μετὰ τιμῆς καὶ παρρησίας μεγάλης· ἦσαν γὰρ ἄρχοντες μετ' αὐτοῦ πολλοὶ καὶ μητροπολιτῆς καὶ ἐπίσκοποι τοῦ Πάπα, καὶ ὁ αὐθέντης τῆς χώρας Μαρκέσιος ἐστὶ δὲ καὶ ἱερεῖς τοῦ Βασιλέως καὶ ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ ὁ μέγας πρωτοσύγγελος Γρηγόριος. Καὶ ὁ μὲν Βασιλεὺς ἐκαθέζετο ἐφ' ἵππου εὐτρεπισμένου μετ' ἐρυθροῦ σπεπασμάτος καὶ χρυσοῦφάντου χασδίου, ἄρχοντες δὲ τινες συνεπήγοντο μετ' αὐτοῦ μετ' οὐρανίας λευκοειδοῦς σκεπάζοντες αὐτόν· καὶ ἕτερος ἵππος λευκὸς εὐτρεπισμένος καὶ αὐτὸς ὁμοίως, καὶ χρυσοῦς ἀετοῦς ἔχων ἐπὶ τοῦ χασδίου, ἐπορεύετο ἔμπροσθεν τοῦ Βασιλέως μὴ ἔχων ἀναβάτην. Ὁ δὲ Πάπας περιέμενεν ἐν τῷ παλατίῳ αὐτοῦ μετὰ παντὸς τοῦ κλήρου Καρδινάλιων δηλαδὴ, Μητροπολιτῶν, ἐπισκόπων καὶ ἱερέων, καὶ ἐλθόντες οἱ ἔμπροσθεν ἵππεῖς, τινὲς μὲν τῶν ἀρχόντων ἐπέξευσαν καὶ αὐτὸς ὁ Δεσπότης Δημήτριος, καὶ εἰσῆλθε διὰ τῆς μεγάλης πύλης ἐντὸς τοῦ παλατίου οὗ ἦν ὁ Πάπας, τὸν δὲ Βασιλέα εἰσήγαγον ἔφιππον δι' ἐτέρας πύλης· γνοὺς δὲ ὁ Πάπας ὅτι ἐγγὺς ἐστὶ τῆς πύλης ὁ Βασιλεὺς καταβάς ἐδέξατο εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ(*)· καθήσαντες δὲ ὁμίλησαν λόγους εἰρήνης μυστικούς καὶ ἀνεχώρησαν ἀπ' ἀλλήλων. Καὶ ὁ μὲν Πάπας ἔμεινεν ἐν τῷ παλατίῳ αὐτοῦ, τὸν δὲ Βασιλέα ἔφερον ἔφιππον οἱ αὐτοὶ καθαλάριοι μετὰ σαλπίγγων εἰς ἕτερον παλάτιον εὐτρεπισμένον πάνυ καλῶς, καὶ ἀνεπαύσατο μετὰ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπηρετῶν, κατὰ τάξιν βασιλικὴν μηνὶ Μαρτίῳ τεσάρτῃ ἡμέρᾳ τρίτῃ.

Ὁ δὲ Πατριάρχης μετὰ τῶν Ἀρχιερέων καὶ τοῦ κλήρου αὐτοῦ ἀπῆλθε εἰς Φερράραν διὰ τοῦ ποταμοῦ. Ἀνήγγειλε δὲ ἐκεῖθεν ὁ αὐτοκράτωρ διὰ τοῦ Καρυστηνοῦ τῷ ἔτι ὁδοιποροῦντι

(*) Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ Κώνστας μετέβη εἰς Ρώμην, ὁ Ρώμης Ἐπίσκοπος Βιταλιανὸς, ἐξῆλθε μόνος μετὰ τοῦ Κλήρου καὶ προὔπηγνεν αὐτῷ· ἐν ᾧ ὁ ἀγαθὸς οὗτος Ἰωάννης ἐπορεύθη πρὸς τὸν Εὐγένιον ὡς ἀργυρώνητος.

Πατριάρχῃ, ὅτι ὁ Πάπας τῆς Ρώμης ἀπαιτεῖ ἵνα ὁ Πατριάρχης ἀσπασθῇ τὸν πόδα αὐτοῦ. Πλησιάσαντος τοίνυν τοῦ Πατριάρχου εἰς τὴν γέφυραν τῆς πόλεως ἔσπειλεν ὁ Πάπας ἐξ τῶν ἑαυτοῦ ἐπισκόπων οἵτινες· εἶπον αὐτῷ, ἵνα ἐντυχὼν τῷ Πάπα φιλήσῃ τοὺς πόδας αὐτοῦ. (*) εἰς τὰς ἀξιώσεις ὅμως ταύτας τῶν Δυτικῶν ἀντέστη πάσῃ θυσίᾳ ὁ Πατριάρχης, ὑπεραμυνόμενος τῆς ἰδίας τιμῆς καὶ ἀξιοπρεπείας καὶ ἐπὶ μίαν ἡμέραν διέμεινεν ἐν τῷ πλοίῳ. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐπανειλημμένως ἐπεσκέφθησαν αὐτὸν οἱ ὑπὲρ τῆς παπικῆς μεγαλειότητος ἀγωνιζόμενοι καὶ πάντα ποιοῦντες καὶ πράττοντες ὅπως μὴ ματαιωθῇ τὸ σχέδιον αὐτῶν ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ ὑπ' αὐτῶν ὡς ἰσοθέου λατρευομένου Πάπα. Διότι ἤλπιζον ὅτι ἤθελε φθάσῃ εἰς τὸν κολοφῶνα ἡ δόξα τοῦ Πάπα καὶ ἤθελε μείνῃ ἄληστος ἡ στιγμή καθ' ἣν ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, μεθ' ὅλης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πεσόντες ἤθελον ἀσπασθῇ τὸν πόδα τοῦ Πάπα. Ἀλλ' ὅμως, ὡς εἶπομεν καὶ ἀνωτέρω, εἰς τοῦτο ἀντέστη μεθ' ἐπιμονῆς ὁ Πατριάρχης, ἀπαντήσας τοῖς ἀπεσταλμένοις τοῦ Πάπα μετὰ παρρησίας ὡς ἐξῆς. «Πόθεν, ἔφη, ἔχει τοῦτο ὁ Πάπας; ἡ ποία τῶν Συνόδων δέδωκεν αὐτῷ τοῦτο; δεῖξατε πόθεν ἔχει αὐτὸ καὶ ποῦ καταγράφεται; ὅμως ὁ Πάπας λέγει ὅτι ἐστὶ διάδοχος τοῦ Πέτρου· εἰ οὖν ἐκεῖνός ἐστι τοῦ Πέτρου διάδοχος ἐσμέν καὶ ἡμεῖς διάδοχοι τῶν λοιπῶν ἀποστόλων. Ἦσπασαντο οὖν οἱ Ἀπόστολοι τὸν πόδα τοῦ Ἀγίου Πέτρου; τίς ἤκουσε τοῦτο»; Εἰς ταῦτα ἀπήντησαν οἱ ἐπίσκοποι ὅτι τοῦτο ἦτο ἀρχαῖον ἔθος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Πάπα, καὶ πάντες ἀπονέμουν αὐτῷ τὸν τοιοῦτον ἀσπασμὸν καὶ ἐπίσκοποι, καὶ ρῆγες, καὶ ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἀλαμανῶν καὶ οἱ καρδινάλιοι. Ὁ Πατριάρχης ὅμως μὴ πεισθεὶς εἶπεν, «ὅτι τοῦτο εἶνε καινοτομία, καὶ δὲν στέργω τοῦτο ποτὲ. Ἀλλ' εἰ μὲν θέλει ὁ Πάπας ἵνα ἀσπάζωμαι ἀδελφικῶς κατὰ τὸ ἡμέτερον ἔθος τὸ ἀρχαῖον καὶ ἐκκλησιαστικόν, οὕτω πρὸς αὐτὸν

ἀπελεύσομαι, εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἀποδέχεται, παραιτοῦμαι πάντα καὶ ὑποστρέφω». Ἀπήτησε δὲ τοῦτο ὁ Πατριάρχης οὐ δι' ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πάντας τοὺς περὶ αὐτόν. «Εἰ μὴ παραιτήσῃται λέγων, ὁ Πάπας καὶ εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀρχιερεῖς καὶ εἰς τοὺς ἀρχοντάς μου καὶ εἰς τοὺς σταυροφόρους τὸν τοῦ ποδὸς ἀσπασμὸν ἀδύνατόν ἐστιν ἐκ τοῦ πλοίου με ἐξελεῖν. Δοκεῖ γάρ μὴ προβαίνειν κατὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Θεοῦ τὴν παροῦσαν συνάθροισιν καὶ συζήτησιν, διὸ καὶ ἐπήγαγεν ὁ Θεὸς τὸν τοιοῦτον ἐμποδισμὸν, ὅθεν καὶ ὑποστρέφω ἀπαραιτήτως». Τσαύτην δὲ εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀπέδιδε σπουδαιότητα ὁ Πάπας, ὥστε εἶχε καλέσῃ πολλοὺς τῶν ἀρχόντων ἵνα παραστῶσι, κατὰ τὴν στιγμήν τῆς πρώτης συναντήσεως καὶ ἴδωσι τὸν οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ἀσπάζομενον τὸν πόδα αὐτοῦ. Τὰ σχέδια ὅμως αὐτοῦ ἐνανάγησαν πρὸ τῆς στερεᾶς ἀποφάσεως τοῦ Πατριάρχου δηλώσαντος, ὅτι οὐχὶ αὐτὸς μόνος ἀλλ' οὐδ' ἄλλος τις τῶν Ἀρχιερέων ἢ τῶν κληρικῶν ἤθελεν ἀσπασθῇ τὸν πόδα τοῦ Πάπα. Τότε ὁ Πάπας ὑπέκυψε μὲν ἐξ ἀνάγκης εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Πατριάρχου, ὑπεδέξατο ὅμως αὐτὸν τῇ ὁγδόῃ Μαρτίου οὐχὶ ἐπισήμως, ἀλλ' ἐν ἰδίῳ κελλίῳ, ἵνα κρύψῃ ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὴν κατ' ἀνάγκην γενομένην ὑποχώρησιν αὐτοῦ. Ἐπορεύθησαν οὖν οἱ ἱππῶται προηγούμενου τοῦ Ἀρχοντος τῆς Φερράρας Μαρκεσίου, καὶ Καρδινάλεως ἀνεψιοῦ τοῦ Πάπα, καὶ εὗρον ὥσπερ θῆρα κατακεκλεισμένον τὸν ἀλαζόνα, καὶ εἰσῆλθον ἀπὸ κελλίου εἰς κελλίον, ἐν οἷς ἦσαν ραβδοῦχοι, ὅπλοφόροι καὶ ἕτεροι τοιοῦτοι, μέχρις οὗ τέλος εὗρον αὐτὸν ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καθεζόμενον. Ὁ Πατριάρχης τότε ἀντήλλαξε μετὰ τοῦ Πάπα ἱσταμένου τὸν ἐν Χριστῷ ἀσπασμὸν, μεθ' ὃ ὁ μὲν Πάπας ἔμεινεν ἐν τῷ ἀνακτόρῳ αὐτοῦ, ὁ δὲ Πατριάρχης ὠδηγήθη εἰς τὸν ἡτοιμασμένον αὐτῷ οἶκον.

(*) Ἰωάννης Διάκ. καὶ Νομοφύλ· ὁ Εὐγενικός. Τομ Καταλλεγῆς σελ 214. καὶ Δοσίθ. Ἱεροσολύμ. Δωδεκάβιβλ. σελ 903.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Αἱ ἐν Φερράρα δεκαεξὶ συνεδρίαὶ καὶ ὁ λιβέλλος, ὃν δέδωκε τῷ Πάπᾳ Λατίνων ὁ Ἅγιος Μάρκος Ἐφέσου ὁ Εὐγενικός ἐκ μέρους τῶν Ὁρθοδόξων, προτρεπτικός εἰς ἔνωσιν ἐλέγχων τὴν κακοφροσύνην τῶν Δυτικῶν καὶ μάλιστα τὴν χρῆσιν τῶν ἀξυμῶν καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ὀρθῶν δογματῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Παρελθουσῶν ἡμερῶν τινῶν ὁ μὲν Αὐτοκράτωρ ἀπῆται, ἵνα ἐν τῇ Συνόδῳ παρουσιάσωσιν, οὐ μόνον πάντες οἱ Λατῖνοι ἐπίσκοποι, ἀλλὰ καὶ οἱ Βασιλεῖς καὶ οἱ Δοῦκες ἢ αὐτοπροσώπως ἢ διὰ τοποτηρητῶν· ὁ δὲ Πάπας ἔλεγεν, ὅτι τοῦτο ἦτο ἀδύνατον διὰ τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ τῶν Λατίνων διχονοίας καὶ ἀλληλομαχίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέμενεν ἀπαιτῶν τοῦτο ὡς συμπεφωνημένον, ὁ Πάπας ἤτησε προθεσμίαν τεσσάρων μηνῶν. Δοθείσης δὲ ταύτης ὁ Πάπας ἔστειλε πανταχοῦ ἐπιστολάς καλῶν πάντας τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς ἐπισκόπους εἰς τὴν σύνοδον. Ἄλλ' ὀλίγοι μόνον ὑπήκουσαν εἰς τὴν πρόσκλησιν αὐτοῦ. Αἱ συνεδρίαὶ τῆς συνόδου εἶχεν ἀποφασισθῇ νὰ συγκροτηθῶσιν ἐν τῷ ἐν Φερράρα ναῷ τῷ τιμωμένῳ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ὅστις καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶχε καταλλήλως διακοσμηθῇ, καὶ εἰς ὃν ἐτέθησαν αἱ διὰ τοὺς μέλλοντας νὰ μετὰσχῶσιν ἀπαιτούμεναι ἔδραι. Περὶ δὲ τῆς τάξεως τῶν ἐδρῶν ἐγένοντο μεγάλαι φιλονεικίαι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων. Διότι οἱ Λατῖνοι ἐζήτησαν, ἵνα εἰς μὲν τὸ ἐν μέρος τοῦ ναοῦ καθίσωσιν αὐτοὶ, εἰς δὲ τὸ ἕτερον ὁ αὐτοκράτωρ, ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ λοιποὶ Ἑλληνες, ἐν τῷ μέσῳ δὲ ὁ Πάπας ἐπὶ θρόνου ἐπηρμένους ὡς σύν-

δεσμος καὶ κεφαλὴ τῶν μερῶν ἀμφοτέρων. Μετὰ πολλοὺς ὅμως λόγους καὶ πολλὰς φιλονεικίας ἀπεφασίσθη, ἵνα ὁ μὲν Πάπας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καθίσῃ ἐξ ἀριστερῶν, ἐκ δεξιῶν δὲ ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Οὕτως οὖν καθήμενων ἐκηρύχθη ἡ ἑναρξίς τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου τῇ 9 Ἀπριλίου, τοῦ ἔτους 1438 ἥτις συνέπιπτε τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ τετάρτῃ. Τὸ ἐγγράφον δὲ τῆς ἀνακηρύξεως ἀνεγνώσθη ἀπ' ἁμβωνος, Ἑλληνιστὶ μὲν ὑπὸ Δωρολέου Μιτυλήνης, Λατινιστὶ δὲ ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γρανδένης. Αἱ συζητήσεις ἐγένοντο Ἑλληνιστὶ μὲν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐχόντων ὡς διερμηνέα Νικόλαον Σεκουνδινόν, ἄνδρα δοκιμώτατον εἰς τε τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν, λατινιστὶ δὲ ὑπὸ τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων ἐχόντων ὡς διερμηνέα τὸν Ρόδου λατῖνον ἐπίσκοπον Ἀνδρέαν. Ἐν μέσῳ δὲ ἔκειτο τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον καθ' ὃ ὤφειλον αἱ τῶν Ἑλλήνων καὶ Λατίνων διαφοραὶ νὰ διακριθῶσιν. Οὕτως οὖν καθήμενων ὁ Ἅγιος Μάρκος Ἐφέσου λαβὼν τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Πατριάρχου ἠγέρθη καὶ ὠμίλησεν ὡς ἀκολούθως.

«Ὑμεῖς ἐδτε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέροις.» (*)

«Σήμερον τῆς Παγκοσμίου χαρᾶς τὰ προσίμια, σήμερον αἱ νοηταὶ ἀκτῖνες τοῦ τῆς εἰρήνης ἡλίου τῇ οἰκουμένη ἄσῃ προανατέλουσι· σήμερον τὰ τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος μέλη, πολλοὶς πρότερον χρόνοις διεσπαρμένα τε καὶ ἐρρηγμένα πρὸς τὴν ἔνωσιν ἀλλήλων ἐπείγεται. Οὐ γὰρ ἀνέχεται ἡ κεφαλὴ πάντων Χριστὸς ὁ Θεὸς ἐφιστᾶναι διηρημένῳ τῷ σώματι οὐδὲ τὸν τῆς ἀγάπης δεσμὸν ἐξ ἡμῶν ἀνρηθῆναι παντάπασιν ἡ ἀγάπη βούλεται· διὰ τοῦτο ἐξήγειρέ σε τὸν τῶν Ἱερῶν αὐτοῦ πρωτεύοντα, πρὸς τὴν ἡμετέραν ταύτην κλήσιν, καὶ τὸν εὐσεβέ-

(*) Τὸν λιβέλλον τοῦτον ἀντιγράψας ἐκ παλαιῦ χειρογράφου εὐρισκομένου ἐν Τομ. Ἀπαλλαγῆς σελ. 185 ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἡμετέρας Ἱ. Σχῆτης τῆς Ἀγίας Ἀννης παρατίθημι ἐνταῦθα.

«στατον ἡμῶν Βασιλέα πρὸς τὴν τὴν ὑπακοὴν διανέστησε, καὶ
 «τὸν ἀγιώτατον ἡμῶν Ποιμένα καὶ Πατριάρχην, γήρως ἐπι-
 «λαθέσθαι, καὶ ἀσθενείας μακρᾶς παρεσκεύασε, καὶ ἡμᾶς τοὺς
 «ὑπ' αὐτῷ ποιμαινομένους ἀπανταχόθεν συνήθροισε, καὶ μακρᾶς
 «ὁδοῦ καὶ πελάγους, καὶ κινδύνων ἐτέρων κατατολμῆσαι πε-
 «ποίηκεν, ἄρ' οὐ προφανῶς Θεοῦ δυνάμει καὶ κρίσει· γεγένη-
 «ται· καὶ τόπερ ὅποιον ἔσται καλὸν καὶ Θεῷ φίλον, ἐντεῦθεν
 «ἤδη προοιμιάζεται· δεῦρο δὴ οὖν, ἀγιώτατε πάτερ, ὑπόδεξαι
 «τὰ σὰ τέκνα μακρόθεν ἐξ ἀνατολῶν ἤκοντα, πυρίπτυξαι τοὺς
 «ἐκ μακροῦ διεστώτας τοῦ χρόνου, πρὸς τὰς σὰς καταφυγόν-
 «τας ἀγκάλας· θεράπευσον τοὺς σκανδαλισθέντας, ἅπαν σκῶ-
 «λον καὶ πρόσκομμα τῆς εἰρήνης κωλυτικὸν ἐκ μέσου γενέσθαι
 «κέλευσον· εἰπέ καὶ αὐτὸς τοῖς ἀγγέλοις ὡς τοῦ Θεοῦ μιμη-
 «τῆς, ὁδοποιήσατε τῷ λαῷ μου, καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὁδοῦ
 «διαρρίψατε. Μέχρι τίνος οἱ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς αὐ-
 «τῆς πίστεως βάλλομεν ἀλλήλους καὶ κατατέμνομεν; μέχρι
 «τίνος οἱ τῆς αὐτῆς Τριάδος προσκυνηται δάκνομεν ἀλλή-
 «λους καὶ κατεσθίομεν, ἕως ἂν ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῶμεν; καὶ
 «ὑπὸ τῶν ἔχθρων ἐχθρῶν εἰς τὸ μηκέτι εἶναι χωρήσωμεν; Μὴ
 «γένοιτο, Χριστὲ βασιλεῦ τοῦτο, μηδὲ νικήσῃ τὴν σὴν ἀγαθότητα
 «τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν ἡ πληθύς, ἀλλ' ὥσπερ ἐν τοῖς πρό-
 «τερον χρόνοις ὅτε τὴν κακίαν εἶδες ὑπερταθεῖσαν, καὶ ἐπὶ μέ-
 «γα χωρήσασαν, διὰ σαυτοῦ καὶ τῶν σῶν Ἀποστόλων ἀνέ-
 «στειλας αὐτὴν τῆς πρόσω φορᾶς, καὶ πρὸς τὴν σὴν ἐπίγνωσιν
 «ἐπέστρεψας ἅπαντας, οὕτω καὶ νῦν διὰ τῶν σῶν θεραπόντων,
 «οἱ μηδὲν τῆς σῆς ἀγάπης προυργιαίτερον ἔβλεπον· σὺναψον
 «ἡμᾶς ἀλλήλοις, καὶ σεαυτῷ, καὶ τὴν εὐχὴν ἐκείνων ἐπιτελῇ
 «ποίησον, ἣν ἡνίκα πρὸς τὸ πάθος ἀπίης εὐχόμενος ἔλεγες.
 «Δὸς αὐτοῖς ἵνα ὥσιν ἐν, καθὼς ἡμεῖς ἐν ἐσμέν,» ὁρᾷς κύριε
 «τὴν διασποράν ἡμῶν ὡς ἐλεεινὴν, καὶ ὡς οἱ μὲν αὐτονομία καὶ
 «αὐθαδεΐα συνειθισθέντες, εἰς ἀφορμὴν τῆς σαρκὸς τὴν ἐλευθε-
 «ρίαν κατεχρησάμεθα, καὶ δούλοι τῆς ἁμαρτίας, καὶ τὸ ὄλον
 «σάρκες γεγονάμεν· οἱ δὲ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ σταυροῦ σου πρὸς
 «διαρπαγὴν καὶ δουλείαν ἐκδοτοὶ καθεστήκαμεν, καὶ ὡς πρό-

«βατα σφαγῆς ἐλογίσθημεν· ἰλάσθητι, Κύριε, πρόσχες, Κύριε,
 «ἀντιλαβοῦ ἡμῶν, Κύριε. Τὸ πάλαι θρυλούμενον ὡς οἰκου-
 «μενικῆς συνόδου χρεια τοῖς πράγμασι, σήμερον ἡμεῖς ἐπλη-
 «ρώσαμεν, καὶ τὸ ἡμέτερον ἅπαν εἰσενηνόχαμεν, δὸς δὴ καὶ αὐτὸς
 «τὰ πρὸς τελείωσιν ὧν ἠρξάμεθα, δύνασαι γὰρ εἰ θελήσεις
 «μόνον, καὶ τὸ θέλημά σου πρᾶξις ἐστὶ συντελεσμένη· εἰπέ
 «καὶ ἡμῖν ὡς πρότερον διὰ τοῦ Προφήτου σου· «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ'
 «ὑμῶν, καὶ τὸ Πνεῦμά μου ἐφέστηκε ἐν μέσῳ ὑμῶν· σοῦ γὰρ
 «παρόντος, ἅπαντα λοιπὸν εὐδοῖα καὶ λεῖα γενήσεται. Καὶ ταῦτα
 «μὲν ἐμοὶ πρὸς γε τὸ παρὸν ἠῤῥω· πρὸς δὲ σὲ λοιπὸν ἀγιώ-
 «τατε πάτερ τὸν λόγον ποιήσωμαι. Τίς ἡ τοσαύτη φιλονεικία
 «περὶ τὴν καινοτόμον ταύτην προσθήκην ἥτις τὸ σῶμα Χρι-
 «στοῦ κατέταμε καὶ διέσχισε, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ καλουμένους
 «ἐπὶ τοσοῦτον ταῖς γνώμας διέσχισε; τίς ἡ μακρὰ καὶ χρό-
 «νιος ἔνστασις, καὶ ἄφελος ὑπεροψία τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν
 «σκανδαλιζομένων ἢ ἀλλοτριώσις; τί τῶν πατέρων κατέγνω-
 «μεν, ὅτι παρὰ τὰς κοινὰς αὐτῶν παραδόσεις, ἕτερα φρονοῦ-
 «μεν καὶ λέγομεν; τὴν ἐκείνων ἑλλιπῇ τιθέμεθα πίστιν καὶ
 «τὴν ἡμετέραν ὡς τελειότεραν εἰσάγομεν; τί παρὰ τὸ εὐαγ-
 «γέλιον ὃ παρελάβομεν ἕτερον εὐαγγελιζόμεθα; τίς ἡμῖν ἐβά-
 «σκανε πονηρὸς δαίμων τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς ἐνώσεως; τίς
 «τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην ἐξ ἡμῶν ἀφεῖλε, τὴν διάφορον θυσίαν
 «εἰσαγαγὼν τὴν οὐκ ὁρθῶς προσφερομένην ἐπὶ μὴ διαίρομένην;
 «ἄρα ψυχῆς ἀποστολικῆς ταῦτα, καὶ Πατρικῆς γνώμης, καὶ
 «ἀδελφικῆς διαθέσεως; ἡ τοῦναντίον σκαίου ἂν καὶ διεστραμ-
 «μένου καὶ αὐθεκάστου, καὶ οὐδὲν ἡγουμένου δεινὸν εἰ πάντες
 «ἀπόλλυντο; Ἐγὼ μὲν οἶμαι τὸν τὴν διαίρεσιν ταύτην εἰσα-
 «γαγόντα, καὶ τὸν ἄνωθεν ὑφαντὸν χιτῶνα τοῦ δεσποτικοῦ
 «σώματος διασχίσαντα μείζω τῶν σταυρωτῶν ὑποστήσασθαι
 «δίκην, καὶ τὸν ἀπ' αἰῶνος ἀπάντων ἀσεβῶν καὶ αἵρετικῶν.
 «Ἀλλὰ σοὶ τοῦναντίον ἐξέσται, μακαριώτατε Πάτερ, εἰ βουλη-
 «θεῖς μόνον τὰ διεστώτα συνάψαι, καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγ-
 «μοῦ καθελεῖν, καὶ Θεοῦ οἰκονομίας ἔργον ἐργάσασθαι. Τούτου
 «καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτὸς κατεβάλου, καὶ ταῖς λαμπραῖς φιλοτι-

»μῖαις, καὶ μεγαλοδωρίαις ἐπηύξησας, καὶ τόπερ ἐπιθεῖναι εὐ-
 »δόκησον, οὐ γὰρ εὐρήσεις ἐπιτήδειον μᾶλλον, ἢ ὃν ὁ Θεός σοι
 »παρέσχετο σήμερον. Ἄρον κύκλω τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ ἴδε,
 »πολιὰς αἰδεσίμους, καὶ ἱεροπρεπεῖς κλίνης ἤδη τὸ πλεόν, καὶ
 »ἀναπαύσεως δεόμενας, ἐκ τῶν οἰκείων ὄρων ἐπαναστάσας. καὶ
 »προσδραμούσας τῇ σῇ τελειότητι, μόνη τῇ εἰς Θεὸν ἐλπίδι,
 »καὶ τῇ πρὸς ὑμᾶς ἀγάπῃ συνεχομένους· ἴδε τὸν στέφανον τὸν
 »πλακέντα τῆς δόξης ὃν περιέσθαι μὴ ἀναβάλλῃ· κατέτεμεν
 »ἕτερος, αὐτὸς συνούλωσον· διέσχισεν ἕτερος, καὶ ἀδιόρθωτον
 »τὸ κακὸν ἔσπευσεν ἐργάσασθαι, σὺ φιλονεικίσον ἐπανορθῶσαι
 »τὸ γεγονός· ὡς εἰμὴ δὲ ὄλως ἐγένετο τὴν ἀρχὴν· ἤκουσα τῶν
 »παρ' ὑμῖν φιλοσόφων, οἰκονομίας χάριν καὶ διορθώσεώς τινων
 »οὐχ' ὑγιῶς περὶ τὴν πίστιν ἐχόντων, τὴν προσθήκην ταύτην
 »ἐξ ἀρχῆς ἐπινοηθῆναι, οὐκ οὖν οἰκονομίας χάριν ἀφαιρεθῆτω
 »πάλιν, ἵνα προσλάβῃσθε ἀδελφούς, ὧν τῷ χωρισμῷ σπα-
 »ράττεσθαι πάντας ὑμᾶς εἰκός, εἰμὴ ἀναλγήτως ἔχετε· λάβε
 »μοι κατὰ νοῦν τὰ τῶν χριστιανῶν αἵματα, τὰ καθ' ἑκάστην
 »ἐκχεόμενα τὴν ἡμέραν, καὶ τὴν ὑπὸ βαρβάρων πικρὰν δου-
 »λείαν, καὶ τὸν ὀνειδισμόν τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ· προσέτι
 »δὲ θυσιαστηρίων ἀνατροπὴν, εὐκτηρίων οἰκῶν καθαίρεσιν,
 »θείων ὕμνων ἀργίαν, ἀγίων τόπων κατάσχεσιν, ἱερῶν σκευῶν
 »καὶ ἐπίπλων διανομήν. Ἄπαντα λυθῆναι διὰ τῆς ἡμῶν εἰρήνης
 »καὶ ὁμονοίας εἰκός, τοῦ Θεοῦ συνεργούντος, ἣν ἐβελήσετε μό-
 »νον τὸ τραχὺ τοῦτο καὶ ἀνένδοτον ἀποθέμενοι συγκαταβῆναι
 »τοῖς ἀσθενέσιν ἡμῖν, καὶ τὰ σκανδαλίζοντα ἡμᾶς ἐκ μέσου
 »περιελεῖν· εἰ γὰρ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ
 »φάγω κρέας εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ μὴν οὐ κεκώλυται τὸ κρέας
 »φαγεῖν· οὕτω καὶ νῦν ἀγιώτατε Πάτερ. Καλὸς μὲν ὥσανεῖ
 »εἶπωμεν, καὶ ὁ ἐνζυμος ἄρτος, καλὸς καὶ ὁ ἄζυμος, ἀλλ' ὁ
 »ἄζυμος σκανδαλίζει καὶ ἤττον εἰς θυσίαν λογίζεται, καὶ ἀπε-
 »λθῇ, καὶ νεκρὸς, καὶ ἄρτος κακώσεως παρὰ τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ
 »καλεῖται· τί μὴ ὁ ἐνζυμος αἰρετέος, καὶ περιαιρετέος ὁ ἄζυ-
 »μος· ὅτι εἷς ἄρτος ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ ἐσμέν φησὶν ὁ θεὸς
 »ἀπόστολος· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου, (καὶ οὐκ ἄζυ-

»μου φησὶν) μετέχομεν· ὅπου ἄρα μὴ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχο-
 »μεν, εἰκότως, οὐδὲ σῶμα σύνεσμεν, οὐδὲ συμπνέομεν ἀλλή-
 »λοις, καὶ τὴν αὐτὴν ποιούμεθα κίνησιν. «Παρακαλῶ ὑμᾶς (ὁ
 »αὐτὸς φησὶ) διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 »στοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ἦ ἐν ὑμῖν σχί-
 »σματα»· ὅπου μὴ τὸ αὐτὸ λέγομεν εἰκότως τὸ σχίσμα τοῦτο
 »τὸ μέγα καὶ ἀθεράπευτον ἐν ἡμῖν ἐστὶ καὶ μέχρι τῆς σήμε-
 »ρον· ποῦ δὲ οὐ τὸ αὐτὸ λέγομεν; οὐκ ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύσπῳ
 »τινὶ, καὶ καθ' αὐτοὺς συνιόντες, ὅπου καὶ λαθεῖν ἐστὶ τοὺς
 »πολλοὺς, ἀλλ' ἐν τῷ κοινῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, ἐν τῇ τοῦ
 »βαπτίσματος ὁμολογίᾳ· ἐν τῇ χριστιανικῇ σφραγίδι. Καὶ εἰ ὁ
 »βασιλικὸν παραχαράττων νόμισμα, μεγάλης ἐστὶ τιμωρίας
 »ἄξιον, ὁ τὴν κοινὴν σφραγίδα τῆς χριστιανῶν ὁμολογίας με-
 »ταπαύων τίνα ἂν ὑποσχὼν τὴν δίκην, οὐκ ἐλάττω δόξειε δοῦ-
 »ναι τοῦ πλημμελήματος; σκόπει δὲ οὕτως· ἐλέγομεν ποτε τὸ
 »αὐτὸ δηλονότι καὶ οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν σχίσματα, τότε δήπου καὶ
 »τοῖς πατρᾷσι συνεφωνοῦμεν ἀμφοτέροι· νῦν δὲ ὅτε μὴ τὸ αὐτὸ
 »λέγομεν, ὅπως ἄρα ἐκάτερος ἔχομεν, ἡμεῖς μὲν δὴ τὰ αὐτὰ
 »λέγομεν, ἅπερ καὶ τότε καὶ ἡμῖν αὐτοῖς συνεφωνοῦμεν, καὶ
 »τοῖς πατρᾷσιν ἡμῶν, καὶ ὑμῖν ἂν ἐβέλητε τ' ἀληθῆ λέγειν·
 »ὑμεῖς δὲ ἐπεισαγαγόντες καινότερα, πρῶτον μὲν πρὸς ὑμᾶς
 »αὐτοὺς, εἶτα πρὸς τοὺς κοινούς πατέρας, ἔπειτα δὲ γε καὶ πρὸς
 »ἡμᾶς διαφωνεῖν ἀναγκάζεσθε· καὶ τί μὴ πρὸς τὴν καλὴν
 »ἐκείνην συμφωνίαν ἐπάνιμεν; ἢ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ ἀλλή-
 »λοις, καὶ τοῖς πατρᾷσιν ὁμολόγους ἀποφανεῖ, καὶ τὸ σχίσμα
 »περιελεῖ, καὶ συνάψει τὰ διεστώτα, καὶ πᾶν ἀγαθὸν ἐργάσε-
 »ται; Ναὶ πρὸς τῆς Τριάδος αὐτῆς; ναὶ πρὸς τῆς κοινῆς ἐλπί-
 »δος ἐφ' ἧς πεποιθήμεν καὶ πεποιθήατε· μὴ περιῖδητε κενούς καὶ
 »ἀπράκτους ἡμᾶς ἀπελθόντας· ὑπερ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς
 »τοῦ Χριστοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· μὴ ἀτιμάσῃτε τὴν
 »πρεσβείαν, μὴ τὰς εὐχὰς ἀκάρπους ἐλέγξῃτε, μὴ τὸ θέλημα
 »τῶν ἐχθρῶν ἐκπληρώσῃτε, μὴ τὸν κοινὸν ἡμῶν ἐχθρὸν καὶ
 »πολέμιον ἐπιγελάσαι ἡμῖν ὡς πρότερον συγχωρήσῃτε· μὴ τὸν
 »Θεὸν καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τὸ Ἅγιον λυπηθῆναι παρασκευά-

σητε. Μετέωρός ἐστι πᾶσα ψυχὴ, καὶ ἀκοή πᾶσα τὴν ὑμῶν
 »ἀναμένουσα γνώμην, ἣν ἐβελήσθητε νεῦσαι πρὸς τὴν ἀγάπην
 »καὶ τὰ σκάνδαλα ἐκ μέσου περιελεῖν, ἥρθη τὰ τῶν Χριστια-
 »νῶν πέπτωκε τὰ τῶν ἀσεβῶν· ἐπτήξαν οἱ μισοῦντες ἡμᾶς, καὶ
 τὸν οἰκεῖον προεγνώκασιν ὄλεθρον· εἰδ' ὃ μὴ γένοιτο τοῦναν-
 »τίον ἐκβαίη, καὶ τὸ πονηρὸν ἔθος τῆς διαστάσεως ἐπικρατή-
 »σει τοῦ κοινοῦ καὶ συμφέροντος, ἐγὼ μὲν οὐκέτι δύναμαι πε-
 »ραιτέρω λέγειν, καὶ τῷ πάθει συγχέομαι. Θεὸς δὲ ὁ πάντα
 »δυνάμενος ἐπανορθώσει τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, ἣν τῷ ἰδίῳ
 »ἐξηγόρασεν αἵματι καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ
 »τῆς γῆς γενέσθαι παρασκευάσειεν· ὅτι αὐτῷ πρέπει δόξα τιμὴ
 »καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν».

Παρελθουσῶν τῶν ἡμερῶν τοῦ πάσχα, οἱ μὲν Λατῖνοι ἐζή-
 τησαν, ἵνα προβῶσιν εἰς συνεδρίαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐ-
 ξετάσῃσι τὰς δογματικὰς διαφορὰς, οἱ δὲ Ἑλληνες ἀνθίσταντο
 φρονούντες, ὅτι ἄδικον ἦτο νὰ συζητῶσι περὶ δογμάτων μὴ πα-
 ρόντων τῶν ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Βασιλείας συνελθόντων ἀρχιε-
 ρέων. Τέλος δὲ κατένευσαν ἵνα συνερχόμενοι ἰδίᾳ εἰς ἕνα Ναὸν
 ἐξετάσῃσι τὴν δόξαν περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ ἄλλας
 τινὰς διαφορὰς. Τούτου δεκτοῦ γενομένου ἀπεφασίσθη ὅπως
 συνέρχωνται τρεῖς τῆς ἐβδομάδος ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου
 ἐπιτροπεῖται ἐκατέρωθεν πρὸς συζήτησιν τῶν ἐν λόγῳ διαφορῶν.
 Ὁρίσθησαν δὲ ὡς μέλλοντες νὰ συμμετάσχῳσιν ἐκ μὲν τῶν
 Ἀνατολικῶν, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἐφέσου Μάρκος, ὁ Μονεμβα-
 σίας, ὁ Νικαίας, ὁ Λακεδαιμονίας, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ὁ μέγας
 Χαρτοφύλαξ, ὁ μέγας Ἐκκλησιαρχὴς, ὁ ἡγούμενος τοῦ Παν-
 τοκράτορος, ὁ ἡγούμενος τοῦ Καλέως, καὶ ὁ Ἱερομόναχος Μω-
 υσῆς, ἐξ ὧν διέταξεν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ συζητῶσι μετὰ τῶν
 Λατίνων μόνον ὁ Ἅγιος Μάρκος, καὶ ὁ Νικαίας, διότι ὁ μὲν
 Ἅγιος Μάρκος ὑπερέβαλε πάντας ἐπὶ πολυμαθείᾳ, καὶ μάλιστα
 στερρότητι χαρακτῆρος καὶ ζήλῳ ὑπὲρ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ἐκ-

κλησίας δογμάτων. (*) Ὁ δὲ Βησσαρίων Νικαίας ἦν καὶ αὐ-
 τὸς πολυμαθέστατος, ὑπερβάλλον τῇ εὐγλωττίᾳ καὶ αὐτὸν
 τὸν Ἅγιον Μάρκον, ἀλλ' ἐστερεῖτο ἀτυχῶς τῆς σταθερότητος
 τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ἀνγῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἀλήθειαν,
 ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐνεπνέετο ἡ τοῦ Ἀγίου Μάρκου εὐσέβεια. Οἱ
 δὲ Λατῖνοι ἐξελέξαντο δύο Καρδινάλιους, δύο μητροπολίτας
 δύο ἐπισκόπους καὶ τέσσαρας ἄλλους κληρικούς. Ἐκ τῶν Λα-
 τίνων διεκρίνετο ὁ Καρδινάλιος Ἰουλιανὸς ὁ Ἀλγεργάτης, καὶ ὁ
 Ρόδου δυτικὸς Ἐπίσκοπος Ἀνδρέας, οἱ συχνότερα τὸν λόγον
 λαμβάνοντες ἐν Φερράρᾳ καὶ Φλωρεντίᾳ. Οὕτω δὲ ἤρξαντο αἱ
 μερικαὶ συνελεύσεις τῇ 4 Ἰουνίου, ἵνα μὴ κάθηνται ἄργοι, ἵνα
 μὴ δηλαδὴ τρώγῳσιν ἄργοι τὰ τοῦ Πάπα φλωρία οἱ Ἀνατο-
 λικοὶ μέχρις οὗ προσέλθῳσιν οἱ τῶν Λατίνων ἐπίσκοποι κλη-
 θέντες διὰ τῶν ἐπιστολῶν ἃς ἐστειλὲν ὁ Πάπας. Διότι ὡς γνω-
 στὸν εἶχε συμφωνηθῇ καθ' ἕκαστον μῆνα ὁ βασιλεὺς νὰ λαμ-
 βάνῃ 30 φλωρία, ὁ Πατριάρχης 25, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βασιλέως
 20, οἱ μετὰ τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Πατριάρχου ἀνά 5, οἱ δὲ
 ὑπηρετῇ ἀνά 3 ἀπέναντι σιτηρεσίου.

Εἰς τὴν πρώτην συνεδρίαν ἀπεφασίσθη νὰ συζητηθῶσι τὰ
 περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς (purgatorium), τοῦ ὁποίου τὴν
 ὑπαρξίν διαρρήδην ἠρνοῦντο οἱ Ἀνατολικοὶ. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ
 τῶν ἀναγνωστῶν ἀγνοοῦσι τὰ περὶ αὐτοῦ ἐπιτραπήτω ἡμῖν,
 ἵνα δι' ὀλίγων ἐκθέσωμεν ταῦτα ἐνταῦθα.

Ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία δοξάζει, ὅτι τρεῖς διάφοροι τόποι υπάρ-
 χουσιν ἐν οἷς μεταβαίνουσι μετὰ θάνατον αἰψυχαί. Ὁ Παρά-
 δεισος ἡ ἡ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν, ὁ Ἄδης ἡ ἡ αἰώνιος κόλα-
 σις, καὶ τὸ καθαρτήριο πυρ, τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὁποίου ἀνέκαθεν

(*) Ἡμεῖς τῇ ἐνάρξει τῶν συζητήσεων ἐν Φερράρᾳ εἶπον πρὸς τὸν Ἅγιον
 Μάρκον οἱ συναπελθόντες τῶν Ἑλλήνων. «Σπουδάσον, ἵνα δεῖξῃς καὶ τὴν
 γενναϊότητα, ἣν ἔχεις περὶ τὰ εὐσεβῆ ἡμῶν δόγματα καὶ τὴν λογίτητα, ἣν
 ἐκτήσω βοηθεῖα Θεοῦ, ἀπὸ τῆς σπουδῆς σου καὶ τῆς ἐπιμελείας σου. Ἔσται
 γὰρ τοῦτο καὶ εἰς τιμὴν σὴν καὶ ἐπίδοσιν, καὶ εἰς δόξαν τῆς Ἐκκλησίας ἡ-
 μῶν.... Χρῆ, ὡς δύνασαι, πρὸς ταῦτα σπουδάσαι, ἐπεὶ καὶ ὁ καθόλου ἀγὼν
 πρὸς σὲ ἔφορξεν. Συρόπουλ. σελ. 120.

ἀπέκρουσεν ἀποκρούει καὶ θέλη ἀποκρούη καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὁρθῶς ποιούσα ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία.

Κατὰ τοὺς Δυτικούς ἄρα αἱ μὲν ψυχαὶ αἱ καθαφαὶ καὶ ἀγναὶ ἀπὸ πάσης κηλίδος, ὡς αἱ τῶν δικαίων καὶ ἀγίων, εὐθὺς ἅμα τῷ θανάτῳ ἀπέρχονται εἰς τὴν οὐράνιον Βασιλείαν, ὅπου κληρονομοῦσι τοὺς ἡτοιμασμένους αὐταῖς στεφάνους. Αἱ τῶν ἀποθανόντων ὑπὸ τὸ βῆρος θανασίμου ἁμαρτήματος ἢ τοῦ προπατορικοῦ, ὡς αἱ τῶν ἐθνικῶν, μεταβαίνουν εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν. Τέλος δὲ αἱ ψυχαὶ τῶν μετὰ τὸ βάπτισμα ὑποπεσάντων εἰς διάφορα ἁμαρτήματα καὶ ἐξομοληθέντων μὲν εἰλικρινῶς τὰ ἴδια ἁμαρτήματα, μὴ προλαβόντων δὲ νὰ ἐκπληρώσωσι καθ' ὁλοκληρίαν τὰ ὑπὸ τῶν πνευματικῶν ἐπιβληθέντα αὐτοῖς ἐπιτίμια (κανόνες), καὶ νὰ ποιήσωσι καρποὺς ἀξίους μετανοίας, πέμπονται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ καθαρτήριο πῦρ, ὅπερ διαφέρει τοῦ τῆς αἰωνίου κολάσεως, διότι εἶνε προσωρινόν. Ἐν τῷ καθαρτηρίῳ τούτῳ πυρὶ δοξάζουσιν, ὅτι διαμένουσιν αἱ ψυχαὶ ἐπὶ χρόνον ἀνάλογον πρὸς τὰς αὐτῶν πραχθέντα ἁμαρτήματα, καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν τελουμένας ἱεουργίας καὶ ἀγοθοεργίας.

Εἰς τοῦτο συνίσταται ὁ περὶ καθαρτηρίου πυρὸς μῦθος, ὃν ἐπενόησαν οἱ Δυτικοί, χάριν ἀργυρολογίας καὶ πλουτισμοῦ, (*)

(*) Ὡς νὰ μὴ ἤρουν δὲ τὰ ἄφθονα χρηματικὰ ποσὰ τὰ ἐκ τῆς ἐπινοήσεως τοῦ μύθου τούτου συρρέοντα καθ' ἐκάστην εἰς τὰ ταμεῖα τῆς παπικῆς ἐδρας, ὁ Πάπας Λέων Ι' εἰσήγαγε καὶ τὰ συγχωρητικὰ γράμματα (indulgentia plenaria) δι' ὧν ἀντὶ ἀδροτάτης χρηματικῆς δαπάνης ἐχορηγεῖτο ἡ ἄφεσις οὐ μόνον τῶν προγεγενημένων ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν μελλόντων γενέσθαι (Βολταίρος ἐν γεν. Ἱστορ. τομ. γ' κεφ. 123). Μαρτυρεῖ δὲ τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων καὶ αὐτὸς ὁ Δυτικὸς Fleuris (ἐν τομ. 25, βιβλ. 125 ἀρ. 29), γράφων, ὅτι ὁ πάπας οὐδὲν ἕτερον ἐσκόπει, ἢ νὰ ἐξοικονομήσῃ ἄφθονα χρηματικὰ ποσὰ ἀναγκαιοῦντα αὐτῷ τὸ μὲν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ἧς ἤρξατο ὁ προκατόχος αὐτοῦ Ἰούλιος ὁ Β', τὸ δὲ ὅπως ἐπαρκεῖ εἰς τὰς ὑπερύγκους δαπάνας τῆς παπικῆς αὐλῆς. Πόσον δ' εἶνε ἀντεπαγγελικὸν καὶ πόσον ὀλεθρίας συνεπείας δύναται νὰ ἔχῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τοῦτο, εἶνε παντὶ κατάδηλον, ὥστε εἶνε περιττολογία νὰ θελήσωμεν ἐνταῦθα νὰ ἐκταθῶμεν περισσότερον.

ὃν ὅμως βραδύτερον ἠθέλησαν νὰ ἐπιβάλωσιν ὡς δόγμα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Αἱ περὶ τοῦ δόγματος τούτου συζητήσεις διεξήχθησαν πρώτιστα πάντων. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς δὲ τῶν συζητήσεων κατεδείχθη ἀμέσως ἔνθεν μὲν ἡ πολυμαθία, ἡ σοφία, τὸ σθεναρὸν τοῦ χαρακτήρος καὶ ὁ πρὸς τὰ πάτρια ζήλος τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου, ὅστις οὕτως ἐδικαίωσε τὰς προσδοκίας καὶ τὰς ἐλπίδας ἃς ἐπ' αὐτοῦ ἐστήριζον οἱ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐνθεν δὲ τὸ μικρόψυχον καὶ τὰ ταπεινὰ ἐλατήρια ὑφ' ὧν ἀτυχῶς ἤγοντο πολλοὶ ἕτεροι, οἵτινες ἐνῶ ὥφειλον νὰ εἶναι συναγωνιστὰι αὐτοῦ, παρ' ἐλπίδα μετεβλήθησαν εἰς πολεμίους. Μετὰ δὲ τὸν Ἱερὸν Μάρκον ὁ μᾶλλον μεταξὺ τῶν Ἀνατολικῶν διακρινόμενος ἐπὶ παιδείᾳ, ἦν ὁ Νικαίας Βησσαρίων ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν.

Εἰς τὰς διεξαγομένας συζητήσεις προφορικῶς λαμβάνων τὸν λόγον ὁ Ἱερὸς Μάρκος, ἀπήντα διὰ μακρῶν διαλύων μὲν τὰς ἀπορίας τῶν Δυτικῶν, ἀντικρούων δὲ μετὰ σθένους τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν. Τὸν λόγον ἐλάμβανε συνεχῶς καὶ ὁ Νικαίας Βησσαρίων, ἀντικρούων τοὺς λατίνους, ἐκ τῶν λόγων ὅμως αὐτοῦ ἔλειπε τὸ σθένος ὅπερ χαρακτηρίζει πάντοτε τοὺς τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου λόγους. Οἱ Λατῖνοι μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὰς προφορικὰς συζητήσεις ἠθέλησαν καὶ ἐγγράφως νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἰδίων δοξασιῶν. Τούτου ἕνεκα ὁ Βασιλεὺς διέταξε τοὺς ἡμετέρους, ἵνα συντάξωσιν ἀπάντησιν πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῶν γραφέντα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ταῦτα λέγων ἐφαίνετο ἀποτεινόμενος μᾶλλον πρὸς τὸν Ἱερὸν Μάρκον, ὠργίσθη ὁ Νικαίας διὰ τὴν προτίμησιν ταύτην καὶ ἔκτοτε ἤρξατο ὑποβλέπων αὐτόν. Τὴν ψυχρότητα τὴν ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου προσελθοῦσαν εἰς τελείαν προήγαγε ρῆξιν τὸ ἀκόλουθον γεγονός. Ὅτε οἱ Λατῖνοι ἐζήτησαν νὰ ἀρχίσωσιν αἱ συζητήσεις περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς, ὁ Νικαίας ὡμολόγησεν ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως, ὅτι αὐτὸς οὐδὲν εἶχε νὰ εἴπῃ ἀντικρούων τοὺς Λατίνους εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, καὶ ὅτι θὰ ἠδύνατο μόνον νὰ συζητήσῃ εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης. Ἐν τῇ συνόδῳ ὅμως ταύτῃ κατὰ κακὴν τύχην παρῆν καὶ ὁ

πρωτοσύγγελος πνευματικός τοῦ αὐτοκράτορος Γρηγόριος, ἀνὴρ ἐξώλης καὶ προώλης ὡς ἄριστα χαρακτηρίζει αὐτὸν ὁ Συρό-
 πουλος. Οὗτος ἐνεκα φαύλων καὶ ποταπῶν λόγων ἐχθρικώτατα
 πρὸς τὸν ἱερὸν Μάρκον διακείμενος, μετέβη παρὰ τῷ Νικαίας
 καὶ ἤρξατο προτρέπων αὐτὸν νὰ συντάξῃ ἀπάντησιν εἰς τὰ ὑπὸ
 τῶν Λατίνων γραφέντα. Ὁ Βησσαρίων φιλοτιμηθεὶς συντάξεν
 ἀπάντησιν, ἣν λαβὼν οὗτος προσήγαγεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα
 ἐπέδειξεν αὐτὴν τούτῳ, καὶ προέτρεπεν αὐτόν, ἐπαινῶν μεγά-
 λως τὸ τε ρητορικὸν τοῦ ὕφους καὶ τὴν τῶν ἐπιχειρημάτων
 δύναμιν νὰ πέμψῃ ταύτην εἰς ἀπάντησιν τοῖς Δυτικοῖς. Ἀλλ'
 ὁ Βασιλεὺς μὴ λαβὼν ὑπ' ὄψιν τὰς συστάσεις τοῦ πνευματικοῦ
 αὐτοῦ Γρηγορίου, ἀλλὰ μελετήσας ὁ ἴδιος ἀμφοτέρας τὰς ἀ-
 παντήσεις ἐπήνεσε μὲν τὴν τοῦ Νικαίας ὡς υπερτέραν κατὰ τὸ
 προοίμιον, ἀπεφάσισεν ὅμως ν' ἀποστείλῃ καὶ ἀπέστειλεν ὡς
 ἀπάντησιν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου γραφεῖσαν, διὰ τε τὸ
 ἐντεχνον τῆς συντάξεως καὶ τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ ἀκαταμάχητον
 τῶν ἐν αὐτῇ ἐπιχειρημάτων (*). Τοῦτο ἐκίνησε τὸν φθόνον τοῦ
 Βησσαρίωνος ὃν ἐξηκολούθει νὰ διεγείρῃ καὶ ἐρεθίζῃ ἐτι μᾶλλον
 ὁ ρηθεὶς Γρηγόριος καὶ ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ ἐπακολουθήσωσι
 δυσάρεστα γεγονότα ἅτινα θὰ ἐκθέσωμεν κατωτέρω.

Ἐν ἐπομένῃ συνεδρίᾳ οἱ Ἀνατολικοὶ ἀνέγνωσαν πρὸς τοὺς
 Δυτικούς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου γραφεῖσαν ἀπάντησιν. Εἰς
 τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἔσπευσαν ν' ἀπαντήσωσιν οἱ Δυτικοὶ διὰ
 νέου λόγου εἰς ὃν καὶ αὖθις ἀνταπήντησεν ὁ Ἱερὸς Μάρκος
 ἀνασκευάζων πάντα τὰ νέα ἐπιχειρήματα τῶν Δυτικῶν. Ὁ
 Γρηγόριος καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ἐξηκολούθει νὰ δια-
 βάλλῃ σατανικώτατα τὸν Ἱερὸν Μάρκον πρὸς τὸν Νικαίας
 μέχρις οὗ ἐπὶ τέλους κατώρθωσε νὰ προκαλέσῃ τὴν τσσαῦτα

(*). Τρεῖς ἀπαντήσεις τοῦ Ἀγίου Μάρκου, πρὸς τοὺς παρὰ Λατίνων εἰρη-
 μένους λόγους περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς, ἀπόκεινται ἐν τῇ τῆς Μόσχας
 Βιβλιοθήκῃ ὑπ' ἀριθμὸν 268 καὶ 394. Αἱ δύο δὲ τῶν ἀπαντήσεων τούτων
 εὑρηνται καὶ ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ, αἵτινες ὅμως ἐσφαλμένως ἐπι-
 γράφονται εἰς ὄνομα Γεωργ. τοῦ Σχολαρίου.

διλήθρια ἀποτελέσματα σχοῦσαν διάστασιν. Ἡ ρῆξις κατεδη-
 λώθη ἐμπράκτως καὶ ἐμφανῶς ἐν τινι συνεδρίᾳ καθ' ἣν θελή-
 σαντος τοῦ Βασιλέως νὰ κωλύσῃ τὸν Νικαίας νὰ λάβῃ τὸν λό-
 γον ἐν ᾧ ὁ Ἱερὸς Μάρκος ἀνέπτυσε τὰς δοξασίας τῆς ἡμετέρας
 ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Λατίνους οὗτος ὀργισθεὶς ἀνέστη καὶ κα-
 ταφρονῶν τῆς τοῦ βασιλέως διαταγῆς εἶπεν, ὅτι ἦτο ἐντελῶς
 ἐλεύθερος νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἀτομικὴν αὐτοῦ δόξαν ἐπὶ τοῦ συ-
 ζητουμένου θέματος. Ἴνα δὲ ἐτι μᾶλλον καταδείξῃ τὴν κατὰ
 τοῦ Ἐφέσου ἀποστροφὴν αὐτοῦ ἐγερθεὶς εὐθὺς, ἀπεμακρύνθη ἀπ'
 αὐτοῦ καὶ ἀπελθὼν ἐκάθισεν παρὰ τοῖς συγκλητικοῖς καὶ τοῖς
 ἄλλοις ἄρχουσι τοῖς ἐντεταλμένοις τὴν τήρησιν τῆς ἐν τῇ
 συνόδῳ τάξεως. Ἀπὸ τοῦ γεγονότος τούτου πασιδῆλως πλέον
 λειποτακτήσας ὁ Βησσαρίων ἐκ τῶν τάξεων αὐτοῦ συνετάχθη
 τοῖς ἀντιθέτοις. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ βοήθεια, ἣν πα-
 ρεῖχε τοῖς ἡμετέροις καὶ πρότερον, ἦν οὐχὶ πολὺ σημαντικὴ,
 ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀποσκιρτήσεως αὐτοῦ ὑπελείφθη πλέον ἀτυχῶς
 μόνος ὁ Ἱερὸς Μάρκος προστάτης, πρόμαχος καὶ τρανόφθογ-
 γος τῆς ὀρθοδοξίας κήρυξ, παραμείνας μέχρι τέλους στύλος ἀ-
 κλόνητος καὶ βράχος ἐδραῖος ἐφ' οὗ συνετρίβησαν πάντα τῶν
 ἀντιπάλων τὰ τεχνάσματα.

Βλέποντες οἱ ἐν Φερράρᾳ Ἕλληνες τὴν μεταξὺ τοῦ Ἐφέ-
 σου καὶ τοῦ Νικαίας διχόνοιαν, καὶ ἀναλογιζόμενοι ὅτι ταύτης
 τὰ ἀποτελέσματα ἔσονται πρόξενον πολλῶν κακῶν εἰς τοὺς
 Ἕλληνας, ἀπέστειλαν εἰς τὸν Πατριάρχην τὸν μέγαν Ἐκκλη-
 σιάρχην Σίλβεστρον Συρόπουλον καὶ τὸν Μητροπολίτην Λακε-
 δαιμονίας Μεθόδιον, παρακαλοῦντες αὐτόν, ἵνα διὰ λόγων πα-
 ραινετικῶν καταπαύσῃ τὴν διχόνοιαν, καὶ συνδιαλλάξῃ τοὺς
 πρὸς ἀλλήλους διεστῶτας. Ἀτυχῶς ὅμως ὁ Πατριάρχης, ὅστις
 ἠδύνατο ἐὰν ᾔθελε παρέμβῃ διὰ τῶν νουθεσιῶν αὐτοῦ νὰ προ-
 λάβῃ τὸ κακόν, καίτοι ὑπεσχέθη νὰ πράξῃ τοῦτο, ἄγνωστον
 τίνος ἐνεκα οὐδὲν ἔπραξε καὶ ἀφῆκε τὰ πράγματα ὡς εἶχον ἐπὶ
 βλάβῃ τῆς Ἐκκλησίας.

Μεταξὺ τῶν δέκα τῶν ὑπὸ τῶν Λατίνων ὀρισθέντων ὅπως
 λαμβάνωσι μέρος εἰς τὰς συζητήσεις πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους κα-

τελέγετο καὶ ὁ Καρδινάλιος Ἰουλιανός, διακρινόμενος ἐν πᾶσι διὰ τε τὴν περὶ τοὺς λόγους δύναμιν, καὶ τὸ ἀπέραντον τῆς μνήμης, καὶ τὴν δξύτητα τῆς ἀντιλήψεως. Ὁ δαιμόνιος τὸν νοῦν οὗτος ἀνὴρ, καθ' ἃ ἱστορικῶς βεβαιούται, ἡδύνατο ἀκροώμενος μακρὰς ἀγορεύσεως, εὐθὺς μετὰ τὸ πέρας νὰ προβῇ εἰς λεπτομερῆ αὐτῆς ἀνάλυσιν καὶ νὰ ἀντικρούσῃ τὰ ἐν αὐτῇ περιεχόμενα. Ὁ καρδινάλιος οὗτος εἶχεν ἀναλάβῃ ἐν ταῖς πρώταις τῆς συνόδου συνεδρίαις τὸ βαρὺ ἔργον ν' ἀντικρούσῃ καὶ ἀνασκευάσῃ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου λεγόμενα. Μετὰ πολὺν ὅμως ἐν τῇ συνόδῳ συζητήσεις, περιέστη εἰς τοσοῦτον ἀδιέξοδον θέσιν ὥστε κατανοήσας τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἐν τῇ διαλεκτικῇ δεινότητι τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου, ἤναγκάσθη ν' ἀπόσχη πάσης ἐν τῷ μέλλοντι συζητήσεως, εἰπὼν πρὸς τοὺς λοιποὺς τῆς Δύσεως ἐπισκόπους : «μέχρι τοῦ παρόντος εἶπον ὅσα δῆτα καὶ εἴρηκα· τοὺς δ' ἐφεξῆς ἀναδέχεται λόγους, ὁ τοῦ Ἱεροῦ Παλατίου διδάσκαλος Ἰωάννης, καὶ ἐρεῖ καὶ ἀποδώσει τούτους ἀρκούντως καὶ καλῶς κατὰ τὴν ἐνοῦσαν αὐτῷ σύνεσιν καὶ σοφίαν· καὶ ἀγωνιεῖται ἱκανῶς τὸν περὶ τούτου ἀγῶνα, ἐγὼ γὰρ οὐκ εἰμὶ κατ' αὐτόν». Ὁ Ἰωάννης οὗτος ἦτο ἀνὴρ διακρινόμενος ἐπὶ εὐρείᾳ μαθήσει καὶ σοφίᾳ καὶ πεποικισμένος σπανίᾳ διαλεκτικῇ δεινότητι καὶ εὐστροφίᾳ νοῦ. Εὐτυχῶς ὅμως ἐν τῇ διεξαγωγῇ τοῦ ἀγῶνος τῶν συζητήσεων δὲν ἡδυνήθη ν' ἀναδειχθῇ εὐτυχέστερος τοῦ καρδινάλιου Ἰουλιανοῦ, διότι τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ μὴ βασιζόμενα ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων εὐχερῶς κατέπιπτον καὶ ἐθρυμματίζοντο ὑπὸ τὰ βαρέα κτυπήματα, ἅτινα κατέφερεν ὁ Ἱερὸς Μάρκος διὰ τῶν ἀγορεύσεων αὐτοῦ, βασιζομένων ἐπὶ τῶν ῥήσεων τῆς ἀγίας γραφῆς καὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Ὁ Ἰωάννης ἐντὸς ὀλίγου κατανοήσας τὸ δυσχερὲς τῆς ἰδίας θέσεως καὶ βλέπων ἐκφεῦγον τὸ ἔδαφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἠναγκάζετο νὰ συζητῇ φιλονεικότερον πρὸς τὸν Ἐφέσου, καὶ νὰ ἐκτρέπῃ τὴν συζήτησιν εἰς ἕτερα θέματα ἀνάξια λόγου καὶ ἐσπερημένα πάσης σοβαρότητος, νὰ ὑποβάλλῃ δὲ συνεχεῖς ἀπορίας καὶ προβλήματα πρὸς λύσιν τῷ Ἱερῷ Μάρκῳ, ὅστις

ἀμέσως καίπερ μὴ παρσκευασμένος, ἅτε ἀγνοῶν ὅσα ἔμελλεν νὰ εἴπῃ ὁ Ἰωάννης, ἐν τούτοις ἀπῆντα τοσοῦτον πειστικῶς καὶ καταλλήλως ὥστε ἔθετε φρίκωτρον εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ. Περισταὺς εἰς τὸ ἀδιέξοδον κατὰ τινὰ συζήτησιν περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ μὴ ἔχων τί ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὰ λεγόμενα αὐτῷ ἐπειράθη νὰ ἐκτρέψῃ τὴν συζήτησιν εἰς ἕτερα ζητήματα σοφιστικά ὅλως, προτείνας αὐτῷ πρὸς λύσιν μεταξὺ ἐτέρων καὶ τὰς ἐξῆς ἀπορίας : πῶς ἵπτανται οἱ ἄγγελοι ; ἐκ ποίας ὕλης ἦθελον ἀνάψῃ τὸ ἄσθεστον πῦρ τῆς Κολάσεως, ἐν ᾧ ἔμελλον νὰ ριφθῶσιν οἱ ἁμαρτωλοί ; Αἱ ἀνότητοι, γελοῖαι καὶ δυσσεβεῖς αὐταὶ ἐρωτήσεις, ὅλως ἀνοικεῖως καὶ ἀκαίρως παρεμβαλλόμεναι ἐν τῇ συζητήσει τοῦ κυρίου θέματος, τοσοῦτον ἐξηρέθισαν τοὺς παρόντας ἐκ τῶν ὀρθοδόξων, ὥστε συγκλητικὸς τις Ἰάγαρις τοῦνομα στραφεὶς πρὸς τὸν Ἰωάννην καθ' ἣν στιγμὴν ἀπηύθυνε τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ἐρώτησιν περὶ τοῦ πυρὸς τῆς αἰωνίου Κολάσεως, εἶπε μετ' ἀγανακτήσεως : «γνώσεται τοῦτο ὁ ἐρωτῶν, ὅταν ἐκεῖσε παραγένηται».

Δέξα ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐρρέθη ἐκ τῶν ἀνατολικῶν εἶχον ὀρθῶς ὅπως μετέχωσιν ἐν τῇ συνόδῳ τῶν συζητήσεων. Εἰς δύο ὅμως τούτων μόνον εἶχεν ἀνατελῆ ἀποφάσει τοῦ Βασιλέως ἡ διεξαγωγὴ τούτων εἰς τὸν Ἱερὸν Μάρκον καὶ τὸν Βησσαρίωνα, οἵτινες ὅμως ἐν ἀνάγκῃ ἐπὶ σπουδαίων ζητημάτων ἡδύναντο καὶ ὥφειλον συσχεπόμενοι μετὰ τῶν ἄλλων ὁκτῶ, νὰ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν τὸ πόρισμα τῆς συσκέψεως, συμφώνως δὲ τούτῳ ν' ἀπαντῶσι τοῖς Λατίνοις. Ἀτυχῶς ὅμως ὁ Ἱερὸς Μάρκος μόνος αὐτὸς διεξῆγε τὸν ἀγῶνα, διότι οἱ μὲν λοιποὶ ἤρχοντο σιγῶντες ν' ἀποθουμάζωσι τὴν σοφίαν τῶν λόγων αὐτοῦ, καθ' ἃ βεβαιοὶ ὁ μετέχων τῶν συζητήσεων ἱστορικὸς Συρόπουλος, ὁ δὲ μόνος δυνάμενος νὰ παράσχῃ αὐτῷ μικρὰν συνδρομὴν Βησσαρίων, φθόνῳ κινούμενος οὐ μόνον ἀπέστη τοῦ ἀγῶνος ὡς ρίψασπις, ἀλλὰ καὶ εἰρωνεύετο καὶ ἐνέπαιζε μετὰ τοῦ Γρηγορίου τὸν ζηλωτὴν τῆς τῶν Πατέρων αὐτοῦ πίστεως, τὸν τῆς ἀληθείας στρατιώτην εὐόρκως ἐπιτελοῦντα τὸ ἴδιον καθήκον, καὶ

διὰ τῶν σθεναρῶν αὐτοῦ ἀγώνων τῶν ὄντως ὑπερανθρώπων κατορθώσαντα μέχρι τέλους νὰ σώσῃ τὴν ὁρθοδοξίαν.

Ὁ ἀσύνητος αὐτοκράτωρ ἀγγείλας τῷ ἄρχοντι τῆς Φερράρας, ὅτι οὐδενὶ τῶν Ἑλλήνων ἔπρεπε νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ εἰς αὐτὸν ἄδειαν βασιλικήν, ἐξῆλθε τῆς πόλεως καὶ κατόκησεν εἰς τι Μοναστήριον ἀπέχον ἀπ' αὐτῆς ὥσπερ ἑξ μίλια, καὶ ἐκεῖ ἐνασχολούμενος εἰς διασκεδάσεις καὶ κυνήγια οὐδένα λόγον περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων ἐποιεῖτο, ἐνῶ οἱ ἐκλεκτότεροι τῶν Ὀρθοδόξων ἐκάθηντο ἐν Φερράρᾳ κεκλεισμένοι καὶ ταλαιπωρούμενοι. Διὰ ταῦτα προσελθόντες εἰς τὸν Πατριάρχην, εἶπον αὐτῷ ὅτι δὲν πρέπει νὰ καταναλίσκωμεν τὸν καιρὸν ἡμῶν ματαίως εἰς ξένην χώραν, ἀλλὰ πρέπει νὰ σκεφθῶμεν περὶ τῆς καθολικῆς συνόδου (ἥτις εἰσέτι δὲν εἶχεν ἀρχίσῃ). Τὴν αἴτησιν ταύτην τῶν Ἑλλήνων ἀνῆνεγκεν ὁ Πατριάρχης, τῷ αὐτοκράτορι, ὅστις ἀπεκρίθη, «ὅτι ἡμεῖς ἐκδεχόμεθα πρέσβεις ἐκ τῶν ρηγῶν καὶ τῶν αὐθεντῶν, ἐκδεχόμενοι καὶ πλείονας ἐπισκόπους καὶ Καρδινάλιους· πῶς οὖν ποιήσομεν σύνοδον μὴ ἐλθόντων ἐκείνων; οὐ γὰρ ἤλθομεν ποιῆσαι τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον μετὰ μόνων τῶν Φερραρίων.» Ὁ δὲ Πάπας γνωρίζων καλῶς ὅτι οὐδεὶς τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐν Βασιλείᾳ συνόδου ἔμελλε νὰ ἔλθῃ, ἔλεγεν· «ἐνθα εἰμὶ ἐγὼ μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Πατριάρχου, ἐκεῖ ἐστὶν ἡ σύνοδος ἅπανα τῶν χριστιανῶν, καὶ μάλιστα ὅτε πάρεσιν οἱ Πατριάρχαι πάντες καὶ Καρδινάλεις ἡμῶν» (*).

Μόλις λοιπὸν μετὰ πολλὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Πάπα ἦλθεν ὁ αὐτοκράτωρ, καταλιπὼν πρὸς καιρὸν τὸ κυνήγιον, ἐκ τοῦ Μοναστηρίου εἰς τὴν Φερράραν, καὶ συσσεφθέντες ὥρισαν ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τῶν συνελεύσεων τὴν 6 τοῦ Ὀκτωβρίου.

Ἐξέλεξαν δέ, ἵνα προσδιαλέγωνται ἐν τῇ Συνόδῳ, οἱ μὲν Ἕλληνες τὸν ἱερὸν Μάρκον Ἐφέσου, τὸν Ρωσσίας Ἰσίδωρον,

(*) Συρόπουλ. σελ. 144.

τὸν Νικαίας Βησσαρίωνα, Γεώργιον τὸν Γεμιστόν, τὸν μέγαν Χαρτοφύλακα Μιχαὴλ τὸν Βαλσαμῶνα, τὸν μέγαν Ἑκκλησιάρχην Συρόπουλον καί, τούτου παραιτηθέντος, τὸν μέγαν Σκευοφύλακα Θεόδωρον τὸν Ξανθόπουλον· ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ προσέταξεν, ἵνα μόνον ὁ Ἅγιος Μάρκος καὶ ὁ Νικαίας, οἵτινες ἦσαν οἱ σοφώτεροι τῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ ψευδοσυνόδῳ παρουσιασθέντων Ἑλλήνων, διαλέγωνται μετὰ τῶν Λατίνων. Οἱ δὲ Λατῖνοι τὸν Καρδινάλιον τοῦ ἀγίου Ἀγγέλου Τουλιανὸν Καισαρίνην, καὶ τὸν τοῦ Ἁγίου Σταυροῦ Νικόλαον Ἀλβεργάτον Φιρμάνον, τοὺς ἐπισκόπους, Ρόδου Ἀνδρέαν καὶ Φορολιδιένους Ἰωάννην, καὶ δύο διδασκάλους τῆς θεολογίας ἱερομονάχους.

Ἦρξαντο λοιπὸν αἱ συνελεύσεις τῇ ὁρισθείσῃ ἡμέρᾳ οὐχὶ ἐν τῷ Ναῷ τῆς ἐπισκοπῆς, ἐνθα ἡ ἀνακήρυξις τῆς Συνόδου ἐγένετο, ὡς ἦτο σύνηθες, διότι πᾶσαι αἱ οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἐν ἱεροῖς ναοῖς συνηροῦντο· ἀλλ' ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Πάπα· «Ἀπαθὸν γὰρ ἐστὶ καὶ ἀνάρμοστον, ἔλεγον, οἱ Καρδινάλιοι, τῇ μεγαλειότητι καὶ ὑπεροχῇ τοῦ Πάπα ἀπέρχεσθαι αὐτὸν εἰς τὴν ἐπισκοπὴν καὶ διέρχεσθαι πλήθη ἀνθρώπων μετὰ τεσσάρων ἢ πέντε Καρδινάλιων καὶ ὀλίγων Ἐπισκόπων» (*). Ἐκεῖ λοιπὸν γενομένης τῆς συνελεύσεως οὔτε τοποτηρηταὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης ἦλθον, οὔτε οἱ ἐν Βασιλείᾳ συνεδριάζοντες Καρδινάλιοι καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ λοιποὶ πολυάριθμοι κληρικοὶ ἐπαρουσιάσθησαν, οἵτινες καθεῖλον μάλιστα τὸν Πάπαν Εὐγένιον ὡς ἐπίσκοπον, σχηματικόν, σιμωνιακὸν καὶ αἵρετικόν. Εἰς τὴν πρώτην συνέλευσιν ἐδημηγόρησε ὁ Νικαίας Βησσαρίων καὶ ὁ Ρόδου Ἀνδρέας, ὁ μὲν Ἑλληνιστὶ ὁ δὲ λατινιστὶ, ἐγκώμια πλέξαντες εἰς τὸν Πάπαν τὸν Αὐτοκράτορα, τὸν Πατριάρχην, καὶ τὴν σύνοδον. Εἰς δὲ τὰς ἐφεξῆς συνελεύσεις προκειμένης τῆς συζητήσεως περὶ τῆς ἐν τῷ ἁγίῳ Συμβόλῳ προσθήκης πρῶτος ὁ ἱερὸς Μάρκος κατήρξατο ταύτης εἰπὼν τὰ ἐξῆς «πρῶτον μὲν ὅτι ἐστὶν ἀναγκαιοτάτη ἡ εἰρήνη, ἣν κατέλιπεν ἡμῖν ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστός· δεύτερον ὅτι παρέδωκεν ἡ Ρω-

(*) Συρόπουλ. σελ. 162.

»μαϊκή Ἐκκλησίᾳ τὴν ἀγάπην καὶ διελύθη ἡ εἰρήνη» τρίτον
 »ὅτι ἀνακαλουμένη νῦν ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησίᾳ τὴν τότε κατα-
 »λειφθεῖσαν ἀγάπην ἐσπούδασεν ἵνα ἔλθωμεν ἐνταῦθα καὶ ἐξε-
 »τάσωμεν τὰς μεταξὺ ἡμῶν διαφορὰς· τέταρτον ὅτι ἀδύνατόν
 »ἐστὶν ἀνακαλέσασθαι τὴν εἰρήνην, ἐὰν μὴ λυθῇ τὸ τοῦ σχί-
 »σματος αἴτιον· καὶ πέμπτον ἵνα καὶ οἱ ὅροι τῶν οἰκουμενικῶν
 »Συνόδων ἀναγνωσθῶσιν, ὡς ἂν φανῶμεν καὶ ἡμεῖς σύμφωνοι
 »τοῖς ἐν ἐκείναις πατρᾷσι καὶ ἡ παρούσα σύνοδος ἐκείναις ἀκό-
 »λουθος. Ταῦτα μὲν εἶπεν ὁ Ἅγιος Μάρκος Ἐφέσου πεπλατυ-
 »σμένως καὶ λογικῶς.» (*).

Καὶ οἱ μὲν Λατῖνοι ἠγωνίζοντο παντὶ τρόπῳ μὴ ἀναγνω-
 σθῆναι τοὺς ὅρους τῶν οἰκουμενικῶν Συνόδων, διότι ἡ ἀνάγνω-
 γνῶσις αὐτῶν ἤθελεν ἐλέγξει τὴν ὑπ' αὐτῶν ἐν τῷ Ἁγίῳ Συμ-
 βόλῳ γενομένην προσθήκην. Μάλιστα δὲ παντὶ σθένει ἐσπούδαζον
 ἀπολογούμενοι νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι ὁρθῶς καὶ εὐσεβῶς ἐγένετο
 εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως ἡ προσθήκη. Ὅχι ἔλεγεν ὁ ἱ-
 ερός Μάρκος· ἡμεῖς ἐσμεν οἱ ἐγκαλοῦντες, ἡμεῖς πρέπει νὰ εἴ-
 πωμεν πρῶτον, ὅσα εἶναι ἀρμόδια εἰς τὸν ἐγκαλοῦντα νὰ εἴπῃ,
 μετὰ ταῦτα δὲ δύνασθε καὶ ὑμεῖς ν' ἀπολογηθῆτε. Ἐπὶ τοῦ ζη-
 τήματος τούτου σφοδρὰ διεξήχθησαν συζητήσεις τοῦ θεοῦ
 Μάρκου ζητοῦντος νὰ εἴπῃ εἴτι ἐβούλετο κατὰ τῆς προσθήκης,
 καὶ τοὺς ὅρους ἀπαιτοῦντος τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, τῶν
 δὲ Λατίνων ὅλαις δυνάμεσι πρὸς ἀπολογίαὶν ὁρμώντων, καὶ
 τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ὅρων οὐδαμῶς παραδεχομένων. Τόσον δὲ
 βαρὺ καὶ κακὸν ἐφαίνετο ἡ ἀνάγνωσις τῶν συνοδικῶν ὅρων
 εἰς τοὺς Λατίνους, ὥστε, ἂν οὐ ἐλύθη ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἡ
 συνέλευσις, ἔδραμον εὐθὺς οἱ Καρδινάλιοι καὶ πολλοὶ Λατινε-
 πίσκοποι εἰς τὸν βασιλέα καὶ εἰς τὸ κελλίον τοῦ Πατριάρχου,
 παρόντων καὶ τῶν Ἀνατολικῶν ἀρχιερέων, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι
 τῶν συνοδικῶν ὅρων τὴν ἀνάγνωσιν. Καὶ τί ἠέλετε κερδίσῃ,
 ἔλεγον πρὸς αὐτοὺς, ἂν ἤθελεν ἀνακηρυχθῇ ἐναντίον ἡμῶν τῶν
 οἰκουμενικῶν συνόδων τὸ ἀνάθεμα; Τοῦτο δὲ ἔλεγον, ἐπειδὴ

(*) Συρόπουλ. σελ. 167.

κηρυχθείσης τῆς συνοδικῆς συνελεύσεως, συνέδραμον πλῆθος
 ἀνθρώπων, καὶ ὅλα τὰ μέρη τοῦ Παλατίου ἄνω τε καὶ κάτω,
 καὶ πανταχοῦ ἦσαν πλήρη ἀνθρώπων διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγον, ὅτι
 ἡ ἀνάγνωσις ἐκείνη ἦτο περιττὴ καὶ ἀνωφελής, ἀλλὰ καὶ σκαν-
 δάλων πρόξενος. Ἀλλ' ἐὰν θέλητε, εἶπον, ἀναγνώσατε αὐτοὺς
 μόνοι ἐν τῇ ἰδίᾳ ὑμῶν συνελεύσει. Οἱ ἡμέτεροι κατιδόντες ὅτι
 τὸ ζήτημα τοῦ θεοσόφου Μάρκου ἤθελε τὰ μέγιστα συντείνῃ
 πρὸς ταπείνωσιν τῆς λατινικῆς ἐπάρσεως καὶ αὐθαδείας, ἀντέ-
 στησαν καὶ αὐτοὶ συμμεριζόμενοι τὴν γνώμην αὐτοῦ, δηλώ-
 σαντες ὅπως ἀναγκάσωσιν αὐτοὺς εἰς ὑποχώρησιν, ὅτι ἂν μὴ
 ἀνεγινώσκοντο κοινῇ συνεδρία πρῶτον οἱ ὅροι ἐν τῷ παλατίῳ
 τοῦ Πάπα, ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἄλλη συνέλευσις.

Βλέποντες οἱ Λατῖνοι τὴν πολλὴν ἐπιμονὴν τῶν ἡμετέρων
 ὑπέκυψαν ἄκοντες δεχθέντες νὰ γίνῃ παρηρησίᾳ εἰς ἐπήκοον τοῦ
 πλῆθους ἡ τούτων ἀνάγνωσις. Ἀλλ' ὅμως ἵνα δείξωσι πόσον
 τοῦτο ἦτο λυπηρὸν καὶ πικρὸν εἰς αὐτοὺς ἐπενόησαν τὰ ἐξῆς:
 Πρῶτον μὲν ἐξεῦρον τρόπον νὰ μὴ ἦναι ἐκεῖ ὅλον ἐκεῖνο τὸ
 πλῆθος, ὅπερ πρότερον συνηθοῖζετο. Δεύτερον τὸ Ἅγιον Εὐαγ-
 γέλιον ὅπερ εἰς τὰς ἄλλας συνελεύσεις ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ ἡ-
 νεωγμένον, τότε εὐρέθη κεκλεισμένον. Τρίτον αἱ λαμπάδες
 ἦσαν ἐσβεσμέναι καὶ ὄχι ἀνημμέναι καθὼς πρότερον· καὶ τέ-
 τартον τὰ ἀγάλματα τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ
 Παύλου δὲν εἶχον ἀφελθῇ ἔρθια εἰς τὸ ἀλτάριον, καθὼς πάν-
 τοτε, ἀλλὰ ἦσαν ὑπτια.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι καὶ μόνῃ τῶν ὅρων ἡ ἀπλὴ ἀνά-
 γνωσις ἤρκει ὅπως ἀνατρέψῃ πάσας τὰς τῶν Λατίνων καινο-
 τομίας. Ἀλλ' ὁ ἱερός Μάρκος δὲν ἠρέσθη εἰς τοῦτο μόνον,
 ἀλλὰ προέτασε μὲν μακρὰ καὶ ἀναλυτικὰ προοίμια τῆς ἀνα-
 γνώσεως ἐκάστου ὅρου, προέβαινε δὲ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν εἰς
 ἐξαγωγὴν συμπερασμάτων, δι' ὧν πασιφανῶς κατεδεικνύετο,
 ὅτι καίτοι αἱ πέντε τελευταῖαι Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι ἐπανει-
 λημμένως εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ποιήσωσι προσθήκας
 εἰς τὸ ἱερὸν Σύμβολον, ὅμως οὐ μόνον τοῦτο δὲν ἐπραξάν ἀλλὰ
 καὶ βαρυτάτῳ ἀναθέματι καθυπέβαλον τὸν τολμήσοντα νὰ ἐ-

πιφέρη οίανδήποτε ἀλλοίωσιν εἰς αὐτό. Τοσαύτη ἦτο ἡ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου ἐντύπωσις, ὥστε καὶ πολλοὶ τῶν ἐγκρίτων Λατίνων μοναχῶν, οἵτινες ἦσαν παρόντες ἡναγκάστησαν νὰ ὁμολογήσωσι μετὰ θάρρους, ὅτι οὔτε εἶδον οὔτε ἤκουσαν ποτε τοιαῦτα, οὔτε δὲ οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν ἐδίδαξαν ποτε αὐτοὺς περὶ τούτων καὶ ὅτι κατόπιν ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἤκουσαν ἐπέισθησαν ὅτι οἱ Γραικοὶ (Ἕλληνες) ἐφρόνουν καὶ ἐδογματίζον πολὺ ὀρθότερα τῶν Λατίνων ἐξεφράζοντο δὲ καὶ ἀνεπιφυλάκτως τὸν πρὸς τὸν Ἐφῆσου θαυμασμὸν αὐτῶν. (*) Τοσοῦτον δὲ ἐμφανῶς ἀπέδειξε τὸ ἄθεσμον καὶ ἀντευαγγελικὸν τῆς ἐν τῷ ἱερῷ Συμβόλῳ προσθήκης, διὰ τῶν ὅρων τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων καθ' οὓς ἀπολύτως ἀπαγορεύεται πᾶσα ἀλλοίωσις ἢ προσθήκη, ἔστω καὶ ἂν αὕτη ἦτο ὀρθόδοξος καὶ οὐχὶ ψευδὴς ὡς ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει· ὥστε ἂν μὴ παρνεβάζοντο ὑπὸ τῶν Δυτικῶν ἐξ ἐωσφορικῆς ἀλαζονείας καὶ σατανικοῦ πείσματος κωλύματα ἢ πολυπόθητος ἔνωσις ἥθελε συντελεσθῇ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαίαν τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίαν. Οἱ Λατῖνοι γινώσκοντες ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν πάσῃ θυσίᾳ ἐφρόντισαν ὡς ἐγράφη καὶ ἀνωτέρω ν' ἀποφύγωσι τὴν τῶν ὅρων ἀνάγνωσιν. Ἀτυχῶς ὅμως δι' αὐτοὺς τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε πολὺ τοῦ προσδοκωμένου δυσαρεστότερον· διότι μέγα σκάνδαλον ἤρξατο ἐγειρόμενον ἐν τῷ λαῷ. Τοῦτο ἰδόντες προσεπάθησαν ν' ἀπαντήσωσιν ὡς τάχιστα, ἵνα ἀπολογούμενοι κατασιγάσωσιν ὡς ἐφρόνουν τὸν ἐγερθέντα κλύδωνα. Αἱ ἀπολογίαι ὅμως αὐτῶν ἦσαν ἀτυχῶς δι' αὐτοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐστερημέναι πάσης σοβαρότητος καὶ περιστρέφοντο εἰς ἕτερα θέματα ἐκτὸς τῶν ὑπὸ συζήτησιν, διότι εἰς ταῦτα οὐδὲν ἠδύναντο ν' ἀντιτάξωσι.

Τὰς συζητήσεις διεξῆγε καὶ πάλιν ὁ Ἱερὸς Μάρκος ἔχων ἀντιθέτους τοὺς καὶ ἐν ταῖς συνεδρίαις τῆς μερικῆς συνόδου, τὸν Καρδινάλιον δηλ. Ἰουλιανὸν καὶ τὸν σοφιστὴν Ἰωάννην, οἵτινες ἐτήρησαν καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει τὴν αὐτὴν

τακτικὴν, ἐπὶ ἰδίᾳ ὅμως ζημίᾳ διότι πολλοὶ τῶν παρόντων κατανόησαντες εὐκόλως τὰ τῶν Ἀνατολικῶν δίκαια ἤρξαντο ἐκφράζοντες τὴν πεποίθησιν αὐτῶν ταύτην, μάλιστα δὲ οἱ ἐρημίται μοναχοί. Τοῦτο ἐκίνησε τὴν ὀργὴν τῶν περὶ τὸν Πάπαν, οἵτινες καλέσαντες τοὺς μοναχοὺς δι' ἀπειλῶν καὶ διαφόρων ἄλλων μέσων κατώρλωσαν τοὺς μὲν ν' ἀπομακρύνωσιν ἐκεῖθεν, εἰς δὲ τοὺς ἄλλους νὰ ἐπιβάλωσι σιγὴν, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι οὗτοι, ὄντες ἀπαίδευτοι καὶ ἐστερημένοι θεολογικῆς μορφώσεως, οὐδὲν εἶχον δικαίωμα ν' ἀναμιγνύωνται καὶ ταράττωσι τὴν συνείδησιν τῶν ἀπλουστέρων, καθ' ἃ ἱστορεῖ ὁ Συρόπουλος.

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου τὰ πράγματα εὐρίσκοντο εἰς εὐάρεστον διὰ τοὺς Ἀνατολικούς θέσιν, διότι πάντες σχεδὸν οὗτοι συμμεριζόμενοι τὰς τοῦ ἱεροῦ Μάρκου γνώμας ἦσαν μετ' αὐτοῦ ἀδελφικῶς ἠνωμένοι, καὶ ἐνεψύχουν αὐτὸν εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἀγῶνος. Ἀπὸ τοῦ σημείου ὅμως τούτου τὰ πράγματα ἐντελῶς μετεβλήθησαν, διότι οἱ τῶν Ἀνατολικῶν πλεῖστοι ἐνεκὰ διαφόρων λόγων περὶ ὧν κατωτέρω ρηθήσεται αὐτυμολήσαντες πρὸς τοὺς ἀντιθέτους ἐγένοντο αἵτιοι νὰ ἐπακολουθήσωσι τὰ ἀξιοθρήνητα γεγονότα, ἅτινα μετὰ βαθυτάτου ψυχικοῦ ἄλλοις θέλομενπραγματευθῇ ἐν τοῖς ἐφεξῆς.

Ὁ Νικαίας Βησσαρίων μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν λόγου τινὸς συνταχθέντος ὑπὸ τοῦ Σχολαρίου οὐδόλως ἀνεμιγνύετο εἰς τὰς συζητήσεις δελεασθεὶς ὑπὸ τῶν τοῦ Πάπα ὑποσχέσεων, ὅστις ἐκμεταλλευθεὶς τὴν φιλοδοξίαν αὐτοῦ εἶχεν ὑποσχεθῇ ν' ἀναγάγῃ αὐτὸν εἰς τὸ τοῦ Καρδινάλιου ἀξίωμα. Ὁ δὲ εἰρημένος Γρηγόριος ὁ σατανικὸς μᾶλλον ἢ πνευματικὸς, καὶ Ἀμηροῦτζης τις διδάσκαλος φθόνῳ τηκόμενος πρὸς τὸν ἱερὸν Μάρκον ἐν τινὶ συνελεύσει, καθ' ἣν οὗτος τὸν σοφιστὴν καὶ ἀπεραντολόγον Ἰουλιανὸν κατέπεινε τῇ ἀκαταμαχίῳ δυνάμει τῶν λόγων αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς Συνόδου, ἐθριάμβευε, ἐφελκύσας, οὕτω καὶ αὐτῶν τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ τῶν ἐγκρίτων Λατίνων καὶ Μοναχῶν τὸν θαυμασμὸν, καὶ πνευματοφόρος ἀνεγνωρίζετο καὶ ἐκηρύττετο, τότε λέγω, ὁ Γρηγόριος καὶ ὁ Ἀμηροῦτζης, καθίσαντες καὶ οἱ δύο ὁμοῦ, ὅπισθεν πάντων καὶ οὐχὶ πολὺ μα-

(*) Νεκταρ. Ἱεροσολ. σελ. 20

κράν, εἰρωνεύοντο ἐμπαίζοντες κρύφα τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα «Οὕτω συνηγόρουν καὶ συνηγωνίζοντο οἱ ἡμέτεροι τῷ τῆς ἡμῶν Ἐκκλησίας προαπιστῇ ἐν τῷ σταδίῳ ἀγωνιζομένῳ,» ὡς μαρτυρεῖ ὁ φιλαληθέστατος Συρόπουλος, ὅστις ἐκεῖ παρῶν ὦν, καὶ τὸν τῆς Ἐκκλησίας ἀγωνιστὴν καὶ προαπιστὴν ἡκουε, καὶ τῶν προδοτῶν ἐκείνων τὰς εἰρωνείας καὶ τὰ ἄσθενήματα ἐβλεπεν. Ὅθεν ἀγανακτῶν ὁ δυστυχὴς καὶ σφόδρα λυπούμενος διὰ τὴν τότε ἀθλιότητα μὲ δάκρυα καὶ ἀναστεναγμούς ἀνέγραψε βεβαίως τὰς ἀναφερομένας ἀνωτέρω ὀλίγας γραμμάς.

Ἐνθ' δὲ ἐκεῖνοι μὲν, ὡς εἶπον, ὑπὸ τοῦ διαβολικοῦ φθόνου κινούμενοι οὕτως ἐφέροντο πρὸς τὸν Ἐφέσου, πολλοὶ πάλιν ἄλλοι, τὰς ἐκεῖ κακοπαθείας μὴ φέροντες, ἕτεροι δὲ καὶ νὰ εὐαρεστήσωσι τῷ Βασιλεῖ θέλοντες, ἤρχισαν κατ' ὀλίγον νὰ προσδίδωσι τὴν πατρῶαν εὐσέβειαν καὶ νὰ ἐκκλίνωσιν ἐκόντες ἄκοντες εἰς τὸν παπισμὸν. Ὅτε δὲ ταῦτα ἐγίνοντο, προστίθησιν ὁ Συρόπουλος, (*) οἱ ἡμέτεροι ἐστεροῦντο τῶν ἀναγκαίων διότι ἔπρεπε νὰ συγκαταναεῦσωσι πρῶτον εἰς ὅ,τι ἤθελον οἱ Λατῖνοι, καὶ τότε νὰ δοθῇ τὸ σιτηρεσίον, ἀλλὰ καὶ τότε ἐλλείπεις καὶ ὄχι τέλειον. Καὶ ποτὲ μὲν δύο μῆνες, ποτὲ δὲ τρεῖς, ποτὲ δὲ καὶ πέντε, παρήρχοντο καὶ μνήμη σιτηρεσίου παρὰ τὰς ὑπεσχημένας αὐτοῖς λαμπράς ἐξόδους οὐδαμῶς ἐγίνετο· καὶ ἐζητεῖτο μὲν ἐπιμόνως καὶ μετὰ πολλῶν δεήσεων ἐκ τῶν ἡμετέρων, ἀλλ' εἰς μάτην ἐγίνοντο αἱ δεήσεις ἐφ' ᾧ καὶ ἡναγκάζοντο, οἱ δυστυχεῖς οἱ μὲν νὰ πωλῶσι εἴ τι εἶχον ἄξιον λόγου, οἱ δὲ νὰ ἐνεχυριάζωσι καὶ αὐτὰ τὰ ἐνδύματα αὐτῶν· τούτου δ' ἕνεκα οἱ πλείστοι στερούμενοι καὶ αὐτῆς τῆς κλίνης ἡναγκάζοντο νὰ κατακλίνωνται χαμαί, ἵνα ἀναπαυθῶσι, καὶ ταῦτα ἐν μέσῳ τῶν παγετῶν τοῦ χειμῶνος.

Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανελλῶμεν· πρὸς τὰ παρὰ τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου λεχθέντα ἀπήντησαν, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, οἱ ἐκλεκτοὶ τῶν Λατίνων διὰ περιττολογιῶν ὅτε μὲν διαστρέφον-

τες ρητὰ τινὰ τῶν Ἀγίων Πατέρων, ἄλλοτε δὲ νενοθευμένα ἀναγινώσκοντες δι' ὧν ἐσπούδαζον τὸ σαθρὸν τῆς πλάνης αὐτῶν δόγμα νὰ στηρίξωσιν. Ἐν τινι δὲ συνελεύσει ἰσχυρισθέντων τῶν Λατίνων ὅτι διὰ τοὺς Ἀρειανούς ἐγένετο ἡ προσθήκη, (προφανῶς ψευδέστατα, διότι δὲν ἦσαν οἱ Ἀρειανοὶ ὅταν ἐγένετο ἡ προσθήκη) ὁ Ἅγιος Μάρκος εἶπεν, εἰ δι' οἰκονομίαν ἐβλήθη, καθὼς λέγετε, δι' οἰκονομίαν ἀφαιρεθῆτω, ὅπως εἰρήνη ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπεισυχθῇ. Οἱ Λατῖνοι ὁμῶς πρὸς ταῦτα ἀποκρινόμενοι ἔλεγον, οὐ δυνάμεθα τοῦτο πράξαι σωζομένης τῆς ἡμετέρας τιμῆς, καὶ οὕτω προετίθουν τὴν τιμὴν τῶν ἀνθρώπων τῆς τοῦ Θεοῦ. Τοῦ ὅρου δὲ τῆς ἐβδόμης οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀναγινωσκομένου παρὰ τῶν ἡμετέρων, προσεκόμισαν οἱ Λατῖνοι βιβλίον νενοθευμένον, ἔχον δὴθεν τὰ πρακτικά τῆς Συνόδου ταύτης, ἐν ᾧ προσέκειτο ἐν τῷ Συμβόλῳ ἡ προσθήκη καὶ ἐκ τοῦ Ἰσοῦ, καὶ εἰπόντος τοῦ Ρόδου Ἀνδρέου ὅτι οὕτως ἀνεγνώσθη τὸ Σύμβολον ἐν τῇ Ζ' οἰκουμενικῇ Συνόδῳ, ὁ Ἱερὸς Μάρκος γελάσας εἶπεν: «Ἡ γὰρ τοῦ Ταρασίου ὁμολογία ταῖς πράξεσιν ἐγκειμένη «ἐκ Πατρὸς δι' Ἰσοῦ λέγει ἐκπορεύεσθαι, οὐκ ἐκ Πατρὸς καὶ Ἰσοῦ». Ἐν τῇ ιε' συνελεύσει ἧτις ἐγένετο τῇ 8 Δεκεμβρίου καὶ ἧτις ἦν ἡ τελευταία τῶν ἐν Φερράρα συνελεύσεων, λαβὼν ἐντολὴν τοῦ Βασιλέως τὸν λόγον ὁ Ἱερὸς Μάρκος εἶπε τὰ ἀκόλουθα.

(*) «Ἐγὼ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι δόγμασιν ἐντραφεὶς εὐσεβεῖς, καὶ τῇ Ἀγίᾳ Καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ πάντων ἐπόμενος, πιστεύω καὶ ὁμολογῶ τὸν Θεὸν Πατέρα, μόνον ἀναρχον καὶ ἀναίτιον, πηγὴν δὲ καὶ αἰτίαν τοῦ Ἰσοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Ὁ γὰρ υἱὸς ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται καὶ τὸ Πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεται, μηδὲν τοῦ Ἰσοῦ συμβαλλομένου πρὸς τὴν ἐκπόρευσιν, ὥσπερ οὐδὲ τοῦ Πνεύματος πρὸς τὴν γέννησιν, κατὰ τὸ ἅμα τὰς προόδους εἶναι καὶ συναλλήλοις, ὡς οἱ θεολόγοι Πατέρες διδάσκουσι· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον

(*) Εἰς τὴν ὁμολογίαν ταύτην ἐφιστῶμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν, διότι εἶναι ἀκριβεστάτη καὶ ἀρκεῖ μόνῃ κῆτι, ὅπως καταρρίψῃ πάντα τὰ ὑπὸ τῶν παπιστῶν λεγόμενα.

»ἐκπορεύεσθαι δι' Ἰοῦ λέγεται, τοῦτ' ἐστὶ μετὰ τοῦ Ἰοῦ, καὶ
 »ὡς ὁ Ἰός, εἰ καὶ μὴ γεννητῶς ὡς ἐκεῖνος. Ὁ δὲ Ἰός οὐ λέ-
 »γεται γεννᾶσθαι διὰ τοῦ Πνεύματος, διὰ τὸ σχετικὸν εἶναι,
 »τὸ τοῦ Ἰοῦ ὄνομα, ἵνα μὴ δόξῃ υἱὸς εἶναι τοῦ Πνεύματος,
 »ἐντεῦθεν καὶ πνεῦμα μὲν υἱοῦ λέγεται διὰ τὸ κατὰ φύσιν οἰ-
 »κεῖον· καὶ τὸ δι' αὐτοῦ πεφυκέναι καὶ δίδωσθαι τοῖς ἀνθρώ-
 »ποις· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Πατρὸς λέγεται, τοῦ δὲ Πνεύματος ὁ υἱὸς
 »οὐ λέγεται κατὰ τὸν Νύσσης Γρηγόριον. Εἰ δὲ τὸ δι' υἱοῦ
 »ἐκπορεύεσθαι τὴν αἰτίαν ἐδήλου, καθάπερ οἱ νέοι θεολόγοι φα-
 »σιν, ἀλλ' οὐ τὸ δι' αὐτοῦ ἐκλάμπειν καὶ πεφυκέναι, καὶ ὅπως
 »τὸ συμπορεύεσθαι, καὶ συμπαρομαρτεῖν κατὰ τὸν θεηγόρον Δα-
 »μασκηνόν, οὐκ ἂν οἱ θεολόγοι πάντες ἐξῆς ρητῶς ἀφῆρουν τοῦ
 »υἱοῦ τὴν αἰτίαν· ὁ μὲν Διονύσιος λέγων, μόνῃ πηγῇ τοῦτ'
 »ἐστὶν αἰτία, τῆς ὑπερουσίου θεότητος ὁ Πατήρ, καὶ τούτῳ τοῦ
 »Ἰοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος διακρίνεται. Ὁ δὲ Ἀθανάσιος, μόνος
 »ἀγέννητος καὶ μόνος πηγὴ θεότητος ὁ Πατήρ, τοῦτ' ἐστὶ μόνος
 »αἰτία καθάπερ καὶ μόνος ἀνάκτις· ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ θεο-
 »λόγος, πάντα ὅσα ὁ Πατήρ τοῦ Ἰοῦ πλήν τῆς αἰτίας. Ὁ δὲ
 »Μάξιμος ἐπὶ καὶ οἱ Ρωμαῖοι τὸν Ἰὸν οὐ ποιοῦσιν αἰτίαν τοῦ
 »Πνεύματος· ὁ δὲ Δαμασκηνὸς καὶ ἐν ἄλλοις, ὅσα ἀρμύζει
 »πηγῇ, αἰτία γεννήτορι, τῷ Πατρὶ μόνῳ προσαρμοστέα, οὐκ
 »ἂν ὁ θεολογικώτατος οὗτος Δαμασκηνὸς τὴν ΔΙΑ τιθεὶς ἐπὶ
 »τοῦ Ἰοῦ, τὴν ἘΚ ἀπηγόρευεν, ἐν μὲν τῷ ὀγδόῳ τῶν θεολο-
 »γικῶν λέγων, ἐκ τοῦ Ἰοῦ τὸ Πνεῦμα οὐ λέγομεν, Ἰοῦ δὲ
 »ὀνομάζομεν καὶ δι' Ἰοῦ φανεροῦσθαι ἡμῖν ὁμολογοῦμεν. Ἐν δὲ
 »τῷ ιγ' ἄλλιν ὁ αὐτὸς πνεῦμα υἱοῦ οὐχ' ὡς ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ'
 »ὡς δι' αὐτοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, μόνος γὰρ αἴτιος
 »ὁ Πατήρ, ἐν δὲ τῇ πρὸς Ἰορδάνην ἐπιστολῇ πρὸς τῷ τέλει·
 »πνεῦμα ἐνυπόστατον ἐκπόρευμα καὶ πρόβλημα, δι' υἱοῦ δὲ,
 »καὶ οὐκ ἐξ υἱοῦ, ὡς πνεῦμα στόματος Θεοῦ λόγου ἐξαγγελτι-
 »κόν· ἐν δὲ τῷ εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν τοῦ Κυρίου λόγῳ,
 »πνεῦμα ἅγιον τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ὡς ἐξ αὐτοῦ ἐκπορευόμε-
 »νον, ὅπερ καὶ τοῦ υἱοῦ λέγεται, ὡς δι' αὐτοῦ φανερούμενον
 καὶ τῇ κτίσει μεταδιδόμενον· ἀλλ' οὐκ ἐξ αὐτοῦ ἔχον τὴν ὑπαρ-

»ξιν· δῆλον γὰρ, ὡς ἔνθα μεσιτείαν αἰτιώδῃ δηλοῖ ἡ ΔΙΑ καὶ
 »τὸ προσεχὲς αἴτιον, ὡς οἱ Λατῖνοι βούλονται, πάντως ἰσο-
 »δυναμεῖ τότε τῇ ἘΚ, καὶ ἡ ἑτέρα τῆς ἑτέρας τὴν χρῆσιν ἀν-
 »τιλαμβάνει· ὡς τὸ ἐκτεσάμην ἀνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ, ταῦ-
 »τὸν τῷ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Ἀνὴρ ΔΙΑ Γυναικός, τοῦτ' ἐστὶν
 »ἐκ Γυναικός, ἔνθα τοίνυν ἡ ἘΚ, ἀπηγόρευται δῆλον ὅτι καὶ ἡ
 »αἰτία ταύτη συναπηγόρευται· λείπεται ἄρα τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς
 »δι' υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὕτω λέγεσθαι κατὰ
 »τὸν τῆς συνεπτυγμένης θεολογίας τρόπον, ὡς ἐκ πατρὸς ἐκπο-
 »ρευόμενον, δι' οὐ φανεροῦσθαι, ἢ γνωρίζεσθαι, ἢ ἐκλάμπειν, ἢ
 »πεφυκέναι νοεῖσθαι· τοῦτο γὰρ φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος γνω-
 »ριστικὸν τῆς κατὰ τὴν ὑπόστασιν ιδιότητος σημεῖον ἔχει τὸ
 »μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ σὺν αὐτῷ γνωρίζεσθαι, καὶ οὐκ ἄλλη τις
 »πρὸς τὸν πατέρα, ἢ τὸ ἐξ αὐτοῦ ὑφ' ἑστέαναι· τοῦτ' ἄρα καὶ τὸ
 »διὰ τοῦ υἱοῦ βούλεται, τὸ μετ' αὐτοῦ γνωρίζεσθαι, καὶ οὐκ
 »ἄλλη τις πρὸς τὸν Πατέρα, ἢ τὸ ἐξ αὐτοῦ ὑφ' ἑστέαναι· οὐκ ἄρα
 »ἐκ τοῦ υἱοῦ ὑφ' ἑστέα, οὐδὲ τὸ εἶναι ἔχει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον·
 »ὥσπερ δι' υἱοῦ τὰ πάντα γεγενῆσθαι λέγεται· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν
 »λέγεται τῆς ΔΙΑ, κειμένης ἀντὶ τῆς ἘΚ, τοῦτο δὲ οὐδαμῶς.
 »Οὐδ' ἂν εὔροι τις οὐδαμοῦ κείμενον οὕτω χωρὶς τοῦ Πατρὸς
 »ἄλλ' ἐκ πατρὸς δι' υἱοῦ λέγεται· τοῦτο δὲ τὴν αἰτίαν οὐκ ἐξ
 »ἀνάγκης τῷ υἱῷ δίδωσι· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐξ υἱοῦ καὶ παν-
 »τελῶς οὐχ' εὔρηται καὶ καθαρῶς ἀπηγόρευται. Τὰς δὲ τῶν
 »Δυτικῶν Διδασκάλων φωνάς, αἱ τὴν αἰτίαν τῷ υἱῷ διδόναι,
 »οὔτε γνωρίζω, οὔτε παραδέχομαι, τεκμαιρόμενος ὅτι διεφθαρ-
 »μέναι εἰσὶ καὶ παρεγγραπτοὶ διὰ τε πολλῶν ἄλλων καὶ διὰ τοῦ
 »χθὲς καὶ πρῶην προσενεχθέντος παρ' αὐτῶν βιβλίου τῆς οἰκου-
 »μενικῆς ἐβδόμης συνόδου τὸν ὅρον ἔχοντος μετὰ τῆς ἐν τῷ
 »συμβόλῳ προσθήκης, (*) ὅπερ ἀναγνωσθὲν ὁπόσῃ αὐτῶν αἰ-
 »σχύνῃν κατέχεεν, ἴσασιν οἱ τότε παρόντες, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐναν-

(*) Τὸ γεγονός τοῦτο ἀφηγεῖται καὶ ὁ μέγας Ἐκκλησιαρχὴς Συρόπουλος, λέγων ὅτι τόσον ἐγέλασαν οἱ Ἀνατολικοὶ ὥστε δὲν ἐτόλμησαν γὰ εἰπωτί τι πλέον περὶ αὐτοῦ ἐν οὐδεμιᾷ τῶν ἀκολουθῶν διαλέξεων.

»τία ταῖς οἰκουμενικαῖς συνόδοις καὶ τοῖς κοινοῖς αὐτῶν δόγμασιν, οὐδ' ἂν ἔλως ἀσύμφωνα τοῖς Ἀνατολικοῖς διδασκαλοῖς ἔγραψαν οἱ πατέρες ἐκεῖνοι, οὐδὲ αὐτοῖς ἀνακόλουθα, »καθάπερ δι' ἄλλων πολλῶν ἐκείνων ρητῶν ἀποδείκνυται. Διὰ »τοῦτο τὰς τοιαύτας ἐπικινδύνους φωνὰς περὶ τῆς τοῦ Ἀγίου »Πνεύματος ἐκπορεύσεως ἀθετεῖ καὶ συμφωνῶν τῷ ἁγίῳ Δα- »μασκηνῷ, ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα οὐ λέγω, κἂν ὅστις οὖν ἔτε- »ρος τοῦτο λέγειν δοκῇ. Οὐτε λέγω τὸν υἱὸν αἴτιον, οὐδὲ προ- »βολέα, ἵνα μὴ δεύτερος αἴτιος ἐν τῇ τριάδι, κἀντεῦθεν δύο αἱ »τιοὶ καὶ δύο ἀρχαὶ γνωρισθῶσιν· οὐδὲ γὰρ οὐσιῶδες ἐνταῦθα »τὸ αἴτιον κοινὸν καὶ ἐν τοῖς τρισὶ προσώποις ὑπάρχει, καὶ διὰ »τοῦτο τὰς δύο ἀρχὰς οὐδαμοῦ οὐδαμῶς οἱ Λατῖνοι φέζονται »μέχρις ἂν τὸν υἱὸν λέγωσιν ἀρχὴν τοῦ πνεύματος. Ἡ δὲ ἀρχὴ »προσωπικὸν ὑπάρχει καὶ διακρίνον τὰ πρόσωπα. Κατὰ πάντα »τοῖνον ἐπόμενος ταῖς ἀγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς ἐπτὰ συνόδοις »καὶ τοῖς ἐν αὐταῖς διαλάμψασι θεοσόφοις πατράσι: «Πιστεύω »εἰς ἕνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς »ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων· καὶ εἰς ἕνα Κύριον Ἰησοῦν »Χριστόν». Καὶ λέγεται ὅλον τοῦτο τὸ ἱερὸν τῆς πρώτης συνό- »δου καὶ τῆς δευτέρας ἐκτελέν, παρὰ δὲ τῶν λοιπῶν καὶ βε- »βαιωθὲν, ὅλη ψυχῇ δεχόμενος καὶ φυλάττων, ἀποδέχομαι »καὶ ἀσπάζομαι πρὸς ταῖς εἰρημέναις ἐπτὰ συνόδοις, καὶ τὴν »μετ' αὐτὰς ἀθροισθεῖσαν ἐπὶ τοῦ εὐσεβοῦς Βασιλείου βασιλέως »Ρωμαίων καὶ τοῦ Ἀγιωτάτου Πατριάρχου Φωτίου, τὴν οἰ- »κουμενικὴν ὁγδόην ὀνομασθεῖσαν, ἣ καὶ τῶν τοποτηρητῶν »παρόντων Ἰωάννου τοῦ μακαρίου Πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ρώ- »μης, Παύλου καὶ Εὐγενίου τῶν Ἐπισκόπων καὶ Πέτρου πρε- »σβυτέρου καὶ Καρδινάλιου, ἐκύρωσε μὲν καὶ ἀνεκήρυξε τὴν »ἐβδόμην οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ ταῖς πρὸ αὐτῆς συντάττε- »σθαι διωρίσατο. Ἀποκατέστησε δὲ τῷ οἰκείῳ θρόνῳ τὸν Ἀ- »γιώτατον Φώτιον, κατέκρινε δὲ καὶ ἀνεθεμάτισε, καθάπερ »καὶ αἱ πρὸ αὐτῆς οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, τοὺς τολμῶντας προ- »σθήκην τινὰ καινοτομεῖν ἢ ὑφαίρεισιν: «εἴ τις γάρ, φησί, παρὰ »τοῦτο τὸ ἱερὸν σύμβολον τολμήσει ἕτερον ἀναγράψασθαι, ἢ

»προσθεῖναι ἢ ὑφελεῖν καὶ ὅρον ὀνομάσαι ἀποθρασυνθείη κατὰ- »κριτος καὶ πάσης χριστιανικῆς πολιτείας ἀπόβλητος». Τὰ δ' »αὐτὰ καὶ ὁ Πάπας Ἰωάννης πρὸς τὸν ἅγιον Φώτιον ἐπιστέλ- »λων φησὶ πλατύτερόν τε καὶ καθαρώτερον περὶ τῆς ἐν τῷ συμ- »βόλῳ ταύτης προσθήκης. Αὕτη ἡ σύνοδος καὶ κανόνας ἐξέθετο »τοὺς ἐν πᾶσι τοῖς κανονικοῖς βιβλίοις εὕρισκομένους, κατὰ »τοὺς ὅρους τοίνυν αὐτῆς καὶ τῶν πρὸ αὐτῆς συνόδων, τὸ ἱερὸν »τῆς πίστεως σύμβολον ἀκίνητον δεῖ φυλάττεσθαι κρίνω, ὡς »ἐξεδόθη καὶ οὐς ἀποβάλλονται συναποβάλλόμενος, οὐδέποτε εἰς »κοινωνίαν προσδέξομαι, τοὺς τολμήσαντας ἐν τῷ συμβόλῳ τὴν »καινοτομίαν προσθῆναι περὶ τῆς τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ἐκπο- »ρεύσεως, ἕως ἂν ἐμμένωσι τῇ τοιαύτῃ καινοτομίᾳ. Ὁ γὰρ »κοινωνῶν φησὶ τῷ ἀκοινωνήτῳ καὶ αὐτὸς ἀκοινωνήτος ἔστω »καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος ἐξηγούμενος τό, εἴ τις εὐαγγελίζε- »ται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα· οὐκ εἶπε, φησὶν, ἐάν »ἐναντία καταγγέλωσιν, ἢ τὸ πᾶν ἀναιρέψωσιν, ἀλλὰ, κἂν »μικρόν τι εὐαγγελίζωνται, παρ' ὃ παρελάβετε, κἂν τὸ τυχόν »παράκινήσωσιν, ἀνάθεμα ἔστωσαν. Καὶ ὁ αὐτὸς αὖθις· οἰκο- »νομητέον ἔνθα μὴ παρανομητέον. Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν »τοῖς ἀσκητικοῖς φανερά ἐκπτώσις πίστεως καὶ ὑπερφηανείας »κατηγορία, ἢ ἀθετεῖν τι τῶν γεγραμμένων ἢ ἐπεισάγειν τῶν »μὴ γεγραμμένων, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ εἰπόντος, τὰ ἐμὰ »πρόβατα τῆς φωνῆς μου ἀκούει· καὶ πρὸ τούτου εἰρηκότος, »ἄλλοτρίφ δε οὐ μὴ ἀκολουθήσουσιν ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, »ὅτι οὐκ οἶδασιν τὴν φωνὴν τῶν ἄλλοτρίων, καὶ ἐν τῇ πρὸς μο- »νάζοντας ἐπιστολῇ· οἵτινες τὴν ὑγιὴ πίστιν προσποιούμεντοι ὁμο- »λογεῖν, κοινωνοῦσι δὲ τοῖς ἑτερόφροσι, τοὺς τοιούτους, εἰ μετὰ »παραγγελίαν μὴ ἀποστῶσι, μὴ μόνον ἀκοινωνήτους ἔχειν, »ἀλλὰ μηδὲ ἀδελφοὺς ὀνομάζειν. Καὶ πρὸ τούτου ὁ Θεοφόρος »Ἰγνάτιος ἐν τῇ πρὸς τὸν θεῖον Πολύκαρπον Σμύρνης ἐπιστολῇ· »πᾶς ὁ λέγων φησὶ παρὰ τὰ διατεταγμένα, κἂν ἀξιόπιστος ἦ, »κἂν νηστεύῃ, κἂν σημεῖα ποιῇ, κἂν προφητεύῃ, λύκος σοι »φαιnéσθω ἐν προβάτου δορᾷ, προβάτων φθορὰν κατεργαζόμε- »νος· καὶ τί δεῖ πολλὰ λέγειν, ἅπαντες οἱ τῆς Ἐκκλησίας δι-

»δασκαλοι, πᾶσαι αἱ σύνοδοι, πᾶσαι αἱ θεῖαι γραφαὶ φεύγειν
 »τοὺς ἑτερόφρονας παραινοῦσι, καὶ τῆς αὐτῶν κοινωνίας δι-
 »στασθαι. Τούτων οὖν ἐγὼ πάντων καταφρονήσας, ἀκολουθήσω
 »τοῖς ἐν προσχώματι πεπλασμένης εἰρήνης ἐνωθῆναι κελεύουσι,
 »τοῖς τὸ θεῖον σύμβολον κιβδηλεύσασιν, καὶ τὸν υἱὸν ἐπεισά-
 »γουσι δεύτερον αἷτιον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· τὰ γὰρ λοιπὰ
 »τῶν ἀτοπημάτων ἐκ τό γε νῦν ἔχον, ὧν καὶ ἐν μόνον ἱκανὸν
 »ἦν ἡμᾶς ἐξ αὐτῶν διαστῆσαι, μὴ πάθοιμι τοῦτό ποτε, πα-
 »ράκλητε ἀγαθὲ, μὴ δ' οὕτως ἐμαυτοῦ καὶ τῶν καθηκόντων
 »λογισμῶν ἀποπέσοιμι· τῆς δὲ σῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ὑπὸ
 »σοῦ ἐμπνευσθέντων μακαρίων ἀνδρῶν ἐχόμενος, προστεθείην
 »πρὸς τοὺς ἐμοὺς πατέρας, τοῦτο εἰμὴ τι καὶ ἄλλο ἐντεῦθεν
 »ἀποφερόμενος τὴν εὐτέλειαν».

**Τοῦ αὐτοῦ ἐπίλογος τοῦ λόγου, ὃν εἶπεν ἐν τῇ Συνόδῳ
 συμπεριλαβὼν ὅλον τὸ ὀρθόδοξον ὁρόνημα, μεθ'
 ὃν ἐδιώπησεν.**

«Τοῦτο τὸ Σύμβολον ἀπαιτοῦμεν ὑμᾶς, ὦ φίλοι, τὴν καλὴν
 »παρακαταθήκην τῶν ἡμετέρων Πατέρων, τῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ
 »βασιλίδι πόλει συναθροισθέντων. Ἀπόδοτε τοίνυν τοῦτο, κα-
 »θὼς παρελάβετε παρ' ἡμῶν. Εἴ τις ὑμῖν ἐνεπίστευσε παρακα-
 »ταθήκην, οὐκ ἂν αὐτὴν, ὡς παρελάβετε παρεδώκατε ; Ἀ-
 »πόδοτε τοίνυν καὶ τὸ τῶν πατέρων Σύμβολον, ὡς ἐλάβετε.
 »Οὐ δέχεται προσθήκην, οὐ δέχεται μείωσιν. Κέκλεισται παρ'
 »αὐτῶν καὶ ἐσφράγισται καὶ τοὺς τολμῶντας τοῦτο καινοτο-
 »μεῖν ἀποπέμπονται, καὶ τοὺς ἕτερον παρ' αὐτὸ ποιοῦντας εὐ-
 »θύναις ὑπάγουσι. Μικρὸν ὑμῖν ἡ γενομένη τῆς λέξεως προσ-
 »θήκη εἶναι δοκεῖ, καὶ ὀλίγος ὁ περὶ ταύτης λόγος ; οὐκοῦν
 »καὶ ἐξαίρεθεῖσα μικρὸν ἂν βλάψειεν ἢ οὐδὲν, μᾶλλον δὲ ὠφε-
 »λήσει τὰ μέγιστα· συνάψει γὰρ Χριστιανούς ἅπαντας. Ἀλλὰ
 »μέγα τὸ γεγονός καὶ πολὺς ὁ περὶ τούτου λόγος ; οὐκοῦν οὐδὲ
 »ἡμεῖς ἀμαρτάνομεν πολὺν ποιούμενοι τὸν περὶ τούτου λόγον.
 »Δι' οἰκονομίαν τινὰ προστετέθη ; δι' οἰκονομίαν ἀφαιρεθήτω

»πάλιν, ἵνα προσλάβῃσθε ἀδελφοὺς σπαρτατομένους καὶ τὴν
 »ἀγάπην οὕτω περὶ πολλοῦ ποιομένους. Παρκαλοῦμεν τοί-
 »νυν ὑμᾶς, ὦ πατέρες καὶ ἀδελφοὶ καὶ κύριοι τιμιώτατοι, ὡς
 »καὶ πρότερον παρεκαλέσαμεν διὰ τὰ σπλάγχνα τοῦ Κυρίου
 »ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς ἀχρεῖους ὄντας
 »καὶ ἀμαρτωλοὺς καὶ ἀπεγνωσμένους, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ
 »θέντος ὑπὲρ ἡμῶν, ἐπανελθωμεν πρὸς τὴν καλὴν συμφωνίαν
 »τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἁγίους Πατέρας, ἣν εἶχομεν
 »πρότερον, ὅτε τὸ αὐτὸ πάντες ἐλέγομεν, καὶ οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν
 »σχῆσμά τι· ἐπιγινῶμεν ἀλλήλους ἀδελφικῶς· αἰδεσθῶμεν τοὺς
 »κοινούς Πατέρας ἡμῶν· τιμήσωμεν αὐτῶν τοὺς ὅρους· φοβη-
 »θῶμεν αὐτῶν τὰς ἀπειλάς· φυλάξωμεν τὰς παραδόσεις. ἵνα
 »ἡμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάσωμεν τὸ πάν-
 »τιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ
 »τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 »αἰώνων. Ἀμήν».

Ἐπειδὴ δὲ ἔβλεπον οἱ Λατῖνοι, ὅτι τὰ παρὰ τοῦ Ἁγίου
 Μάρκου λεχθέντα ἦσαν ἀναντίρρητα, ἐξητήσαντο παρὰ τῶν
 Ἑλλήνων ἵνα ἐγκαταλείψωσι τὰς περὶ τῆς προσθήκης διαλέ-
 ξεις καὶ διαλεχθῶσι περὶ τοῦ δόγματος, εἰ ἀληθὲς ἐστὶ τὸ ἐκ
 τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεσθαι. Μεθ' ἡμέρας δὲ
 τινὰς ἀπῆλθεν ὁ Βασιλεὺς πρὸς τὸν Πατριάρχην καὶ συγκαλε-
 σάμενος τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς λοιποὺς κληρικοὺς εἶπεν, ὅτι
 οἱ Λατῖνοι ζητοῦσιν, ἵνα πύσωσιν αἱ περὶ τῆς προσθήκης δια-
 λέξεις καὶ συζητήσωσι περὶ τοῦ δόγματος· οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ
 κληρικοὶ εἶπον, «ὅτι οἱ Λατῖνοι ὁρῶντες τὸ κεφάλαιον τοῦτο
 »ἰσχυρὸν ὃν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ μὴ ἔχοντες πρὸς ταῦτο προσφόρους
 »ἀπολογίας, ἀποδέχονται ἐκβαλεῖν ἡμᾶς ἀπὸ τούτου, τὸ ἴδιον
 »συμφέρον πραγματευόμενοι. Δεῖ οὖν καὶ ἡμᾶς ἀντέχεσθαι τοῦ
 »ἡμετέρου συμφέροντος καὶ μὴ περιαιτῆσθαι τὴν ἡμετέραν

»ισχύν». (*) Καὶ ὁ μὲν αὐτοκράτωρ προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς ἀρχιερεῖς νὰ ἀφῇσιν τὰς περὶ τῆς προσθήκης διαλέξεις καὶ νὰ συζητήσῃσι περὶ τῆς δόξης τοὺς μὲν δι' ἑαυτοῦ, τοὺς δὲ δι' ἄλλων συμβουλευόντων καὶ ἔλκων εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ γνώμην· ὁ δὲ Πατριάρχης συγκαλέσας τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς λοιποὺς κληρικοὺς εἶπεν : « Ἐγὼ οἶδα ὅπως οἱ ἡμέτεροι εἶπον » περὶ τῆς προσθήκης πολλὰ καὶ ἰσχυρὰ καὶ σχεδὸν ἀναντίρρητα καὶ ἀπέδειξαν ὅτι οὐκ ἐξῆν προσθεῖναι ἐν τῷ Συμβόλῳ. » Ὅσα δὲ εἶπον οἱ Λατῖνοί εἰσι σαθρὰ καὶ ἀνίσχυρα. Διὸ φαίνεται μοι καλὸν, ἵνα στῶμεν μέχρι τούτου καὶ δηλώσωμεν τῷ Πάπῃ, ὅτι οἱ ἡμέτεροι ἀπέδειξαν διὰ πολλῶν καὶ συνοδικῶν πράξεων καὶ ῥήσεων Ἀγίων Πατέρων ὅπως οὐκ ἐξῆν ὑμῖν προσθεῖναι ἐν τῷ συμβόλῳ· διὰ τοῦτο ζητοῦμεν ἐκβληθῆναι τὴν προσθήκην. Πλὴν γὰρ τούτου οὐ προχωρήσομεν περαιτέρω· καὶ μετὰ τὸ ἐκβληθῆναι αὐτὴν χωρήσομεν καὶ πρὸς ἐξέτασιν τῆς δόξης, εἰ θελήσῃτε. Μὴ ἐκβαλόντων δὲ ὑμῶν τὴν προσθήκην, ἡμεῖς περὶ ἐτέρου τινὸς οὐ ποιησόμεθα λόγον, ἀλλ' οἴκαδε ἀπελευσόμεθα. (**) Πάντες συνεφώνησαν μὲ τὴν γνώμην τοῦ Πατριάρχου, πλὴν τοῦ Νικαίας Βησσαρίωνος, ὅστις ἔλεγεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνωνται αἱ διαλέξεις περὶ τῆς δόξης· διότι εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἠδύναντο νὰ εἰπωσι πολλὰ καὶ καλὰ καὶ περὶ τῆς δόξης, καὶ ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ φοβῶνται τοὺς Λατίνους. Παρελθουσῶν δὲ ἡμερῶν τινων ὁ Βασιλεὺς ἐσπούδαζεν ἵνα ἐλκύσῃ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς κληρικοὺς ἐκόντας ἄκοντας, ὅπως χωρήσωσιν εἰς τὰς περὶ δόξης διαλέξεις. Προσκαλεσάμενος λοιπὸν αὐτοὺς ἐδημηγόρησε διὰ μακρῶν καὶ κατεσκεύασεν, ἵνα χωρήσωσιν εἰς τὰς περὶ τῆς δόξης διαλέξεις. Μετὰ δὲ τὰς δημηγορίας τῶν αὐτῶν συνηγορησάντων Νικαίας καὶ Ρωσσίας προσέταξεν, ἵνα ἐκπράξῃ ἕκαστος τὴν γνώμην του. Ὅθεν πρῶτος εἶπεν ὁ Πατριάρχης τὴν ἑκυτοῦ γνώμην ἔχουσαν οὕτω : « Ὁρῶ τοὺς Λατίνους ὅτι εἰσὶν ἄνθρωποι φιλό-

(*) Συρόπουλ. σελ. 178.

(**) Συρόπουλ. σελ. 193.

»νεικοί, κενόδοξοι καὶ ἀκατάπειστοι· τὸ δὲ κεφάλαιον τοῦτο » τὸ περὶ προσθήκης ἐστὶν ἰσχυρὸν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ εἶπον οἱ ἡμέτεροι λόγους πολλοὺς καὶ καλοὺς καὶ γενναίους εἰς αὐτό· οἱ » δὲ Λατῖνοι οὐ δυσωποῦνται τοῖς λόγοις τῶν ἡμετέρων, οὐδὲ » πεισθῆναι θέλουσι τῇ ἀληθείᾳ. Τί οὖν ἐλπίζομεν εὐρήσειν ἐξ » αὐτῶν εἰ πρὸς ἕτερον μεταβαίημεν κεφάλαιον ; Διὰ τοῦτο » οὐπω μοι δοκεῖ καλὸν καταλιπεῖν τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἰσχυρὸν, ὅ- » ποῖόν ἐστιν οἱ περὶ τῆς προσθήκης λόγοι, καὶ μεταβῆναι εἰς » τὸ περὶ τῆς δόξης. (**) Ἀλλὰ πλὴν τοῦ Πατριάρχου, τοῦ μεγάλου Ἐκκλησιάρχου Σιλβέστρου τοῦ Συροπούλου, τοῦ μεγάλου Χαρτοφύλακος Μιχαὴλ τοῦ Βαλσαμῶνος καὶ τοῦ Πρωτοδίκου Γεωργίου, πάντες οἱ λοιποὶ ἀρχιερεῖς καὶ κληρικοί, οἵτινες πρότερον ἦσαν σύμφωνοι τῇ γνώμῃ τοῦ Πατριάρχου, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, ὕστερον ὅμως ἐνέδωκαν μεταβῆναι εἰς τὰς περὶ τῆς δόξης διαλέξεις.

Ἐν ᾧ ταῦτα ἐγίνοντο, ἔμαλλον οἱ ἀρχιερεῖς, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ συνεσκέπτετο κρυφίως μετὰ τοῦ Πάπα, ἵνα μεταθέσῃ τὴν σύνοδον ἐκ Φερράρας εἰς Φλωρεντίαν. Ἐρωτήσαντος δὲ τοῦ Πρακτείας τὸν αὐτοκράτορα, εἰ ἀληθὲς τοῦτο ἐστίν, ὁ αὐτοκράτωρ ἀπεκρίθη, ὅτι οὐδὲν περὶ τούτου γινώσκει. Εἰς τοῦτο ἐσκόπει νὰ προβῇ ἐπειδὴ κληρικοὶ τινες ὑπὸ τῶν στερήσεων πιεζόμενοι καὶ ὑπὸ διαφόρων ταλαιπωριῶν βιαζόμενοι κατῴρθωσαν ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μαθὼν λοιπὸν ὁ αὐτοκράτωρ τὴν ἀπόκρυφον φυγὴν αὐτῶν καὶ τὸ μὲν φοβηθεὶς μὴ ἀκολουθήσωσι τὸ παράδειγμα ἐκείνων καὶ πολλοὶ ἄλλοι, τὸ δὲ καὶ θέλων νὰ στενοχωρήσῃ ἔτι περισσότερον τοὺς παρακωλύοντας αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν σκοπῶν οὓς προέβητο ἀπεφάσισε τὴν μετάθεσιν τῆς Συνόδου.

Μετὰ τινὰς ἡμέρας κελεύσει τοῦ βασιλέως ἐκλήθησαν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Πατριάρχου πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ κληρικοί. Ὁ τε δὲ συνῆλθεν ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις παρίστατο λαβὼν τὸν λόγον εἶπεν αὐτοῖς, ὅτι ὁ Πάπας στερεῖται χρημάτων, καὶ ὅτι

(*) Συρόπουλ. σελ. 202.

ἀνήγγειλεν αὐτῷ ὅτι συνεφώνησε μετὰ τῶν Φλωρεντινῶν, ἵνα δανείσωσιν αὐτῷ χρήματα· ζητεῖ λοιπὸν ἵνα μεταβῶμεν καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτοῦ εἰς Φλωρεντίαν. Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς δυσχεραίνοντες ἀπήντησαν εἰς ταῦτα τὰ ἑξῆς : « διατί μέλλομεν ἀπελθεῖν ἐκεῖ ; τί δύνανται οἱ Λατῖνοι ποιῆσαι ἐν Φλωρεντίᾳ ὃ οὐ δύνανται ὧδε ; τί οὐκ εἶπομεν ὧδε, ἵνα εἴπωμεν αὐτὸ ἐκεῖ ; Ἄρά ἐστιν ἐλπίς ὅπως ἐκβάλωσι τὴν προσθήκην ἀπὸ τοῦ Συμβόλου : ἢ ἡμᾶς βούλονται πείσαι δέξασθαι αὐτὴν ἐν τῷ Συμβόλῳ ἡμῶν ; Ταῦτά εἰσιν ἀδύνατα ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσι· διὸ οὐ πρέπει ἡμᾶς ἀπελθεῖν ἀλλαχοῦ ». Ἀλλ' ὁ Πάπας ἀπειλῶν τρόπον τινὰ αὐτοὺς ἔλεγεν : « Ἐπίστασθε ἀκριβῶς, ὅτι οὐδὲν ἔχω δώσειν ὑμῖν ἐν Φερράρᾳ, ἐπειδὴ ἐξ ὧν » ἡλιπίζομεν οὐδὲ ἐν εὐδοῦται. Λοιπὸν οἱ Φλωρεντῖνοι δανείζουσιν ἡμῖν τεσσαράκοντα χιλιάδας χρυσίνων, ὅπως μεταβήσωμεν ἐκεῖσε τὴν σὺνοδον. Ἀκολουθήσατέ μοι γοῦν, ἵνα ἀπέλθωμεν εἰς Φλωρεντίαν καὶ ὑπόσχομαι δώσειν ὑπὲρ βοήθειας τῆς Κωνσταντινουπόλεως χρυσίνων χιλιάδας δώδεκα καὶ » τριῆρεις δύο· ὑμῖν δὲ ὅσα φλωρία χρεωστῶ (ἐχρεώσται δὲ σιτηρέσιον πέντε μηνῶν) καὶ μπάγκον εἰς τὸ ἑξῆς λαμβάνειν » ἀνελλιπῶς κατὰ μῆνα τὸ διατεταγμένον ὑμῖν ». Μετὰ ταῦτα εἶπεν ὁ Βασιλεὺς αὐτοῖς ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ζητήσωμεν ἔξοδον καὶ τριῆρεις παρ' αὐτῶν, ἐὰν μὴ ἀκολουθήσωμεν αὐτοῖς, ἐνθα αἱ ἔξοδοι καὶ τὰ ἀναλώματα ; Δότε γνῶμην ἐπὶ τοῖς προκειμένοις ἢ νὰ λάβωμεν τὴν δόσιν ταύτην τοῦ Πάπα καὶ ἀπέλθωμεν εἰς Φλωρεντίαν, ἢ νὰ παραιτησώμεθα αὐτὸν καὶ ἀπέλθωμεν εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν· πλὴν σκέψασθε πῶς μέλλομεν ἀπελθεῖν καὶ ἐὰν ἔχωμεν ἔξοδον καὶ ἐὰν ἔχη βοήθειαν ἡ Κωνσταντινούπολις.

Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ ἡμέτεροι ἐταράχθησαν, ὡς εἶκός, καὶ μάλιστα διότι οὔτε νὰ ἐπιστρέψωσιν οἴκαδε ἐπετρέπετο αὐτοῖς, οὔτε ἐλπίδα τινὰ εἶχον ἵνα βελτιώσωσι τὴν οἰκτράν αὐτῶν θέσιν ἐφ' ὅσον εἰς Φερράραν διέμενον, ἅμα δὲ ἐφοβοῦντο μὴ εἰς Φλωρεντίαν μεταβαίνοντες τὰ αὐτὰ καὶ ἐκεῖ εὕρωσι προσκόμματα καὶ στενοχωρίας, ὅθεν καὶ ἐζήτουν τὴν τοῦ Βασιλέως

αὐτῶν γνώμην περὶ τοῦ πρακτέου. Ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τὴν αὐτὴν σχεδὸν μετὰ τοῦ Πάπα ἐκφέρων γνώμην εἰς οὐδὲν χρήσιμος ἐφαίνετο αὐτοῖς, διότι ἀπολογούμενος ἔλεγεν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὑπέκινε εἰς τὴν ἀνάγκην πρῶτον μὲν διότι ἑλλείπουσι τὰ πρὸς ἐπάνοδον ἀναγκαῖα, εἶτα δὲ διότι οὕτως ἀπολεσθήσεται πᾶσα ἐλπίς βοήθειας ὑπὲρ τοῦ Γένους καὶ τῆς κινδυνεύουσας Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ οὕτως ἐκύρωσαν τὴν ἐκ Φερράρας εἰς Φλωρεντίαν μετάθεσιν τῆς Συνόδου ἐκ τῆς ὁποίας καὶ Φλωρεντίνη σὺνδοδος ὠνομάσθη τὸ ἀποστατικὸν ἐκεῖνο καὶ ἀντίχριστον συνέδριον. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἐδόθη αὐτοῖς τὸ σιτηρέσιον ὅχι ὅμως ὅλον τὸ καθυστερούμενον ποσόν, ἀλλὰ τεσσάρων μόνον μηνῶν. Ἰδοὺ, διὰ ποίων τρόπων προὐχῶρει τὸ μισαρόν ἐκεῖνο συνέδριον. Ἐζήτησαν δὲ ἔτι οἱ Λατῖνοι ἵνα ἡ μετάθεσις βεβαιωθῇ δι' ὅρου συνοδικοῦ ἀναγνωσθησομένου ἐν τῷ Ναῷ τῆς ἐπισκοπῆς· συνέθεσαν λοιπὸν γραμμᾶτιον καὶ συναθροισθέντων πάντων ἐν τῷ Ναῷ τῆς ἐπισκοπῆς τῇ 16 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1439 ἀνέγνωσαν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος ὁ μὲν Δωρόθεος Μιτυλήνης Ἑλληνιστὶ, ὁ δὲ Γραδένσης ἀρχιεπίσκοπος Λατινιστὶ ἔχον ὧδε :

« Εὐγένιος ἐπίσκοπος δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ εἰς διηνεκή μνήμην.

« Γέγονε σὺνδοδος οἰκουμενικὴ ἐν τῇ Φερράρᾳ καὶ ἐμέλλομεν » πληρῶσαι ταύτην καὶ τελειῶσαι ἐν αὐτῇ. Ἐπειδὴ δὲ λοιμὸς » θανάτου συνέχει αὐτὴν, καὶ ταῦτα ἐν καιρῷ χειμῶνος, μὴ ποτε » ἐπικρατήσῃ καὶ ἐν καιρῷ ἔαρος κατὰ τοὺς νόμους καὶ κανόνες » ἡμῶν μετατιθέμεν τὴν σὺνοδον ταύτην ἀπὸ τῆς Φερράρας » εἰς τὴν Φλωρεντίαν, πόλιν ἐλευθέραν καὶ εἰρηνικὴν, εὐ » ἀερόν τε καὶ ὑγιή. »

Ταῦτα τῶν ἀρχιερέων ἀναγνωσάντων, ἐλύθη ἡ ἐν Φερράρᾳ σὺνδοδος, ὅπως μετατεθῇ εἰς Φλωρεντίαν, οὐχὶ διότι τὴν Φερράραν κατεῖχε λοιμὸς θανάτου, ὡς ὁ Πάπας ψευδόμενος ἔλεγεν, διότι ὁ λοιμὸς εἶχε παύσῃ, ὡς λέγει ὁ Συρόπουλος, δύο μῆνας πρὸ τῆς μεταθέσεως· ἀλλ' ἵνα διὰ στερήσεων καὶ τα-

λαιπωριῶν ἀναγκάσωσι τοὺς Ἕλληνας νὰ δεχθῶσι τὴν ἔνωσιν, καθὼς τὰ πράγματα ἀκολούθως ἀπέδειξαν.

Καθ' ὅλον τὸν ἐν Φερράρᾳ πολύμηνον ἀγῶνα, ὁ Ἱερὸς Μάρκος ὡς ἐκ τῶν ἐκτεθέντων ἐξέγεται ἀνεδείχθη ἀκαταγώνιστος τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος ὑπέρμαχος μετὰ πάσης θεολογικῆς ἀκριθείας ἀκαταμυχῆτως ἐρίζων πρὸς τοὺς Λατίνους καὶ πρὸς τὸν Καρδινάλιον Ἰουλιανὸν ὅστις συχνότατα τὸν λόγον ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἐλάμβανε. Οἱ δὲ Λατῖνοι Ἐπίσκοποι, οἵτινες προσῆλθον εἰς τὴν σύνοδον ταύτην πρὸς ἐξαπάτησιν καὶ ἐξαγορὰν τῶν συνειδήσεων, ὁμολογοῦντες ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ λόγου, ὅτι ἀπὸ τῆς Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων φθέγονται, κατέφευγον εἴτα ἐξ ἀδυναμίας καὶ ἐλλείψεως ἐπιχειρημάτων εἰς σχολαστικὰς μικρολογίας, μὴ διστάζοντες νὰ ἐπικαλῶνται ἐνίοτε τὰς παρ' αὐτῶν προσαγομένους καὶ σκοπίμως διεφθαρμένας μεταφράσεις. Διέκοπτον τὰς συζητήσεις, ὅτε ἔβλεπον καὶ τὰς ἐαυτῶν πεποιθήσεις κλονιζομένας, καὶ ἀνέβαλον τὰς συνεδριάσεις ἐπὶ μακρὸν πρὸς χρῆσιν δολίων μέσων. Καὶ αὕτη ἡ τῶν χρημάτων διανομὴ ἐχρησίμευεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Πάπα ὡς ὄπλον πρὸς διαφθοράν τῶν συνειδήσεων, διότι τοσοῦτον πολλάκις ἐπεβράδυνετο ἡ τῶν συμφωνηθέντων καταβολὴ ὥστε πολλοὶ τῶν ἡμετέρων Ἐπισκόπων, καὶ λαϊκῶν, εἰς τὴν ἐσχάτην περιελθόντες ἔνδειαν ἠναγκάζοντο νὰ πωλῶσι τὰ τε ἐπιπλα καὶ ἐνδύματα αὐτῶν, ὅπως πορισθῶσι διὰ τοῦ ἀντιτίμου τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

Εἰσέλευσις τοῦ Πάπα τοῦ Πατριάρχου τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν λοιπῶν εἰς Φλωρεντίαν. Τὰ πεπραγμένα ἐν ταῖς ἐννέα συνεδριάσις τῆς εἰς αὐτὴν μετατεθείσης συνόδου. Καὶ οἱ κατὰ τῶν Λατίνων καὶ Λατινοφρόνων, ἀγῶνες ὑπὲρ τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος, τοῦ ἐν Ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Μάρκου Ἐφ' ἐσδὸν τοῦ Εὐγενικοῦ.

Τῇ οὖν δεκάτῃ ἑκτῇ τοῦ Ἰανουαρίου ἐξῆλθεν ὁ Πάπας τοῦ παλατίου αὐτοῦ μετὰ παρρησίας καὶ φαντασίας πολλῆς. καὶ ἐκώσισεν ἐπὶ τοῦ ἵππου φορῶν τὴν μίτραν αὐτοῦ καὶ μανδύαν πολυτελεῖ, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ λαμπάδες πολλὰ· ὁ δὲ τῆς πόλεως τοπάρχης ὁ Μαρκέσιος τὰ χαλινὰ τοῦ ἵππου κρατῶν πεζὸς ὠδεύεν, ἕως οὗ ἐξῆλθε τῆς πόλεως· καὶ καρδινάλιοι καὶ πάντες οἱ Ἐπίσκοποι οἱ μὲν ἔνθεν, οἱ δὲ κακῆϊθεν ἠκολούουν μετὰ τῶν ἵππων αὐτῶ· εἴτα ὁ στρατὸς προάγοντες καὶ ἀκολουθοῦντες πλῆθος πολὺ· ταύτης τῆς τάξεως γενομένης ἐξῆλθεν ὁ Πάπας τὰ τεῖχη τῆς Φερράρας, καὶ εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου ἀπῆλθε, ἣν γὰρ ἡ μνήμη τοῦ Ἀγίου τῆς Μονῆς· ἡ δὲ Μονὴ ὑπῆρχεν ἀσκητήριον γυναικῶν κάλλιστον καὶ χωρητικὸν ἔχον παλάτια καὶ τρικλίνους. εἰς καταμονὴν ἀρχόντων πολλῶν. Μείνας οὖν ὁ Πάπας ἐν τῇ Μοναστηρίῳ καὶ ἔωθεν ἀναστὰς τῇ δεκάτῃ ἐβδόμῃ τοῦ μηνὸς ἤρξατο πλέειν τὴν πρὸς τὴν Φλωρεντίαν ὁδόν. «Μηνὶ Φεβρουαρίῳ, τῇ δεκάτῃ τρίτῃ, ἦλθεν ὁ Βασιλεὺς λαμπρὰς αὐτῷ γενομένης ὑπαντίης, κοσμίας καὶ περιφανοῦς. Ἦλθον γὰρ οἱ αὐθένται πεζοὶ

περιπατοῦντες ἕως τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, καὶ ἀπήντησαν αὐτῷ ἤλθον πάντες οἱ Καρδινάλιοι, καὶ ὁ χορὸς ἅπας τῶν εὐγενῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Οἱ μὲν ἀπήντων, οἱ δὲ ἐξεδέχοντο, οἱ δὲ ἴσταντο, οἱ δὲ ἄλλοι ἡρώτων τί ἐστὶ· καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ ὁδῷ, οἱ δὲ ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἄλλοι ἐν τοῖς τεύχεσιν, ἕτεροι δὲ ἀπὸ τῶν θυρίδων καὶ τῶν ἐξάτων, καὶ ὁμοῦ ἐσεῖσθη πᾶσα ἡ πόλις τῇ προπομπῇ, καὶ τοῖς ὁράνοις καὶ τοῖς ἡχοῖς τῶν σαλπείγων· τῇ δὲ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ ἠξίωσαν αὐτὸν ὅπως παρὰ γίνηται ἐν οἴκῳ τιμίῳ, καὶ θεωρῇ τὰ ὑπ' αὐτὸν γινόμενα θέατρα ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ, ὃ ἦν προκατεσκευασμένον πλησίον τοῦ οἴκου διὰ τὸν βασιλέα θεωρεῖν. Παραδρομὴν δὲ ἡμερῶν τριῶν νύκτωρ προσελάσαντες τῇ Φλωρεντίᾳ καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς μετὰ τοῦ Πατριάρχου, ἔμειναν ἔξω τῆς πόλεως ἐν Μοναστηρίῳ τινὶ καὶ πανδοχείοις, τῇ δὲ ἐπαύριον ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν τοῦ Πατριάρχου, Καρδινάλιοι δύο ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι ὡσεὶ τριάκοντα καὶ ἄλλος πολὺς λαὸς, καὶ ἀπαντήσαντες αὐτῷ εἰσήγαγον εἰς Φλωρεντίαν. Ὡχέτο δὲ ὁ Πατριάρχης ἐν μέσῳ Καρδινάλιων μετὰ τιμῆς μεγάλης καὶ πάντες ἀπῆλθον ὀψικεύοντες τὸν Πατριάρχην ἕως τοῦ ἡτοιμασμένου αὐτῷ οἴκῳ· ὃν ἐκεῖσε καταλιπόντες ἀπῆλθον καὶ οἱ συνακολουθοῦντες Ἀρχιερεῖς, ἕκαστος ὅπου ἂν ἡτοιμάσται αὐτῷ». (*) Ἀλλὰ καὶ ἡ εἰς Φλωρεντίαν μετάβασις κατ' οὐδὲν τὴν τοῦ Πάπα διαγωγὴν μετέλλαξεν, ἕως οὗ τέλος ἐπέτυχεν τοῦ δολίου αὐτοῦ σκοποῦ ὃν ἀπὸ πολλοῦ ἐμελέτα καὶ ἐπεδίωκε.

Μετὰ τὴν εἰς Φλωρεντίαν ἀποδημίαν ἀναπαυθέντες ἐπὶ τινι χρόνῳ, συνῆλθον ἐν τῷ Παλατίῳ τοῦ Πάπα τῇ 26 Φεβρουαρίου τῇ πέμπτῃ τῆς β' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν καὶ ἤρξαντο τῶν διαλέξεων, ὅχι πλέον περὶ τοῦ ζητήματος ἂν καλῶς ἢ κακῶς ἐγένετο ἡ εἰς τὸ ἅγιον Σύμβολον γενομένη προσθήκη ἀλλὰ περὶ τοῦ δόγματος αὐτοῦ ὡς πρὸ πολλοῦ μετ' ἄκρας σπουδῆς οἱ παπισταὶ ἐζήτουν, ἥτοι περὶ τοῦ ζητήματος ἂν ἀληθῶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἢ οὐ.

(*) Στεφ. Παυλίνος.

Οἱ Λατῖνοι, οἵτινες εἶχον ἡττηθῇ καταφανῶς ἐν τῷ ζητήματι τῆς προσθήκης, κατέστησαν δὲ ἀναπολόγητοι καὶ αὐτοκατάκριτοι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὅρων τῶν ἀγίων οἰκουμένων συνόδων, αἵτινες ἐθέσπισαν τὸ ἀμετάβλητον τοῦ Ἱεροῦ Συμβόλου, ἀναθέματι βαρυτάτῳ καθυποβαλοῦσαι πάντα τὸν τολμήσοντα νὰ προσθήσῃ ἔστω καὶ ἐν ἰώτα ἢ μίαν κεραίαν, βαρέως τὴν ἡτταν (ἦν ἄλλως τε καὶ πολλοὶ τῶν δυτικῶν ὡς ἀνωτέρω ἐρρέθη ὠμολόγησαν) φέροντες ἡγωνίσθησαν μετὰ μεγάλου ζήλου, ὅπως τοῦλάχιστον ὑπερισχύσωσιν ἐν τῷ περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ δόγματος ἀγῶνι. Πρὸς τοῦτο δὲ δεν ἐδίστασαν νὰ προβῶσι μὲν εἰς παρερμηνείας πολλῶν τῆς ἱερᾶς γραφῆς χωρίων, νὰ προσαγάγωσι δὲ πολλὰ χωρία δυτικῶν τῆς Ἐκκλησίας πατέρων στρεβλωθέντα καὶ πλαστογραφηθέντα ὑπ' αὐτῶν ὅπως ἀποδείξωσιν, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ πολλοὶ πατέρες τῆς Δύσεως οὕτως ἐδογματίζον. Εἰς τὰς ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Πάπα συγκροτηθείσας ἐπτὰ συνεδρίας ἐν αἷς τὰ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου συνεζήτηθησαν, τοσοῦτον ἀνέπτυξε ζήλον ὁ ἱερὸς Μάρκος ὁ διαπρεπὴς ἱεράρχης τῆς Ἐφέσου, οὗ ἡ γνώμη μέγιστον εἶχε κύρος καὶ διότι ἦτο ὠρισμένος τοποτηρητὴς τῶν τῆς Ἀνατολῆς Πατριαρχῶν, μετὰ τοιοῦτου σθένους ἡγωνίσθη, ὥστε αὐτὸς μόνος ἐφαίνετο ἐλέγχων τὰς τῶν Δυτικῶν παρεξηγήσεις, καὶ κρατερῶς ὑπεραμυνόμενος τῶν δογμάτων τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως, καθ' ἃ βεβαίῳ καὶ ὁ σοφὸς Σχολάριος γράφων περὶ αὐτοῦ, «ὑπερήσπιζε τῆς Πατρὸς δόξης ἐν μέσοις Λατίνοις μόνος, ἡμῖν γὰρ τοῖς ὀφείλουσι συμμαχεῖν ἀντὶ τοιούτων φεῦ! πολέμοις ἐκέχρητο». Ὁ αὐτοκράτωρ βλέπων τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἱεροῦ Μάρκου καὶ τοῦ Ἡρακλείας Ἀντωνίου, οἵτινες ἀπαντῶντες περιῆγον εἰς στενοχωρίαν τοὺς Λατίνους, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ ἀπαντήσωσι εἰς τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα ἀφῆκε τὰς συζητήσεις, καὶ ἤρξατο σκεπτόμενος περὶ τῆς ἐξουρέσεως τρόπου καθ' ὃν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ ἡ ποθουμένη ἔνωσις.

Παυσαμένων τῶν διαλέξεων, παρουσίασαν οἱ Λατῖνοι τὰ ρητὰ ἐκεῖνα τῶν ἐν ἀμφοτέραις ταῖς Ἐκκλησίαις δεκτῶν ὡς

Ἀγίων πατέρων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, τὰ λέγοντα δῆθεν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Ἰοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν εἶπον εἰς τοὺς ἡμετέρους, ἀπαντήσαντες εἰς αὐτὰ καὶ ἀμέσως ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια ἀναμένοντες τὴν ἀπολογία αὐτῶν. Ὁ δὲ Βασιλεὺς κατὰ πρῶτον εἶπεν, ὅτι ὤφειλον νὰ συντάξωσι τὴν ζητηθεῖσαν ἀπολογία, ἀλλὰ τὸ βῆρος τοῦτο πάλιν εἰς τὸν μέγαν τοῦτον διδάσκαλον ἀνέθηκεν, ὅστις ὁμῶς ἀπεκρίθη εἰς τὸν Βασιλέα: «Ὁρῶ, ὡς αἱ τοιαῦται διαλέξεις »πέρας οὐχ' ἔξουσιν ποτε, οὔτε τί ἀγαθὸν προξενήσουσιν ἡμῖν, »διὸ οὐδὲ προαίρουμαι λέγειν εἰκῇ καὶ μάτην διαμάχεσθαι· ἐπεὶ »καὶ χάριν τοῦτο ἔλαβον παρὰ τῆς ἀγίας σου Βασιλείας ἐνδο- »σιν ἵνα εἶπω, ὅσα ἐν τῇ τελευταίᾳ ὁμιλίᾳ εἶρηκα καὶ παύ- »σομαι· εἰ οὖν ὀρίζεις, καὶ ἑτερός τις δότω ἀπολογία». Ἀλλὰ τίς ἦτο ἱκανὸς καὶ ἐφάμιλλος αὐτοῦ, ὥστε νὰ καθέξη τὸν ἐκείνου τόπον; Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ὅστις ὅλως διόλου ἀπέβλεπε πρὸς ἔνωσιν καὶ ὄχι πρὸς διάστασιν καὶ χωρισμὸν, ἐπειδὴ ἐσχέφη, ὅτι, ἐὰν ἠνάγκαζε τὸν Ἱερὸν Μάρκον, ἵνα κάμῃ τὴν ἀπόκρισιν ἥθελεν οὗτος γράψῃ ὡς ἐγίνωσκε καὶ ἥθελεν ἀποκριθῇ ὅτι τὰ ρητὰ ἐκεῖνα ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία δὲν παραδέχεται ὡς ψευδεπίγραφα καὶ διεφθαρμένα μετέβαλε γνώμην καὶ, διὰ τοῦτο δὲν ἐπέτρεψε τοῦ λοιποῦ οὐδεμίαν διάλεξιν καὶ μόνον τρόπον ἐνώσεως ἐξήτει νὰ εὕρῃ, ἐφ' ᾧ καὶ ἤρχισαν μυστικὰ συμβούλια νὰ συγκροτῶνται κατ' ἐκάστην.

Τὰ συμβούλια ταῦτα ἤρξαντο γινόμενα ἐν τῷ κελλίῳ τοῦ Πατριάρχου, ἐν τούτοις δὲ παντὶ τρόπῳ ἐζητεῖτο παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν περὶ αὐτὸν λατινοφρόνων τρόπος ἐνώσεως. Ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν ἐκείναις συνελεύσεσι σπουδαῖον διεδραμάτιζον μέρος, ὁ Ρωσσίας Ἰσίδωρος, ὁ Νικαίας Βησσαρίων, οἵτινες βραδύτερον ἀνήχθησαν εἰς τὸ τοῦ Καρδιναλίου ἀξίωμα, καὶ ὁ πνευματικὸς τοῦ βασιλέως Γρηγόριος ὅστις εἶχε προαχθῇ εἰς πρωτοσύγγελον, ἵνα δοθῇ περισσότερον κύρος τοῖς λόγοις αὐτοῦ. Μετ' αὐτῶν λοιπὸν συμβουλευόμενος νὰ εὕρῃ τρόπους ἐνώσεως, ἡγάπα αὐτοὺς καὶ ἐτίμα καὶ πάσης εὐμενείας καὶ ἀποδοχῆς ἡξίου· ἐνῶ οἱ λέγοντες ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐνωθῶμεν ἄλλως

ἐκτὸς ἂν ἤθελε τοῦ ἱεροῦ συμβόλου ἀφαιρεθῇ ἡ προσθήκη, ὠνεϊδίζοντο, κατεφρονοῦντο καὶ ὑβρίζοντο ὡς ἀπειθεῖς καὶ μὴ συνεργοῦντες εἰς τοὺς ἐνωτικoὺς τρόπους μὴδὲ τὸ καλὸν ἀγαπῶντες, ὅπερ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἐμελλε νὰ γείνη παρὰ τοῦ Πάπα εἰς τὸ γένος κατ' ἄεφρόνουν. Ὁθεν καὶ συναχθέντων πάντων ἡμέραν τινα προστάγματι Βασιλικῷ, ὁ Βασιλεὺς ἐδημηγόρησε εἰπὼν ἐν τέλει ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς, ἐὰν τις ἤθελεν ἐναντιωθῇ εἰς τὸν τῆς ἐνώσεως τρόπον, ἥθελεν αὐστηρῶς τιμωρηθῇ διὰ τὴν ἀπειθειαν αὐτοῦ.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸ πέρας τῆς ἀγορεύσεως αὐτοῦ τῆς αὐστηροτάτης ὁ αὐτοκράτωρ ἠρώτησε τοὺς παρόντας ἂν ἔκρινον καλὸν νὰ γένηται ἡ ἔνωσις μετὰ τῶν Λατίνων ἐπὶ τῇ βάσει ρητοῦ τινος τοῦ Ἀγίου Μαξίμου ἐν τῇ πρὸς τὸν Μαρτίνον ἐπιστολῇ εὐρισκομένου ἐν ἡ περιπτώσει ἥθελον καὶ οἱ Δυτικοὶ παραδεχθῇ αὐτό. Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἔσπευσαν ἀμέσως ν' ἀπαντήσωσιν ὁ Νικαίας Βησσαρίων, ὁ Ρωσσίας Ἰσίδωρος καὶ ὁ πρωτοσύγγελος Γρηγόριος δηλοῦντες, ὅτι ἐθεώρουν τοῦτο καλὸν καὶ τὰ μάλιστα συμφέρον, προσεπάθουν δὲ νὰ πείσωσι καὶ τοὺς λοιποὺς περὶ τούτου. Τότε ὁμῶς ἀντέστη καὶ πάλιν ὁ Ἱερὸς Μάρκος εἰπὼν, ὅτι τοῦτο οὐδόλως ἦτο ὀρθόν, διότι οἱ Δυτικοὶ ἥθελον ἐξακολουθήσῃ δοξάζοντες βραδύτερον τὸ ἐναντίον καὶ ἐμμένοντες εἰς τὴν πλάνην αὐτῶν ἣν καὶ ἐπ' Ἐκκλησίας ἐδίδασκον. Ἡμεῖς, εἶπεν ὁ Ἱερὸς Μάρκος, οὐδόλως ἐξεκλίναμεν τῆς ἀρχαίας διδασκαλίας οὐδὲ ἐκαινοτομήσαμεν, ἀλλὰ τηροῦμεν ἀλώβητα τὰ ὑπὸ τῶν πατέρων παραδοθέντα ἡμῖν, ἐὰν λοιπὸν οἱ Δυτικοὶ ἐπιθυμῶσι νὰ ἐνωθῶσι μεθ' ἡμῶν ὀφείλουσι νὰ ὁμολογήσωσι σαφῶς καὶ ἄνευ περιστροφῶν τὴν εἰς τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πίστιν αὐτῶν, καὶ νὰ ἀποκηρύξωσι πάσας τὰς καινοτομίας αὐτῶν, καὶ ἰδίᾳ ν' ἀφαιρέσωσιν ἐκ τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου τὴν προσθήκην. Διότι οὕτω μόνον θὰ καθίστατο δυνατὴ ἔνωσις ἀκίνδυνος· Ἡ τοιαύτη τοῦ ἱεροῦ Μάρκου παρρησία τοσοῦτον ἠρέθισε τοὺς περὶ τὸν αὐτοκράτορα λατινοφρόνας ὥστε οὗτοι ἐπετέθησαν μετὰ δριμύτητος τοιαύτης κατὰ τοῦ ἱεροῦ Μάρκου, ὥστε ἠναγκάσθη ὁ Ἡρα-

κλείας νὰ ἐπιτιμήσῃ αὐτοὺς ὡς λαλοῦντας λίαν ἐμπαθῶς. Ὁ Νικαίας ὅμως ἐκ τῆς παρατηρήσεως ταύτης ἔτι μᾶλλον ὀργισθεὶς καθύβρισεν αὐτὸν διὰ χυδαιοτάτων ὕβρων, ἃς ἐξέφερεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπιβαλόντος σιγὴν τῷ Ἡρακλείας, ἵνα διὰ τοῦ τρόπου τούτου πτοηθῶσι πάντες καὶ οὕτω διὰ τῶν ἀπειλῶν κατορθωθῇ ἡ ἔνωσις. (*)

Ἐν ἐτέρᾳ δὲ συνεδρίᾳ θελήσας ὁ Γεμιστὸς νὰ εἴπῃ τι ὑπὲρ τοῦ ἁγίου Μάρκου τοσοῦτον ἀναιδῶς ὑπὸ τοῦ Τραπεζουντίου Ἀμηρουτζῆ, ἐνεπαίχθη ὥστε ἐσιώπησεν. Οἱ ἀυθάδεις οὗτοι ἐγίνοντο καθ' ἐκάστην αὐθαδέστεροι, διότι οὔτε ὁ Αὐτοκράτωρ οὔτε ὁ Πατριάρχης ἐπέπληξεν αὐτοὺς διὰ τὸν ἀναιδῆ τρόπον αὐτῶν. Ἐν ἐτέρᾳ συνελεύσει ἀνέγνω ὁ Νικαίας ρητὰ τινα τοῦ ἁγίου Κυρίλλου καὶ Ἐπιφανίου, τῶν μὲν τὰς ἀρχὰς ἀφαιρῶν, τῶν δὲ περικόπτων τὰ τέλη, θέλων διὰ τούτων ν' ἀποδείξῃ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Ἰοῦ· ἐδημηγόρησε δὲ καὶ ὁ Βασιλεὺς εἰπὼν.

Ἡμεῖς πατέρες ἅγιοι, ἤλθομεν ὅπως δῆποτε ἐν τῇ Φραγγίᾳ καὶ ἐγὼ οὐδὲ πρῶτος μόνος ἠρξάμην ταύτης τῆς ὑποθέσεως, ἀλλ' ἐνθυμείσθε ὅτι ὁ πατήρ μου ὁ Βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ καιροῦ, ὅτε ἦν ἐν τῷ ἐξαμιλίῳ, ἀπέστειλε τὸν εὐδαίμονα Ἰωάννην ἐκεῖνον εἰς Ἰταλίαν καὶ ἤρξατο τοῦ τοιούτου ἔργου, ἐπίστασθε γὰρ ἀκριδῶς τὸν πατέρα μου καὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ· ὅτι οὐ μόνον ὑπῆρχεν ἄριστος φιλόσοφος, ἀλλὰ καὶ τῶν δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας λεπτότατος ἐξηγητὴς· εἶχε δὲ καὶ συνήγορον τὸν Πατριάρχην ἐκεῖνον Εὐθύμιον, τὸν ὄντως ἐνάρετον καὶ θεολόγον ἀκρότατον· τοσοῦτοι δὲ καὶ τηλικούτοι ὑπάρχοντες, οὐκ ἐνενόησαν τοῦ τοιούτου μόνον ἔργου τὴν ἐπιχείρησιν ἀλλὰ καὶ ἤρξαντο καὶ ἐπεθύμουν τελειῶσαι αὐτὸ (**). Ὁ καιρὸς δὲ ἐνεπόδισε τοῦτο· ἐφθασε δὲ τὸ ἔργον καὶ

(*) Νεκταρ. Ἱεροσολύμων σελ. 169.

(**) Ὁ πατήρ τοῦ ἀσυνέτου τούτου αὐτοκράτορος Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος, ὁ Πατριάρχης Εὐθύμιος καὶ Ἰωσήφ ὁ Βρυέννιος, οἵτινες ἔγραψαν καὶ κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῶν Λατίνων, καὶ ὅλος ὁ χορὸς τῶν διδασκάλων τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν ὁποίων ὁμοφώνει καὶ ὁ Ἅγιος Μάρ-

ἔως ἡμῶν ὅτι καὶ τριήρεις καὶ ἐξόδους ἔστειλαν, καὶ ὅτι ἤττησαν τὸ ἔργον μετὰ πολλῆς τῆς ὀρμῆς. Ταῦτα εἰδότες ἐγὼ τε καὶ ὁ Πατριάρχης συνήξαμεν ὑμᾶς πάντας καὶ ἤλθομεν ἔως ᾧδε· πλημμελεῖ οὖν ὁ καιρὸς, καὶ οὐδὲν τι ἐποίησαμεν· μνήσθητε τοίνυν τοῦ ἡμετέρου οἴκου, ὅπως κινδυνεύει ἐν μέσῳ τῶν ἀσεβῶν, καὶ ἐὰν συμβῇ τι, οἱμοὶ πόσον τὸ δεινὸν· ἔχω ὅτι ὁ διωγμὸς μέλλει γενέσθαι πολλῶ χείρων τοῦ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ· διὸ καὶ ὀφείλομεν καταλεῖψαι τὰς διαλέξεις καὶ τὰς φιλονεικίας καὶ εὑρεῖν τι μέσον καὶ χωρῆσαι εἰς αὐτό. Ταῦτα τοῦ Βασιλέως εἰπόντος ἐλύθη ἡ συνάθροισις, ἥτις ἐγένετο ἐν τῷ κελλίῳ τοῦ Πατριάρχου.

Τῇ 21 λοιπὸν τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἡμέρᾳ Σαββάτῳ συνήλθον ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Πάπα οἱ ἡμέτεροι, (αὕτη δὲ ἦτο ἡ εικοστή τετάρτη τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ συνεδριάσεων), τοῦ ἱεροῦ Μάρκου καὶ τοῦ Ἡρακλείας Ἀντωνίου μὴ παρόντων, κατὰ τὴν τοῦ Βασιλέως ἐντολήν, διότι ὁ Βασιλεὺς ἐπεδίωκε τὴν εὑρεσὶν τρόπου ἐνώσεως καὶ οὐχὶ τὴν ἐξακολούθησιν τῶν συζητήσεων καὶ φιλονεικιῶν.

Ὁ Πάπας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν βλέποντες τὴν μεγάλην βραδύτητα, ἀπεφάσισαν νὰ προβῶσιν εἰς ἐκδιαστικά μέτρα κατὰ τῶν ἀνατολικῶν καὶ πρὸς τοῦτο ἀπέκοψαν πάλιν τὸ κατὰ τὰς συμφωνίας χορηγούμενον αὐτοῖς σιτηρέσιον, ὅπως βίᾳ ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῶν στερήσεων νὰ σπεύσωσιν εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἐνώσεως. Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ μέτρου τούτου εἰς μεγίστην περιήγαγεν ἀπορίαν ἰδίᾳ τοὺς δορυφόρους τοῦ βασιλέως ἀναγκασθέντας νὰ πωλήσωσι καὶ αὐτὰ τὰ ὅπλα αὐτῶν πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν. Ἐκ τῆς παρατάσεως δὲ τῆς τοιαύτης καταστάσεως ὀργισθέντες τέλος μετέβησαν

κος, ἐπεθύμουν τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Λατίνων εἰς τὰ ἀρχαῖα τῆς Ἐκκλησίας δόγματα, οὐχὶ ὅμως καὶ διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τῇ Λατινικῇ. Πολλὰκις ἐνουθετήθησαν οἱ Λατίνοι παρὰ πολλῶν διδασκάλων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἵνα ἐγκαταλιπόντες τὰς καινοτομίας ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ δόγματα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἀλλ' οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν διότι ἐπορεύοντο ἐν σκότει.

παρά τῷ μεγάλῳ πρωτοσυγγέλῳ Γρηγορίῳ, ὅστις ἐγίνωσκον καλῶς, ὅτι εἶχε στενοτέρας σχέσεις μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠδύνατο νὰ ἐκφρασθῇ ἐνώπιον αὐτοῦ μετὰ θάρρους, καὶ τὸν παρεκάλεσαν θερμότατα ἵνα μεσιτεύσῃ παρὰ τῷ βασιλεῖ ὅπως ἐντείλῃται νὰ καταβληθῶσιν αὐτοῖς τὰ ὀφειλόμενα, εἰς ἐσχάτην περιελθοῦσιν ἥδη ἐνδεῖαν. Οὗτος ἐπανεὶλημμένως παρακαλέσας τὸν Βασιλέα καὶ μὴ δυνηθεὶς οὐδὲν νὰ κατορθώσῃ, θέλων δὲ καὶ νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν ἐνοχλήσεων, εἶπεν εἰς τοὺς παρακαλοῦντας αὐτόν, ὅτι αἵτιοι τῆς συμφορᾶς ταύτης πάσης ἦσαν ὁ ἱερός Μάρκος καὶ ὁ μέγας Σακελλάριος διότι ἀντιστάμενοι εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ἐνώσεως ἐγίνοντο ἀφορρὴ νὰ παρατείνηται ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ διαμονή, καὶ ἴσως ἤθελε διὰ τοῦτο καταστῇ ἀδύνατος καὶ ἡ εἰς τὰ ἴδια ἐπάνοδος, ὅθεν καὶ παρέπεμψεν αὐτοὺς εἰς ἐκείνους. Τοὺς λόγους τούτους ἀκούσαντες ἐκεῖνοι μετ' ὀργῆς πολλῆς ἔσπευσαν πρὸς συνάντησιν τοῦ ἱεροῦ Μάρκου καὶ τοῦ Σακελλαρίου, καὶ ἀναμφιβόλως ἤθελον κακοποιήσῃ αὐτούς, ἂν μὴ κατὰ θεῖαν πάντως πρόνοιαν ἀπουσίαζον κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν.

Πολλαὶ παρήλθον ἡμέραι καθ' ἃς οὐδὲν ἐγένετο, διότι οὔτε εἰς τὰ ὑπὸ τῶν λατίνων ὑποβληθέντα χωρία ἐδόθῃ ἀπάντησις τις, οὔτε μέσον τι πρὸς ἔνωσιν κατορθώθῃ νὰ ἐξευρεθῇ. Ὁ Βασιλεὺς δυσχεραίνων ἐπὶ τῇ βραδύτητι ἐξηκολούθει διαρκῶς νὰ προτρέπῃ τοὺς ἡμετέρους, ὅπως εὕρωσι μέσον συμβιβασμοῦ, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἤθελον ἀπέλθῃ χωρὶς νὰ τύχωσι τῆς προσδοκωμένης βοηθείας ἐπὶ βλάβῃ ἐθνικῇ. Τὸ αὐτὸ δὲ ἐπανελάμβανε συνεχῶς καὶ ὁ Ρωσσίας Ἰσίδωρος προσθέτων ὅμως ὅτι καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀπέλθωσιν ἄπρακτοι ἐλλείψει μέσων «τὸ ἀπελθεῖν ἡμᾶς ἀπράκτους, ἔλεγεν, εὐκολόν ἐστι, τὸ δὲ πῶς καὶ ποῦ ἢ πότε μέλλομεν ἀπέρχεσθαι οὐκ ἐπίσταμαι». Αἱ ἐπανεὶλημμέναι δὲ αὗται προτροπαὶ ἠνάγκασαν τέλος ἡμέραν τινὰ τὸν Μονεμβασίας νὰ ἐρωτήσῃ αὐτοῦς, ἀνενόμιζον ὅτι ἔπρεπε, μόνον ὅπως ἀσφαλίσωσι τὴν δαπάναις τοῦ Πάπα ἐπάνοδον, νὰ προδώσωσι τὴν πάτριον πίστιν προσθεὶς, ὅτι αὐτὸς προὔτιμα ν' ἀποθάνῃ μᾶλλον ἢ νὰ λατινίσῃ. Ἐν ἑτέρᾳ δὲ

συνεδρίᾳ καὶ αὐτὸς ὁ Πάπας Εὐγένιος, ὑποδείξας αὐτοῖς, ὅτι οὐδὲν ἤθελον κερδίσῃ ἐκ τῆς διαιρέσεως, ἐδήλωσεν αὐτοῖς ῥητῶς, ὅτι ἡ εἰς τὰ ἴδια ἐπάνοδος ἦτο ἀδύνατος ἄνευ τῆς ἐνώσεως, ἐν ᾗ ταύτης γενομένης καὶ αὐτὸς καὶ πάντες οἱ τῆς Δύσεως ἡγεμόνες, ἤθελον παράσχῃ αὐτοῖς πᾶσαν τὴν δυνατὴν συνδρομὴν κατὰ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐχθρῶν.

Ὁ Βασιλεὺς ὀλίγον φροντίζων περὶ τῶν δογματικῶν ζητημάτων ἐζήτει ὡς καὶ ἄλλοτε ὁ πρόπαππος αὐτοῦ Μιχαήλ τὴν ἔνωσιν καθ' οἷον δῆποτε τρόπον. Οἱ ἡμέτεροι ὅμως μὴ δυνάμενοι νὰ στέρξωσι τὴν ἔνωσιν πρὸ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς προσθήκης ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Συμβόλου, κατανόησαντες δὲ ὅτι τοῦτο ἦτο ἀδύνατον καθότι οἱ Λατῖνοι ῥητῶς ἐδήλουν, ὅτι ἄπαξ γενομένη ἡ προσθήκη, ἦτο πλέον ἀδύνατον ν' ἀφαιρεθῇ, προσήλθον εἰς τὸν Βασιλέα καὶ μετὰ δακρύων θερμῶς παρεκάλουν αὐτόν, ὅπως ἐξεύρῃ τρόπον ἐπανόδου εἰς τὰ ἴδια. Τοῦτο μαλὼν ὁ Πάπας ἐταράχθη μεγάλως, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ προλάβῃ τὴν πραγμάτωσιν τοιαύτης ἀποφάσεως, ἀπέστειλεν ἡμέραν τινὰ, καθ' ἣν κελεύσει τοῦ αὐτοκράτορος ἦσαν συνηγμένοι οἱ Ἀνατολικοὶ παρ' αὐτῷ, Καρδινάλιους καὶ Ἐπισκόπους, οἵτινες ὑπὲρ τὰς δύο ὥρας ἀγορεύσαντες πολλὰς καὶ αὐστηρὰς κατὰ τῶν ἡμετέρων μομφὰς ἐξέφρασαν, ἐλέγχοντες αὐτοὺς ἐπὶ ἀχαριστίᾳ καὶ ἀπαριθμοῦντες πρὸς πίστωσιν τῶν ἰδίων λόγων τὰς ὑπὸ τοῦ Πάπα γενομένας θυσίας ὑπερ αὐτῶν, τὸ δαπάναις αὐτοῦ γενόμενον ταξίδιον δηλαδὴ καὶ τὴν ἐπὶ διετίαν διατροφὴν αὐτῶν. Τέλος δὲ ἐδήλωσαν ὅτι ἦτο ἀνάγκη ἢ νὰ δεχθῶσι τὰ ὑπ' αὐτῶν ὑποβληθέντα χωρία καὶ οὕτως ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν ἐνωθῶσι τοῖς Λατίνοις, ἢ ἐν περιπτώσει ἀμφιβολίας νὰ παραμείνωσι καὶ ἐξακολουθήσωσι τὰς συζητήσεις μέχρις οὗ πεισθῶσι περὶ τῆς ἀληθείας τῶν δογμάτων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ οὕτω συντελεσθῇ ἡ ἔνωσις. Ταῦτα δ' ἔλεγον ἵνα ὑποδείξωσι τοῖς ἡμετέροις, ὅτι ἡ ἐπάνοδος ἦτο ἀδύνατος ἄνευ τῆς ἐνώσεως. Τοῦτο δὲ εἶχον γράψῃ τοῖς ἡμετέροις καὶ τινες φιλίως αὐτοῖς διακείμενοι ἐξ Ἀγκῶνος, γνωρίζοντες αὐτοῖς ὅτι ἦσαν ἐκεῖ ἐν περιορισμῷ.

Ὁ Πατριάρχης πεισθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως, λέγοντος, ὅτι μέγα ἐκ τῆς ἐνώσεως ἤθελε προέλθῃ καλὸν καὶ ἐπιθυμῶν καὶ αὐτὸς νὰ δοθῇ τέλος εἰς τὸ ζήτημα προσεποιεῖτο ἀσθένειαν, ὃ δὲ Βασιλεὺς κατηνάλισκε τὸν χρόνον αὐτοῦ εἰς κυνηγέσια καὶ διασκεδάσεις. Καὶ ταῦτα ἐν ᾧ οἱ λοιποὶ Ἀνατολικοὶ ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα λιμοκτονοῦντες, ἵνα βίᾳ σπέρξωσι τὴν ἔνωσιν. Καὶ οὐδεμία μὲν ἀμφιβολία, ὅτι καὶ τινες τῶν ἀνατολικῶν ἤθελον τὴν ἔνωσιν καὶ προέτρεπον μάλιστα πρὸς τοῦτο καὶ τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσι τι ἐφ' ὅσον δὲν ἠδύναντο νὰ πείσωσι καὶ τοὺς ἄλλους καὶ ἰδίᾳ τὸν ἀδαμάντινον τὸν χαρακτήρα Ἱερὸν Μάρκον, τὸ παράδειγμα τοῦ ὁποίου ἐνεθάρρυνεν εἰς τὸν ἀγῶνα οὐκ ὀλίγον καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐπὶ τινα χρόνον. Μυστικῶς ἔθεν πρὸς τοῦτο συχνότατα ἤρξαντο συγκροτούμενα συμβούλια ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ὁμοφρονούντων αὐτοῖς. Ὁ Πατριάρχης ἐπαινεῖ τὴν εἰρήνην, καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐνώσεως ἀγαθὰ περιγράφων ἤρξατο προτρέπων τοὺς λοιποὺς νὰ προβῶσιν εἰς ὑποχωρήσεις καὶ συγκαταβάσεις, ἀλλ' ἐπὶ μκταίῳ, διότι οἱ ἀκούσαντες κατεξάνστησαν καὶ μετ' ἀγανακτήσεως ἐδήλωσαν, ὅτι οὐδεμία συγκατάβασις ἐπετρέπετο εἰς τὰ τῆς πίστεως. Μάτην δὲ προσεπάθησεν ὁ Πατριάρχης νὰ πείσῃ αὐτούς, ὅτι ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ προβῶσιν εἰς ὑποχωρήσεις, ἀφ' οὗ τὰ ἀποτελέσματα ἤθελον εἶσθαι τόσον εὐεργητικὰ ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος γένους.

Ἐνῷ οἱ ἡμέτεροι εἰς τὴν συζήτησιν τούτων τῶν ζητημάτων ἡσυχολοῦντο οἱ Δυτικοὶ ἀπέστειλαν πρὸς τὸν βασιλέα ἐκθεσιν πίστεως, ἐν ᾗ ἀκριδῆλως ἀνεκήρυττον τὰ ἴδια δόγματα, καὶ ἐδήλωσαν τοῖς ἡμετέροις, ὅτι ἀμέσως ἤθελον ἐπέλθῃ ἡ ἔνωσις ἥρκει καὶ αὐτοὶ νὰ δεχθῶσι καὶ ὁμολογήσωσι τὰ ἐν αὐτῇ. Τὸ περιεχόμενον ταύτης τῆς ὁμολογίας ἐνεκα τῆς τοῦ Βασιλέως ἀσθενείας ἐγνώσθη μόνον μετὰ πάροδον ἡμερῶν τινων, ἐξῆγειρε δὲ μεγάλην θύελλαν καὶ τὴν ἀγανάκτησιν πάντων τῶν Ὀρθοδόξων ἐκορύφωσεν ἢ διαδοθεῖσα φήμη, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐσκόπει νὰ καλέσῃ πάντας, ὅπως ἐγγράφως ἐκφράσωσι τὴν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου γνώμην αὐτῶν. Ἡ ἀγανάκτησις

αὐτῶν ἐξεδηλώθη ὅτε, ἀναγνωσθείσης τῆς ἐκθέσεως ἐν συνεδρίᾳ συγκροτηθείσῃ κελεύσει τοῦ βασιλέως, ῥωπῆθησαν ἀν' ἀπεδέχοντο τὰ ἐν αὐτῇ. Διότι πλὴν τῶν Νικαίας Βησσαρίωνος, Ρωσσίας Ἰσιδώρου, Μιτυλήνης Δοσιθέου καὶ τοῦ μεγάλου προτοσυγγέλου Γρηγορίου, ἅπαντες οἱ λοιποὶ, μετὰ πολλοῦ θορύβου καὶ ταραχῆς ἐδήλωσαν, ὅτι ἦτο ἀδύνατον αὐτοῖς νὰ δεχθῶσι τὰ ἐν αὐτῇ ἀφ' οὗ ἦσαν ὅλως ἀντίθετα τῇ διδασκαλίᾳ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ προμνησθέντες λατινόφρονες ἐδήλωσαν, ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐπιφέρωσι μικρὰς διορθώσεις, οἱ λοιποὶ ὅμως ἀπέκρουσαν καὶ ταύτην τὴν πρότασιν δηλοῦντας ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διορθωθῇ αὕτη οὕσα κατ' ἀρχὴν ἀδιόρθωτος. Ἡ ἐπιμονὴ αὕτη ἠνάγκασε τότε τέλος τὸν Βησσαρίωνα καὶ τὸν Ἰσιδωρον, ἵνα ἀποβάλλωσι τὸ προσωπεῖον καὶ προέλθωσιν εἰς τὸ μέσον ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς συνήγοροι τῶν κακοδοξιῶν τῶν Δυτικῶν. Ἡρξαντο λοιπὸν ἀγωνιζόμενοι ν' ἀποδείξωσι, ὅτι οὐδὲν τὸ μεμπτόν εἶχεν ἡ ὁμολογία αὕτη, διότι ἀμφοτέρω τὰ μέρη ἦσαν συμφωνότατα, καθόσον τὸ διὰ τοῦ Ἰωῦ ἦτο ἐντελῶς ταῦτόν τῳ ἐκ τοῦ Ἰωῦ. Διότι καὶ οἱ Δυτικοὶ λέγοντες ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἰωῦ καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ δοξάζοντες, ὅτι τοῦτο ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Ἰωῦ, τὸ αὐτὸ ἐφρόνουν καὶ οὐδεμία μεταξὺ αὐτῶν ὑφίστατο διαφορὰ, διότι ἡ ἔννοια ἀμφοτέρων ἦτο ἡ αὐτή, κατὰ διάφορον τρόπον ἐκπεφρασμένη, τῶν μὲν ἐκφραζόντων ταύτην διὰ τῆς ΔΙΑ τῶν δὲ διὰ τῆς ἘΚ προθέσεως.

Ἐκ τῆς ἀγορεύσεως ταύτης ἤρξατο δεινὸς ἀγὼν οὐχὶ πλέον τῶν ἀνατολικῶν πρὸς τοὺς Δυτικούς, ἀλλὰ τῶν Ἀνατολικῶν πρὸς ἀλλήλους διῃσταμένων. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι πάντες οἱ μὴ Λατινοφροῦντες ἐκ τῶν ἡμετέρων δὲν ἀπεδέχθησαν τὴν ὁμολογίαν ταύτην, ἀλλὰ ὁ ἱερὸς Μάρκος εἶχε τὸ ψυχικὸν σθένος νὰ παλαίσῃ μόνος καθ' ὅλων, ἀντιτιθέμενος καὶ τῇ τοῦ Βασιλέως ἐπιθυμίᾳ, σπεύδοντος πάσῃ θυσίᾳ πρὸς τὴν ἔνωσιν πρὸς λῆψιν τῆς ἐλπιζομένης βοηθείας, Μόνος αὐτὸς ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα καὶ διὰ σθεναρᾶς εὐγλώττου καὶ μεστῆς ἐπιχειρημάτων ἀνα-

ταγωνίστων ἀγορεύσεως ἐπέδειξεν, ὅτι διάφορος πολὺ ἦτο ἡ ἐννοια τῶν προθέσεων ΕΚ καὶ ΔΙΑ ἀντικρούων τοὺς προα-
λήσαντας Βησσαρίωνα, Ἰσιδώρον καὶ Γρηγόριον πειρωμένους
ν' ἀποδείξωσι τὴν ταυτότητα τῆς ἐννοίας τῶν δύο προθέσεων.
Τῆς συνεδρίας διαρκούσης ἔτι ὁ μὲν Πατριάρχης ἀσθενῶν ἡναγ-
κάσθη ν' ἀποχωρήσῃ, ὁ δὲ βασιλεὺς κλινήρης παρηκολούθει
τὸ ἔργον ἐπισκοπῶν τὰ ὑπὸ τῶν ρητόρων λεγόμενα καὶ τὰς
διαθέσεις τῶν ἀκούοντων νὰ κατανοήσῃ φροντίζων. Ἡ ἐπὶ τοῦ
ζητήματος τούτου συζητήσεις ἐλάβεν εὐρυτάτας διαστάσεις καὶ
διεκρόπη μόνον περὶ τὴν μεσημβρίαν ἵνα δυνηθῶσι νὰ γευματί-
σωσιν οἱ ἐν αὐτῇ παρόντες. Ἀπεφασίσθη ὅμως αἱ ἐργασίαι νὰ
ἐπαναληφθῶσιν εὐθὺς μετὰ τὸ γεῦμα. Κατὰ τὴν ἐπανάληψιν
δὲ τῶν ἐργασιῶν παρέστησαν καὶ οἱ τοῦ Πατριάρχου γραμ-
ματεῖς κληθέντες ὅπως καὶ αὐτοὶ καταπολεμήσωσι τὰ ὑπὸ τοῦ
ἐροῦ Μάρκου ὑπὲρ τῆς ἀληθείας λεγόμενα. Τοῦτο δὲ κατεδει-
χθῆναι ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι κατὰ τὴν ἐπανάληψιν τῶν συζη-
τήσεων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος, ἔλαβον ἐνεργότατον μέρος
κατὰ τοῦ ἱεροῦ Ἐφέσου καὶ ἄλλοι μὲν πολλοί, ἰδίᾳ ὅμως δι-
εκρίθη ὁ προρρηθὲς Ἀμνηρόυτης διδάσκαλος καὶ φιλόσοφος
οὐκ εὐκαταφρόνητος, ὅστις ἐξήντησε ὅλας αὐτοῦ τὰς γνώσεις
πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Βησσαρίωνος καὶ Ἰσιδώρου καὶ τῶν λοι-
πῶν περὶ αὐτοὺς Λατινοφρόνων.

Πάντες οὗτοι συνασπισθέντες εἰς πυκνὴν φάλαγγα μετὰ
πολλῆς ὀργῆς διεξήγον τὸν κατὰ τοῦ ἱεροῦ Μάρκου ἀγῶνα.
Οὗτος ὅμως οὐδόλως ἀπεδειλίασεν, οὐδὲ ἐταράχθη ἢ ἐμικρο-
ψύχησεν ἀλλὰ τοῦναντίον πάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας ἐπὶ τὸν
Θεὸν ἀναθεῖς καὶ θάρρος ἀντλῶν ἐκ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι ἡ ἀ-
λήθεια οὐδέποτε δύναται νὰ καταπνιγῇ μέχρι τέλους καὶ τῇ
δυνάμει τοῦ Πνεύματος περιφρουρούμενος διεξήγαγε τὸν ἀγῶνα
μετὰ δυνάμει τοιαύτης ὥστε κατώρθωσε πολλάκις ἐπικαλού-
μενος καὶ τὰς μαρτυρίας γραφικῶν χωρίων καὶ διαφόρων πα-
τέρων ὡς καὶ τοὺς ὅρους τῶν Ἀγίων Οἰκουμενικῶν Συνόδων,
νὰ καταστήσῃ ἀναπολόγητος τοὺς ἀντιπάλους. Ὁ ἱερὸς Μάρ-
κος τότε ἐμνήσθη καὶ τοῦ χωρίου τοῦ ἁγίου Μαξίμου, περὶ οὗ

καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν, τὴν παραδοχὴν ὅμως τοῦ ὁποίου ἀπέ-
κρουσεν ὁ λατινὸφρων Βησσαρίων ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ
δὲν ἐσώζετο πλήρως.

Ὁ ἱερὸς Μάρκος τότε ἀνέγνωσε χωρίον τι τοῦ ἁγίου Ἰω-
άννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὃν ἡ ὁριζοδόξος Ἐκκλησία ὡς ἀνακε-
φαλαιώσιν τῶν θεολόγων ἀνεγνώρισεν, ἡ δὲ ἁγία ἐβδόμη Οἰ-
κουμενικὴ Σύνοδος κοινὸν διδάσκαλον ἀνεκήρυξεν, ἐν ᾧ σαφῶς
καὶ συντόμως δεικνύται ἡ διαφορὰ τῆς ἐννοίας τῶν προθέσεων
ΕΚ καὶ ΔΙΑ ἔχον δὲ ὡς ἐξῆς : «οὐχ ὡς ἐξ αὐτοῦ ἀλλ' ὡς δι'
αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, μόνος γὰρ αἴτιος ὁ Πατήρ». Τὸ χωρίον
τοῦτο ἡρμήνευσε διὰ θαυμασίας ἀγορεύσεως ἐν ᾗ σαφέστατα
καὶ ἀναμφισβητήτως κατεδείχθη ἡ τῶν προθέσεων διαφορὰ.
Οἱ Βησσαρίων τότε μὴ δυνάμενος ν' ἀναιρέσῃ τὰ ὑπ' αὐτοῦ
λεχθέντα, ἀπέκρουσε τὸ χωρίον τοῦτο εἰπὼν, ὅτι οὐδεμίαν εἶχε
σημασίαν ἡ μαρτυρία ἐνὸς καὶ ἐκάλεσε τὸν ἱερὸν Μάρκον νὰ
προσάγῃ καὶ ἐτέρων μαρτυρίας. Τότε ὁ Ἡρακλείας στρα-
φεὶς πρὸς τὸν βασιλεῖα εἶπεν, ἡμεῖς ἀκούομεν καὶ τὰς διαθέσεις
τῶν λεγόντων καταλαμβάνομεν, καὶ γνωμοδοτήσωμεν ὅταν
δεῖξῃ. Αἱ συζητήσεις μετὰ πολλῆς διεξαγόμεναι σφοδρότητος
παρετάθησαν μέχρι τῆς ἐσπέρας ὅτε διελύθη ἡ συνεδρία ἀπο-
φασισθέντος ὅπως ἐπαναληφθῶσιν αἱ συζητήσεις τῇ ἐπομένῃ
ἡμέρᾳ. Κατὰ τὴν συνεδρίαν δὲ ταύτην μακρὰ καὶ αὐθις διεξήχ-
θησαν συζητήσεις, δι' ὧν ὁ μὲν Νικαίας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν προ-
σεπάθουν νὰ πείσωσι τὸν ἱερὸν Μάρκον, ὅπως μεταβάλλῃ γνώ-
μην, ἢ ἀναγκάσωσιν αὐτὸν ν' ἀπόσχῃ τῶν συζητήσεων ἐλλεί-
ψει ἐπιχειρημάτων, οὗτος δὲ πάλιν σθεναρώτερον ἡγωνίζετο
πολλὰ ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν τῆς Ἐκκλησίας πατέρων
ἐξηρημμένα χωρὶς προσάγων πρὸς κύρωσιν τῶν ἰδίων ἐπιχειρη-
μάτων. Τότε δὲ ἀνέγνω καὶ χωρίον τοῦ Γρηγορίου Νύσσης ἐν ᾧ
κατεδείκνυτο, ὅτι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ἔκφρα-
σιν τῆς αὐτῆς ἐννοίας μετεχειρίζοντο τὰς προθέσεις ΔΙΑ καὶ
ΜΕΤΑ, τὸ ἀκόλουθον : «Πατὴρ μὲν ἀναρχος καὶ ἀγέννητος,
καὶ αἰεὶ πατὴρ νοεῖται· ἐξ αὐτοῦ δὲ κατὰ τὸ προσεχὲς ἀδιστά-
κτως ὁ μονογενὴς υἱὸς τῷ Πατρὶ συνεπινεοῖται ΔΙ' Αὐτοῦ

καὶ ΜΕΤ' ΑΥΤΟΥ πρὶν τι κενὸν καὶ ἀνυπόστατον διὰ μέσου παρεμπεσεῖν νόημα εὐθὺς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον συνημμένως καταλαμβάνεται, οὐχ' ὑστερίζον τὴν κατὰ τὴν ὑπαρξιν μετὰ τὸν Υἱόν, ὥστε ποτὲ τὸν μονογενῆ λόγον τοῦ Πνεύματος νοηθῆναι. Ἀλλ' ἐκ μὲν τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων καὶ αὐτὸ τὴν αἰτίαν ἔχον τοῦ εἶναι, ὅθεν καὶ τὸ μονογενὲς ἐστὶ φῶς, διὰ δὲ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἐκλάμψαν, οὔτε διαστήματι, οὔτε φύσεως ἐτερότητι τοῦ Πατρὸς ἢ τοῦ μονογενοῦς ἀποτεμένεται». Καὶ τοῦτο ὅμως τὸ χωρίον ἐδήλωσεν ὁ Νικαίας ὅτι δὲν παρεδέχετο ἂν μὴ ᾔθελον προσαχθῇ καὶ ἄλλα τὴν αὐτὴν ἔχοντα ἔννοιαν.

Αἱ φιλονεικίαι καὶ αἱ συζητήσεις οὕτω παρατείνοντο ἐπὶ μακρὸν ἄνευ ἀποτελέσματος. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Βασιλεὺς ὑπέμνησεν αὐτοῖς, ὅτι ἦτο ἐπάναγκας νὰ συντάξωσι τὴν εἰς τὴν ἔκθεσιν πίστεως τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων σταλεῖσαν ἀπάντησιν, ἣν οὗτοι μετ' ἀνυπομονησίας περιέμενον, καὶ ἐπομένως ὤφειλον εἰς τοῦτο πρότερον ν' ἀσχοληθῶσιν ἀναβάλλοντες βραδύτερον τὴν συνέχειαν τῶν συζητήσεων αὐτῶν. Μετὰ τούτους τοὺς λόγους τοῦ Βασιλέως ἐγερθεὶς ὁ Ρωσσίας Ἰσίδωρος, ἠρώτησε τοὺς παρόντας ἂν ὁ ἀπεδέχοντο τὰ χωρία διαφόρων τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας Πατέρων, ἅτινα συμφωνοῦντα ταῖς τῶν Δυτικῶν γνώμας ᾔθελον δυνηθῇ νὰ διευκολύνωσι τὸν συμβιβασμὸν καὶ τὴν ἑνωσιν. Τοὺς λόγους τούτους χαίρων ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἀμέσως ἐκάλεσε τὸν Ἰσίδωρον νὰ προσαγάγῃ ταῦτα. Τότε ἀναστὰς οὗτος ἤρξατο νὰ ἀναγινώσκῃ διάφορα χωρία στρεβλωθέντα, πλαστογραφηθέντα καὶ παντοιοτρόπως κεκολλωμένα καὶ παρεφθαρμένα, ἐκ τινος τετραδίου, ὅπερ εἶχε παρασκευάσῃ ὁ Ἰωάννης Βέκκος, ὅστις λατινοφρονήσας ἐπὶ τοῦ λατινόφρονος Βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου ἀνήχθη παρ' αὐτοῦ εἰς τὸν Πατριαρχικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον. Τοῦτον ὅμως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ σύνοδος μεγάλη ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθεῖσα καθήρσε, μεθ' ὃ ἐξορισθεὶς κακὸς κακῶς ἐν τῇ ἐξορίᾳ ἐτελεύτησεν. Ἐκ τοῦ τετραδίου τούτου ἀνέγνω τινὰ χωρία ὁ Ἰσίδωρος καὶ κομπάζων ἐδήλου, ὅτι τοῦτο ἦτο πλήρες ὁμοίων χωρίων. Ὁ Βασιλεὺς εὐχαριστηθεὶς

εἶπε τοῖς ἡμετέροις, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κυριωτέρων ἐξ αὐτῶν συντάξωσιν ὁμολογίαν πίστεως, ἵνα ἀποστείλωσι ταύτην τοῖς Δυτικοῖς. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγένετο, ἀλλ' ἡ σταλεῖσα ὁμολογία δὲν ἤρρεσε τοῖς Λατίνοις, οἵτινες ἀπέστειλαν ὑπόμνημα πρὸς τοὺς ἡμετέρους ζητοῦντες ἐξηγήσεις ἐπὶ δώδεκα κεφαλαίων καὶ γράφοντες, ὅτι οἱ ἡμέτεροι ὤφειλον ἢ ν' ἀπαντήσωσιν εἰς αὐτὰ ἢ νὰ δεχθῶσι τὴν εἰς αὐτοὺς σταλεῖσαν ὁμολογίαν.

Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν λαβόντες γνώσιν τῆς τοιαύτης τῶν Λατίνων ἀπαντήσεως ἐξεπλάγησαν μεγάλως καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐφύλαττον μυστικὴν τὴν ἀπάντησιν ταύτην, σκεπτόμενοι περὶ τῆς εὐρέσεως τρόπου πρὸς ἐξοικονόμησιν τοῦ ζητήματος. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἐτέθη πάλιν εἰς ἐνέργειαν κατὰ τῶν Ἀνατολικῶν ἡ βία καὶ ἐπὶ τέσσαρας μῆνας ἤδη ἐστεροῦντο τοῦ σιτηρεσίου, καὶ οὐ μόνον τὰς παρακλησεις αὐτῶν δὲν ἐλάμβανον ὑπ' ὄψιν ἀλλ' οὐδὲ ἀπαντήσεως ἤξιουν αὐτοὺς καίπερ σχεδὸν ἐπαιτοῦντας τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Τέλος δὲ μόνον ὅτε ἐπέσθησαν ὅτι τὰ πράγματα ἐφθασαν εἰς τὸ ἀπροχώρητον καὶ ὅτι ἐκινδύνουν ν' ἀποθάνωσι τῆς πείνης, ἀπεφάσισαν νὰ χορηγήσωσιν αὐτοῖς σιτηρεσίον δύο μηνῶν ἀντὶ τοῦ καθυστερουμένου ποσοῦ τῶν τεσσάρων μηνῶν. Ὁ ἐπίσκοπος Κορώνης Χριστόφορος διδομένου τοῦ χρήματος τούτου μετὰ πόνου ψυχῆς εἶπεν, ἅς δοθῇ καὶ τοῦτο τὸ ἔλεος τοῦ Πάπα ὡς εἰ ἐρρίπτετο εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀπήτησε δὲ ἐξ αὐτοῦ νὰ μὴ δοθῇ οὐδὲν εἰς τὸν Ἐφέσου, διότι οὗτος ἔτρωγεν ὡς ὁ Ἰούδας τὸν ἄρτον τοῦ Πάπα ἐχθρικῶς καὶ ἐναντίως αὐτῷ διακείμενος, καὶ τούτου ἕνεκα ἔπρεπε νὰ δοθῇ αὐτῷ μόνον σχοινίον ὅπως ἀπαγχονισθῇ. (*)

Τέλος ὁ Βασιλεὺς ἐπιθυμῶν νὰ δοθῇ ἐν πέραις εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο συνεχάλεσε τοὺς ἡμετέρους πάντας καὶ ἐδήλωσεν αὐτοῖς, ὅτι οἱ Λατῖνοι ἐξήτουν ἐξηγήσεις εἰς τὴν σταλεῖσαν πρὸς αὐτοὺς ὁμολογίαν. Αὐτὸς ὅμως οὐδόλως ἐπεδοκίμαζε τὸ τοιοῦτο, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ᾔθελον ἀρχίσῃ πάλιν μακραὶ ὅσον καὶ ἄσκοποι συζητήσεις. Διὸ καὶ προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ σκε-

(*) Νεκτάρ. Ἱεροσολ. σελ. 177 καὶ Συρόπ. σελ. 251.

φθῶσιν ἂν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἔνωσις κατ' ἄλλον τρόπον, παραδεχομένων τῶν ἡμετέρων τὴν προσθήκην καὶ ἐκ τοῦ Ἰϋοῦ. Τοῦτο προὐκάλεσε μακρὰς συζητήσεις καθ' ἃς καὶ αὐθις πολλὰ ἐλέγχθησαν περὶ τῆς σημασίας τῶν προθέσεων 'ΕΚ καὶ ΔΙΑ, ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος καὶ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου. Ἡ συνεδρία δὲ αὕτη εἶχε τοῦτο τὸ ἐξαιρετικόν, ὅτι ἀπὸ ταύτης ἀποφάσει τοῦ βασιλέως εἰσῆλθον καὶ οἱ ἄρχοντες, ὅπως παρακολουθοῦντες τὰς συνεδρίας σχηματίσωσι γνώμην, περὶ τοῦ τίνες ἀληθῶς ἦσαν οἱ τὴν πατρίδα αὐτῶν ἀγαπῶντες καὶ ὑπὲρ τοῦ συμφερόντος αὐτῆς μοχλοῦντες.

Κατὰ τὴν συνεδρίαν ταύτην παρέστη καὶ ὁ συγκλητικὸς Ἰάχαρις, ὅστις ἀκούσας τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου ἀγορεύοντος καὶ μόνου ἀνθισταμένου τοῖς ὑπὸ τῶν λοιπῶν λεγομένοις καὶ μετὰ δυνάμει ἐλέγχοντος αὐτοῦς, τοσοῦτον ἐξεπλάγη ὥστε ἤρωτησε τοὺς παρ' αὐτῷ καθημένους, ἂν ἐνόμιζον, ὅτι ἦτο δυνατόν ἄνθρωπος παραφρονήσας νὰ λέγῃ τοιαῦτα καὶ ἀγωνίζεται μόνος πρὸς τοσοῦτους. Ταῦτα δὲ εἶπε διότι οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου εἶχον διαδόσει, ὅτι οὗτος εἶχε παραφρονήσει καὶ δὲν ἐγίνωσκεν οὔτε τί εἶλεγεν οὔτε τί ἐπραττεν. Ἡ συνεδρία δὲ αὕτη διελύθη χωρὶς νὰ καταλήξῃ εἰς οὐδὲν ἀποτέλεσμα, πλὴν τῆς γνωμοδοτήσεως τῆς ἐξενεχθείσης κατόπιν ἐρωτήσεως τοῦ βασιλέως, καθ' ἣν τὰ ὑπὸ τῶν Δυτικῶν προσαχθέντα χωρία ἦσαν γνήσια τῶν ἀρχαίων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως. Ἡ γνωμοδότησις δὲ αὐτῶν αὕτη πόσῃ ἐκέκτητο σπουδαιότητα εὐκόλως κατανοεῖται ἂν τις ἀναλογισθῇ, ὅτι, ἐνῶ οἱ πλείστοι τῶν γνωμοδοτησάντων δὲν ἦσαν εἰς θέσιν οὔτε τὰ χωρία τῶν Ἑλλήνων πατέρων νὰ νοήσωσι καίπερ ὄντα σαφέστατα, ἐν τούτοις ἀπελτόμησαν νὰ κηρύξωσιν ὡς γνήσια χωρία, εἰς ἄλλην γεγραμμένα γλῶσσαν, ἣν δὲν ἐγίνωσκον, χωρία δὲ παρεφθαρμένα καὶ κεκολοῦμένα, ἅτινα εἶχον ἀνάγκην διερμηνέων ἵνα κατανοήσωσιν.

Μετά τρεῖς ἡμέρας συνεκροτήθη προσκλητῇ τοῦ βασιλέως εἰς τὰ δώμακα αὐτοῦ νέα συνεδρία, ἐν ἣ εἶχε ληφθῇ τὸ μέτρον, ὅπως ἀπαγορευθῇ πᾶσι τοῖς μὴ Ἀρχιερεῦσι καὶ Ἀρχιμαν-

δρίταις τὸ ἐκφράζειν γνώμας ὡς τοῦτο ἐγένετο ἐν ταῖς Οἴκου μενικαῖς συνόδοις. Τὸ μέτρον τοῦτο ἐλήφθη ὅπως ἀποκλεισθῶσι τοῦ γνωμοδοτεῖν πάντες οἱ Ἐκκλησιατικοὶ ἄρχοντες, ὡς ὁ μέγας Ἐκκλησιάρχης Συρόπουλος καὶ ἄλλοι, οἵτινες ἦσαν πολλοὶ καὶ ἠκολούθουν καὶ ὑπεστήριζον μόνον τὰς γνώμας τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου τοῦ ἀληθοῦς τῆς Ὁρθοδοξίας ποσμάχου. Ἐν τῇ συνεδρίᾳ ταύτῃ ἐτέθη πάλιν ἐπὶ τοῦ τάπητος πρὸς συζήτησιν τὸ θέμα περὶ τῆς ἐκ τοῦ Ἰϋοῦ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ μετὰ πολλῆς σφοδρότητος ἐντείνοντες πάσας τὰς δυνάμεις αὐτῶν ἠγωνίσθησαν οἱ λατινόφρονες νὰ ἀποδείξωσι τὸ καὶ ἐκ τοῦ Ἰϋοῦ καὶ ν' ἀναιρέσωσι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐφέσου λεγόμενα. Ὁ Ἡρακλείας θελήσας νὰ ἀναγνώσῃ χωρία τινὰ ἐκ τινος βιβλίου χρησιμώτατα δὲ ὅπως διαφωτίσωσι τὴν διεξαγομένην συζήτησιν ἐξυβρίσθη μετὰ τοσαύτης ἰταμότητος καὶ θρασυτητος ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου τοῦ πρωτοσυγγέλου, ὥστε ὁ ἀτυχὴς τὸ μὲν κατανοήσας τὸ ἄσκοπον τοῦ ἀγῶνος τὸ δὲ καὶ ἐκπλαγεὶς ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ τόλμῃ, φοβηθεὶς δὲ ἐξ ἄλλου καὶ διότι κατεῖδεν ὅτι οἱ περὶ τὸν Γρηγόριον ἦσαν τὰ μάλιστα ἐξηρησιμμένοι ἠναγκάσθη νὰ κλείσῃ τὸ βῆλον καὶ νὰ σιωπήσῃ.

Οἱ λατινόφρονες ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς ὑβρίζοντες καὶ λοιδοροῦντες τοὺς ἀντιθέτους κατέστησαν θαρραλεώτεροι καὶ ἐνόμιζον ὅτι ἤθελον ταχέως ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ ὑποχωρήσωσιν. Διὰ ταῦτα δὲ ἤρξαντο ἐν τῷ φανερῷ πλέον νὰ ἐπαινῶσι τὰ δόγματα τῶν Λατίνων, καὶ ἐτόλμησαν ἐν τινὶ συνεδρίᾳ ἐνώπιον τοῦ Πατριάρχου νὰ δηλώσωσιν, ὅτι ἡ ὑφισταμένη διαφορά ἦτο μικρά καὶ ἀναξία λόγου, καὶ ὅτι ἐὰν οἱ Ἀνατολικοὶ ἤθελον στέρεξῃ ἡ ἔνωσις μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Λατίνων ἡδύνατο εὐκολώτατα καὶ ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος νὰ συντελεσθῇ. Ταχέως ὁμως κατενόησαν τὴν ἀπάτην εἰς ἣν εὗρίσκοντο, διότι ἐγερθεὶς ἀμέσως ὁ διάπυρος τῆς εὐσεβείας ζηλωτῆς ἀπήντησεν αὐτοῖς, ὅτι τοῦναντίον, ἦτο μεγίστη καὶ λίαν σημαντικὴ ἡ διαφορά αὕτη. Δὲν εἶναι αἵρεσις ἐκράζον πρὸς αὐτὸν οἱ λατινόφρονες, οὐδὲ δύνασαι σὺ νὰ χαρακτηρίσῃς αὐτοὺς ὡς αἵρετικούς ἀφ' οὗ τοῦτο δὲν ἐπραξεν οὐδεὶς τῶν πρὸ σοῦ

ἐλλογίμων καὶ ἁγίων ἀνδρῶν. Εἶναι αἵρεσις ἀπεκρίθη ὁ τῆς ὀρθοδοξίας πρόμαχος, καὶ οὕτως ἐχαρκτηρίζον αὐτὴν καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν τῆς ὀρθοδοξίας διδάσκαλοι, οἵτινες ἂν μὴ ἀπεκάλουν τοὺς δυτικούς αἵρετικούς ἐπραττον τοῦτο μόνον διότι ἀνέμενον τὴν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐπιστροφὴν, καὶ διεπραγματεύοντο τὴν φιλίαν αὐτῶν, προσθεῖς ὅτι ἦτο ἕτοιμος ν' ἀποδείξῃ τὸν ἰσχυρισμὸν αὐτοῦ τοῦτον ἀμέσως. Μόλις ὁμοῦς εἶχε προφθάσει νὰ εἴπῃ τὰς λέξεις ταύτας καὶ ἀμέσως ἐξεγερθέντες πλήρεις ὀργῆς καὶ φθάρσαντες πλησίον αὐτοῦ οἱ ἀρχιεπίσκοποι Μιτυλήνης καὶ Λακεδαιμονίας εἶπον πρὸς αὐτὸν, τίς εἶσαι σύ, ὅστις τολμᾷς νὰ ὑβρίζῃς τοὺς Λατίνους ὡς αἵρετικούς, ἕως πότε θέλομεν σὲ ὑπομένει τοιαῦτα λέγοντα, καὶ μετὰ σωρείαν ὕβρεων ἃς ἐξετόξευσαν κατ' αὐτοῦ, παρόντος τοῦ Πατριάρχου καὶ σιγῶντος ἄφ' οὗ ἠπειλήσαν ὅτι ἤθελον καταγγεῖλῃ αὐτὸν εἰς τὸν Πάπαν ὡς χαρακτηρίζοντα αὐτὸν ὡς αἵρετικόν, ἵνα δώσῃ εὐθύνας τῆς ὕβρεως ἀνεχώρησαν τῆς αἰθούσης ὡς ὑπὸ δαιμονίων διωκόμενοι. Δίκαιον ἄρα εἶχεν ὡς ἐκ τῶν λεχθέντων ἐξάγεται ὁ σοφὸς Σχολάριος γράφων μετὰ πόνου ψυχῆς «ὅτι ἡμῖν τοῖς ὀφείλουσι συμμχεῖν, ἀντὶ τοιούτων φεῦ! πολεμίοις ἐκέχρητο». Διότι τὸ παράδειγμα τοῦτο ἐμιμήθησαν καὶ ἕτεροι καὶ οὕτω περὶ τὸ τέλος πάντες σχεδὸν εἶχον κηρυχθῆναι δεινοὶ αὐτοῦ πολέμιοι, ὅπερ ὁμοῦς συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἀναδείξῃ λαμπρότερον τὸν στερρὸν καὶ ἀδαμάντινον τοῦ ἱεροῦ Μάρκου χαρακτῆρα, ὅστις ὁμοιάζων κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος παραβολὴν τὸν ἐπὶ τὴν πέτραν τεθεμελιωμένον οἶκον κατεφρόνησε πάσας τὰς καταιγίδας, καὶ οὐ μόνον ἄτρωτος διέμεινεν, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερος κατώρθωσε ν' ἀναδειχθῇ μετὰ τοσαύτας προσβολὰς πανταχόθεν αὐτῷ γενομένας.

Οἱ ἀντίθετοι κατανοήσαντες, ὅτι διὰ τῶν ὕβρεων καὶ τῶν ἀπειλῶν οὐδὲν ἠδύναντο νὰ καταρθώσωσιν ἐσκέφθησαν νὰ μεταβάλωσι τακτικὴν, διὸ καὶ εἰς τὴν μετὰ δύο ἡμέρας συγκροτηθεῖσαν συνεδρίαν ἤρξαντο παρακαλοῦντες αὐτὸν μετὰ ταπεινότητος νὰ συγκαταβῇ ὀλίγον ἐξοικονομῶν τῶν πραγμάτων τὸ χαλεπόν. Δὲν συγχωροῦνται συγκαταβάσεις εἰς τὰ τῆς πί-

στεως ζητήματα ἀπήντησεν ὁ Ἱερὸς Μάρκος. Ἐπειδὴ ὁμοῦς οἱ λοιποὶ ἀντὶ νὰ παύσωσιν, ἤρξαντο τὸυναντίον θερμότερον καὶ μετὰ πλείονος ἐπιμονῆς ἱκετεύοντες αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ ὀλίγον, διότι ἡ διαφορὰ ἦτο ἐντελῶς ἀσήμαντος, καὶ ἐπομένως μικρὰ συγκατάβασις ἤρκει, ὅπως συντελεσθῇ ἡ ἔνωσις, ἡν ἀνάγκασαν τὸν Ἱερὸν Μάρκον νὰ εἴπῃ πρὸς αὐτοὺς, ὅτι ἄλλοτε εἶπεν ὁ Ἅγιος Θεόδωρος τῷ Ἐπάρχῳ προτρέποντι αὐτὸν νὰ συκοινωνήσῃ ἅπαξ μετ' αὐτοῦ, ὑπισχνόμενος ἂν τοῦτο ἔπραττε ν' ἀφήσῃ αὐτὸν ἐλεύθερον. Παρόμοια λέγεις, εἶπε τῷ Ἐπάρχῳ, ὁ ἅγιος Θεόδωρος, ὡς ἂν τις ἔλεγεν εἰς τινα, ἐπιτρέφόν μοι νὰ σοι κόψω ἅπαξ τὴν κεφαλὴν καὶ εἶτα ὑπαγε ὅπου ἐπιθυμεῖς. Τοιοῦτόν τι εἶπε πρὸς αὐτοὺς καὶ ὁ Ἅγιος Μάρκος ὅτι ἐζήτουν καὶ αὐτοὶ παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἔδωκεν αὐτοῖς προσθεῖς καὶ πάλιν, ὅτι δὲν ἐπετρέπετο συγκατάβασις εἰς τὰ τῆς πίστεως.

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους τοῦ ἱεροῦ Μάρκου μεγάλως ὠργίσθησαν οἱ ἀντίθετοι, οἵτινες ἐξηκολοῦνόν τεως θερμῶς παρακαλοῦντες αὐτόν, ὅπως εἰρηνικῶς θελήσῃ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως, ἐφ' ᾧ καὶ ἀναστάς ὁ Νικαίας Βησσαρίων μετὰ μεγάλης ἰταμότητος καὶ ἀναιδείας ἤρξατο σκώπτων καὶ ὑβρίζων αὐτὸν καὶ ἐπειδὴ ἔβλεπεν, ὅτι οὗτος μόνος ἔμεινε μέχρι τέλους ἀνένδοτος εἰς ἔνωσιν πρὸς τὸν Πάπαν ἀναστάς ἀπερράπισε τὸ στερρὸν καὶ ἐπίμονον τῆς γνώμης αὐτοῦ, ὡς ποτε ἐπειράθη ἐν Σαλαμῖνι τὸν Θεμιστοκλέα ὁ Εὐρυβιάδης, εἰπὼν · «Περισσὸν ποιῶ καὶ φιλονεικῶ μετὰ ἀνθρώπου δαιμοναρίου. Αὐτὸς γὰρ ἐνὶ μαινόμενος». Πρὸς ταῦτα ὁμοῦς ὁ Ἱερὸς Μάρκος βλέπων ὅτι ὁ περιεστώμενος τῷ ἔθνει κίνδυνος ἦν μείζων ἢ ἐπὶ Θεμιστοκλέους εἶπεν · «σὺ ὑπάρχεις κοπέλιν, καὶ ἐποίησας ὡς κοπέλιν» (α). Ταῦτα ἤρκεσθαι μόνον εἰπὼν ὁ ἀνεξίκακος καὶ γνήσιος τῷ ὄντι τοῦ Χριστοῦ μαθητής. Ὁ δὲ Πατριάρχης ὁρῶν καὶ ἀκούων τὴν τοσαύτην ἀπαξίαν

(*) Συρόπουλ. σελ. 257.

καὶ ἀνκίδειαν τοῦ Νικαίας Βησσαρίωνος διέμενεν ἰχθύος ἀφωνότερος καὶ ὁ βεβαιῶς ὁ Συρόπουλος.

Αἱ συζητήσεις ἐξηκολούθησαν καὶ τῇ ἐπομένῃ ἡμέρᾳ συνελθόντων πάντων κελεύσει τοῦ βασιλέως παρὰ τῷ Πατριάρχῃ, ὅπου καὶ ὁ βασιλεὺς παρίστατο. Μετὰ δριμύτητος καὶ ἀκοσμίας γλώσσης ἀσυγγνώστου ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου ἐκ συμφώνου, ὁ Νικαίας Βησσαρίων, ὁ Ρωσσίας Ἰσιδώρος, ὁ Πρωτοσύγγελος Γρηγόριος καὶ ὁ διδάσκαλος Ἀμνηρούτζης. Ὁ Ἱερὸς Μάρκος πειραθεὶς ν' ἀναγνώσῃ μαρτυρίαν πινά τοῦ Καθάσιλα ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Ρωσσίας Ἰσιδώρου, εἰπόντος, ὅτι σκοπὸς τῆς συνελεύσεως ἦτο νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἔνωσις καὶ ἡ εἰρήνη καὶ οὐχὶ νὰ γίνωνται συζητήσεις παρατείνουσαι τὸ σχίσμα καὶ τὴν διάστασιν. Ὁ Καθάσιλας δὲν εἶνε ἐνωτικὸς καὶ ἐπομένως δὲν θέλομεν ν' ἀναγνωσθῶσι τὰ συγγράμματα αὐτοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀναστὰς καὶ ὁ Λακεδαιμονίας εἶπεν, ὅτι τοῦτο ἦτο περιττὸν, διότι ὁ Καθάσιλας, δὲν ἦτο ἅγιος, ἀλλ' ἀρχιερεὺς τις ἀπλοὺς μηδαμῶς τῶν παρόντων διαφέρων. Εἰς ταῦτα ὅμως τῷ ἀνταπήντησεν ὁ Ἱερὸς Μάρκος, ὅτι ἐπετρέπετο ν' ἀναγνωσθῶσι καὶ αὐτοῦ αἱ γνώμαι ἀφ' οὗ ἀνεγνώσθησαν καὶ αἱ τοῦ Βέκκου.

Ἀγανακτῆσας διὰ τὴν ἰταμότητα καὶ τὸ ὑπερβολικὸν αὐτῶν θράσος καὶ κατανοήσας, ὅτι πάντες σχεδὸν εἶχον ἀποφασίσει προδίδοντες τὴν ὁρησκίαν τῶν πατέρων αὐτῶν ν' ἀσπαθῶσι τὰ τῶν Λατίνων δόγματα, καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου οὐδὲν ὄφελος ἐμελλε νὰ προκύψῃ ἐκ τῶν συζητήσεων, ἐσιώπησε, καὶ ἐπὶ πολλὰς συνεδρίας καίτοι πολλὰ διεξήχθησαν συζητήσεις ὅμως ὁ Ἱερὸς Μάρκος οὐδόλως ἔλαβε τὸν λόγον, ἀλλὰ παρηκολούθει τὰ λεγόμενα, ἐνδομύχως ὁρηνῶν ἐπὶ τῇ ἀθλίᾳ καταστάσει τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας. Τὴν ἐκ τοῦ ἀγῶνος ἀποχώρησιν τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου ἐπωφελοῦμενοι οἱ περὶ τὸν Νικαίας ἐν τινι συνεδρίᾳ κελεύσει τοῦ Πατριάρχου, ἀνέγνωσαν δημοσίᾳ τὰ ὑπὸ τοῦ Βέκκου διαφθαρέντα χωρία τῶν ἁγίων Πατέρων, ἐξ ὧν ἐδείκνυτο ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ὁ Πατριάρχης μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν δηλώσας, ὅτι ἀ-

πεδέχετο ὡς γνήσια τὰ χωρία ταῦτα τῶν Ἁγίων Πατέρων, ἀπεδέχθη τὸ δόγμα τῆς ἐκπορεύσεως καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, μετ' αὐτοῦ δὲ συνετάχθησαν καὶ δέκα ἄλλοι ἀρχιερεῖς. Οἱ πλείονες ὅμως τῶν παρασπέντων ἠρνήθησαν ν' ἀποδεχθῶσι τοῦτο, οἱ δὲ Ἡρακλείας Ἀντώνιος, Μονεμβασίας Δοσίθεος, καὶ Ἀρχιᾶλου Σωφρόνιος καὶ ἀντέκρουσαν τὴν ἔνωσιν ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους, δηλώσαντες, ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἠδύναντο νὰ παραδεχθῶσι τὸν Υἱὸν ὡς αἰτίαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οὐδὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὡς ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς. Ὁ Βασιλεὺς καὶ πάλιν συνίστα νὰ ἐγκαταλειφθῶσιν αἱ συζητήσεις, διότι ὁ καιρὸς ἐπεῖγεν. Ἐν δὲ τῇ εἰκοστῇ πέμπτῃ συνεδρίᾳ ὁ βασιλεὺς προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ ἐκφράσωσι γνώμην μὴ ζημιῶσαν μῆτε τὸ σῶμα μῆτε τὴν ψυχὴν αὐτῶν, σύμφωνον δὲ πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Πάντες τότε ἀπήντησαν ἀναθεματίζοντες τοὺς μὴ σπέργοντας τὴν ἔνωσιν καὶ μὴ ποιοῦντας ταύτην ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους. Μετὰ ταῦτα ὅμως ἀτυχῶς, διὰ πολλῶν δελεασθέντες μέσων, οἱ μὲν δι' ἀπηλῶν, ἕτεροι διὰ κολακειῶν καὶ ὑποσχέσεων καὶ ἄλλοι ἄλλως προέδωκαν τὰ πάτρια κρημνισθέντες εἰς τὸ τῆς κακοδοξίας τῶν Λατίνων βάραθρον. Ὁ Πατριάρχης καλέσας παρ' ἑαυτοῦ τὸν Τυρνόβου Ἰγνάτιον, τὸν Μολδοβλαχίας Δαμιανὸν καὶ τὸν Ἀμασειᾶς κατῳρθωσεν ὑπομιμνήσκων αὐτοῖς τὰ πρὸς αὐτοὺς ἀγαθὰ καὶ ὀνειδίζων αὐτοὺς νὰ τοὺς πείσῃ νὰ συνταχθῶσι τῇ ἰδίᾳ γνώμῃ. Τοῦτο ἐνεθάρρυνεν αὐτόν, ὥστε καλέσας καὶ τὸν Ἱερὸν Μάρκον ἤρξατο νὰ τὸν παρακαλῇ, ὅπως παύσῃ ἀνθίστάμενος εἰς τὸ θεῖον τῆς ἐνώσεως ἔργον καὶ ματαιῶν τὴν ὑπὲρ τοῦ γένους ἐκ ταύτης προκύψουσαν ὠφέλειαν. Ἀλλ' οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ συναντήσας ἀντὶ καλᾶμου ὑπὸ τῶν ἀνέμων σαλευομένου στερεὰν καὶ ἀδαμαντίνην ψυχὴν.

Ἐρρέθη ἀνωτέρω ὅτι ἐν τοιαύτῃ εὐρίσκοντο ἐνδεία οἱ μὴ λατινοφρονήσαντες Ἕλληνες, ὥστε καὶ τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ λοιπὰ αὐτῶν πράγματα ἐνεχυρίαζον καὶ ἐπώλουν, ὅπως οἰκονομήσωσι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα. Δὲν ἐδίδετο δ' αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Λατίνων τὸ ὀρισθὲν σιτηρῆσιον, ἵνα ἐξ ἀνάγκης καὶ τὴν

ένωσιν δεχθῶσι καὶ τὸν ὅρον ὑπογράψωσιν ὅπερ καὶ ἐγένετο. Πρὸς τὴν στέρην δὲ τοῦ σιτηρεσίου συνήργει καὶ ὁ μέγας πρωτοσύγγελος Γρηγόριος, ὡς ὁ ἴδιος ἐνώπιον τοῦ Μητροπολίτου Νικομηδείας Μακαρίου καὶ τοῦ μεγάλου Σακελαρίου ἀνευ αἰδοῦς ὡμολόγησεν (*). Τὴν μεγάλην δὲ ἐνδειαν τῶν ἡμετέρων γινώσκων ὁ λατινοφρονήσας Μητροπολίτης Μιτυλήνης Δωρόθεος εἶπε τοῖς Λατίνοις : «Εἰ θέλῃ ὁ Πάπας δότω μοι φλωρία, ἵνα δώσω ἐγὼ εἰς πρόσωπα, ἅπερ οἶδα, ὡς εὐεργεσίαν τοῦ Πάπα καὶ καταπέσω αὐτοὺς εὐκόλως ἔχειν καὶ πρὸς τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ὅρου, καὶ πρὸς τὴν ἐνώσιν». Τοῦτο μαθὼν ὁ Πάπας διέταξε καὶ ἔδωκεν αὐτῷ φλωρία, ὡς τινες λέγουσι 200, τὰ ὅποια ἔδωκε πρὸς τινὰς τῶν ἀρχιερέων, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων. Τὸν δὲ μέγαν Χαρτοφύλακα Μιχαὴλ τὸν Βαλσαμῶνα, τὸν μέγαν Ἐκκλησιάρχην Σίλβεστρον τὸν Συρόπουλον καὶ τὸν Πρωτόδικον Γεώργιον τὸν Καπαδόκα, ἐβίασεν ὁ Βασιλεὺς διὰ τοῦ Φιλανθρωπικοῦ ἵνα τὸν ὅρον ὑπογράψωσιν.

Τὴν ἐπομένην συνήχθησαν καὶ πάλιν κελεύσει τοῦ βασιλέως· ἐρωτηθέντες δὲ ἅπαντες καὶ ἱερωμένοι καὶ ἄρχοντες ἔστρεψαν τὴν μετὰ τῶν Λατίνων ἐνώσιν, μετ' ὃ ἡγέρθησαν κατὰ τὴν συνήθειαν ἵνα καὶ ὁ Βασιλεὺς εἴπῃ τὴν γνώμην του.

* Ἄξιον δὲ νομίζομεν ὡς ἐν παρόδῳ νὰ προσθέσωμεν ἐν ταῦθα, ἐκεῖνο τὸ ἀξιοσημείωτον συμβεβηκός, τὸ ὁποῖον διηγεῖται ὁ φιλαληθέστατος ἱστορικός Συρόπουλος, καθ' ὃν ὅτε ὁ Βασιλεὺς ἐδημηγόρει περὶ τῆς θεοκαταλύτου ἐνώσεως, εἰς κύων τῶν θηρευτικῶν, ὁ ὁποῖος συνείθιζε νὰ ἀκολουθῇ τὸν Βασιλέα καὶ νὰ κοιμᾶται ἐπάνω εἰς τὸ χρυσοῦν προσκεφάλαιον ὅπερ ἦτο ἔμπροσθεν τοῦ θρόνου τοῦ Βασιλέως καὶ ἐχρησίμευε ὡς ὑποπόδιον, ἐκάθειδε καὶ τότε ἐπὶ τοῦ προσκεφαλαίου, σιωπῶν ὡς καὶ ἄλλοτε. Ἀρξαμένου δὲ τοῦ Βασιλέως δημηγορεῖν, εὐθὺς ἤρχισε ὁ κύων νὰ κλαυθμηρίζῃ, πολλοὶ δὲ ἐπεχείρησαν εὐθὺς ἐμποδίσαι καὶ κατασιγᾶσαι αὐτὸν καὶ μάλιστα οἱ βασιλικοὶ δορυφόροι, οἵτινες ἴσταντο πλησίον, ἀλλ' εἰς μάτην.

(*) Συρόπουλ. σελ. 169.

Ἐδοκίμασαν μὲ φωνὰς καὶ μὲ ράβδους, ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἐσιώπησεν, ἀλλ' ἀδιακόπως τὸ κυνίδιον ἐκλαυθμηρίζε καὶ κυνικὴν τραγωδίαν ἐξύφανε καὶ γοερῶς συνῆδε τοῖς βασιλικοῖς θεσπίσμασι καὶ οἶονεῖ ἐφαίνετο, ὅτι ἐκράτει τὸ ἴσον τῆς φωνῆς τοῦ λέγοντος καὶ διὰ τῆς κυνείας μουσικῆς τὸν ρυθμὸν αὐτοῦ ἐποίει καὶ, καθὼς οἱ μουσικοὶ, μὲ τὰς λεπτάς φωνὰς τῶν παιδίων, τὰς τῶν διδασκάλων καλλιφωνίας λαμπρύνουσι καὶ μελωδικωτέρας ἀποτελοῦσιν, οὕτω καὶ ὁ κύων ἐκεῖνος ἀμυδρῶς ἦδε καὶ λιγυρῶς ὑλάκτει καὶ κυνικῶς ἐτραγῶδει καὶ ἐμελούργει τῷ λέγοντι· ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἐκλαυθμηρίζεν, ὠλσφύρετο καὶ οὐ πρότερον ἔπαυσεν, εἰμὴ ὅτε ἐσιώπησεν καὶ ὁ τὴν γνώμην ἀποφαινόμενος. Τοῦτό τινες ἐσημείωσαν ὡς ἀποτρόπαιον αἰωνόν· οἵτινες ἐξήγουσι τὸ πρᾶγμα δεχθέντες αὐτὸ ὡς γενόμενον θεία βουλήσει, ἵνα διὰ τοῦ ἀλόγου κτήνους οἱ λογικοὶ ἐλεγχθῶσιν ἄνθρωποι ὡς τοῦτο ἐγένετο καὶ ἄλλοτε ἐπὶ τῆς ὄνου τοῦ Βαλαάμ. Μετὰ τὴν ἀγόρευσιν αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς παρήγγειλε τοῖς ὑπηρέταις αὐτοῦ, νὰ καταγγείλωσιν αὐτῷ πάντα, ὃν ἤθελον ἀκούσῃ ἐκφραζόμενον εἰς τὸ ἐξῆς κατὰ τῆς ἐνώσεως, ὅπως προβῇ εἰς τὴν αὐστηράν αὐτοῦ τιμωρίαν.

Τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἀνατολικῶν χαίρων ὁ βασιλεὺς ἔσπευσε νὰ ἀγγείλῃ τῷ Πάπα, προσθεὶς ὅτι ἀφ' οὗ ἐγένετο δεκτὸν τὸ δόγμα τοῦτο ὑπελείπετο μόνον νὰ γραφῇ ὁ ὅρος ὡς ἐν πάσαις ταῖς Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις ἐγίνετο καὶ νὰ ὑπογραφῇ ὑπ' ἀμφοτέρων, μετ' ὃ ἔδει νὰ ἐορτασθῇ τὸ εὐφρόσυνον γεγονός διὰ κοινῆς ἱερουργίας ἐν τινὶ τῶν ναῶν τῆς Φλωρεντίας. Ὁ Πάπας εὐχαρίστως ἀκούσας πάντα ταῦτα εἶπεν, ὅτι δὲν ἤρκει ἡ τοῦ ζητήματος τούτου λύσις, ἀλλ' ὅτι οἱ ἀνατολικοὶ ὤφειλον ν' ἀποδεχθῶσι καὶ τὰς ἐτέρας τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας αἰτήσεις καὶ κατόπιν νὰ γραφῇ καὶ ὑπογραφῇ ὁ ὅρος. Ἡξίουον δηλαδὴ νὰ δεχθῶσιν οἱ ἡμέτεροι τὴν χρῆσιν τῶν ἀζύμων ἀντὶ τοῦ ἄρτου κατὰ τὴν ἱεράν λειτουργίαν, τὴν ὑπαρξιν τοῦ Καθαρητηρίου πυρός, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Πάπα καὶ τέλος τὴν ἐκ τῆς ἱεραῆς λειτουργίας ἀφαίρεσιν τῆς ἐπικλήσεως, ἥτοι τῆς δεήσεως τοῦ ἱερέως δι' ἧς ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία φρονεῖ, ὅτι τελεῖται ἡ

τῶν προκειμένων ἁγίων δώρων μετουσίωσις, ἐν ᾧ οἱ Δυτικοὶ φρονοῦσιν, ὅτι αὕτη τελεῖται κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῶν τοῦ Κυρίου λόγων : «Λάβετε φάγετε» κτλ.

Τοῦτο εἰς πολλὴν ἀνησυχίαν ἐνέβαλε τοὺς ἡμετέρους, μὴ στέργοντας νὰ μεταβάλωσι τὴν θεῖαν λειτουργίαν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἐν αἷς περιείχετο ἡ ἐπίκλησις. Ἰδίᾳ δὲ ἐξώργισε τὸν Πατριάρχην καὶ τὸν βασιλέα, ὅστις ἠναγκάσθη ν' ἀποταθῇ καὶ πάλιν εἰς τὸν Ἱερὸν Μάρκον καὶ νὰ παρακαλέσῃ αὐτὸν, ὅπως γράψῃ ἐπὶ τοῦ ζητήματος-τούτου εἰς ἀπάντησιν τῶν Λατίνων. Τοῦτο δὲ καὶ προθύμως ὁ Ἱερὸς Μάρκος ἐπραξεν ἀποδείξας διὰ λόγου ὑπ' αὐτοῦ γραφέντος ὅτι οὕτω παρέδωκαν οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι νὰ τελῶνται τὰ θεῖα δῶρα καθὼς ἀγιάζουσιν αὐτὰ οἱ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἱερεῖς.

Τὸν τοῦ Ἀγίου Μάρκου Ἐφέσου λόγον, ὅτι οὐ μόνον ἀπὸ τῆς φωνῆς τῶν δεσποτικῶν ρημάτων ἀγιάζονται τὰ δῶρα, ἀλλ' ἐκ τῆς εὐχῆς τοῦ ἱερέως, ἀντιγράφας ἐκ τοῦ χειρογράφου τόμου τῆς Ἀπαλλαγῆς, εὐρισκομένου ἐν Ἀγίῳ Ὁρει ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἱερᾶς Σκῆτης Ἀγίας Ἀννης, παρατίθημι ἐνταῦθα ἔχοντα οὕτως.

«Ὁ τῶν Λατίνων ἱερεὺς λειτουργῶν, μέμνηται μὲν διηγηματικῶς τῶν δεσποτικῶν ρημάτων, ὅτι αὐτὸς προσέταξε «*λάβετε φάγετε καὶ πίετε πάντες*» καὶ τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν». Ἱεουργεῖ δὲ μηδὲν, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν διήγησιν αὐτὴν οἶεται τῶν ρημάτων πρὸς τὸν ἁγιασμόν, καὶ τὴν ἱεουργίαν ἄρκεῖν. Εἴτα τὸν ἄζυμον ἄρτον ἐκείνον οὐκ ἐγκεκαλυμμένον τέως, ἀλλ' ὅθεν ἔτυχεν, οὕτω λαβὼν, καὶ ὑψώσας μέρος μὲν ἀπορρήγνυσιν, καὶ τῷ ποτηρίῳ ἐμβάλλει, τὸ δὲ λοιπὸν καθίησιν εἰς τὸ στόμα· καὶ τὸ ποτήριον ἐκπίνων ὅλον ὁμοίως, ἀσπάζεσθαι αὐτὸν προτρέπεται τοὺς συλλειτουργοῦντας αὐτῷ δακόνους, μηδὲν μὴδὲν μεταδιδούς, ὁ τὸ λάβετε φάγετε πάντες,

καὶ πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες μεγαλαυχῶν. Ταῦτα οὐ πρόδηλον φέρει τὴν ἐναντίωσιν, καὶ πρὸς τὰς παραδεδομένας ἐκθέσεις καὶ ἐξηγήσεις καὶ πρὸς τὰ δεσποτικά ρήματα, καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ἐκείνων φωνάς ; εἴτα τολμήσειεν ἐγκαλεῖν ἡμῖν, καὶ περιεργάζεσθαι τὰ ἡμέτερα καὶ ἐφερμηγεύειν, οὕτως ἀκόλουθα τοῖς ἁγίοις ὄντα ;

Ἄλλ' ὁ Χρυσόστομός φησι τὸν δεσποτικὸν λόγον ἅπαξ ρηθέντα, τὴν θυσίαν ἀπηρτισμένην ἐργάζεσθαι· ἅπαξ ρηθέντα φησὶν, οὐ νῦν ὑπὸ τοῦ ἱερέως λεγόμενον, ἀλλ' ἅπαξ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ρηθέντα, τὴν τελειωτικὴν δύναμιν αἰεὶ ἐνέειναι τοῖς παρακειμένοις· οὐκ ἤδη καὶ ἐνεργεῖα τελειοῦν αὐτά. Τοῦτο γὰρ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοίτησις ἐργάζεται, διὰ τῆς τοῦ ἱερέως εὐχῆς· καὶ δηλὸν ἐξ ὧν αὐτὸς ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶτταν, ὡς πρότερον ἐξεθέμεθα, μετὰ τὸ εἰπεῖν τὰ δεσποτικά «*λόγια*» «*κατάπεμψον φησὶ τὸ πνεῦμα σου τὸ ἅγιον καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον, τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ, τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου.*» «*Μεταβαλὼν τῷ πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ*».

Ταῦτα εἰμὴ πείθουσι τοὺς φιλονεικῶς ἔχοντας, ἐλεεῖσθαι ἂν εἶεν δίκαιον τῆς διπλῆς ἀγνοίας, καὶ τῆς εἰς βάθος πωρώσεως αὐτῶν· ἡμεῖς γὰρ ἀκολουθοῦντες τοῖς ἱεροῖς Ἀποστόλοις καὶ διδασκάλοις κατὰ τὰς ὑπ' αὐτῶν παραδεδομένας ἐκθέσεις, τὰς ἱερὰς θεωργίας ὑμνοῦμεν, εἰθ' οὕτως ἐπὶ τὴν ἱεουργίαν ἐρχόμεθα, διὰ τῆς εὐχῆς καὶ εὐλογίας καὶ τῆς τοῦ θείου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως». (*)

Οἱ δὲ Λατῖνοι τόσον πολλὰς καὶ ἀλεπαλλήλους ἐπιθέσεις καὶ ἐνστάσεις ἐποίησαν πρὸς τὸν Βασιλέα, ὥστε οὗτος ἀγανακτήσας ἀνεβόησεν ἡμέραν τινα. Ὁρῶ ἀνθρώπους ἀπειθεῖς καὶ φιλονεικοῦντας αἰεὶ ἵνα ἐπιβάλλωσι τὸ θέλημα αὐτῶν, ἀγωνιζομένους δὲ νὰ ἀναιρέσωσι πᾶν ὅτι ἤθελε προλάβῃ νὰ εἰπῇ ἄλλος, ὥστε ἂν τις ἐξ ἡμῶν εἰπῇ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, αὐτοὶ θέλουσι φιλονεικήσῃ καὶ παντιοτρόπως θέ-

(*) Χειρόγραφ. Τομ. Ἀπαλλαγῆς σελ. 183

λουσι σπουδάσῃ να τὸ ἀναιρέσωσιν ἰσχυριζόμενοι, ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν. Ἰδοὺ ποῖαν μαρτυρίαν ἐποίησεν ὁ ἀπηλπισμένος βασιλεὺς, διὰ τοὺς ἡγαπημένους αὐτοῦ Λατίνους, ἄκων βεβαίως ἀριστα τὸν λόγον τοῦ ἁγίου Βασιλείου «ὅτι οὔτε ἴσασι τὴν ἀλήθειαν, οὔτε μαθεῖν ἀνέχονται».

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐν ᾧ ὁ Πατριάρχης Ἰωσήφ γέρων ἐβδομηκοντούτης, ἐν πᾶσι τῷ Βασιλεῖ πειθόμενος, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Νικαίας, προτρεπόμενος ἐσκέπτετο νὰ υπογράψῃ εἰς τὸν λατινισμόν, ὡς ἱστορεῖ ὁ Συρόπουλος, κόπρος ἐξήλθε ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ καθ' ἣν στιγμήν ἔτρωγε, ἐτελεύτησε δὲ αἰφνιδίως τῇ 10 Ἰουνίου 1439 (*) καὶ τὴν ψυχὴν ἀπέρριψε, καὶ ὡς ἄλλος Ἄρειος ἀντεστραμμένως διεραγῇ πρὶν τελειώσει ἡ σύνοδος. Ἐτάφη δὲ ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἁγίας Μαρίας τῆς Νέας (Santa Maria Novella) ἔνθα καὶ μέχρι σήμερον δείκνυται ὁ τάφος αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ βήματι. Ἀνωθεν δὲ τοῦ τάφου ἐπὶ τοῦ τοίχου διασώζεται ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐν ᾗ παρίσταται ἡμφιεσμένος στολὴν ἀρχιερατικὴν. (**)

(*) Τομ. Ἀγάπης Δοσιθ. Ἱεροσολ. σελ. 25 εἰς τὰ Προλεγόμενα. Καὶ ἐν I. Βιβ. τῶν περὶ Ἱεροσολ. Πατριαρχευσάντων σελ. 905.

(**) Ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Φλωρεντινῆς συνόδου, (ἔκδοσις Ρώμης ἐν ἔτει 1577) σελ. 220 ἱστορεῖται, ὅτι οἱ Ἕλληνες μαθόντες τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου μετέβησαν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἔνθα ἔμαθον παρὰ τῶν περὶ αὐτὸν, ὅτι δειπνήσας ἀπῆλθεν εἰς τὸν αὐτοῦ κοιτῶνα καὶ λαβὼν χάρτην καὶ κονδύλιον ἔγραψε, κακεῖς τρόμου καὶ κλόνου ἐπιστάντος αὐτῷ ἐξέψυξε, καὶ ὅτι εὗρον ἔγγραφον ἀρτίως γραφὲν παρ' αὐτοῦ ταῦτα διαλαμβάνον

«Ἰωσήφ ἑλέφ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἐπειδὴ πρὸς τὸ τέλος ἔφθασα τῆς ἐμῆς ζωῆς βουλόμενος τελειῶσαι τὸ κοινὸν ὀφελιμὸν ἡδὺν, χάριτι Θεοῦ γράφω καὶ υπογράφω τὴν ἐμὴν δόξαν φανερώς τῇ ἐμῇ υἱότῃ. Πάντα οὖν ἅτινα νοεῖ καὶ ἅτινα δογματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης, καὶ αὐτὸς ἐγὼ νοῶ, καὶ ἐπὶ τούτοις ἐμὲ συμπειθόμενον ἀφιερώω. Ἐτι τὸν μακαριώτατον πατέρα πατέρων καὶ μέγιστον ἀρχιερέα καὶ τοποτηρητὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸν Πάπαν τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης ὁμογῶγ εἰς πάντων ἀσφαλότητά. Ἐτι τῶν ψυχῶν τὸ καθαρτήριο. Εἰ γὰρ τὴν

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου Ἰωσήφ, μόνος καταλειφθεὶς ὁ βασιλεὺς διεπραγματεύετο γραφῆναι τὸν ὅρον καὶ τὴν ἑνώσιν τελεσθῆναι, ἔχων πρὸς τοῦτο συμβούλους καὶ συνεργούς, τὸν Ρωσσίας Ἰσίδωρον, τὸν Νικαίας Βησσαρίωνα, καὶ τὸν μέγαν πρωτοσύγγελον Γρηγόριον, οἵτινες ὥθησαν αὐτὸν τεχνηέντως πρὸς παραδοχὴν πολλῶν ἃ οὐκ ἀπεδέχετο. Πρὸς δὲ προσερχόμενοι καὶ οἱ Καρδινάλιοι εἰς τὸν Βασιλέα ἀπήτουν διορθώσεις, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν διαστρεβλώσεις τῶν ὁρθῶν δογμάτων τῆς ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τὰ ζητήματα δὲ ἐφ' ὧν διεζήγετο συζήτησις ἦσαν τὸ περὶ τῶν ἀζύμων, περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα, ὁ δὲ βασιλεὺς ἠγωνίζετο ἀποσοβεῖν αὐτούς. «Καὶ ἐξητάσαμεν τὰ ζητήματα ταῦτα τῶν Λατίνων, λέγει εἰς τῶν ἀρνησιβήσκειν τούτων καὶ «εὗρομεν πάντα δίκαια καὶ καλὰ, καὶ ἠναγκάσαμεν τὸν βασιλέα πολλὰ, ἡμεῖς πάντα στέργομεν, εἰπόντες, καὶ γενέσθω «τέλος τοῦ πράγματος, ὁ δὲ οὐκ ἤθελεν» (*). Τὰ ζητήματα ταῦτα τῶν Λατίνων ὡς ἐν τῷ ὅρῳ ὑπάρχουσι δὲν συνεζητήθησαν οὔτε ἐξητάσθησαν ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ'

περὶ τούτων ἀσφάλειαν ὑπεγράφη τὴν ἐνάτην τοῦ Ἰουνίου μηνὸς, χιλιοστῷ τετρακοσιοστῷ τριακοστῷ ἐνάτῳ ἰνδικτιῶνος δευτέρας».

Ὅτι τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Πατριάρχου Ἰωσήφ γραφὴν ταύτην προσέθηκεν ἐν τοῖς πρακτικοῖς ἀνεπιτήδεις λατινικὴ χεὶρ, δῆλον ἐξ ἄλλων τε πολλῶν καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς. α') Ὁ Πατριάρχης ἐν πάσαις ταῖς περιστάσεσι φαίνεται ἐπιμόνος ὑπερασπιζόμενος τὰ αὐτοῦ προνόμια καὶ μὴ ἀναγνωρίζων ὡς ἀνώτατον ἀρχιερέα τὸν Πάπαν β') Ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς συνόδου καταφαίνεται, ὅτι ὁ Πατριάρχης ἐτελεύτησε τὴν δεκάτην Ἰουνίου ὅπερ βεβαίως καὶ ὁ Συρόπουλος. γ') Οἱ Πατριάρχαι καὶ πάντες σχεδὸν οἱ Ἕλληνες μετεχειρίζοντο μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου τὴν ἀπὸ κτίσεως κόσμου χρονολογίαν. δ') Ὅτι οὐκ ἐγένετο μνεῖα τῆς γραφῆς ταύτης ἐν τῷ ὅρῳ. ε') ὁ Συρόπουλος, ὅς λέγει ὅτι ὁ Πατριάρχης ἐτελεύτησεν οὐχὶ μετὰ τὸν δειπνόν, ἀλλ' αἰφνιδίως ἐν τῷ δειπνεῖν, οὐ ποιεῖται μνεῖαν τῆς γραφῆς ταύτης. Ἄν ἔγραφεν ὁ Πατριάρχης τοιαύτην γραφὴν, πάντως δὲν ἤθελε σιωπήσῃ τοῦτο ὁ Συρόπουλος ὁ λεπτομερῶς ἱστορήσας τοὺς τε λόγους καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ Πατριάρχου ἐν τῇ Φερράρᾳ καὶ Φλωρεντινῇ ψευδοσυνόδῳ.

(*) Συρόπουλ. σελ. 277. Ἀρδ. 409

ὑπὸ μόνων τῶν ἀρνησιθρήσκων Νικαίας Βησσαρίωνος, Ρωσσίας Ἰσιδώρου καὶ τοῦ Μιτυλήνης Δωροθέου (*).

Ὁ Αὐτοκράτωρ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου πολλὰ-
κις ἀντέστη τοῖς Λατίνοις καὶ τοῖς λατινόφροσι, διότι πᾶσα ἡ
εὐθὺνη ἐπιτενέει ἐπ' αὐτόν. Ἀλλ' ἐνέδωκεν ἐπὶ τέλους ὁ ἄθλιος,
ἀνυπερβύσιμος, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν κατ' ἄλλον τρόπον οὔτε
νὰ ζήσωσιν ἐν Ἰταλίᾳ ἀφ' οὗ ὁ Πάπας ἤρξατο πάλιν καθυστε-
ρῶν αὐτοῖς τὸ σιτηρέσιον, οὔτε ἐξ αὐτῆς νὰ ἀναχωρήσωσι, διότι
εὕρισκοντο εἰς ἀσφαλέστατον περιορισμόν. Ὅθεν ἀπέστειλε τὸν
Ρωσσίας Ἰσιδῶρον (τὸ ὄργανον τῆς θεοστυγοῦς ἐνώσεως), ὅπως
ἐρωτήσῃ ποίαν ὁ μακαριώτατος πατήρ ἤθελε παράσχει βοή-
θειαν τοῖς Χριστιανοῖς ; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην τοῦ βασι-
λέως ἀπήντησεν ὁ Πάπας διὰ τριῶν Καρδινάλιων τὰ ἐξῆς :
α) δοῦναι ἑξοδα καὶ κάτεργα εἰς τὴν ἐπάνοδον· β) τριακοσί-
ους στρατιώτας, ἵνα ἴστανται εἰς φυλακὴν τῆς πόλεως δι' ἐ-
ξόδων τοῦ Πάπα γ) καὶ δύο κάτεργα ἐμπαρτηροῦντα αὐ-
τήν· δ) καὶ τὸ προσκύνημα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἵνα γένηται ἐν
τῇ πόλει ὁμοίως αἱ γαλιάτζαι αἱ εἰς προσκύνησιν ἀπερχόμεναι
τοῦ ζωοδόχου τάφου· ε) ἵνα δώσῃ κάτεργα ἀρματωμένα εἰκοσι

(*) Μόνος ὅρος συζήτησιν πολύμηνον προκαλέτας ἐτέθη ἐν τῇ συνόδῳ τῆς
Φερράρας καὶ Φλωρεντίας, ὁ τῆς προσθήκης περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγίου
Πνεύματος, καὶ ἐκ τούτου οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς ὅροι τῆς λεγομένης ἐνώ-
σεως, καὶ μάλιστα ὁ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα καὶ ἡ ὑπερτάτη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ
δεσποτεία αὐτοῦ, ὑπεγράφησαν ἄνευ τινὸς συζήτησεως. Ἡ δὲ αὕτη οὐδέ-
ποτε ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἀρχηγόνῳ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, τούναντίον δὲ ἡ ἱστο-
ρία μαρτυρεῖ ὅτι οἱ τῆς Ρώμης Πατριάρχαι καὶ Πάπαι οὐχὶ μόνον πνευματι-
κῶς ὑπέκειντο εἰς τὴν φωνὴν τῶν καθολικῶν συνόδων, ἀλλὰ καὶ πολιτικῶς
εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας ὑπὸ τούτων εἰς ταύτας συγκαλούμενοι καὶ
εἰς τὴν πατριαρχικὴν ἔδραν ἐγκαθιδρυμένοι διὰ τῆς λεγομένης περιβολῆς. Ὅτε
τὸ 685 ἀπέθανε Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱὸς αὐτοῦ
Ἰουστινιανὸς ὁ Β' οὗτος ἵνα ἐμποδίσῃ τὰς ἐριδὰς καὶ τὰς διχοστασίας ὅσαι
συνέβησαν ἐπὶ τοῦ πατρὸς του κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Πάπα Κόνωνος, ἀνένευσεν
τὴν περιβολήν, ἥτοι τὸ δικαίωμα τῆς ἐπικυρώσεως καὶ τοῦ διορισμοῦ
τῶν Παπῶν, ὑποχρεώσας ἐκ νέου τοὺς Ρωμαίους, ἵνα μὴ διορίζωσι τοὺς ἐπι-
σκόπους αὐτῶν, ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως ἢ αὐτοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος ἢ τοῦ ἐν Ραβ-
βένῃ αὐτοκρατορικοῦ ἐξάρχου.

μετὰ ἀρόδων αὐτοῦ μῆνας ἕξ, ἡ δέκα κάτεργα ἔτος ἐν τ')
ὅταν χρήξῃ φωσάτον διὰ ξηρᾶς, ἵνα σπουδάσῃ ἐνώπιον τοῦ
Χριστοῦ ἵνα ἔλθωσι τὰ γένη τῶν Χριστιανῶν εἰς τὴν συμ-
μαχίαν αὐτοῦ (*).

Καὶ οὕτως ἀπεφασίσθη νὰ γραφῇ καὶ νὰ ὑπογραφῇ ὁ ὅρος·
ὁ δὲ ἱερὸς Μάρκος λέγει ὁ Συρόπουλος, ἐκάθητο σιωπῶν καὶ
ἀλγῶν ἐπὶ τοῖς γιγνομένοις. Παρελθουσῶν δὲ τεσσάρων ἡμε-
ρῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου, ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελ-
φὸς Δημήτριος ὁ Δεσπότης ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Φλωρεντίας, ἵνα
μὴ ὑπογράψῃ τὸν ὅρον καὶ ἀπῆλθεν εἰς Βενετίαν ἔχων μεθ' ἑαυ-
τοῦ τοὺς δύο σοφωτάτους διδασκάλους Γεώργιον τὸν Σχολάριον
τὸν μετὰ ταῦτα Γεννάδιον, καὶ τὸν Γεμιστόν.

Τοῦ ὅρου συνταχθέντος ὑπὸ Λατίνου τινὸς Μοναχοῦ Ἀμβρο-
σίου, τῇ πέμπτῃ τοῦ Ἰουλίου συνήλθον ἅπαντες διὰ νὰ ὑπο-
γράψωσιν αὐτόν. Ὑπέγραψαν δὲ ἀληθῶς ἐκ τῶν Ἑλλήνων δε-
καοκτὼ ἀρχιερεῖς καὶ ἑνδεκα κληρικοὶ, ἐν μυχοῖς καρδίας στέ-
νοντες καὶ δακρύοντες οἱ πλείους, ὡς λέγει ὁ συνυπογράψας
Συρόπουλος. Ἠρνήθησαν δὲ νὰ ὑπογράψωσιν ὁ ἐξαρχος τῆς συ-
νόδου καὶ τοποτηρητῆς τῶν Πατριαρχῶν Ἀντιοχείας καὶ Ἱε-
ροσολύμων Ἱερὸς Μάρκος Μητροπολίτης Ἐφέσου, ὁ Σταυ-
ρουπόλεως Ἡσαΐας, ὅστις πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ὅρου ἀνε-
χώρησε κρυφίως ἐκ Φλωρεντίας καὶ ἀπῆλθεν εἰς Βενετίαν,
ἵνα μὴ τὸν ὅρον ὑπογράψῃ, ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἰθρίας ἐνεφάνισε
πρῶτον τοῖς ἀρχιερεῦσι γράμμα τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας
ἐντελλόμενον αὐτῷ μηδὲν συνθέσθαι εἰς προσθήκην ἢ εἰς ἀ-
φαίρεσιν μέχρι καὶ ἰῶτα ἐνός ἢ μιᾶς κεραίας εἴτα δὲ γυμνω-
θεὶς καὶ μωρίαν προσποιηθεὶς ἔκαμε τὸν σαλὸν καὶ μετὰ τὸ σχῆμα
τοῦτο ἀπατήσας τοὺς θυρωροὺς ἐξέφυγεν· ὁ δὲ ἐκ τῶν κοσμι-
κῶν ἀρχόντων τῆς Ἰθρίας παρὼν, ὑπὸ τοῦ Πάπα κολακευό-
μενος καὶ τὸ τῆς οικείας καθέδρας διδασκόμενος μεγαλεῖον
ὑπὲρ πᾶσαν ἀρχὴν λέγοντος εἶναι, ἀπεκρίνατο πρὸς αὐτὸν θεο-
σόφως, ὅτι ταῦτα εἶχεν οὗτος ὁ θρόνος πρὸ τοῦ καινοτομησαί,

(*) Νεκτάρ. Ἱεροσολύμων σελ. 170.

καὶ ἣν ἐθέλης τοιοῦτος ὑπὸ τῶν Ἰβήρων πιστεῦσθαι, ὀφείλεις τὴν προσθήκην περιελεῖν καὶ τὰς καινοτομίας ἀπάσας, καὶ τότε προσκυνητὸς ἐπαξίως γενήσῃ (*)· ὁ δὲ Πάπας ἔμεινεν ἄφωνος. Τὸν ὅρον τοῦτον δὲν ὑπέγραψε καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἱεροῦ Μάρκου Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός Διάκονος καὶ Ἀρχιεοφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὅστις καὶ λόγον κατὰ τοῦ βλασφήμου τοῦτου λιθέλλου ἔγραψε· τέλος δὲ οὐδὲ τὸ τοῦ Λακεδαιμονίας ὄνομα ὑπάρχει ἐν ταῖς τοῦ ὅρου ὑπογραφαῖς.

Ὁ Ἡρακλείας Ἀντώνιος, ὁ Ἀγχιάλου Σωφρόνιος, ὁ Μονεμβασίας Δοσίθεος καὶ ὁ Τραπεζοῦντος, οἵτινες πρότερον ἔδειξαν τόσον ζῆλον καὶ εἰς τὰς συζητήσεις δὲν ἐδέχθησαν τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἔπειτα ὅμως ἐκόντες ἄκοντες βιασθέντες ὑπέγραψαν οἱ δυστυχεῖς τὸν ὅρον. Ὁ Βασιλεὺς ὅστις προηγουμένως εἶχεν ἀπαγορεύσει εἰς τοὺς Ἐκκλησιαστικούς ἄρχοντας, ὧν ἦτο εἷς καὶ ὁ ἡμέτερος ἱστορικός Συρόπουλος, νὰ μετέχωσι τῶν συζητήσεων, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἠνάγκασεν αὐτοὺς χαίροντας νὰ σιωπῶσι, καθόσον εἶχον ἤρεμον τὴν συνείδησιν ὡς ἄνευ ἀγῶνων κατορθώσαντες νὰ ἐμμείνωσιν εἰς τὰ πάτρια, ἔσπευσε τότε νὰ διατάξῃ αὐτοὺς νὰ ὑπογράψωσι τὸν ὅρον. Οὗτοι ἐξέστησαν, ἐταράχθησαν διὰ τὸ παράδοξον τῆς προσταγῆς, καὶ θερμῶς παρεκάλεσαν αὐτὸν ἵνα μὴ ὑπογράψωσιν, ὅχι ἀπεκρίθη ὁ Βασιλεὺς πρὸς αὐτοὺς, ἀλλὰ ἀνάγκη ἐστὶν ἵνα καὶ ὑμεῖς αὖριον ὑπογράψῃτε. Ὅθεν ἔκλιναν καὶ αὐτοί, ὡς λέγει ὁ Συρόπουλος » «ὡς οὖν εἶδον, λέγει, τὴν βίαν καὶ τὸ ἀπαραίτητον, καὶ ὅτι » ἐναπελείφθη μόνος, καὶ ἀπὸ τῆς ἐμῆς ἐνστάσεως τῇ μὲν » ἐκκλησίᾳ οὐδεμία βοήθεια προσγίνεται, ἐμοὶ δὲ βλάβη ἀν- » θρωπίνως ἐπακολουθήσει εἶπον καὶ ἐγὼ ἐξ ἀνάγκης ἔπομαι » τοῖς πολλοῖς, ἵνα ἐκπληρώσω τὸν ὀρισμὸν καὶ τὸ θέλημα » τοῦ βασιλέως, καὶ ἵνα μὴ δόξω, ὅτι οὐδὲν ἀγαπῶ, οὐδὲ ἐφί- » εμαι τῆς συστάσεως καὶ τῆς αὐξήσεως τῆς πατρίδος καὶ » τὴν ὠφέλειαν τῶν Χριστιανῶν, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἀριθμοῦσιν » ὑπὲρ τῆς πόλεως, διαμαρτυρόμενος καὶ νῦν, ὅτι οὔτε τῇ γνώ-

(*) Νεκταρ. Ἱεροσολύμων σελ. 172.

» μὴ, οὔτε τῇ προαιρέσει μου δοξάζω τὸ γεγονὸς ὡς ὑγιᾶ δό- » ξαν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Οἶδε γὰρ ὁ Θεὸς τὴν διάθεσιν » τῆς ψυχῆς μου, ὅτι οὐ στέργω τοῦτο, οὐδ' ἐκουσίως ὑπογρά- » φω καὶ οὕτως ὑπεγράψαμεν καὶ ἡμεῖς λέγει οἱ δεῖλαι ἐθελο- » ακουσίως, οἱμοὶ ! ὡς οἶδας Χριστὲ βασιλεῦ». Ἐν τῇ ὁμηγύρει ἐκείνῃ ἐν ἣ οἱ πάντες ἔμενον ἐννεοὶ καὶ ἐμβρόντητοι, παρεκά- » θητο καὶ ὁ Ἅγιος Μάρκος. ὁ τῆς Συνόδου Ἐξαρχος, «ἀλγῶν καὶ σιωπῶν», ὡς ἱστορεῖ ὁ αὐτόπτης Συρόπουλος. Τὸν προ- » κείμενον Ὅρον πάντες, ἀπὸ τοῦ Βασιλέως ἀρξάμενοι, πρεμούση » χειρὶ ὑπέγραψαν, τοῦθ' ὅπερ ἐδήλου, ὅτι πανηγυρικῶς ἡρνή- » θησαν τὴν ὁρδοδοξίαν. Ἐνῶ δὲ πρὸς τὸν Ἱερὸν Μάρκον, οἶ- » νει κατησχυμένοι, οἱ ὑπογράψαντες ἔστρεψαν δειλὸν τὸ ὄμμα, » οὗτος ἀναστὰς ἐξῆλθε τῆς ὁμηγύρεως, τὸ περιάλητον ἐκεῖνο » ἐπιφωνῶν· «οὐχ ὑπογράψω, οὐδ' εἴ τι καὶ γένηται». Καὶ » ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας ἤρξατο καὶ διὰ ζώσης καὶ δι' ἐπιστο- » λῶν κηρύττων πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Ἕλληνας τὰ ἐναντία » τοῖς ὑπὸ τοῦ Βησσαρίωνος κηρυττομένοις· τουτέστιν ἵνα μὴ » ὑποτάξωσι κατὰ μηδὲνα τρόπον τὸν αὐχένα τῷ παπισμῷ, διότι » τοῦτο ὡς ἀκολούθημα μὲν ἄμεσον φέρει τὴν τῆς πατρώας εὐ- » σεβείας ἀθέτησιν ὡς ἔμμεσον δὲ, τοῦ Γένους τὴν παντελὴ ἐ- » ξόντωςιν.

Τοιαύτην τινὰ ἐγκύκλιον τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου ἐπιστολὴν πρὸς τὸ Ὁρδοδόξον πλήρωμα ἀντιγράψαντες ἐκ χειρογράφου παρα- » θέτομεν ἐνταῦθα.

«Ἐνταῦθα δὲ γενόμενοι εὐθὺς ἐπειράθημεν ἄλλως ἡμῖν » προσενεχθέντων ἢ ὡς ἡλπίζομεν· τέως δ' οὖν ἐνεμείναμεν κε- » λευσθέντες, καὶ προθεσμίας μακρὰς ἡνεσχόμεθα πρὸς τὸ συν- » ελθεῖν τε καὶ καταστήσαι τὴν σύνοδον. Ἐλαβε τέλος ἡ προ- » θεσμία, καὶ μετὰ τοῦτο παρήλθον ἡμέραι συχναί, καὶ μόλις » συνήλθομεν ἐπὶ τῷ αὐτῷ Γραικοὶ καὶ Λατῖνοι. Περὶ τῆς ἐν τῷ » Συμβόλῳ προσθήκης πρῶτον διελεξάμεθα, εἰς δύο τὸ ζήτημα

διελόντες, πρῶτον, ὅτι οὐκ ἔδει προσθῆναι, καὶ δεύτερον, ὅτι τὸ προστεθὲν οὐκ εὐσεβές. Καὶ δὴ προτραπείς ἐγὼ τῆς ὑποθέσεως ἄρξασθαι, πρῶτον ἐν προοιμίῳ ἐσπούδασα τὴν αἰτίαν αὐτοῖς ἀναγαγεῖν τοῦ σχίσματος καὶ διαιρέσεως, καὶ τὸ ἀφίλον ἐγκαλέσαι καὶ ὑπεροπτικόν, ἐκείνων ἀπολογουμένων καὶ ἐγκαλούντων, ἡμῖν, καὶ ἑαυτοὺς δικαιούντων, ὥσπερ εἰώθασιν. Ἐπειτα κατὰ τὰς ἐφεξῆς συνελεύσεις προχειρισάμενος τὰς πράξεις τῶν ἱερῶν συνόδων ἀνέγων ἐξ αὐτῶν τοὺς ὅρους, ἐν οἷς ἀπαγορεύουσιν οἱ θεοὶ Πατέρες τὴν ἐναλλαγὴν τοῦ συμβόλου μέχρι λέξεως καὶ συλλαβῆς, καὶ φρικώδεις ἀράς ἐκφωνοῦσι κατὰ τῶν ταύτην ποτὲ τολμησάντων. Οἱ δὲ Λατῖνοι Ἐπίσκοποι, καὶ ἰδίᾳ ὁ Σαβίνης Καρδινάλιος Ἰουλιανός, ἀντέλεγέ μοι σοφιστικῶς ὡς οὐκ ἔστι προσθήκη, ἡ, ἐκ τοῦ Ἰησοῦ φωνή, ἡ ἐν τῷ ἱερῷ συμβόλῳ τεθεῖσα, ἀλλ' ἀνάπτυξις καὶ σαφήνεια. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπὶ τούτοις διὰ συλλογισμῶν ἀναντιρρήτων παρέστησα τὴν τῶν ἐμῶν λόγων ἀνάγκην, καὶ ὥς ἀδύνατον ἄλλως ἐκληφθῆναι τοὺς ὅρους, ἢ ὡς ἐγὼ ἐξηγοῦμην καὶ ἐλάμβανον τούτους. Ὡς δὲ ἐωρῶμεν τοὺς Λατίνους σαφῶς ἤδη τὰ πράγματα παραγυμνώσαντας ἐν ταῖς πρὸς ἡμᾶς διαλέξεσιν, ὡς οὐ πρὸς ἀλήθειαν αὐτοῖς ὁ σκοπός, οὐδὲ τὸ ταύτην εὐρεθῆναι διὰ σπουδῆς τίθενται, ἔργον τε ἀπαραίτητον εἶχον αὐτοὶ τε λύειν τὰς συνελεύσεις, ἵνα λέγοντες ὕστερον δοκῶσιν ἅπαντα λύειν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα· ἐντεῦθεν ἤδη τοῦ λέγειν παυσάμενοι παρεκαλοῦμεν αὐτοὺς τί μὴ λέγοντας ἱκανόν, ἐπανελθεῖν πρὸς τὴν καλὴν συμφωνίαν ἐκείνην ἣν εἰχομεν πρότερον καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ πρὸς τοὺς Πατέρας ἡμῶν, ὅτε τὸ αὐτὸ πάντοτε ἐλέγομεν, καὶ οὐκ ἦν ἐν ἡμῖν σχίσμα. Ἀλλὰ κατὰ πετρῶν ἐσπείρομεν. Ἐκεῖνοι γὰρ τοῖς μὲν ἐλέγχῳ στενοχωρούμενοι, διόρθωσιν δὲ οὐδαμῶς οὐδεμίαν δεχόμενοι παρεκάλουν ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν μεταβῆναι τοῦ δόγματος, ὡς ἱκανῶν ἤδη ρηθέντων ἐπὶ τῇ προσθήκῃ λόγων, οἵονοι δι' ἐκείνων ἐπισκειαῖσιν τὸ τοῦ συμβόλου τόλμημα, τῆς δόξης ὑγιεὺς δεικνυομένης. Ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι οὐκ ἠνείχοντο, καὶ ἀμεταθέτως εἶχον πρὸς τὴν τῆς

δόξης ἐξέτασιν, εἰμὴ διορθωθείη πρότερον ἢ προσθήκη. Καὶ ἂν μὲν οἱ ἡμέτεροι πάντες ἐνέμειναν τῇ ἐνστάσει ταύτῃ, καὶ διελύμεθα ἐκεῖθεν καλῶς ποιοῦντες, οὔτε ἂν ὑπὸ ἄλλων παραπεισθέντες ὡς ἀπρεπὲς ἔστι μηδὲν εἰπόντας περὶ τοῦ δόγματος ἀπελθεῖν, ἐδέξαντο τὴν μετάβασιν τὴν ἀπὸ τῆς προσθήκης εἰς τὴν δόξαν, καὶ τὴν ἀπὸ Φερράρας εἰς Φλωρεντίαν. Ἐνθα γενόμενοι τῶν περὶ τοῦ δόγματος διαλέξεων ἀπηρξάμεθα, τῶν Λατίνων προσενεγκόντων ρητὰ, τὰ μὲν ἐξ ἀποκρύφων καὶ ἀγνώστων τινῶν βιβλίων, τὰ δὲ ἐκ νενοθευμένων καὶ διεφθαρμένων, ἐν οἷς ἰσχυρίζοντο τὴν ἑαυτῶν δόξαν συνίστασθαι. Πάλιν οὖν αὐτοῖς ἐγὼ συμπλεκόμενος, καὶ τὸ τῆς δόξης ἄτοπον διελέγων, καὶ νενοθευμένας εἶναι τὰς βίβλους προφανῶς παριστῶν οὐδὲν ἡνυον εἰς πειθῶ, πλὴν ὅσον τὸν καιρὸν ἀναλίσκειν εἰκῇ καὶ μάτην. Ἀλλὰ τῶν Λατίνων ἐπιμενόντων, ἀπέτεινα καὶ αὐθις λόγον διὰ μακροῦ, ἐν ᾧ μαρτυρίαις ἀναντιρρήτοις παρέστησα τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἡμετέρου δόγματος, ὅτι ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, οὐχὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Ἰησοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται.

Παρά τῶν Εὐαγγελικῶν λόγων ἀρξάμενος, διὰ δὲ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν διαδεξαμένων αὐτοὺς κατελθόντων ἄχρι καὶ τῆς τρίτης Οἰκουμένης Συνόδου, κατὰ μέρος τε ἐξεργαζόμενος ἕκαστον τῶν ρητῶν, καὶ συλλογίζόμενος ἐφ' ἑκάστῳ καὶ συμπεραίνων, ὡς πανταχοῦ τοῦ καινοῦ τῶν Λατίνων δόγματος ἀπαγορευομένου, ἐπὶ τούτοις κατέλυσα τῆς πρὸς αὐτοὺς ὁμιλίας, ἡ μὴκέτι συνελεύσασθαι μετ' αὐτῶν, ἡ γοῦν αὐτὸς σιωπήσειν βεβαιωσάμενος. Ἀλλ' ἐκεῖνοι προσεκκλόντο τοὺς ἡμετέρους ἐκόντας ἄκοντας εἰς τὴν τῶν εἰρημένων ἀντίρρησιν. Καὶ τοῦτο διαπραξάμενοι, μὴ παρόντος ἐμοῦ, δύο ἐφεξῆς συνελεύσεις ἠνάλωσαν μόνοι λέγοντες, καὶ μηδενὸς ἀπολογουμένου· ἐν τῇ δευτέρᾳ δὲ συνελεύσει τὰ παρ' ἐμοῦ εἰρημένα διαστρέψαντες μᾶλλον ἢ ἀνατρέψαντες καὶ χρήσεις ἐναντίας, ὡς ἐκείνοις ἐδόκει τῶν παρ' ἡμῖν διδασκάλων ἐκτεθεικότες. Ἐπεὶ δὲ ἐμοῦ σεσιωπηκότος, οὐδεὶς ἔτι τῶν ἡμετέρων ἐθάρρυνεν ἀντιτάξασθαι, τοῦτο μὲν τῶν ἀρχόντων οὕτω δέον εἶναι κρίνόντων,

τοῦτο δὲ καὶ ὀκνοῦντες ἅπαντες τὸν ἀγῶνα, καὶ μὴ εἰς ἔριδας καὶ ταρχαῖς ἐμπέσωσι δεδιότες, ἐκεῖνοι τὴν ἡμετέραν σιωπὴν ὡς ἔρμαιον λογισάμενοι, καθάπερ τινὰς φυγάδας προσεκαλοῦντο τοὺς ἡμετέρους πρὸς μάχην· καὶ μηδαμῶς ὑπακούοντων ἡμῶν ἐπεκρότουν ὡς νικηταὶ καὶ τὴν ἀλήθειαν μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες. Ἐντεῦθεν τὴν ἀρχὴν λαμβάνει τὰ τῆς οἰκονομίας καὶ συγκαταβάσεως ῥήματα, καὶ τις τῶν ἡμετέρων ἐπεχείρησε λέγειν ὡς καλὸν ἐστὶ τὴν εἰρήνην ἀσπάσασθαι, καὶ τοὺς Ἁγίους συμφώνους ἀποδεῖξαι πρὸς ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ δοκῶσιν οἱ δυτικοὶ τοῖς Ἀνατολικοῖς ἀντιφθέγγεσθαι. Ἦδη δὲ καὶ περὶ τῆς ΔΙΑ, φιλοσοφεῖν τις ἤρξατο (*) παρὰ τοῖς ἡμετέροις διδασκάλοις εὐρίσκόμενος, ὡς ταῦτόν τῇ ἘΚ, δυναμένης, καὶ τὴν αἰτίαν τῷ υἱῷ διδούσης. Οὕτω κατὰ μικρὸν ὁ λατινισμὸς ἐξερράγη, καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνώσεως ἤρξαντο πραγματεύεσθαι, καὶ τινα ρητὰ περιεργάζεσθαι, δι' ὧν ἐνωθήσονται, μέσσην ἐπέχοντα χώραν καὶ δυνάμενα κατ' ἀμφοτέρας τὰς χώρας λαμβάνεσθαι, καθάπερ τις κόθορος. Τοῦτο γὰρ αὐτοῖς πρὸς τὴν ἐπίνοιαν ἐδόξε σφόδρα συμβάλλεσθαι, τῶν τε ἡμετέρων δι' αὐτῶν ράον προσαγομένων, καὶ τῶν ἐναντίων ἐλπίζομένων ἀνεξετάστως αὐτὰ παραδέξασθαι.

Καὶ δὴ τι συντεθέντες γραμμάτιον, τοιαῦτα τινὰ περιέχον, τὴν ἐκείνων δὲ δόξαν ὅμως καθαρῶς ἐκτιθέμενον, ἐξαπέστειλον αὐτοῖς, ὡς διὰ τούτων τὴν ἐνωσιν ποιησόμενοι. Τοῖς δὲ οὐκ ἀνεκτὸν ἐδόκει τὸ γραμμάτιον δέξασθαι χωρὶς ἐξετάσεως ἀλλ' ἢ πρὸς ἀπολογίαν αὐτοὺς προεκαλοῦντο, καὶ λύσεις τῶν ἐν τῷ γράμματι ἀμφισβητουμένων φωνῶν, ἢ τὸ οἰκεῖον δέξασθαι παρηγγύων. Ἦν δὲ ἐκεῖνο συμφώνησις παντελὴς περὶ τὸ δόγμα Λατίνων τε καὶ Γραικῶν, καὶ ὁμολογία τοῦ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι. Τρίβεται δὲ πολὺς ἐπὶ τούτοις χρόνος, καὶ οἱ ἡμέτεροι τὴν ἀναβολὴν ἐδυσχέρανον καὶ πρὸς τὸν λιμὸν ἡγανάκτουν· καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἐπενοήθη, μηδὲν μηδὲν διδόναι τῶν συγκειμένων ἀνελωμά-

(*) Οὗτος ἦν ὁ Νικαίας Βησσαρίων.

των ἵνα ἀναγκασθέντες ἐκ τούτου κατὰ μικρὸν ὑποκύψωσιν. Τὶ δεῖ πολλὰ λέγειν· οὐκ ἐπαύσαντο πάντα λίθον κινεῦντες, οἱ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας καὶ εὐσεβείας προδόται, μέχρι διεπράξαντο συναγαγόντες τὴν σύνοδον ἐκρῆξαι τὸν λατινισμὸν εἰς τὸ φανερόν, Βασιλέως τε καὶ Πατριάρχου προκληθέντων! Τὰ γὰρ δοκοῦντα τοῖς Λατίνοις συνηγορεῖν ρητὰ προσαγαγόντες εἰς μέσον ἐκ τε τῶν διδασκάλων αὐτῶν ἐκείνων καὶ τοῦ μεγάλου Κυρίλλου, πρότερον ἐμοὶ διαγωνισάμενοι, καὶ κατ' αὐτῶν ἐκ διαδοχῆς ἀλλήλων ἐπιτηδῆσαντες ἰταμῶς τοῖς σοφίσμασιν, οὕτως ἡρώτων τὴν σύνοδον, «ἦν τινα γνώμην ἔχουσι περὶ τῶν ρητῶν ἐκείνων καὶ εἰ καὶ τὸν Υἱὸν αἴτιον ποιοῦσι τοῦ πνεύματος». Περὶ μὲν τῶν ρητῶν, οὐκ ἀμφιβάλλειν ἔφασαν, εἰ γνήσια τῶν διδασκάλων εἰσὶ, παρὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ θείου Μαξίμου τοῦτο πιστούμενοι, τὴν αἰτίαν μέντοι τοῦ Πνεύματος τῷ Υἱῷ διδόναι παντελῶς ἀπηγόρευσαν οἱ γε πλείονες. Ἀλλ' οἱ τολμηροὶ τὴν δυσσέβειαν, καὶ ὅσοι τούτοις παρηκολούθησαν, ἐπαγγελίαις λαμπραῖς ὑπαχθέντες, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ τὸν Υἱὸν ἀπεφάναντο τοῦ Πνεύματος αἴτιον, ὃ μὴδ' ἐν τοῖς τῶν Λατίνων ρητοῖς εὐρηταί· που φανερώς κείμενον. Τούτοις δὲ καὶ ὁ Πατριάρχης ἐπεψήφισατο, προδιεφθαρμένος ἤδη καὶ αὐτὸς, καὶ ἅμα διφῶν τὴν ἐκεῖθεν ἀπαλλαγὴν, διὰ τὸ πρὸς θάνατον, τὴν ὑγίειαν αὐτοῦ ρέπειν. Ἐγὼ δὲ τὴν ἐμαυτοῦ γνώμην ἅμα καὶ ὁμολογίαν τῆς πίστεως συγγεγραμμένην ἔχων (οὕτω γὰρ που διεῖρητο πρότερον, ἐγγράφως ἐπιδιδόναι τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἕκαστον) ὡς εἶδον αὐτοὺς ἐκθύμως ἤδη πρὸς τὴν ἐνωσιν ὥρμημένους, καὶ τοὺς ἐμοὶ συνεστῶτας πρότερον, ἄρτι συμπεπτωκότας ἐκείνοις ἐγγράφων οὐδὲ μεμνημένους, ἀπέσχον καὶ αὐτὸς τὴν γραφὴν, ἵνα μὴ πρὸς ὀργὴν αὐτοὺς ἐρεθίσας εἰς προὔπτον ἤδη κίνδυνον ἐμαυτὸν ἐμβάλλω. Διὰ στόματος μὲν τοι τὴν ἐμαυτοῦ γνώμην ἐδήλωσα, μὴ ἂν ἄλλως δύνασθαι τὰ ρητὰ τῶν Δυτικῶν καὶ Ἀνατολικῶν συμφωνῆσαι Πατέρων. εἰμὴ κατὰ τὴν ἐξήγησιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου, τὸν υἱὸν φαίμεν αἴτιον τοῦ πνεύματος, προσεπιστηνόμενος ἅμα καὶ περὶ τῆς προσθήκης ὡς οὐδὲ ταύτην συγχωρῶ τοῖς Λατίνοις,

ἄτε μὴ καλῶς οὐδ' εὐλόγως κατὰ τοὺς εἰρημένους λόγους γε-
γεννημένην. Ἐντεῦθεν οἱ μὲν τὸ ἑαυτῶν ἔπραξαν, καὶ πρὸς τὴν
συνθήκην ὁρου καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἐνώσεως ἐβλεψαν. Ἐγὼ δὲ
χωρισθεὶς αὐτῶν ἔκτοτε καὶ ἑμαυτῷ σχολάσας, ἵνα τοῖς ἀ-
γίοις μου πατράσι καὶ διδασκάλοις διατελῶ συνημμένος, πᾶσι
καταφανῇ ποιῶ τὴν ἐμυτοῦ γνώμην διὰ τῆς δὲ μου τῆς γρα-
φῆς, ὡς τὴν γενομένην ἔνωσιν οὐ παρεδεξάμην, μὴ στέργων
ἢ γραικολατῖνος κληθῆναι ἢ λατινόφων. » (*)

Τοιαῦτα ἔγραφε πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ὀρθοδό-
ξους Χριστιανούς ὁ Ἱερὸς Μάρκος, πιστὸς μένων λάτρης τῆς
καθολικῆς ἐν Χριστῷ διδασκαλίας. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον
ἐπανέλθωμεν.

Μετὰ τὸ ὑπογράψαι πάντας τοὺς Ἀνατολικούς τρεμύσση
χειρὶ τὸν ἄθεσμον Ὄρον τῆς ψευδοενώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν,
ἔστειλεν αὐτὸν ὁ Βασιλεὺς μὲ πολλοὺς ἐκ τῶν Ἀρχιερέων καὶ
ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων εἰς τὸν Πάπαν Εὐγένιον ἵνα καὶ
αὐτὸς ὑπογράψῃ. Λαβὼν δὲ τὸν ὅρον ὁ Πάπας Εὐγένιος εἰς
τὰς χεῖράς του (λέγει ὁ Συρόπουλος μεθ' ὧν ἦτο παρὼν καὶ
αὐτὸς) καὶ τὰς ἐν τῷ ὄρω ἡμῶν ὑπογραφὰς θεωρήσας, καὶ
γινώσκων ὁπόσῃν ἰσχὺν εἶχεν ἢ τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου Ἐφέσου
ὑπογραφή, ἠρώτησεν, ὅτε τὸν ὅρον ὑπέγραφεν, εἰ ὑπέγραψεν
ὁ Ἐφέσου, ἀκούσας δι' ὅτι οὐχ' ὑπέγραψεν, ἔφη : Λοιπὸν ἐποι-
ήσαμεν οὐδέν.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν κακῶς τὴν κακὴν ἐτελείωσαν ἔνωσιν, τῇ 6
Ἰουλίου ἱεροφορησάντων ἀπάντων τῶν Λατίνων καὶ Ἑλλή-
νων ἐν τῷ Ναῷ (Σάντα Μαρία λιμπεράτα) ἀνεγνώσθη ὁ ψευ-
δώνυμος ὅρος Λατινιστὶ μὲν ὑπὸ τοῦ Καρδινάλιου Ἰουλιανοῦ,

(*) Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι ἐπιστολαὶ τοῦ Ἱεροῦ
Μάρκου πλὴν τῆς ἀνωτέρω δημοσιευθείσης. Τοιαύτην εἶχον δημοσιεύσῃ ἐν
τῇ Α' ἐκδόσει τοῦ ἔργου ἡμῶν ἐν σελ. 112 παραλαβόντες ἐκ τοῦ Τύμ. Ἀ-
γάπης σελ. 581 τοῦ Δοσιθέου Πατρ. Ἱεροσολύμων.

Ἑλληνιστὶ δὲ ὑπὸ τοῦ Νικαίας Βησσαρίωνος ἔχων αὐταῖς λέ-
ξεσιν ὡς ἀκολούθως.

**Ὅρος τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς ἐν
Φλωρεντίας γενομένης.**

« Εὐγένιος δούλος τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ εἰς αἰδίδιον τοῦ πράγ-
»ματος μνήμην συναινοῦντος τοῖς ὑπογεγραμμένοις καὶ τοῦ πο-
»θεινοτάτου υἱοῦ ἡμῶν Ἰωάννου Παλαιολόγου τοῦ περιφανοῦς
»βασιλέως τῶν Ρωμῶν καὶ τῶν τοποτηρητῶν τῶν σεβασμίων
»ἀδελφῶν ἡμετέρων, τῶν Πατριαρχῶν καὶ τῶν λοιπῶν τῶν
»τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν παριστανόντων.

« Εὐφραίνεσθωσαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιᾶσθω ἡ γῆ. Ἀφῆρηται
»μὲν γὰρ τὸ μεσότοιχον τὸ τὴν Δυτικὴν καὶ Ἀνατολικὴν διαι-
»ροῦν Ἐκκλησίαν, ἐπανῆλθε δὲ ἡ εἰρήνη τε καὶ ἡ ὁμόνοια τοῦ
»ἀκρογωνιαίου λίθου ἐκείνου Χριστοῦ τοῦ ποιήσαντος ἐκάτερα
»ἐν, τῷ τῆς ἀγάπης τε καὶ εἰρήνης καὶ ἰσχυροτάτῳ δεσμῷ
»ἐκάτερον τοῖχον ζευγνύντος καὶ συσφίγγοντός τε καὶ συνέχον-
»τος στοργῇ αἰδίου ἐνότητος. Καὶ μετὰ τὴν μακρὰν ἐκείνην
»τῆς ἀθυμίας ἐμίχλην καὶ τὴν ἀπὸ τῆς χρονίου διαστάσεως
»μέλαινάν τε καὶ ἄχαριν ἀγλὺν ἢ γαληνιώσα πᾶσιν ἀκτίς
»ἐξήστραψε τῆς ποθεινοτάτης ἐνώσεως. Εὐφραίνεσθω ἡ μήτηρ
»Ἐκκλησία τὰ ἑαυτῆς τέκνα μέχρι τοῦδε πρὸς ἄλληλα στα-
»σιάζοντα εἰς ἐνότητά τε καὶ εἰρήνην ἥδη ἐπανιόντα ὁρῶσα
»καὶ ἡ πρώην ἐπὶ τῷ χωρισμῷ αὐτῶν πικρότατα κλαίονσα ἐκ
»τῆς νῦν αὐτῶν θαυμαστῆς ὁμονοίας σὺν ἀνεκφράστῳ χαρᾷ
»τῷ παντοδυνάμῳ εὐχαριστήτῳ Θεῷ. Πάντες συνευφραίνεσθω-
»σαν οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης πιστοὶ, καὶ οἱ τῷ ἀπὸ Χρι-

(*) Κατὰ τοῦ ψευδωνύμου τούτου ὅρου τοῦ Φλωρεντιανοῦ συνεδρίου ἐποίη-
σεν εὐστοχωτάτην καὶ λίαν ἐπιδέξιον ἀντίρρησην Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός Διά-
κονος καὶ Νομιφύλαξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀδελφὸς δὲ τοῦ Ἱεροῦ Μάρ-
κου Ἐφέσου, ὅστις εὗρηται παρὰ Δοσιθέῳ Ἱεροσολύμων ἐν τόμ. Καταλλαγῆς
σελ. 206.

»στοῦ ὀνόματι κεκλημένοι τῇ μητρὶ τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ
 » συναγαλλέσθωσαν. Ἰδοὺ γὰρ οἱ τε Δυτικοὶ καὶ Ἀνατολικοὶ
 » πατέρες μετὰ τὸν μακρότατον τῆς διαφωνίας καὶ διαστά-
 » σεως χρόνον ἐκεῖνον, πρὸς πάντα παραβαλλόμενοι κίνδυνον
 » τὸν ἐν γῇ καὶ θαλάττῃ, καὶ πάντα πόνον ὑπερβαλόντες πρὸς
 » τὴν ἱερὰν ταύτην καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον τῇ τε τῆς ἱερᾶς
 » ἐνώσεως ἐφέσει, καὶ τοῦ τὴν παλαιὰν ἀγάπην ἀνακτήσασθαι
 » ἔνεκα, γεγηθότες συνῆλθον καὶ πρόθυμοι, καὶ τοῦ σκοποῦ οὐκ
 » ἀπέτυχον· μετὰ γὰρ πολλὴν καὶ ἐπίπονον ἔρευναν τέλος τῇ τοῦ
 » Παναγίου Πνεύματος φιλανθρωπία τῆς εὐκταιοτάτης ταύτης
 » καὶ ἀγιωτάτης ἐνώσεως ἔτυχον. Τίς οὖν ταῖς τοῦ Θεοῦ εὐερ-
 » γεσίαις ἀξίως εὐχαριστεῖν δύναιτ' ἄν; Τίς ἐνώπιον τοῦ πλού-
 » του τῶν θείων οἰκτορισμῶν οὐκ ἂν ἐκπλαγείη; Τίνος οὐκ ἂν
 » καὶ σιδηροῦν στήθος τὸ τῆς θείας εὐσπλαγχνίας, οὔσης τηλι-
 » καύτης, μαλθάξειε μέγεθος; Ὅντως θεῖά εἰσι ταῦτα τὰ ἔργα
 » οὐκ ἀνθρωπίνης ἀσθενείας εὐρήματα καὶ διὰ ταῦτα μετὰ ἐ-
 » ξαιρέτου μὲν εὐλαθείας ἀποδεκτέα, θείοις δὲ ὕμνοις προδύνα-
 » στέα. Σοὶ αἶνος, σοὶ δόξα, σοὶ πρέπει εὐχαριστία, Χριστέ
 » πηγὴ οἰκτορισμῶν, ὃς τοσοῦτον ἀγαθὸν τῇ νύμφῃ σου τῇ κα-
 » θολικῇ Ἐκκλησίᾳ κεχάρισαι, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ γενεᾷ τὰ τῆς
 » εὐσπλαγχνίας σου ἔδειξας θαύματα, ἵνα σου πάντες τὰ θαυ-
 » μάσια διηγῶνται. Οὕτω μέγα τῷ ὄντι καὶ θεῶν ὡμῶν ὁ
 » Θεὸς δῶρον δεδωρῆται, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς εἶδομεν, ὃ πολλοὶ
 » τῶν πρὸ ἡμῶν ἐπιθυμήσαντες ἰδεῖν οὐ δεδύνηνται. Συνελθόν-
 » τες γὰρ Λατίνοι τε καὶ Γραικοὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἱερᾷ καὶ ἀγίᾳ οἰ-
 » κουμενικῇ συνόδῳ· σπουδῇ μεγάλῃ πρὸς ἀλλήλους ἐχρήσαντο,
 » ὅπως μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὸ ἄρθρον ἐκεῖνο τὸ περὶ τῆς θείας
 » ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος μετὰ πλείστης ὁσῆς ἐπιμε-
 » λείας καὶ συνεχοῦς συζητήσεως ἐξετασθεῖη. Προσκομισθεῖσιν δὲ
 » μαρτυριῶν ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς καὶ πλείστων ρήσεων τῶν ἀγίων
 » διδασκάλων Ἀνατολικῶν τε καὶ δυτικῶν, τῶν μὲν ἐκ Πατρὸς
 » καὶ Υἱοῦ, τῶν δὲ ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ λεγόντων τὸ Πνεῦμα τὸ
 » Ἅγιον ἐκπορεύεσθαι, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἀποβλεπόν-
 » των ἀπάντων ἐν διαφόροις ταῖς λέξεσιν, οἱ μὲν Γραικοὶ δι-

» σχυρίσαντο ὅτι τοῦθ' ὅπερ λέγουσι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ
 » τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι οὐ ταύτῃ τῇ διανοίᾳ προσφέρουσιν
 » ὥστε αὐτοὺς τὸν Υἱὸν ἀποκλείειν. Ἀλλ' ἐπειδὴ περ αὐτοῖς ἐδό-
 » κει, φασὶ, τοὺς Λατίνους διαβεβαιουῖσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον
 » ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὡς ἀπὸ δύο ἀρχῶν, καὶ δύο πνεύσεων
 » ἐκπορεύεσθαι, διὰ τοῦτο ἐφυλάξαντο λέγειν τὸ Πνεῦμα τὸ
 » Ἅγιον ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Οἱ δὲ Λα-
 » τῖνοι διεβεβαιώσαντο μὴ κατὰ ταύτην τὴν διάνοιαν σφᾶς αὐ-
 » τοὺς λέγειν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἐκπορεύε-
 » σθαι, ὡς ἀποκλείειν τὸν Πατέρα τοῦ εἶναι πηγὴν ὡς ἀρχὴν
 » τῆς ὅλης дуότητος τοῦ Υἱοῦ δηλονότι ἐκ τοῦ ἀγίου Πνεύμα-
 » τος, ἢ ὅτι ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὃ
 » Υἱὸς οὐκ ἔχει ἀπὸ τοῦ Πατρὸς· ἢ ὅτι δύο τιθέασιν εἶναι ἀρ-
 » χὰς ἢ δύο πνεύσεις, ἀλλ' ἵνα μίαν μόνην δηλώσωσιν εἶναι ἀρ-
 » χὴν καὶ μοναδικὴν προβολὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καθὼς
 » μέγιστοι τοῦδε δισχυρίσαντο. Ἐπειδὴ δὲ ἐκ τούτων ἀπάντων
 » μία καὶ ἡ αὐτὴ τῆς ἀληθείας συνάγεται ἔννοια, τέλος εἰς τὴν
 » ὑπογεγραμμένην ἀγίαν καὶ θεοφιλῆ τῇ αὐτῇ διανοίᾳ, καὶ τῷ
 » αὐτῷ νοῖ συνεφώνησαν, καὶ συνήνεσαν ὁμοθυμαδὸν ἔνωσιν. Ἐν
 » τῷ ὀνόματι τοίνυν τῆς ἀγίας Τριάδος τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ
 » Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ταύτης τῆς ἱερᾶς καὶ οἰκου-
 » μενικῆς τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ἐπιφημιζομένης συνόδου, ὀρίζομεν,
 » ἵνα αὕτη ἡ τῆς πίστεως ἀλήθεια ὑπὸ πάντων πιστευθεῖται τε
 » καὶ ἀποδεχθεῖται τὴν τῶν Χριστιανῶν, καὶ οὕτω πάντες ὁμο-
 » λογοῦσιν, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ
 » Υἱοῦ ἀϊδίως ἐστί, καὶ τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν καὶ τὸ ἐπαρκτικὸν
 » αὐτοῦ εἶναι ἔχειν τοῦ Πατρὸς ἅμα καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἐξ ἁμ-
 » φοτέρων ἀϊδίως ὡς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς καὶ μοναδικῆς προβολῆς
 » ἐκπορεύεται διασαφρύντες ὅτι, τοῦθ' ὅπερ οἱ ἅγιοι διδάσκα-
 » λοι καὶ πατέρες, ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι
 » λέγουσι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, εἰς ταύτην φέρει τὴν ἔννοιαν,
 » ὥστε διὰ τοῦτο δηλοῦσθαι καὶ τὸν Υἱὸν εἶναι κατὰ μὲν τοὺς
 » Γραικοὺς αἰτίαν, κατὰ δὲ τοὺς Λατίνους ἀρχὴν τῆς ἀγίου
 » Πνεύματος ὑπάρξεως, ὥσπερ καὶ τὸν Πατέρα καὶ ἐπεὶ πάντα

» ὅσα ἐστὶ τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς ὁ Πατὴρ τῷ μονογενεῖ αὐτοῦ
 » Ἰῶ ἐν τῷ γεννᾶν δέδωκε πλὴν τοῦ εἶναι Πατέρα τοῦτ' αὐτό,
 » ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Ἰοῦ ἐκπορεύεται, αὐτὸς
 » ὁ Ἰὼς παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀιδίως καὶ γεγέννηται. » Ἐτι διορίζο-
 » μεθα τὴν τῶν ρημάτων ἐκείνων ἀνάπτουζιν τὴν, καὶ ἐκ τοῦ
 » Ἰοῦ, χάριν τοῦ τὴν ἀλήθειαν σαφηνισθῆναι, ἀνάγκης τε τότε
 » ἐπικειμένης, θεμιτῶς τε καὶ εὐλόγως ἐν τῷ συμβόλῳ προστε-
 » θῆναι. » Ἐτι ἐν ἀζύμῳ ἢ ἐνζύμῳ ἄρτῳ σιτίνῳ τὸ τοῦ Χριστοῦ
 » σῶμα τελεῖσθαι ἀληθῶς, τοὺς τε ἱερεῖς ἐν θατέρῳ, αὐτὸ
 » τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ὀφείλει τελεῖν, ἕκαστος δηλονότι κατὰ
 » τὴν τῆς ιδίας Ἐκκλησίας εἴτε Δυτικῆς εἴτε Ἀνατολικῆς
 » συνήθειαν. » Ἐτι ἐὰν οἱ ἀληθῶς μετανοήσαντες ἀποθάνωσιν ἐν
 » τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ, πρὶν τοὺς ἀξίους τῆς μετανοίας καρποὺς
 » ἱκανοποιῆσαι περὶ τῶν ἡμαρτημένων ὁμοῦ καὶ ἡμελημένων,
 » τὰς τούτων ψυχὰς καθαριτικαῖς τιμωρίαις καθαίρεσθαι μετὰ
 » θάνατον, ὥστε δὲ ἀποκουφίζεσθαι αὐτὰς τῶν τοιούτων τιμω-
 » ριῶν, λυσιτελεῖν αὐταῖς τὰς τῶν ζώντων πιστῶν ἐπικουρίας,
 » δηλονότι τὰς ἱεράς θυσίας καὶ εὐχὰς, καὶ ἐλεημοσύνας καὶ
 » τὰλλα τῆς εὐσεβείας ἔργα, ἅτινα παρὰ τῶν πιστῶν ὑπὲρ ἄλ-
 » λων πιστῶν εἴωθε γίνεσθαι, κατὰ τὰ τῆς Ἐκκλησίας δια-
 » τάγματα. Ἐκείνων δὲ τὰς ψυχὰς, οἵτινες μετὰ τὸ βαπτισθῆ-
 » ναι οὐδεμιᾷ ὅλως τῆς ἁμαρτίας κηλίδι ὑπέπεσον, καὶ ἔτι τὰς
 » μετὰ τὸ ἐφελκύσασθαι τῆς ἁμαρτίας κηλῖδα, εἴτε ἐν τοῖς αὐ-
 » τῶν σώμασιν, εἴτε μετὰ τὸ τὰ σώματα ἀποδύσασθαι, ὡς προ-
 » εῖρηται, καθαρθείσας, εἰς Οὐρανὸν εὐθὺς προλαμβάνεσθαι καὶ
 » καθαρῶς θεωρεῖν αὐτὸν τὸν ἕνα καὶ τρισυπόστατον Θεόν, κα-
 » θὼς ἐστίν, ἕτερον μὲν τοι ἑτέρου τελειότερον κατὰ τὴν τῶν
 » βεβιωμένων ἀξίαν, τὰς δὲ ψυχὰς τῶν ἐν θανάσιμῳ ἁμαρτίᾳ
 » τῇ κατ' ἐνέργειαν, ἢ καὶ ἐν μόνῃ προπατορικῇ ἀποδιοούντων
 » εὐθέως καταβαίνειν εἰς ᾗδην, τιμωρίαις ὅμως ἀνίσοις τιμω-
 » ρηθησομένας. » Ἐτι ὀρίζομεν τὴν ἀγίαν Ἀποστολικὴν καθέδραν,
 » εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα διάδοχον εἶναι τοῦ μακαρίου Πέ-
 » τρου τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων καὶ ἀληθῆ τοποτηρητὴν
 » τοῦ Χριστοῦ καὶ πάσης τῆς Ἐκκλησίας κεφαλὴν καὶ πάντων

» τῶν Χριστιανῶν πατέρα τε καὶ διδάσκαλον ὑπάρχειν, καὶ αὐτῷ
 » ἐν τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ τοῦ ποιμαίνειν καὶ διεθύνειν καὶ κυ-
 » βερνᾶν τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰη-
 » σοῦ Χριστοῦ πλήρη ἐξουσίαν παραδεδοῦσθαι καθ' ὃν τρόπον καὶ
 » ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ ἐν τοῖς ἱε-
 » ροῖς κανόσι διαλαμβάνεται. Ἀνανεοῦντες ἔτι καὶ τὴν ἐν τοῖς
 » κανόσι παραδεδομένην τάξιν τῶν λοιπῶν σεβασμίων Πατριαρ-
 » χῶν, ὥστε τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχην δεύτε-
 » ρον εἶναι μετὰ τὸν ἀγιώτατον Πάπαν τῆς Ῥώμης, τρίτον δὲ
 » τὸν τῆς Ἀλεξανδρείας, τέταρτον δὲ τὸν τῆς Ἀντιοχείας καὶ
 » πέμπτον τὸν τῶν Ἱεροσολύμων, σωζομένων δηλαδὴ τῶν προ-
 » νομίῳ ἀπάντων καὶ τῶν δικαίων αὐτῶν».

« Ἐδόθη ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ ἔτει χιλιοστῷ τετρακοσιστῷ
 ντριάκοντῷ ἐνάτῳ Ἰουλίου ἑκτη.

Ὁ Πάπας μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ὅρου ἐζήτησε παρὰ τοῦ
 αὐτοκράτορος νὰ πέμψῃ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἱερὸν Μάρκον ὅπως
 δικασθῇ, ἐπειδὴ οὐδὲ εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου ἐπέισθη,
 οὐδὲ τὸν ὅρον ὑπέγραψεν (*). Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἠρνήθη τοῦτο ὁ
 αὐτοκράτωρ καὶ ἀντεμήνυσεν (ὑπὸ Θεοῦ βέβαια κινούμενος). ὅτι
 ὁ Ἐφέσου Μάρκος ἐστὶν Ἀρχιερεὺς ἡμέτερος καὶ τὰ κατ' αὐτὸν
 ἀνήκουσιν εἰς τὴν κρίσιν τὴν ἡμετέραν. Ἀλλ' ἐπειδὴ αὐθις ὁ
 Πάπας ἀπήτησεν νὰ στείλῃ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἅγιον Μάρκον,
 προσκαλεσάμενος αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ εἶπεν· ἐπειδὴ ὁ Πάπας
 ἀπήτησέ σε, ἄπελθε πρὸς αὐτὸν ἄνευ φόβου καὶ ἀπολογήθητι
 ἀνυποστόλως πρὸς τοὺς λόγους αὐτοῦ. Ὁ Ἱερὸς Μάρκος ἀφι-
 κόμενος εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Πάπα παρέστη πρὸ αὐτοῦ καθη-
 μένου ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου μετὰ πολλῆς σοδαρό-

(*) Γεώργιος ὁ Κορέσιος ἐν Τομ. Κα-αλλαγῆς σελ. 365 λέγει οὕτως «ἔτυ-
 ψαν σφοδρῶς τὸν Ἐφέσου, οἱ ἀπηγεῖς ἐκεῖνοι ὅπως ὑπογράψῃ, ὡς φαίνεται ἐν
 τύποις, μετὰ τὸν Φλωρεντινὸν σύλλογον».

τητος καὶ περιστοιχιζομένου ὑπὸ τῶν Καρδιναλίων καὶ τῶν ἐγκρίτων ἀρχιεπισκόπων τῆς Δύσεως. Ὁ Πάπας εἶχε σκοπὸν νὰ ἀφήσῃ τὸν Ἱερὸν Μάρκον ἱστάμενον ὀρθιον ὡς ὑπόδικον. τοῦτο ὅμως νοήσας οὗτος καὶ ἐπὶ τὸ δίκαιον αὐτοῦ πεποιθώς, ἰσχυρίσθη ὅτι, ἔπασχε καὶ ἐπομένως δὲν ἠδύνατο νὰ ἵσταται ὀρθιος. Καθίσαντος λοιπὸν τούτου ὁ Πάπας προέτρεψεν αὐτὸν νὰ δεχθῇ τὴν ἔνωσιν καὶ ὑπογράψῃ τὸν ὅρον, ἀπειλῶν ὅτι ἄλλως ἤθελε καθαιρέσῃ καὶ ἀναθεματίσῃ αὐτόν, ὡς αἰρετικὸν ὡς τοῦτο ἐγένετο καὶ διὰ πάντας τοὺς πρότερον ἀντιστάντας τοῖς θεσπίσμασι τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς λοιποὺς λόγους τοῦ Πάπα ἀπεκρίθη ὁ Ἱερὸς Μάρκος τὰ εἰκότα· περὶ δὲ τῆς ἀπειληθείσης αὐτῷ καταδίκης εἶπε τὰ ἑξῆς : « Αἱ »
 « Σύνοδοι κατεδίκαζον τοὺς μὴ πειθομένους τῇ ἐκκλησίᾳ »
 « ἄλλ' εἰς δόξαν τινὰ ἐναντίαν αὐτῆς ἐνισταμένους καὶ ταύ- »
 « την κηρύττοντας καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνιζομένους διὸ καὶ αἰ- »
 « ρετικούς ἐκάλουν αὐτοὺς, καὶ κατεδίκαζον πρῶτον τὴν αἵρε- »
 « σιν, εἶτα τοὺς ἀντεχομένους αὐτῆς· ἐγὼ δὲν κηρύττω ἰδίαν »
 « μου δόξαν, οὐδὲ τι ἐκαινοτόμησα, οὐδὲ ὑπὲρ ἄλλοτρίου τινός »
 « δόγματος καὶ νόλου· ἐνίσταμαι, ἄλλ' εἰς τὴν ἀκριβῆ δόξαν »
 « τηρῶ ἐμκυτὸν, ἣν παρέλαβε καὶ κατέχει ἡ Ἐκκλησία ἀπ' »
 « αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ ἐς δεῦρο, ἦν καὶ ἡ »
 « Ῥωμαϊκὴ ἀγία Ἐκκλησία πρὸ τοῦ σχίσματος κατεῖχεν ὁμοῦ »
 « μετὰ τῆς ἡμετέρας ἀγίας Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς· ἦν »
 « πινὰ εὐσεβὴ δόξαν καὶ πρότερον μὲν αἰεὶ ἐπὶ ημεῖς καὶ ἐν τῇ »
 « παρούσῃ δὲ συνόδῳ πολλάκις αὐτὴν ἐπὶ ημεῖς, καὶ οὐδεὶς δύ- »
 « νатаὶ κατὰ τι μέμφεσθαι ἢ κατηγορεῖν αὐτῆς. Εἰ ταύτης »
 « τοίνυν ἀντιποιοῦμαι καὶ ἐξ αὐτῆς παρεκκλίνω οὐ βούλομαι, »
 « πῶς ἂν κατακριθεῖν δίκην, ἦν οἱ αἰρετικοὶ κατεδικάζοντο : »
 « δεῖ γὰρ πρῶτον τὴν δόξαν ἣν δοξάζω κατακρίναι. Εἰ δὲ αὕτη »
 « εὐσεβὴς καὶ ὀρθόδοξος ὁμολογεῖται πῶς ἐγὼ καταδικάζω; »
 Ταῦτα καὶ ἑτεράτινα εἰπὼν ἀφελὲς ὑπέστρεψεν ἀδίκαστος εἰς τὰ ἴδια. Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι, παρὰ τοῖς τότε καὶ τοῖς μετέπειτα τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου θιασώταις θαῦμα τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐνομίσθη, πῶς ὁ Πάπας, ὁ ἔχων παρ' ἐκυτῷ, ὡς ἐν σαργάνῃ,

τὸν δεινὸν τοῦτον τοῦ παπισμοῦ πολέμιον καὶ ἀνατροπέα τοῦ δι' ἀπείρων ἀγώνων καὶ μόχθων καὶ χρημάτων κτηθέντος Ὄρου, δὲν ἐτιμώρησε διὰ τῆς ἐσχάτης τιμωρίας, ὡς οἱ πάν-
 τες ἀνέμενον. Διότι ὡς τοῖς πᾶσι γνωστὸν, οἱ μακαριώτατοι ποντίφικες ἀνεγνώριζον πάντοτε ὡς τῆς ποιμαντικῆς καὶ ἀ-
 γρύπνου προστασίας ἱερὸν καὶ ἀπαραίτητον καθήκον τὸ καθα-
 ρίζειν ὅτε μὲν διὰ τῆς μαχαίρας, ὅτε δὲ διὰ τοῦ βρόχου, ὅτε δὲ διὰ τοῦ πυρὸς ἢ τοῦ κωνείου τοῦ Χριστοῦ τὸν σῆτον, ἀπὸ τῶν αἰρετικῶν ζιζανίων. Καὶ τοὺς εἰς τὸ θεοφιλὲς τοῦτο ἔργον μετὰ ζήλου ὑπηρετοῦντας μακαρίζουσι καὶ ἀναδιβάζουσιν ἔστιν ὅτε καὶ μέχρι τῆς σφαίρας τῶν κατ' αὐτοὺς ἀγίων. Παρελθουσῶν δὲ δύο ἡμερῶν, ὁ Πάπας Εὐγένιος δις ἀπήτησεν ἐπιμόνως παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἵνα ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ ἐκλέξωσι τὸν νέον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως καὶ προέτεινε μάλιστα ὡς τοιοῦτον Λατῖνον τινὰ κεχειροτονημένον ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ὁ πρωτοσύγγελος Γρηγόριος φοβούμενος μὴ χειροτονηθῇ ὁ Ῥωσσίας Ἰσίδωρος, συνεβούλευσε τὸν αὐτοκράτορα ἵνα ἐπιτρέψῃ τὴν εἰς Βενετίαν ἀναχώρησιν τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ Κυζίκου, τοῦ Τραπεζοῦντος, τοῦ Μονεμβασίας, τοῦ Νικομηδείας, τοῦ Δράμας, καὶ πεντή-
 κοντα ἄλλων κληρικῶν, οἵτινες ἰκέτευον τὸν αὐτοκράτορα πρὸς τοῦτο καὶ οὕτω νὰ εὕρῃ εὐλογοφανῆ ἀπολογία. Ἀναχωρη-
 σάντων λοιπὸν τούτων ὁ αὐτοκράτωρ ἀπελογήσατο πρὸς τὸν Πάπαν, ὅτι ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι καὶ γεραίτεροι τῶν ἀρχιερέων μὴ δυνάμενοι πλέον ταλαιπωρεῖν ἐνταῦθα ἀπῆλθον εἰς Βενετίαν διὰ τοῦτο δὲν δύνανται ποιῆσαι Πατριάρχην ἐνταῦθα μὴ παρόν-
 των πάντων τῶν ἀρχιερέων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ

Ἐπάνοδος τῶν Ἀνατολικῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν.
Τὰ ἐν τῇ ἐν αὐτῇ τελευταίᾳ συνόδῳ ἀποφασισθέντα. Καὶ τὰ μέχρι τῆς κοιμήσεως τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Μάρκου Ἀρχιεπισκόπου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ λαβόντα χώραν.

Τούτων οὕτω γενομένων, ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ἀπήτησε παρὰ τοῦ Πάπα τὸ πρὸ πέντε μηνῶν ὀφειλόμενον τοῖς Ἑλλησι σιτηρέςιον, εἰς μάτην ὅμως, διότι τοῦτο μόλις ἐδίδετο τοῖς ἐκεῖθεν ἀναχωροῦσι κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεως: «ὥστε καὶ οἱ ὑπουργοὶ τῶν ἐξερχομένων Ἀρχιερέων, λέγει ὁ Συρόπουλος, οἱ πλείους τῇ χειρὶ τοὺς ἵππους κατέχοντες ἐλάμβανον τὸ σιτηρέςιον τῶν κυρίων αὐτῶν καὶ εὐθὺς ἀναβαίνοντες εἰς τοὺς ἵππους ἤλαυνον». Τέλος δ' ἀνεχώρησεν ἐκ Φλωρεντίας καὶ ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων Ἑλλήνων καὶ ἀφίκετο εἰς τὴν Βενετίαν τῇ 6 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1439, συνεπαγόμενος καὶ τὸν ἱερὸν Μάρκον Ἐφέσου, ὃν κρατήσας παρ' αὐτῷ ὅπως προφυλάξῃ αὐτὸν ἀπὸ ἐνδεχομένης λατινικῆς ἐπιβουλῆς, εἰς Βενετίαν διέσωσεν. Εἵτα δὲ εἰς τὸ ἴδιον ἐπιβιάσας πλοῖον πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ἀνάπαυσιν ἐπανήγαγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (*). Πρὸ δὲ τῆς εἰς Βενετίαν ἀφίξεως τοῦ αὐτοκράτορος εἶχεν ἀφικθῆ ἑκεῖ καὶ ὁ λάθρα ἐκ Φλωρεντίας φυγὼν, ἵνα μὴ τὸν θρόνον ὑπογράψῃ, μητροπολίτης Σταυρουπόλεως Ἡσαΐας, ὃν προεφύλαξεν ἐκ πάσης τυχὸν παρὰ τῶν Λα-

τίνων κακώσεως ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Δημήτριος. Περὶ δὲ τῆς ἐπανόδου τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν περὶ αὐτὸν συνεφώνησεν ὁ Πάπας μετὰ ἐμπόρων Βενετῶν, ἵνα ἐπιβιβάσωσιν αὐτοὺς ἐντὸς τεσσάρων πλοίων, ὧν τὰ δύο ἦσαν πλήρη ἐμπορευμάτων καὶ μεταφέρωσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐνῷ ἐν Φλωρεντίᾳ ὑπέσχετο ἐγγράφως ὁ Πάπας εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτι θέλει δώσῃ δεκαπέντε μὲν πλοῖα πρὸς ἐπάνοδον, εἴκοσι δὲ πολεμικά πρὸς φύλαξιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δαπάνῃ ἰδίᾳ. «Ὁ ὑποσχόμενος ἐπανασῶσαι ἡμᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ πολλῆς τιμῆς κατέστησεν ἡμᾶς, λέγει ὁ ἱστορικὸς Συρόπουλος, καὶ εἴχομεν τοιαύτην ἄνεσιν καὶ εὐρυχωρίαν ἐν τοῖς φορτηγοῖς κατέργοις, ὅταν ἔχουσι τὰ ἐκ τοῦ Καφὰ ἢ ἐκ τοῦ Ἀσπροκάστρου διὰ νηῶν φερόμενα ἀνδράποδα Τσαρκάσιοι τυχὸν ἢ Σκύθαι». Ἐν αὐτοῖς τοῖς πλοίοις ἐπιβιβάσθεις (ἐν οἷς ἀντὶ ναυτῶν Βενετῶν εἰσῆχθησαν ὑποχέριοι Βούλγαροι, οὐδεμίαν γινώσκοντες ναυτικὴν ἔχοντες) ἀπέπλευσαν ἐκ Βενετίας τῇ 19 Ὀκτωβρίου τοῦ 1439, διετίαν ὅλην ἐν Ἰταλίᾳ διατρίψαντες, καὶ ἔφθασαν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ μεγάλους κινδύνους καὶ πολλὰς ταλαιπωρίας τῇ α' Φεβρουαρίου πάντες οἱ ἡμέτεροι, πλὴν τοῦ Πατριάρχου Ἰωσήφ καὶ τοῦ Μητροπολίτου Σάρδεων, ἀποθανόντων τοῦ μὲν ἐν Φλωρεντίᾳ τοῦ δὲ ἐν Φερράρχ, καὶ τοῦ Νικαίας Βησσαρίωνος, ὅστις εἰς ἀμοιβὴν τῆς προδοσίας αὐτοῦ προήχθη εἰς Καρδιάλιον, καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ Πάπα Εὐγενίου τὸν τίτλον τοῦ Ἐπιτίμου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως (*).

(*) Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἔχει ἐγκατεστημένους καὶ θρόνους Πατριαρχικοὺς τῆς Ἀνατολῆς, ὑπὸ τὸν ἐπίτιμον τίτλον καὶ σήμερον ἔτι, καὶ διαίρει ἅμα σύμπασαν τὴν οἰκουμένην εἰς τότας ἐπαρχίας ἐκάστη τῶν ὁποίων ἔχει καὶ ἴδιον Ἐπίσκοπον. Οὕτως ὑπάρχουσιν ἐν Ρώμῃ Ἐπίσκοποι γινώσκοντες τὰς ἰδίας ἐπαρχίας μόνον ἐκ τοῦ γεωγραφικοῦ χάριτος, καὶ συχνότατα δύναται τις νὰ ἀριθμῇ πενήτηντα ἴσως πρὸς ἓνα, οἵτινες ἀγνοοῦσιν εἰς ποῖον μέρος τοῦ κόσμου κεῖται ἡ ἐπισκοπικὴ τῶν Ἐπαρχιᾶν. Ἄλλ' εἰς οὐδὲν τοῦτο λογίζεται, ἀρκεῖ ὅτι ὁ μὲν ἐπίτιμος ἐκεῖνος Ἐπίσκοπος μισθοδοτεῖται, ὁ δὲ κοσμοκράτωρ Πάπας ἀρέσκειται περιτοιοιχόμενος ὑπὸ Ἐπισκόπων ὧν τῶν μερῶν τῆς Οἰκουμένης, καὶ ἐπισφραγίζων τὰς ἀντικαθολικὰς καὶ ἀντικατολικάς ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀξιώσεις αὐτοῦ! Εἰς ὅσα δὲ

Κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ λαὸς ἔσπευσεν εἰς προϋπάρχοντα τοῦ ἱεροῦ Μάρκου, μᾶλλον ἢ τοῦ αὐτοκράτορος διότι ἡ φήμη εἶχε σαλπίζειν τοὺς καλλινίκους ἀγῶνας αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας. Καὶ οἱ μὲν ἐκάλουν αὐτὸν στύλον ἀκλόνητον τῆς Ἐκκλησίας, οἱ δὲ Ἀθανάσιον, ἕτεροι Κύριλλον, καὶ ἄλλοι τέλος νέον Ἰωάννην Θεολόγον, οὗ καὶ τὸν ἱερώτατον θρόνον ἤτοι τὴν Ἐφεσον ἐκλήρωσαν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὰ βασιλεία, ἔμαθε τὸν θάνατον τῆς συζύγου αὐτοῦ Μαρίας, τῆς Καντακουζηνῆς συμβάντα πρό τιος χρόνου, ὡς καὶ τὸν θάνατον τῆς συζύγου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Δημητρίου τοῦτο δὲ προῤῥήνησεν αὐτῷ μεγάλην λύπην. Οἱ δὲ Ἀρχιερεῖς ὡς λέγει ὁ Δούκας εὐθέως ἀπὸ τῶν τριήρων ἀποβάντες, ὡς οἱ τοῦ Κωνσταντίνου κατὰ τὸ σύνθημα ἠσπάζοντο αὐτοὺς, ἐρωτῶντες πῶς τὰ ὑμέτερα; Εἰ ἄρα ἐτύχομεν τὴν νικῶσαν; οἱ δὲ ἀπεκρίναντο· πεπραχκαμεν τὴν πίστιν ἡμῶν ἀντηλλάξαμεν τῇ ἀσεβείᾳ τὴν εὐσέβειαν, προσδόντες τὴν καθαρὰν θυσίαν Ἀζυμῖται γηγόνκαμεν. Ἐάν τις ἡρώτα αὐτοὺς, διατὶ ὑπεγράψατε; ἔλεγον, φοβούμενοι τοὺς Φράγκους, καὶ πάλιν εἰς τοὺς ἐρωτῶντας, αὐτοὺς εἰ ἐβασάνισαν οἱ Φράγκοι τινὰ, εἰ ἐμαστίγησαν, εἰ εἰς φυλακὴν ἐβαλον; Οὐχὶ ἔλεγον προσθέτοντες ἡ δεξιὰ αὕτη ὑπέγραψεν, κοπήτω ἡ γλῶττα ὡμολόγησεν, ἐκριζούσθω· οὐκ ἄλλο εἶχον τί λέγειν» (*). ἀποδείξαντες οὕτω μεταμέλειαν ταχυτάτην, πολλῶν ἀξίων ἐπαίνων.

Τρεῖς μῆνες παρήλθον ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ οὕτω τὸ ὄνομα τοῦ Πάπα ἐμνημονεύετο, οὕτε ὁ

μέρη ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης δὲν ἐπέτυχεν εἰσεῖν νὰ καθιδρύσῃ ἱερατικὸν τι τάγμα, ἢ εὐκτήριόν τινα οἶκον, ἐκεῖ ἔχει ὠρισμένην ἑτέραν τάξιν Ἐπισκόπων, οἵτινες φέρουσι τὸ ὄνομα «Ἐπίσκοπος εἰς τὰς χώρας τῶν ἀπίστων», (in partes infidelium). Ἐφερε λοιπὸν καὶ ὁ ἀποστάτης Βησσαρίων τὸν τιμητικὸν τίτλον τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου, ὡς καὶ ὁ τοῦτον παρακολουθήσας εἰς Ρώμην, Ἰσιδώρος ὁ τοῦ Κιέβου, τὸν ἐν ἐνεργείᾳ τίτλον τοῦ «Καρδινάλιου τῆς Ρώμης».

(*) Δούκας ἀριθμ. 14 σελ. 4.

ὅρος τῆς Φλωρεντινῆς ψευδοσυνόδου ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀνεγνώσθη· διότι ὁ αὐτοκράτωρ καταληφθεὶς ὑπὸ λύπης ἐνεκα τοῦ θανάτου τῆς συζύγου αὐτοῦ οὐδὲν ἔφροντιζε περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Οἱ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἔνωσιν ἀποστρεφόμενοι ἔπαυσαν μνημονεύοντες καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τὸ ὄνομα. Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα νὰ προβῇ εἰς ἐκλογὴν Πατριάρχου. Καὶ πρῶτον μὲν παρεκάλει καὶ ἠνάγκασε τὸν Ἱερὸν Μάρκον διὰ τινων ἀρχόντων ἵνα δεχθῇ τὴν Πατριαρχεῖαν· ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἀπεποιήθη ὅλως τοῦτο ὠρίσθη ἵνα συνέλθωσιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἐκλέξωσι Πατριάρχην. Συνελθόντων δὲ τῶν ἀρχιερέων ἐπὶ τούτῳ ἐν τῷ Ναῷ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἦλθε καὶ ὁ Ἡρακλείας Ἀντώνιος καὶ εἶπεν αὐτοῖς; «Ἐγὼ οὐκ ἤλθον ἐνταῦθα χάριν τοῦ ψηφίσαι, ἀλλ' ἵνα εἶπω ὃ βούλομαι πρὸς ὑμᾶς. Λέγω τοίνυν ὅτι ἐγὼ εἰς τὰ γεγονότα ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ οὔτε τῇ γνώμῃ μου συνεφώνησα ὑμῖν τοῖς στέρεσσι τὴν ἔνωσιν, ὡς καὶ ὑμεῖς οἴδατε, οὔτε ἔστερξα τὸ γεγονὸς ὡς ὑγιές, οὔτε ἐκ προαιρέσεως συνεθέμην· εἰ γὰρ καὶ μὴ θέλων οὐκ οἶδα δ' ὅπως ὑπέγραψα ἐν τῷ ὄρω, ἀλλ' οὖν ἡγοῦμαι τὰ ἐν αὐτῇ ἐναντία τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παραδόσεως καὶ ἀλλότρια τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν· καὶ ἔκτοτε τοῖς τοῦ συνειδότος βαλλόμενος κέντροις ἠνιώμην καὶ ὡς ὑπὸ φορτίου μεγίστου πιεζόμενος ἐδυσχέρανον καὶ ἐζήτουν πῶς ἂν ἀποσεισάμην αὐτό. Νῦν οὖν εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ ὅτι ἡξιώσέ με ἰδεῖν ὑμᾶς συνηγμένους, καὶ εἰπεῖν ἅπερ ἐβουλόμην καὶ ἐνώπιον ὑμῶν τὸ ἄχθος ἀποτινάξασθαι. Τοιγαροῦν λέγω ὅτι ἀποβάλλομαι καὶ ἀποστέργω, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἔστερξα τὴν ἔνωσιν καὶ τὸν ὅρον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ὡς ἀσύμφωνα καὶ ἀπάδοντα τῇ ἀρχαίᾳ παραδόσει τῆς ἀγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἀποστρέφομαι. Παρέχω δὲ ἐμαυτὸν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπεύθυνον ὡς ὑπογράψαντα οὐ οὐκ ἐξῆν» (*). Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀρχιερεῖς ἤθελον ψηφίσειν αὐτὸν Πατριάρχην ἔλεγεν: «Ἀφετέ με παρακαλῶ

(*) Συρόπουλ. σελ. 333.

ὅτι οὐ γενήσονται· ὑμεῖς γὰρ στέργετε τὴν ἔνωσιν, ἐγὼ δ' οὐ στέργω αὐτήν· πῶς οὖν ἔνεστι γενέσθαι πατριάρχην, ἐπεὶ οὐ στέργω τὴν ἔνωσιν» ; Ἐπειδὴ δὲ πολλάκις παρακαλέσαντες τὰ αὐτὰ παρ' αὐτοῦ ἤκουον, ἐξελέξαντο τὸν Τραπεζοῦντος Δωρόθεον, τὸν Κυζίκου Μητροφάνην καὶ τὸν προηγούμενον τοῦ Βατοπαιδίου Γεννάδιον. Μετὰ τὴν ἐκλογὴν ἀπέστειλεν ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς τὸν Τραπεζοῦντος τὸν Δισύπατον, ἵνα δοκιμάσῃ αὐτὸν εἰ στέργει τὴν ἔνωσιν. Εἰπόντων δὲ αὐτῷ τούτων ὅτι, ἐὰν στέρξῃ τὴν ἔνωσιν, ὁ αὐτοκράτωρ θέλει ποιήσῃ αὐτὸν Πατριάρχην, ἀπεκρίθη : «Οὐτε τὴν ἔνωσιν, στέργω, οὔτε τὴν πατριαρχεῖαν δέχομαι». Ἐκ τοῦ Τραπεζοῦντος μετέβησαν εἰς τὸν Κυζίκου Μητροφάνην καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν εἰ στέργει τὴν ἔνωσιν, ὃ δὲ ἀπεκρίθη : «Ἐπειδὴ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν τὴν ἔνωσιν, δεφίλομεν ἡμεῖς πρὸ πάντων στέργειν αὐτήν καὶ ἥδη στέργομεν». Ἔδωκε δὲ αὐτοῖς ἔγγραφον τὴν ὁμολογίαν του ταύτην, τὴν ὁποίαν ἤνεγκον εἰς τὸν Βασιλέα. Μετ' ὃς Κυζίκου κληθεὶς ἡτοιμάσθη καὶ ἀνελθὼν εἰς τὰ βασιλεῖα προσεβλήθη παρὰ τοῦ Βασιλέως Πατριάρχης τῇ 4 Μαΐου τοῦ ἔτους 1440, καθ' ἣν ἡ τῆς Ἀναλήψεως παραμονὴ ἐωρτάζεται. Ἀπερχομένου δὲ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν Βασιλείων εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, ἄλλοι μὲν ἀπεστρέφοντο τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ ἄλλοι δὲ καὶ ἐφευγον. Λειτουργήσαντος δὲ αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, οὔτε ὁ Ἱερὸς Μάρκος, οὔτε ὁ Τραπεζοῦντος, οὔτε ὁ Ἡρακλείας συνελιτοῦργησαν αὐτῷ. Καὶ ἄλλοι δὲ τῶν ἀρχιερέων οὐκ ἐβούλοντο συλλειτουργῆσαι αὐτῷ ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ μαθὼν τοῦτο μετεκαλέσατο αὐτοὺς καὶ μὲ πολλοὺς λόγους τοὺς κατέπεισε καὶ συνελιτοῦργησαν. Ὁ μέγας Χαρτοφύλαξ Μιχαὴλ ὁ Βαλσαμῶν καὶ ὁ μέγας Ἐκκλησιάρχης Σίλβεστρος ὁ Συρόπουλος, καίτοι ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως κολακευθέντες καὶ βιασθέντες, δὲν ἐκοινώνησαν τῷ ἀνόμῳ Πατριάρχῃ, ἀλλὰ παραιτηθέντες τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ· ἔλεγον δὲ οἱ ἄρχοντες τῷ Χαρτοφύλακι καὶ τῷ Ἐκκλησιάρχῃ, ὅτι οὔτε ἡμεῖς λέγομεν ὅτι ἔγειναν καλῶς τὰ ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ, ὅμως δι' οἰκονομίαν

καὶ τὸ συμφέρον τῆς πατρίδος ἃς μένη ὁ ἔσος ἀργὸς καὶ μόνον δεχθῆτε τὸ μνημόσυνον τοῦ Πάπα ὅπερ ἐστὶ λόγος ψιλός, οἱ δὲ ἀντέλεγον θεολογικῶς : «ὅτι πολὺς ἐστὶν ὁ τοῦ μνημοσύνου λόγος, διότι ἐκεῖνοι μνημονεύονται ἐπ' Ἐκκλησίας, ὅσοι εἰσὶν ὁρθόδοξοι καὶ κοινωνικοὶ πρὸς τὴν αὐτὴν Ἐκκλησίαν, οἱ δὲ ἀκοινώνητοι οὐδὲ μνημονεύονται, οὐδὲ γὰρ ἔχει ἄδειάν τις τῶν ἱερωμένων εὐχεσθαι ἐπ' Ἐκκλησίας, ὃ δὲ Πάπας ἐστὶν ἀκοινώνητος· πῶς οὖν μνημνευθήσεται ὁ ἀκοινώνητος μετὰ τῶν κοινωνικῶν» ;

Ἐν τῷ ὅρει τῆς νήσου Ἰμβρου, τῆς Μονοβύζου καλουμένης, ἐμόναζεν ἱερομόναχος τις Θεοφάνης ὀνομαζόμενος, προσφιλὴς δὲ τῷ ἱερῷ Μάρκῳ Ἐφέσου. Οὗτος ἔγραψε πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον κατὰ τῆς Φλωρεντινῆς ψευδοσυνόδου. «Πρὸς Θεοῦ, τελευτῶν τὸν λόγον, ἐπὶ διορθωσάτω τὸ οὐκ ὁρθῶς γεγονὸς, ἐπεὶ σχισθῆται ἀφ' ἡμῶν τό τε Ἅγιον» Ὅρος καὶ τὰ Πατριαρχεῖα μαθόντα τὸ οὐκ ὁρθῶς γεγονὸς, ἀλλὰ καὶ πᾶς θέλων εἶναι ὁρθόδοξος (*) Καὶ ἕτερον δὲ σύγγραμμα ἔγραψε ΣΥΝΤΑΓΜΑ ἐπιγραφόμενον ἐν ᾧ διέλαβε περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ περὶ ἀζύμων. Ταῦτα τὰ δύο συγγράμματα ἐπεμψεν ὁ Θεοφάνης πρὸς τὸν ἱερὸν Μάρκον Ἐφέσου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα παραδώσῃ τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' ὁ Ἱερὸς Μάρκος ἔγραψε πρὸς τὸν Θεοφάνην τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν.

«Τιμιώτατε ἐν ἱερομονάχοις καὶ ἐμοὶ ἐν Χριστῷ πολεινόντατε καὶ αἰδεσιμώτατε πάτερ καὶ ἀδελφε, τοῦ Θεοῦ δέομαι ὑγιαίνειν τὴν ἀγιότητα καὶ σωματικῶς, ἥς ἀγίαις εὐχαῖς ὑγιαίνω καὶ αὐτὸς ἐλέει Θεοῦ μετρίως τῷ σώματι. Τὴν γραφὴν τῆς ἀγιωσύνης σου δεξάμενος παρκαμυθίαν οὐ μικράν ἔσχον ἐπὶ τοῖς καταλαβοῦσι σκυθρωποῖς· ὅτι οἱ τιμηθέντες καὶ ὑψωθέντες ὑπὲρ ἀξίαν ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἡτίμασαν αὐτήν καὶ ἡχρέωσαν, τοῖς ἐκ πολλῶν χρόνων ἀποκεκομένοις καὶ σηπομένοις

(*) Χειρόγραφον Μονάχου ὑπ' ἀριθμὸν 256. Ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ ὑπάρχει καὶ τὸ ἕτερον σύγγραμμα τοῦ Θεοφάνους,

καὶ μυρίοις ἀναθέμασιν ὑποκειμένοις αὐτὴν καταμίξαντες, καὶ διὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας τὴν ἄσπιλον τοῦ Χριστοῦ νύμφην σπιλώσαντες. Ὡς περ γὰρ οὐκ ἀρκούντων τῶν προλαβόντων, ἵνα τὴν παρ' αὐτῶν γενομένην καινοτομίαν κυρώσωσι, προστάτην ἑαυτοῖς εἴλοντο, μᾶλλον δὲ μισθωτὸν καὶ οὐχὶ ποιμένα, λύκον οὐχὶ νομέα, ὃν μάλιστα δύνανται ἄγειν καὶ φέρειν, καὶ δι' οὗ νομίζουσι τὸ πονηρὸν δόγμα τοῦ λατινικοῦ ταῖς ἀπάντων ἐγκαταστήσειν ψυχᾷς. Τάχα δὲ καὶ διωγμὸν κινήσουσι κατὰ τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον, ἐπεὶ μηδενὶ τρόπῳ τὴν πρὸς αὐτοὺς καταδέχονται κοινωνίαν. Ἐν τούτοις οὖσιν ἡμῖν, ἐπεδόθη τὰ γράμματα τῆς σῆς ἀγιότητος, πολλὴν τὴν παράκλησιν ἐμποιοῦντα τῷ εἰλικρινεῖ τῆς διαθέσεως, τῷ καθαρῷ καὶ ἀδόλῳ τῆς γνώμης καὶ τῇ τῆς δόξης κοινωνίᾳ, διεγείροντα ἡμῶν τὴν καταπεπτωκυῖαν ψυχὴν. Οὐκ ἔστι δὲ ἐν λόγοις ὁ ἀγὼν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν, οὐδὲ ρητῶν καὶ ἀποδείξεων καιρὸς (πῶς γὰρ ἐν οὕτῳ διεφθαρμένοις κριταῖς;)· ἀλλὰ δεῖ τοὺς ἀγαπῶντας τὸν Θεὸν ἔργοις αὐτοῖς γενναίοις κρατεῖσθαι καὶ πάντα κίνδυνον ἐτοίμους εἶναι παθεῖν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ μὴ τῇ κοινωνίᾳ χρανθῆναι τῶν ἀσεβῶν. Ὅθεν οὐδὲ τὸ ΣΥΝΤΑΓΜΑ τῆς σῆς ἀγιότητος ἐπιδοῦναι τῷ κρατοῦντι συμφέρον μοι ἔδοξεν, οὐτ' ἀσφαλὲς ὄλως, εἰς οὐδὲν ἄλλο συντελέσαι δυνάμενον ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, πλὴν τοῦ χλεύην καὶ ἐμπαιγμὸν κινήσαι παρὰ τοῖς ἀσφόροις σοφοῖς, καὶ τοῖς εἰκῇ φερομένοις ὑπὸ τοῦ ἀτάκτου καὶ σκοτεινοῦ πνεύματος. Νῦν γὰρ ἐπληρώθη τὸ γεγραμμένον διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Δώσω νεανίσκους ἄρχοντας αὐτῶν, καὶ ἐμπαῖκται κυριεύσουσιν αὐτῶν· ἀλλὰ μόνος ὁ πάντα δυνάμενος διορθώσει τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ, καὶ κατευνάσει τὴν παροῦσαν ζάλην ὁ ὑπὸ τῶν σῶν εὐχῶν δυσωπούμενος, αἵτινες εἴησαν μεθ' ἡμῶν.

Ὁ Ἐφέσου καὶ πάσης Ἀσίας Μάρκος.

Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἀποδράς ὁ Ἱερὸς Μάρκος ἀπῆλθεν εἰς τὴν Προῦσαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἐφεσον, ἵνα μὴ ἀναγκασθεῖς παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος συλλειτουργήσῃ τῷ λατινόφρονι Πατριάρχῃ· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἡρακλείας καί περ γέρων ἀνεχώρησε πεζὸς καὶ ἐσώθη εἰς Τουρουλόν.

Σφοδρῶς λοιπὸν διαταραχθείσης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ γενομένην κακίστην ψευδοσύνδον καὶ βιαίαν ψευδοένωσιν, ἐν τῇ αὐτῇ ἔτει Σύνοδος συγκροτηθεῖσα εἰς Ἱεροσόλυμα, ὑπὸ τῶν Ἀνατολικῶν Πατριαρχῶν τοῦ Ἀλεξανδρείας Φιλοθέου τοῦ Ἀντιοχείας Δωροθέου καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων Ἰωακείμ, παρόντος καὶ τοῦ Καισαρείας Καππαδοκίας Ἀρσενίου, καὶ ἄλλων κληρικῶν, ἀνεθεμάτισε τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνδον καὶ καθήρεσε τὸν Κωνσταντινουπόλεως Μητροφάνην τὸν λατινόφρονα, καὶ γράμματα ἐνεχείρισε τῷ Καισαρείας Ἀρσενίῳ ἐντελλομένη νὰ κηρύξῃ πανταχοῦ τὴν εὐθέειαν (*). Πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως ἔγραψαν ἐλέγχοντες τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ σύνδον καὶ πρὸς καλοῦντες αὐτὸν νὰ μετανοήσῃ ἀπειλοῦντες ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει νὰ ἐπιβάλωσιν αὐτῷ ἐπιτίμια (**). Τὰ αὐτὰ δὲ ἐγένοντο καὶ ἐν Ρωσσίᾳ. Διότι ἅμα ὡς ἠθέλησεν ὁ Ἰσίδωρος μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ νὰ διδάξῃ τὸν λατινισμόν, ὁ μέγας Κνιέζης (βασιλεὺς) ὀργισθεὶς συνεχάλεσε πάντας τοὺς ἱεράρχας τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες συνελθόντες ἀνεθεμάτισαν τὸ συνέδριον τῆς Φλωρεντίας καὶ τὴν ἐν αὐτῇ γενομένην ἔνωσιν. Ὁ δὲ Ἰσίδωρος τότε καθεῖρθεὶς καὶ κατορθώσας νὰ δραπετεύσῃ κατέφυγεν εἰς Ρώμην ὅπου καὶ γενόμενος Καρδινάλιος Πολωνίας ἀπέθανεν. Τὸ αὐτὸ δ' ἐπραξάν καὶ τὰ διάφορα ἄλλα ὀρθόδοξα ἔθνη, οἷον ὁ Βασιλεὺς τῆς Τραπεζοῦντος, οἱ τὴν Μολδοβλαχίαν οἰκοῦντες, οἱ περὶ τὴν Ἰβηρίαν καὶ ἄλλοι (***)·

Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μητροφάνης ἀποκη-

(*) Ἰδε τοῦτο παρὰ Νεκταρ. Ἱεροσολ. σελ. 236.

(**) Ἰδε ταύτην παρὰ Ἀλλατ. σελ. 943.

(*) Δωδεκάβιβλ. Δοσιθέου σελ. 910.

ρυχθείς ὑπὸ τῶν λοιπῶν Πατριαρχῶν, οὐ μόνον δὲν μετενόησεν, ἀλλὰ τοῦναντίον καὶ πάσῃ θυσίᾳ ἐφρόντιζε νὰ πείσῃ τὸν αὐτοκράτορα, ὅπως φροντίσῃ περὶ τῆς διορθώσεως τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κακῶς ἐχόντων. Ὁ αὐτοκράτωρ πεισθεὶς τοῖς λόγοις αὐτοῦ ἐκάλεσε πολλοὺς κληρικοὺς καὶ ἐδήλωσεν αὐτοῖς, ὅτι ἐντὸς δέκα καὶ πέντε ἡμερῶν ὥφειλε νὰ τεθῇ τέρμα εἰς τὴν ἐκρυθμον κατὰστασιν. Ἀπέστειλε δὲ στρατιώτας ὅπως φέρωσι τοὺς ἀρχιερεῖς Μεσημβρίας καὶ Ἀγχιάλου. Πρὸ τῆς λήξεως ὁμῶς τῆς προθεσμίας ἀπέθανεν ὁ Πατριάρχης, μετὰ ἄδοξον Πατριαρχίαν τριῶν ἐτῶν καὶ τριῶν μηνῶν. Τοῦτον θανόντα διεδέχθη εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον ὁ γνωστὸς Πρωτοσύγγελος Γρηγόριος ὁ ἐπικαλούμενος Μαμμή, ὅστις ὁμῶς καθαιρεθεὶς ὑπὸ τῆς τελευταίας ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδου, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Ρώμην ὡς ρηθῇσεται κατωτέρω.

Ἐρωτηθέντες δὲ οἱ ἐν Κων)πόλει ἀρχιερεῖς καὶ καθηγούμενοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου διὰ ποίαν αἰτίαν τὰ ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ γενόμενα συνοδικῶς δὲν παραδέχονται, ἔδωκαν ἔγγραφον ἀπολογίαν ἔχουσαν ὡς ἑξῆς (*).

«Τολμηρῶς ἀναφέρομεν τῇ κραταιᾷ καὶ ἀγίᾳ βασιλείᾳ σου, δέσποτα ἡμῶν βασιλεῦ. Χθὲς μὲν τὰς ἡμετέρας ἀποκρίσεις δώκαμεν τοῖς ἐνδοξοτάτοις ἀρχουσιν αὐτοσχεδίῳ γραφῇ ὡς ἂν ἀνενέγκωσιν οὗτοι τῷ θείῳ σου κράτει· ἐπεὶ δὲ προσέταξε τὸ θεῖόν σου κράτος καὶ ὑπογραφὰς ἡμετέρας προσθῆναι ταῖς ἀποκρίσεσιν ἐν ὠριμωτέρᾳ βουλῇ καὶ σχολῇ πλέον συνελθόντες τὴν παροῦσαν συντελείκαμεν ἀναφοράν, ἣ καὶ τὰ ἡμέτερα ὀνόματα ὑπογράφουμεν, οὐκ εἰδότες μὲν τὸν τῆς ἀγίας βασιλείας σου σκοπὸν, ποιοῦντες δ' ὁμῶς τὸ προσταττόμενον, εὐπειθῶς ἐν

(*) Ταύτην τὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀπολογίαν τῶν Ἀρχιερέων καὶ λοιπῶν ἀντιγράψας ἐκ τοῦ Συνταγμ. Νεκταρίου Ἱεροσολύμων σελ. 233 παρατίθημι ἐνταῦθα. Ὑπάρχει δὲ καὶ ἑτέρα ἐν Τομ. Καταλλαγῆς σελ. 422 παρὰ Δοσιθ. Ἱεροσολύμων λίαν δογματικὴ καὶ ἐκτενεστέρα. Ἐν ἀμφοτέραις ταῖς Ἀπολογίαις λέγουσι τῷ βασιλεῖ ὅτι οὐκ ἀποδέχονται τὰ ὁρισθέντα ἐν τῇ Φλωρεντινῇ συνόδῳ, διότι ἐκ τῶν ἀπειλῶν καὶ τῆς πείνης ἀναγκασθέντες ὑπέγραψαν τὸν ἄθεσμον τῆς ἀθέσμου Φλωρεντινῆς συνόδου ὅρον.

ἀπλῇ καὶ ἀποικίλῳ καρδίᾳ. Ἀ γὰρ ἀποκρινόμεθα καὶ ἀναφέρομεν, οὐ δυσχεραίνουμεν καὶ ὑπογραφαῖς βεβαιῶσαι· ἐπεὶ καὶ μεθ' ὑπογραφῶν καὶ ἄνευ ὑπογραφῶν τῆς ἡμετέρας διανοίας ὁμολογουμένως εἰσὶν. Ἀναφέρομεν οὖν, ὡς ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς πολλάκις ἐρωτηθέντας καὶ ἀποκριναμένους μηκέτι λοιπὸν ἐνοχλεῖσθαι ταῖς αὐταῖς περὶ τῶν αὐτῶν ἐρωτήσεων· ἔδει καὶ ἡμᾶς ἄγειν σχολὴν καὶ σιωπῇ λοιπὸν πρεσβεύειν τ' ἀληθῆ ἀρκοῦσαν ἀποκρίσιν τὴν διὰ τῶν ἔργων παρεχομένους· ἐπεὶ δὲ τὴν ἡμῶν σιωπὴν ἐπικίνδυνον γινώσκουμεν οὖσαν τοῖς ἀπλουστέροις, οὓς εἰκὸς ἐστὶ, διὰ τὴν συμβᾶσαν τῇ Ἐκκλησίᾳ ταραχὴν σκανδαλίζεσθαι, ἅμα δὲ ὀφείλομεν λόγον, ὑπὲρ τῆς ἐν ἡμῖν διδόναι πίστεως, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐκείνην φωνήν, καὶ πρὸ πάντων ἱκανοποιεῖν ὀφείλομεν τῷ θείῳ σου κράτει ἐν πᾶσι τοῖς πρέπουσι, διὰ ταῦτα καὶ κοπιῶντες χαίρομεν καὶ ἀποκρινόμεθα περὶ ὧν ἐρωτώμεθα. Τὴν μὲν οὖν τῆς Ἐκκλησίας εἰρήνην οὕτω περὶ πλείστου ποιοῦμεθα καὶ οὕτως ἐπιθυμοῦμεν τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν αὐθις ἰδεῖν εἰρηνεύουσαν, ὥστ' ὑπὲρ τῆς εἰρήνης αὐτῆς καὶ πολλῶν ἀνεχόμεθα δυσχερῶν. Οὐδὲν δὲ μέγα ποιοῦντες, οἱ καὶ θῆναι τὰς ἡμετέρας ψυχὰς ἐσμέν ἔτοιμοι, ἐπειδὴν ἕκαστος, ὃ τε καιρὸς ἢ τε χρεῖα καλεῖ, ὃ μέντοι ποιοῦμεν ἔργοις τοῦτο καὶ λόγοις τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι παρρησιαζόμεθα. Οὐδὲ γὰρ λήληθεν ἡμᾶς, ὅποσον ἐστὶ τὸ τῆς εἰρήνης καλὸν ἐν πᾶσι πράγμασι· τὴν δὲ ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἀγαθοῖς εἰρήνην ὅσα καὶ ἐν μεῖζοσίν ἐστι, μεῖζω τε καὶ τιμιώτερον εἰδότες, πολλῶ πλέον τῷ ταύτης πόθῳ διακαίόμεθα· εἰ δὲ καὶ δοκοῦμεν προσίστασθαι τῷ τῆς εἰρήνης καλῷ, ἀλλὰ τοῦναντίον μᾶλλον, ὑπὲρ τῆς ἀληθινῆς εἰρήνης ἡμῖν ἡ ἐνστασις ἐστὶ πᾶσα, ἐπὶ τῷ τῆς εἰρήνης πρυτάνει μεταλλεύουσι τὰς ἐλπίδας ὅτι οὐ περιόψεται τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν ξομένην οὕτω δεινῶς καὶ σπαραττομένην, ἀλλ' εἰς ἐν φρόνημα συνάξει πάντας ἀληθινόν· καὶ ὑπὲρ τοῦ τοιαύτην εἰρήνην γενέσθαι, φεύγομεν ἀπὸ τῆς εἰρήνης εἰς ἣν νῦν προσκαλούμεθα. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς ἡμετέρας ἐνστάσεως, ὅτι οὐκ ἐπὶ διαιρέσει τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπ' ἐλπίδι τῆς ἀληθοῦς

καὶ γνησίας εἰρήνης καὶ συστάσει τῆς ἀληθείας ἐστὶ καὶ ὅπως τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης εὐρωμεν πολλὰ ἔχοντες δεικνύναι καὶ ἔργα καὶ λόγους, παραιτούμεθα· ἀρκεῖ γὰρ ὁ Θεὸς ἄνωθεν ἐπιμαρτυρῶν ταῖς ἡμῖς συνειδήσεσιν. Ἐπεὶ δὲ ζητεῖ παρ' ἡμῶν τὸ θεῖόν σου κράτος τίνα εἰσὶ τὰ σκανδαλίζοντα ἡμᾶς καὶ ἀφιστῶντα τοῦ ὅρου τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου καὶ τῆς δι' αὐτοῦ γενομένης εἰρήνης, ταῦτα μὲν ἄλλου ἂν εἴη καιροῦ καὶ ἀριθμῆσαι καὶ ἐξετάσαι. Ἐν μετὰ ταῦτα ἐροῦμεν καὶ νῦν εὐσθενῶς οὕτω σοὶ λέγομεν παραιτούμεθα τοῦ γένους τὰς ἄλλας διαφορὰς ἡμῶν πρὸς Λατίνους, οὐ μικρὰς καὶ αὐτὰς οὐσας· ἐν τῷ ὅρῳ τοίνυν ἐκείνῳ γέγραπται ὅτι θεμιτῶς καὶ εὐλόγως προσετέθη τὸ ἐκ τοῦ Ἰιοῦ, ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, τοῦτο δὲ οὐκ ἐστὶν ἀληθὲς καὶ εἰ συναρπαγέντες ὑπεγράψαμεν, ὅσοι δὴ καὶ ὑπέγραψαν· οὐδὲ γὰρ ἠδυνάμεθα ποιῆσαι εἶναι θεμιτὸν τὸ ἀθέμιτον, ἕως ἂν τοὺς κειμένους νόμους μέλλομεν σώζειν. Ἡμεῖς δὲ συνήλθομεν ἐκεῖ κατὰ τοὺς κειμένους κρινούντες νόμους. Ἐτι γέγραπται ὅτι ἐν τῷ «δι' υἱοῦ» ἡ διὰ πρόθεσις σημαίνει τὸν υἱὸν κατὰ τοὺς γραικοὺς, αἰτίαν εἶναι τῆς τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ἐκπορεύσεως, τοῦτο δὲ οὐκ ἐστὶν ἀληθὲς, ὅτι κατὰ τοὺς Γραικοὺς, ἐστὶν ὁ υἱὸς αἷτιος καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος καὶ ἡ διὰ πρόθεσις τοῦτο βούλεται· οὐδεὶς γὰρ τῶν Γραικῶν διδασκάλων λέγει τὸν Ἰὶὸν αἷτιον τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἢ ἐν τῷ δι' Ἰιοῦ σημαίνεσθαι αἷτιαν· ἀλλὰ τούναντίον μᾶλλον λέγουσιν ὅτι ὁ Ἰὶὸς οὐκ ἐστὶν αἷτιος καὶ ὅτι μόνος καὶ αἷτιος ὁ Πατὴρ τοῦ Πνεύματος. Οὐκ ἐξῆν δ' ἡμῖν λέγειν οὐδ' ἐξεστὶν, ὅπερ οὐ λέγουσιν οἱ διδάσκαλοι ἡμῶν· οὐδὲ ἄλλῳ τινὶ πρέπει ἡμῖν πείθεσθαι, ἂν ἄλλο τι λέγωμεν παρ' ὃ οἱ διδάσκαλοι λέγουσιν. Ἐτι δὲ λέγουσιν οἱ Λατῖνοι τὸν Ἰὶὸν εἶναι ἀρχὴν τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἡμεῖς δὲ τοῦτο οὐ παρδεχόμεθα μίαν γὰρ ἀρχὴν Ἰιοῦ καὶ Πνεύματος πιστεύομεν τὸν Πατέρα μόνον μηδεμίαν ὑπόστασιν θείαν ἄλλην ἐν τῷ κατηγορήματι τούτῳ τῆς ἀρχῆς περιλαμβάνοντες. Ἐτι λέγουσι τὸ πνεῦμα ὑφίσταται ἢ ἔχειν τὸ ὑφιστάς, εἶναι καὶ ἐκ τοῦ Ἰιοῦ· ἡμεῖς δὲ τῶν ἡμετέρων διδασκάλων ἀκούομεν ἐκ τοῦ Πατρὸς

ὑφιστάναι λεγόντων ἐκ τοῦ Ἰιοῦ μὴ ἔχειν τὴν ὑπαρξιν, ἀλλὰ τοῦ εἶναι καθάπερ καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Ἰιοῦ προῖεναι διὰ τὴν τῆς θείας οὐσίας ἐνότητα καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ, τοὔτέστι τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, χορηγεῖσθαι τῇ κτίσει φυσικῶς καὶ οὐσιωδῶς, ἀλλ' οὐ κατὰ μέεξιν. Καὶ διὰ ταῦτα λέγομεν, ὅτι ἕως ἂν ὁ ὅρος ἐκεῖνος διαμένῃ, καὶ ἐλέγχων τὴν ἡμετέραν συναρπαγὴν καὶ ὑπευθύνους ἡμᾶς ποιῶν τῷ κρίματι τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν δεσμεύων ἀλλοτρίᾳ καὶ ἀγνώστῳ διδασκαλίᾳ πίστεως, ἡμεῖς δὲ οὐδεμίαν μετὰ Λατίνων ἔχομεν ἑνώσιν. Καὶ εἰ τις τὴν ἐκ συναρπαγῆς ὁμολογίαν ἡμῶν κύριος εἶναι βούλεται καὶ στέργειν αὐτήν, τοῦτον οὐτε λέγομεν, οὐτε ἐρωτῶμέν ποτε, τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας εἶναι ὡς ἀλλότρια καὶ ἀήθη διαφυλάττοντα δόγματα· καὶ τοῦτο λέγομεν κοινῇ πάντες, οἱ τε ὑπογράψαντες οἱ τε μὴ ὑπογράψαντες· ἐπεὶ καὶ ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν τὸ θεῖόν σου κράτος. Καὶ τίς ἂν ἀληθὴς ὁ τρόπος γένοιτο τῆς ἀληθινῆς καὶ βεβαίας εἰρήνης, καὶ πῶς ἂν λυθῇ τὰ ἐν ἡμῖν σκάνδαλα πρὸς δόξαν Θεοῦ ἀναφέροντες, ὅτι ἐὰν σύνοδος ἐνταῦθα πάλιν συγκροτηθῇ μετ' ἐλευθερίας τὸ ἐνδεὲς ἐκείνης θεραπευθῇ τῆς συνόδου. Τοῦτο γὰρ καὶ ἄλλοτε πολλάκις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γεγένηται καὶ ἅμα εἰ σύνοδος μερικὴ ἢ τὴν προσήκην ἐργασαμένη τὸ ἐνδεὲς ὡς οἱ Λατῖνοι λέγουσι τοῦ ἀνεκδοῦ συμβόλου ἐτόλμησαν ἀναπληροῦν, τί κωλύει καὶ νῦν οἰκουμενικὴν σύνοδον γενομένην ἐνταῦθα, τὸ ἐνδεὲς καὶ ἐνοχλοῦν τῆς γενομένης συνόδου εὐπρεπῶς διορθώσασθαι. Ἀλλ' ὅτι μὲν ραδιόν ἐστι σύνοδον συνελθεῖν, ἐὰν μόνον βουλευθῶσι Λατῖνοι, καὶ μὴ καθάπερ ἐρμαίου τινὸς δραχμάμενοι τῆς προπετῶς ἐκεῖ γενομένης ὁμολογίας ἡμῶν ἔχωνται· τοῦτο καὶ ἡμεῖς δεῖξομεν, ἐὰν εἰς τὸν περὶ τούτου καταστῶμεν λόγον, καὶ πᾶσι δὲ φανερόν ἐστι τὸ τοῦ πράγματος πρόχειρον. Μία μόνον ἔσται δυσχέρεια, ἢ ἐκ τοῦ μὴ βούλεσθαι. Ὅτι καὶ πᾶσα ἀνάγκη τοῦτο γενέσθαι τίς ἀγνοεῖ; φανερόν γὰρ ἐστὶν ὅτι οἱ ἀγιώτατοι Πατριάρχαι περὶ τῆς γενομένης ἐνώσεως φρονοῦσι καὶ γράφουσιν ὡς πάντες οἱ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Εἰ δὲ ἀνευ συνόδου τοιαύτης λύσαι τὰ σκάνδαλα βουλευθῆμεν, οὐδεὶς ἡμῖν

προσέξει λοιπόν, οὐδὲ διαλάμψει τὸ τῆς εἰρήνης καλόν, εἰς πάντα τὰ ἡμῖν προκείμενα γένη. Διὰ τοῦτο οἷς ἂν εἴκει φροντίζειν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης κανονικῶς, σύνοδον συγκροτήτωσαν, ἣν δυνατὸν ἐστὶν ἐνταῦθα γενέσθαι διὰ λεγάτου, καὶ κείνη ἡ σύνοδος ἢ ἀνατρέψει ἢ βεβαιώσει τὰ γεγενημένα καὶ ὅλως τῆς περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρήνης σὺν Θεῷ τελειότατα προνοήσεται εὐθύνειν, ἕως ἂν μήτε οἰκουμενικὴν ἔχη δύναμιν, μήτε τῆς ἡμετέρας δόξης ἦ, καὶ πρὸς τούτοις οὐδὲ συμπέρασμα ἀθετοῦμεν ὑφ' ἑτέρων γεγενημένον ἀλλὰ ὁ κακῶς συνεπεράναμεν τοῦτο ἀρνούμεθα. "Οσοι δὲ οὐκ ἐποίησαμεν τοῦτο τὸ συμπέρασμα, ἡμεῖς καὶ πολὺ δικαιότερον ἀφιστάμεθα ἅπαντες· διότι οἱ ποιήσαντες τοῦτο νῦν ἀρνοῦνται αὐτό. Ἐπειδὴ δὲ καὶ περὶ οἰκονομίας γέγονε λόγος ἀναφέρομεν καὶ πρὸς τοῦτο, ὅτι τὸ οἰκονομεῖν τῆς Ἐκκλησίας ἐστὶ, συμφώνου τε οὔσης καὶ ἀσπασιάστου πρὸς ἑαυτὴν, καὶ ἐχούσης τὸ κράτος καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς, οὐχ' ἑνὸς, ἢ δύο τριῶν ἢ τεσσάρων, οὐδὲ τῶν τυγχόντων προσώπων, ἀλλ' Ἀρχιερέων, ὡς ὁ ἱερός τῆς Ἀλεξανδρείας εἶπεν Εὐλόγιος : «ἐὰν γὰρ τινες ἀφ' ἡμῶν οἰκονομίαν δέξωνται, ἄνευ τοῦ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν ἑαυτῆς ἐλευθερίαν ἐπανέλθειν, οἱ τοιοῦτοι οὐκ οἰκονομίαν ποιήσουσιν, ἀλλὰ μετατεθήσονται πρὸς τὴν Λατινικὴν ἐκκλησίαν καὶ δόξαν· τὸ γὰρ τὸ τῆς οἰκονομίας ὁ ὀρθὸς λόγος μεταχειρίζεται τότε τὸ δόγμα τῆς εὐσεβείας, οὐδὲν παραβιάπτεται ὁ προειρημένος εἶπεν Εὐλόγιος». Λοιπὸν ἐὰν ὁ ἅγιος Πατριάρχης πληροφορήσας ἡμᾶς, ὅτι τὴν αὐτὴν ἔχει δόξαν μεθ' ἡμῶν, καὶ πληροφορήσῃ οὕτως, ὡς ἡμεῖς ἀπατητήσωμεν, εἰς ἱκανοποίησιν τῆς ἡμῶν συνειδήσεως, τότε συνελθόντες ὁμοσκεψόμεθα καὶ περὶ οἰκονομίας· καὶ εἴτι ἂν ἡμῖν τότε δόξη κοινῇ σκοπούμενοις κατὰ θεὸν, γράψομεν πρὸς τοὺς ἁγιωτάτους Πατριάρχας, καὶ ἐὰν ἐκεῖνοι συντεθῶσι τῇ ἀναφανησομένῃ τότε γνώμῃ ἡμῶν, γενήσεται, ἐπεὶ ἡμεῖς οὐδενὶ δυνάμεθα τῶν ἁγιωτάτων Πατριαρχῶν ἐκείνων διίστασθαι οὐδὲ πράττειν τι, ἄνευ τῆς ἐκείνων γνώμης. Ταῦτα τολμηρῶς ἀναφέρομεν τῇ ἀγίᾳ σου Βασιλείᾳ καὶ διὰ τὸν ὀρίσμον αὐτῆς ὑπογράφομεν.

Ὁ Νικομηδείας Μακάριος.

Ὁ Τυρνόβου Ἰγνάτιος.

Ὁ Μολδοβλαχίας Δαμιανός.

Ὁ Πέργης ἐξ Ἀτταλείας Θεόγνωστος.

Ὁ ταπεινὸς Μητροπολίτης Δέρκου Ἀκάκιος.

Ὁ μέγας Χαρτοφύλαξ καὶ ἀρχιδιάκονος Μιχ. ὁ Βαλσαμῶν.

Ὁ μέγας Ἐκκλησιάρχης διάκονος Σίλβεστρος ὁ Συρόπουλος.

Ὁ ἡγούμενος τῶν στουδίων Θεόδοτος ἱερομόναχος.

Ὁ Ἰσίδωρος ἱερομόναχος καὶ πνευματικός.

Ὁ ἐλάχιστος ἐν Ἱερομονάχοις καὶ πνευματικὸς Νεόφυτος.

Ἰωσήφ ἱερομόναχος καὶ ἡγούμενος τοῦ Κοσμιδίου.

Ὁ Παντοκρατορινὸς ἡγούμενος Γερόντιος ἱερομόναχος.

Τῆς περιβλέπτου ἡγούμενος Κύριλλος ἱερομόναχος.

Γερμανὸς ἱερομόναχος τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ὁ ἱερομνήμων διάκονος Θεόδωρος ὁ Γαλλιανός. (*)

Μαθὼν ὁ Πάπας ὅτι οἱ Ἕλληνες καὶ τὴν ἔνωσιν οὐ στέργουσι καὶ τὴν Φλωρεντινὴν σύνοδον συνοδικῶς κατεδίκασαν, ἀπέστειλε πρέσβεις εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα συζητήσωσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' οὗτοι εὐτυχῶς οὐδὲν κατορθώσαντες πλὴν τῆς διεγέρσεως μικρῶν φιλονεικιῶν ἐπ' ἀνέκαμψαν ἄπρακτοι εἰς τὰ ἴδια.

Ἐπὶ τῆς Πατριαρχείας τοῦ Γρηγορίου, ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης βλέπων τὴν ἐντελὴ ἦτταν τῶν Χριστιανικῶν ὁπλῶν καὶ τὴν ἀνωφελῆ ἀντίστασιν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου, καὶ ἰδὼν διαψευδομένας πάσας τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ περὶ βοηθειῶν

(*) Ὁ δὲ Νικομηδείας Μακάριος καὶ Λέων ὁ Νομοφύλαξ ὄντες καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ Φλωρεντίᾳ συνεπέγραψαν κατὰ κρίσιν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, ἥτις εὐρεθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει, λίαν ἐφθαρμένη ὑπὸ τοῦ χρόνου, μετὰ δυσκολίας ἀνεγνώσθη ὑπὸ Νεκταρίου Ἱεροσολύμων. ὅστις ἀντιγράφας ἐξέδωκεν ἐν τῷ συνταγματικῷ αὐτοῦ ἐν σελ. 231.

κατὰ τὰ συμφωνηθέντα πρὸ τῆς ἐνώσεως, κατελήφθη ὑπὸ σφοδρᾶς νόσου καὶ μεταμεληθεὶς μὲν ἐπὶ τοῖς πράξεσιν αὐτοῦ, πικρῶς δ' ἀναμιμνησκόμενος τῶν νουθεσιῶν τοῦ γέροντος πατρὸς αὐτοῦ Μανουὴλ, ἀπέθανε τῇ 31 Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1441, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Παντοκράτορος ἄγων τὸ 57 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, μετὰ εἰκοσιτριετῇ βασιλείᾳ(*). Οἱ δὲ πρόκριτοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως πέμψαντες εἰς Πελοπόννησον Ἀλέξιον τὸν Φιλανθρωπινόν, καὶ Μανουὴλ τὸν Ἰαγρον, ἔστεψαν δι' αὐτῶν εἰς Βασιλέα Κωνσταντινουπόλεως τὸν Κωνσταντῖνον, ὅστις Δράκων ἐκαλεῖτο διὰ τὴν γενναϊότητα αὐτοῦ καὶ ὅστις τῇ 12 Μαρτίου τοῦ ἔτους 1450 ἀφίκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἐν Ἐφέσῳ τότε διατρίβων ὁ Ἱερὸς Μάρκος προσκαλεῖται εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα συντελέσῃ πρὸς διόρθωσιν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κακῶς ἐχόντων. Ἀμα τὴν πρόσκλησιν ταύτην λαβὼν ὁ Ἱερὸς Μάρκος ἀναχωρήσας ἐν σπουδῇ ἀφίκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔνθα εὗρε πατριαρχεῦντα τὸν Γρηγόριον. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ συνάψῃ τὰ διεστῶτα προέτρεψε τὸν Αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον, ἵνα προβῇ εἰς τὴν συγκρότησιν Συνόδου, διότι οὕτω μόνον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ παύσῃ τελείως ὁ σάλος τῆς Ἐκκλησίας. ὃν διήγειρεν ἡ ψευδοένωσις τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ συνεδρίου. Ὅθεν προσκλήσει τοῦ βασιλέως συνεκροτήθη Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς τοῦ Θεοῦ

(*) Ὅτι μετεμελήθη πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ ἤρνησατο τὴν ψευδοένωσιν, βεβαίαι ὁ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἑκτῆς ἐκατονταετηρίδος ἀκμάσας, Μανουὴλ ὁ μέγας Ρῆτωρ ὅστις ἀποδίδωσι ρητῶς τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τῷ Ἱερῷ Μάρκῳ Ἐφέσου. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἱερὸς Μάρκος γράφων τῷ Ἱερομονάχῳ Θεοφάνει. «Γίνωσκε, ὅτι ἡ ψευδοένωσις ὅσα· οὕτω τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ δυνάμει διαλυθήσεται, καὶ τὸ δόγμα τῶν Λατίνων ἀντι τοῦ βεβαιωθῆναι διὰ τῆς ψευδοῦς συνόδου, ὅπερ αἰεὶ ἐσπούδαζον, ἔτι μᾶλλον ἀνεντραπή καὶ διηλέγχθη, καὶ ὡς βλάσφημον καὶ δυσσεβὲς στηλιτεύεται, καὶ νοί τοῦτο κυρώσαντες οὐδὲ διαραῖ στόμα τολμῶσιν ὑπὲρ αὐτοῦ... καὶ ὁ βασιλεὺς ταῦτα μανθάνων οὐδένα λόγον ποιεῖται. ἀλλὰ καὶ μετανόειν ὁμολογεῖ φανερώς ἐπὶ τῷ γεγονότι καὶ ἐπὶ τοὺς καταθεμένους καὶ υπογράφαντας μετατίθῃ τὴν αἰτίαν».

Σοφίας, παρόντων καὶ τῶν τριῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς τοῦ Ἀλεξανδρείας Φιλοθέου, τοῦ Ἀντιοχείας Δωροθέου, καὶ Θεοφάνους Ἱεροσολύμων, καὶ πλείστων Μητροπολιτῶν καὶ διδασκάλων καὶ ἄλλων πολλῶν. Οἱ τὴν σύνοδον ταύτην, ἥς ἔργον ἦτο ἡ ἀναθεώρησις καὶ μελέτη τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ, ἀποτελοῦντες συνηλθον εἰς τέσσαρας συνελεύσεις.

Εἰς τὴν πρώτην προσεκάλεσαν τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον, διὰ τε τοῦ οἰκονόμου Μιχαήλ, καὶ τοῦ μεγάλου ῥήτορος Θεοδώρου, ὅπως ἀπολογηθῇ δι' ὅσα εἶπε καὶ ἔπραξεν ὑπὲρ τῶν Λατίνων. Ἐπειδὴ ὅμως δις προσκληθεὶς ἤρνηθη νὰ ἔλθῃ, αὐτὸς μὲν καθρέθη, ἐχειροτονήθη δὲ εἰς ἀντικατάστασιν Ἀθανασίος τις ὀρθόδοξος. Ἐγένετο δὲ καὶ συζήτησις περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος μετὰ τὸν Λεονάρδου Φράτορος (ὃν ἔπεμψεν ὁ λατινόφωνος Πατριάρχης Γρηγόριος ἀντ' αὐτοῦ) καὶ Θεοδώρου τοῦ μεγάλου ῥήτορος. Ὁ Γρηγόριος μαθὼν τὰ γενόμενα ἐδραπέτευσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ μετέβη εἰς Ρώμην ἔνθα καὶ ἐτελεύτησεν (*).

Εἰς τὴν δευτέραν συνέλευσιν, ἐγένετο μνεῖα παρὰ τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου τοῦ Γεμιστοῦ τοῦ Ἀμνηρούτζη καὶ τοῦ Σχολαρίου, τῶν ἐν Φλωρεντίᾳ πεπραγμένων, καὶ ἤτησαν συγνώμην οἱ τὸν ἐκείνης ὅρον υπογράφαντες. Εἵτα ἀπεκήρυξαν τὸν Φλωρεντινόν

(*) Ἐν τινι βιβλίῳ γνωστῷ κοινῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Χρονογράφος» ἐν σελ. 538, ἀναγινώσκουμεν τὰ ἑξῆς περὶ τοῦ Γρηγορίου τούτου : «Καὶ ὥσπερ ἦλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν πόλιν χωρὶς Πατριάρχην, ἦτον ἕνας πνευματικὸς εἰς τὴν πόλιν ἄνδρας ἀγιώτατος Γρηγόριος τὸ ὄνομά του, καὶ ἦτον σύντεκνος τοῦ μεγάλου δουκὸς, καὶ τὸν ἐσέχουσιν στανικῶς καὶ τὸν ἔκαμαν Πατριάρχην. Ἐπείρασεν δὲ ὀλίγος καιρὸς καὶ τὰ σκάνδαλα ἐπλήθυναν καθημερινῶς καὶ διὰ τοῦτο ἔκαμε παραίτησιν». Ἀπορὸν φαίνεται ἡμῖν πῶς ἐγράφησαν τὰ τοιαῦτα, διότι πιθανότερον φαίνεται ἡμῖν ὅτι ὁ ἐκδότης δωροδοκήσας παρὰ τῶν Λατίνων παρενέβαλε τὸ ἐν λόγῳ χωρίον, ἢ ὅτι τοῦτο ἐγράφη ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀρυσθέντος τὴν γνώμην ταύτην ἐκ Λατίνου ιστορικοῦ. Τὰ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ εἶναι ψευδέστατα, διότι ὡς ἐκ τῶν γραφέντων κατεδείχθη ὁ Γρηγόριος δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἅγιος, δὲν ἐγένετο ἀκουσίως Πατριάρχης, καὶ τέλος δὲν παρητήθη ἀλλὰ καθρέθη. Τὸ βιβλίον ἐξεδόθη τὸ 1806 παρὰ Νικ. Γλυκεῖ ἐν Βενετίᾳ.

ψευδοσύλλογον, ἀπατηλὸν καὶ ἐγκόσμιον καὶ βίαιον αὐτὸν ὄνομασαντες. Οἱ δὲ Πατριάρχαι ἀνεκήρυξαν ἄκυρον τὸ ἐπιτροπικὸν αὐτῶν λέγοντες: «Ἐπειδὴ πανουργίας καὶ φανακισμοῦς καὶ ἀνάγκαις καὶ μὴ ἐξετάσει ἀληθείας τὰ τῆς ψευδοσυνόδου ἐκείνης πέρας ἔλαβε καὶ παρὰ τὴν ἡμετέραν διάνοιαν, ἄκυρον τὸ ἐπιτροπικὸν μενέτω· ἀθετείσθω δὲ καὶ ἡ σύνοδος ἐκείνη ὡς »τολμηρὰ καὶ ταῖς ἀγίαις οἰκουμενικαῖς Συνόδοις ἀντικαθισταμένη».

Εἰς τὴν τρίτην συνέλευσιν ἐξητάσθη καὶ αὖθις τὸ ζήτημα περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἀποφασισθέντα.

Εἰς τὴν τετάρτην δὲ καὶ τελευταίαν συνεδρίαν ἐξητάσθησαν οἱ ἐν τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδῳ παρουσιάσαντες ἑὰν καὶ διὰ τὰς λοιπὰς καινοτομίας καὶ διαφορὰς ἐλάλησαν. Ἡ Σύνοδος λαβούσα ὑπ' ὄψιν τὰ ὑπ' αὐτῶν λεχθέντα ἠκύρωσε πάντα τὰ ἐν Φλωρεντίᾳ γενόμενα. Ἐν τέλει δὲ τῆς συνεδρίας συνετάχθη ἡ ἀκόλουθος ἀπόφασις, ἣτις ὑπεγράφη ὑπὸ τῶν Πατριαρχῶν, Ἀρχιερέων καὶ λοιπῶν.

«Ἐμὲ πάντες συνομολογοῦμεν περιττὴν εἶναι τὴν πρόθεσιν ἐν τῷ Συμβόλῳ, ἐπειδὴ οὐ χρήζει διορθώσεως τὸ τῶν ἐπτὰ »Συνόδων Σύμβολον, καὶ μὴ εἶναι ἐλλιπὲς πρὸς σωτηρίαν. Τὸ »Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ μὴ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ »εἶναι μόνην αἰτίαν τὸν Πατέρα τῆς υπάρξεως Υἱοῦ καὶ Πνεύματος. Τὸν Πάπαν ὀρθόδοξον ὄντα μετὰ τῶν τεσσάρων Πατριαρχῶν συνιστᾶν σύνοδον οἰκουμενικὴν, καὶ ἴσως ὑπερτερεῖν τῶν ἄλλων τῇ τάξει, καὶ τῷ ἀξιώματι, ὡς ὑποκειμένων τοῖς ἐκείνου νόμοις, μόνην δὲ τὴν οἰκουμενικὴν σύνοδον κα- »νονίζειν, καὶ μὴ ὡς μονάρχην τὸν Πάπαν. Τοὺς ἀγίους ὁρᾶν »τὸν Θεὸν ἀλλὰ μὴ τελειῶς πρὸ τῆς κρίσεως, μήτε τοὺς ἀγίους ἔχειν τὴν τελείαν ποινὴν πρὸ τῆς κρίσεως, τὴν λύτρωσιν »γίγνεσθαι ἐν τῷ ᾧ καὶ μὴ ἐν καθαρσίῳ πυρὶ ἐξωθεν τοῦ »ἁδου. Τὴν κατ' οὐσίαν μεταβολὴν τοῦ μυστηρίου γίγνεσθαι »ὑπὸ τε τῆς Τριάδος, καὶ τῶν κυριακῶν λόγων μετὰ τὰς εὐ-

»χὰς τοῦ ἱερέως, φέροντος κακείνου ὡς ὄργανου πρὸς τὴν ἱερουργίαν (*).

Οὕτως ἄρα διὰ τῶν ὑπὸ τῆς ἱερᾶς ταύτης συνόδου ἀποφασισθέντων ἐτέθη τέρμα εἰς τὰ σκάνδαλα, καὶ κατέπαυσεν ὁ κλύδων ὃν ἤγειραν εἰς τὰς Ὀρθοδόξους τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησίας τὰ ἐν τῇ ψευδοσυνόδῳ τῆς Φλωρεντίας γενόμενα. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι οἱ Λατῖνοι ἐξακολουθοῦσιν ἔτι καὶ νῦν ἀποκαλοῦντες καὶ ἀναγνωρίζοντες αὐτὴν ὡς οἰκουμενικὴν. Ἀλλὰ τὸν ἰσχυρισμὸν αὐτῶν τοῦτον ἀρκεῖ νὰ καταρρίψῃ μόνη ἡ ἀνάγνωσις οἷου δῆποτε βιβλίου τὰ κατ' αὐτὴν ἱστοροῦντος. Διότι τὰ ἐν αὐτῇ ἀποφασισθέντα ἦσαν προτὶν μυρίων ἐκθιασμῶν καὶ ἀπειλῶν, ὧν ἡ ἀνάγνωσις ἐμποιεῖ φρίκην καὶ προξενεῖ ἀηδίαν τοσαύτην, ὥστε λίαν εὐλόγως ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Νεκτάριος, λόγον ποιούμενος ἐν σελ. 34—35 τοῦ Συνταγματικοῦ αὐτοῦ, περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Συροπούλου γράφει μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ ἀκόλουθα: «ἔστι δὲ τὸ βιβλίον (τοῦ Συροπούλου) τέως τῷ τύπῳ ἀνέκδοτον, παρὰ πολλοῖς μὲν τοῖς τῶν ἡμετέρων πολλὰ τυγχάνει ὄντα ἀντίγραφα, οἷς περ Λατῖνος ἀνὴρ ἐντυχὼν, ἐντραπήσεται (εὖ οἶδα) τὸ Φλωρεντινὸν ἐκεῖνο συνάθροισμα σύνοδον οἰκουμενικὴν ἀποκαλέσαι».

Μετὰ τὸ πέρας τῆς συνόδου ὁ Ἱερὸς Μάρκος ἀνέλαβε πάλιν μετὰ μεγάλου ζήλου τὸν ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας ἀγῶνα, φροντίζων ὅπως συνάψῃ τὰ ἀπὸ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδοσυνόδου διεστῶτα. Πρὸς τοῦτο ἤρξατο παραμυθῶν μὲν καὶ ἐνθαρρύνων τοὺς ὀδυρομένους, διότι ἐξαπατηθέντες ὑπέγραψαν τὸν ὅρον τῆς ρη-

(*) Τὰ πρακτικὰ ταύτης τῆς Συνόδου πρῶτος ἐξέδωκεν ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ Λέων ὁ Ἀλλατίος ὡς νόθα καὶ ὑποβολιμαῖα ταῦτα χαρακτηρίσας. Ταύτην ὅμως τοῦ Ἀλλατίου τὴν πλάνην ἐξηλέγηεν ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεος ἐν τῇ Τόμῳ τῆς Καταλλαγῆς, ἐν ᾧ καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς Συνόδου ταύτης ἀκριβέστερον ἐξέδωκε (σελ. 457) καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων (σελ. 914). «Ἐτι δὲ καὶ ὁ ἀοιδίμος Κωνσταντῖνος ὁ Οἰκονόμος ἐν πραγματείᾳ «Περὶ τῆς τελευταίας ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ συνόδου τῶν ὀρθοδόξων», ἣν ἐξέδωκεν ὁ σοφὸς υἱὸς αὐτοῦ μετ' ἄλλων τοῦ ἀοιδίου συγγραμμάτων τῇ ἐπιγραφῇ: «Τὰ σωζόμενα ἐκκλησιαστικὰ συγράμματα Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων».

θείσης συνόδου, καὶ προτρέπων αὐτοὺς εἰς εἰλικρινῆ μετάνοιαν, συμβουλευών δὲ τοὺς λοιποὺς, ἵνα μετ' ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ πραότητος προσφέρωνται πρὸς τοὺς μετανοούντας. Ὅντως δὲ χάρις εἰς τοὺς ἀτρύτους αὐτοῦ κόπους οἱ ἀποπλανηθέντες ἐπανήλθον εἰς τὴν Ὁρθοδόξιν, οἱ πεπτωκότες ἠνωρθώθησαν, τὰ διεστῶτα ἠνώθησαν, καὶ ἡ πρὸ πολλοῦ φυγαδευθεῖσα τῆς Ἐκκλησίας εἰρήνη ἀποκατέστη.

Τέλος δὲ ὁ ἱερός Μάρκος ἀσθενήσας μικρὸν καὶ συνιδὼν ὅτι τοῦ βίου ἐξέρχεται, ἐκάλεσε δι' ἐπιστολῆς Γεώργιον τὸν Σχολάριον καὶ ἐδεήθη αὐτοῦ, ἵνα ἀντ' αὐτοῦ φροντίξῃ τοῦ λοιποῦ περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος κατὰ Λατίνων, καὶ πολεμῇ γενναίως ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ὡς ἐκεῖνος ἐπολέμει ἐναντίον τῆς ἤδη γενομένης ψευδοχρηστικῆς ἐνώσεως, οὗσης ἐγκαίρου ἔτι καὶ προσφάτου, καὶ ἐχρούσης καὶ τινὰς ἐκ τῶν ποτε ἡμετέρων βοηθούς· ταῦτα καὶ ἔτι περισσότερα γράψας πρὸς τὸ τέλος ἐδεήθη αὐτοῦ οὕτω : «Περὶ οὗ φησὶ ἀποκριθῆναι μοι, ἵνα λάβω τελείαν πληροφορίαν τῆς παρούσης ζωῆς ἐξερχόμενος, καὶ μὴ ἀηδῶς ἀποδιώσω ὡς ἀπεγνωκὼς τὴν τῆς Ἐκκλησίας διόρθωσιν. Ὡ σπλάγχνα ! ὦ ψυχὴ ὄντως θεία καὶ ἀποστολική ! ὦ μέριμνα κατὰ Παῦλον πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν ! » Ὁ δὲ Γεννάδιος ἀσμένως δεχθεὶς τὰς τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου προτροπὰς ἀπεκρίθη μετὰ βαρυτάτης μετριοφροσύνης καὶ εὐλαβείας πρὸς αὐτὸν δι' ἐπιστολῆς ἧς ὁ ἐπίλογος ἔχει ὡς ἑξῆς : «Εἰ δέ γε, φησὶ κρίμασιν οἷς οἶδε Θεὸς ἐντεῦθεν ἀποδημήσεις, πρὸς δὴ ἡτοίμασας σεαυτῷ τόπον τῆς ἀναπαύσεως, καὶ δι' ἡμετέραν ἴσως ἀναξιοτέτητα, ἐνθα εἰ αὐτὸς ἄξιος, ἀπαθής, πληροφορῶν λέγω σοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων τῶν ἀοράτως παρισταμένων νῦν ἡμῖν, καὶ τῶν παρευρεθέντων ἐνταῦθα πολλῶν καὶ ἀξιολόγων ἀνδρῶν, ὅτι ἔσομαι ἐγὼ αὐτὸς ἐν τοῖς τοιούτοις ἀντὶ σοῦ, καὶ ἀντὶ τοῦ στόματός, ὅσα αὐτὸς ἐσπούδασας καὶ παρεδίδου, στέργω καὶ αὐτὸς καὶ ὑποστηρίζω καὶ πᾶσιν ὑποτιθεῖς (ἤτοι διδάσκων) μηδὲν οὐδ' ὅλως τῶν τοιούτων καθυφεῖς (ἤτοι παραβαίνων) τὸ παράπαν, ἀλλὰ μέχρι τῶν ἐσχάτων κινδύνων αἵματός τε καὶ

θανάτου ἀγωνιζόμενος. Καὶ εἰ μικρὰ πάνυ τυγχάνει ἡ ἐμὴ περὶ τὰ τοιαῦτα πείρα καὶ δύνამις, ἀλλ' οὖν πείθομαι, ὅτι ἡ μεγάλη σου ἀγιωσύνη ἀναπληρώσει τὰ ἐμὰ ἐλλείμματα, καὶ παρὼν ἡμῖν ἐνταῦθα, τῇ ἐνούσῃ σοι περὶ τὰ τοιαῦτα τελειότητι, καὶ ἀπάρας ταῖς σαῖς πρὸς Θεὸν εὐπαρρησιάστοις ἐντεύξεσιν».

Ὅθεν ὁ ἱερός Μάρκος καλέσας τοὺς διαπρέποντες ἐν τε τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ πολιτείᾳ, παρέδωκεν ἐνώπιον αὐτῶν Γενναδίῳ τῷ Σχολαρίῳ τὴν Ἠγείαν οὕτως προοιμιαζόμενος. «Νῦν, ὅτε ἐγὼ μὲν ἤδη ἐντεῦθεν ἀπαλλάττω, ἄλλον δὲ τινα οὐχ ὁρῶ κατὰ τὸ εἶκος τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ πίστει καὶ τοῖς δόγμασι τῆς ὀρθοδόξιας δυνάμενον ἐκπληρῶσαι ἀντ' ἐμοῦ, διὰ τοῦτο ἀξιώ αὐτὸν (τὸν Γεννάδιον), ἵνα καλοῦντος τοῦ Κυρίου, μᾶλλον δὲ κατεπείγοντος, τὸν ἐν αὐτῷ κεκρυμμένον τῆς εὐσεβείας σπινθῆρα ἀνακαλύψῃ καὶ συμμαχήσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι δόγμασιν, ἵνα, ὅπερ οὐκ ἠδυνήθη ἐκτελεσθαι, κατορθώσῃ αὐτὸς τῇ τοῦ Θεοῦ συμμαχίᾳ· δύναται γάρ τοῦτο τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ἐκ τε τῆς φυσικῆς αὐτοῦ φρονήσεως καὶ τῆς ἐν λόγοις δυνάμεως... Ἀνατίθωμι οὖν τὸν τοιοῦτον αὐτῷ ἀγῶνα, ἵνα ἡ ἀντ' ἐμοῦ πρόμαχος τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ὑγιоῦς διδασκαλίας ὑφηγητῆς, καὶ τῶν ὁρθῶν δογμάτων τῆς ἀληθείας πεποιοῦς τῇ συμμαχίᾳ τοῦ Θεοῦ».

Ὅτε δὲ ἐπέστη ἡ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὥρα, παρέδωκε τῷ πλάστῃ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ ψυχὴν, διδάσκων τοὺς παρόντας τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα αὐτῶν, ὡς καὶ ζῶν πάντοτε ἔπραττεν. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐγένετο τῇ 23 Ἰουνίου (*). Ἡ κηδεία αὐτοῦ ἐγένετο πάνδημος, παρακολουθοῦντος παντός τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, τὸ δὲ ἱερὸν αὐτοῦ σκήνωμα κατετέθη ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τῶν Μαγγάνων (ἐν ᾗ καὶ τὸ μοναχικὸν εἶχε λάβει σχῆμα). Ἐκτοτε δὲ συνοδικῇ ἀποφάσει τῇ 19 Ἰανουαρίου, καθ' ἃ βεβαίῳ ὁ Ἱεροσολύμων Νεκτάριος (**), ἐτελεῖτο κατ' ἔτος ἐπέτειος ἐπὶ τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ἑορτῇ (***) .

(*) Δημητρακόπουλος Ὁρθοδ. Ἑλλάς σελ. 99.

(**) Συνταγμ. σελ. 185 καὶ 186.

(***) Τὸν πρὸς τὴν μνήμην τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου σεβασμὲν τῶν Ὁρθοδόξων

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, τοῦ δεινοῦ τῆς ὀρθοδόξιας προμάχου, τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος τῆς τῶν Ἐφesiών Ἐκκλησίας, τοῦ λαμπροῦ φωστῆρος τοῦ λάμποντος ἐν τῷ νοητῷ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας στερεώματι. Χάριτας ἀληθῶς πολλὰς ὀφείλει ἡ τε Ἐκκλησία καὶ τὸ γένος εἰς τὸν περιφανῆ τῆς Ἐφέσου ἱεράρχην, διότι οὗτος μόνος διὰ τῶν ἀληθῶς ὑπερανθρώπων αὐτοῦ ἀγώνων κατώρθωσε νὰ περισώσῃ τὴν τε ὀρθοδόξιν καὶ τὸ γένος, ὡς ἐβεβαίωσε καὶ ὁ πάπας Εὐγένιος, ὅστις, μαθὼν ὅτι ἡρνήθη νὰ υπογράψῃ τὸν τῆς συνόδου ἔρον, ἀνεφώνησεν: «Λοιπὸν ἐποίησαμεν οὐδέν».

Δικαιῶς ἄρα ἡ Ἐκκλησία ἔταξεν αὐτὸν εἰς τὴν χορείαν τῶν ἱερῶν αὐτῆς Πατέρων τιμῶσα τὴν μνήμην αὐτοῦ ἐξίσου πρὸς τὴν μνήμην τοῦ Μεγάλου καὶ Ἱεροῦ Φωτίου, οὗ τοὺς ἀγῶνας τοσοῦτον ἐπαξίως ἐπεράτωσεν ὁ ὄντως Εὐγενικός τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φρόνημα ἱεράρχης.

δεικνύει τὸ ἐξῆς θαῦμα γενόμενον παρ' αὐτοῦ ὡς ἀφηγεῖται Ἀθανάσιος ὁ Πάριος ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ τῷ καλουμένῳ «Ἀντίπαπας». Ἐν Μεσολογγίῳ ἡσθένει βρέως νεάνις τις ἀδελφὴ πλουσιωτάτου καὶ ἐντιμωτάτου ἀνδρὸς Δημοτρίου Ζουρμπαίου καλουμένου. Ἡ κατάστασις αὐτῆς παρ' ὅλας τῶν ἱατρῶν τὰς φροντίδας ἐπὶ τοσοῦτον ἐδεινώθη, ὥστε οἱ συγγενεῖς αὐτῆς ἀπελπίζαντες τέλειον ἤρξαντο τὰ τῆς κηδείας παρασκευάζοντες. Ἐν τῷ δὲ ἀσθενοῦσα ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας διετέλει ἐν καταστάσει ἀναισθησίας αἵφνης στραφεῖσα ἐκκλῆσε τοὺς πέριξ νὰ κομίσωσιν αὐτὴ ἐνδύματα διότι ἐκινδύνευε ν' ἀποπνιγῇ ἐν τῷ ὕδατι. Μετὰ χαρῆς πολλῆς πλησιάζας ὁ ἀδελφός τῆς ἠρώτησεν αὐτὴν, διατί ἦτο τόσον βεβρεγμένη. Τότε δὲ ἐκείνη ἀπήντησεν, ὅτι Ἀρχιερεὺς τις μεταβὰς ἐκκλῆσεν αὐτὴν καὶ τὴν ὠδήγησεν εἰς τινὰ πηγὴν ὅπου λουσθεῖσα ἰάθη. Ἐρωτηθεῖσα δὲ ἂν ἐγίνωσκε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀπήντησεν ὅτι ἐκαλεῖτο Μάρκος Εὐγενικός. Οἱ συγγενεῖς συνελθόντες παρετήρησαν, ὅτι ὄντως οὐ μόνον τὰ ἐνδύματα ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς κλίνης ἦσαν κάθυρα. Ἡ ἀσθενὴς μετὰ τὸ γεγονός ἐξῆσεν ἐπὶ δέκα πέντε ὅλα ἔτη τιμῶσα μεγάλως τὴν μνήμην τοῦ Ἱεροῦ Μάρκου.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΦΙΛΟΜΟΡΕΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ

ΕΝ ΑΓΙΩ ΟΡΕΙ

Οἱ ἐπιστάται τῆς ἱερᾶς Κοινοῦ-
τος τοῦ Ἀγίου Ὁρους Ἀθω.

Ὁ Πρωτεπιστάτης Πανος. Κύριος
Δωρόθεος Προηγ. Λαυριώτης. 1
Ὁ Πανος. κ. Συνέσιος Ἱερομ. Δο-
χειαρίτης. 1
Ὁ Ὀσιολ. κ. Συνέσιος Μ. Ξενο-
φωτίνος. 1
Ὁ Ὀσιολ. κ. Ἀλέξιος Μον. Ἐσφιγ-
μενίτης. 1

Οἱ Ἀντιπρόσωποι τῶν Εἰκοσιν
Ἱερῶν Μονῶν.

Ὁ Λαύρας Ὀσιολ. κ. Ἀλέξανδρος. 1
Ὁ Βατοπαιδίου κ. Ἀνθιμος Ἱεροδ. 1
Ὁ Ἰδῆρων Προηγ. κ. Γαβριήλ. 1
Ὁ Χιλιαναδάρου Ὀσιολ. κ. Γαλα-
κτίων. 1
Ὁ Διονυσίου Ὀσιολ. κ. Συμεών. 1
Ὁ Κουτλουμουσίου Ὀσιολ. κ. Σω-
φρόνιος. 1
Ὁ Πανοκράτορος Προηγ. κ. Ἀν-
θιμος. 1
Ὁ Ξηροποτάμου Προηγ. κ. Νικό-
δημος. 1
Ὁ Ζωγράφου κ. Ἀνατόλιος Ἱερομ. 1
Ὁ Δοχειαρίου Πανος. κ. Συνέσιος. 1
Ὁ Καρακάλλου Ὀσ. κ. Μακάριος. 1
Ὁ Φιλοθέου Προηγ. κ. Ἀνανίας. 1
Ὁ Σίμωνος Πέτρας Ὀσιωτ. κ. Θεο-
φύλακτος. 1
Ὁ Ἀγίου Παύλου Ἱερ. κ. Κοσμᾶς. 1
Ὁ Σταυρονικήτα κ. Φιλόθεος Ἀρ-
χιμανδρίτης. 1
Ὁ Ξενοφώντος Ὀσ. κ. Συνέσιος. 1
Ὁ Γρηγορίου Ἱερολ. κ. Ἰάκωβος. 1
Ὁ Ἐσφιγμένου Ὀσ. κ. Ἀλέξιος. 1
Ὁ Ρωστικοῦ Παν. κ. Ἀγαθόδωρος. 1
Ὁ Κωνσταντινίου Ὀσιωτ. κ. Με-
λέτιος. 1
Ὁ Ἀρχιγγραμ. τῆς Ἱ. Κοινοῦτος

Ἱερολ. κ. Χριστόφορος Κτενᾶς Ἱ.
θηρίτης. 1
Ὁ Β'. γγραμ. κ. Νικήτας Ἱεροδ. Ἐ-
σφιγμενίτης. 1

Ἡ Ἱ. Μονὴ Μεγίστη Λαύρα.
† Ἡ Α. Θειοτάτη Παναγιότης ὁ
πρῶτος Οἰκουμενικός Πατριάρχης
ΙΩΑΚΕΙΜ ὁ Γ'. 5
Τὸ Κοινὸν αὐτῆς. 5
Ὁ Πανος. Προηγ. Ζαχαρίας. 1
Ὁ Ὀσιωτ. Γέρον Ἀθανάσιος. 1
Ὁ Ὀσιωτ. Γέρον Σέργιος. 1
Ὁ Ἱερολ. Ἱεροθέος Ἱεροδιάκ. 1
Ὁ Πανος. Ἰσαὰκ Ἱερομόναχος. 1
Ὁ Ὀσιωτ. Γαβριήλ Μοναχός. 1
Ὁ Ὀσ. Γέρον Ἀν. ἐξ Ὁρμουλίας. 1
Ὁ Ὀσ. Γέρον Ἰωάσαφ. Ἀέριος. 1
Ὁ » Γέρον Νικόδ. ἐκ Βουούλων. 1
Ὁ » Παχώμιος Μ. Κρής. 1
Ὁ » Λεόντιος Μ. Νικόδ. Ἀέσθιος. 1
Ὁ » Δομέτιος Μ. Μπαλτζανός. 1
Ὁ » Ἰωήλ Μ. Ἀγιογράφος. 1
Ὁ » Ἀντώνιος Μον. Λαυριώτης. 1
Ὁ » Ἀγάπιος Μ. ἐκ Δαρδανελ. 1
Καθίσματα Μ. Λαύρας

Προηγ. Διον. ἐξ Ἀγ. Κωνσταντίνου. 1
Γέρον Φωστήριος ἐξ Ἀγ. Παντε-
λεήμονος. 1

Γέρον Χριστόφορος Χίος ἐκ τοῦ
Ἀγ. Συμεών. τοῦ Θεοδόχου. 1
Ἀντώνιος Ἱερομ. Πνευματικός ἐκ
τοῦ Ἀγ. Πέτρ. Ἀθωνίτου 1

Ἡ Ἱερὰ Ρουμουνική Σκήτη τοῦ
Τιμῶν Προδρόμου 2

Ἡ Ἱ. Μονὴ Βατοπαιδίου
Τὸ Κοινὸν αὐτῆς. 5
Ὁ Ἀρχιμανδρίτης αὐτῆς Πανοσι-
ολογιώτατος κ. Χρυσάνθος. 2
Ὁ Παν. Προηγ. Βησσαρίων. 1

Προηγ. Ἀγαθάγγελος Δικαῖος	1	Ἰωσήφ Πεντινᾶς ἐκ Καστορίας.	1
Παγκράτιος Ἱεροδιάκονος.	1	Θωμ. Ντογραματζῆς ἐκ Σιατίστης.	1
Προηγ. Ἀνθιμος.	1		
Γέρων κ. Κοσμάς.	1	Τὸ Ἱ. Κοινοβίου τοῦ	
Νήφων Ἱερομόναχος.	1	Διονυσίου.	
Συνέσιος Μ. Ψάλλης.	1	Τὸ Κοινὸν αὐτοῦ.	2
Δωρόθεος Μ. Βατοπαῖδ.	1		
Γέρων Διονύσιος ἐξ Ὁρμουλίας.	1	Τὸ Ἱ. Κοινοβίου τοῦ Κοντο-	
Γρηγόριος Μ. Ἀγιογράφος »	1	μουσίου.	
Δανιήλ Μ. Ἀνδριανουπόλεως.	1	Τὸ Κοινὸν αὐτοῦ.	2
Σπυρίδων Μ. Ράπτης.	1		
Χαράλαμπος Μ. Κρής.	1	Ἡ Ἱ. Μονὴ Πατοκράτορος.	
Δανιήλ Μ. ἐκ Ρεθηνικίων.	1	Τὸ Κοινὸν αὐτῆς.	2
Ἰωακείμ Μ. Ρεθηνικιότης.	1	Ἀρχιμανδ. Θεόκλητος.	1
Νεόφυτος Μ. Κανόν. ἐκ Νικητῆς.	1	Ἀρχιμανδ. Στέφανος	1
Φιλόθεος Μ. ἐκ Γαλιατίστης.	1	Προηγ. Ἀνθιμος.	1
Γαβριήλ Γέρων τοῦ Γρηγοράκη.	1	Προηγ. Γεράσιμος.	1
Μόδεστος Μ. Κονακτῆς ἐν Καρυαῖς.	1	Γέρων Θεόφιλος Λέσβιος.	1
Δοσίθεος Μ. ἐκ Δαρήτερον.	1	Ἱερόθεος Μ. Οἰκονόμος.	1
Παντελεήμων Μ. Σκητ. Βατοπαῖδ.	1	Σάββας Μ. Ἀρχοντάρης.	1
		Παρθένιος Μοναχός.	1
		Σπᾶσος Διασφύλας.	1

Ἡ Ἱ. Μονὴ τῶν Ἰθέρων	
Τὸ Κοινὸν αὐτῆς.	2
Ὁ Παν. Ἀρχ. Γαβριήλ Ἰμβρίου.	1
Προηγ. Ἰγνατίος Προσμ. Πορτα-	
τίσσης.	1
Προηγούμε. Ἰωήλ.	1
Προηγούμε. Ἱερόθεος.	1
Προηγ. Ἀγαθάγγελος.	1
Προηγ. Μελέτιος τυπικ. καὶ Ἱεροφύλ.	1
Κύριλλος Ἱερ. τοῦ Ἱερόθεου.	1
Γεράσιμος Ἱερομ. ἀπὸ Πασαλιμάν.	1
Νεόφυτος Ἱερομ. Πελοπ. Κελ. Ἀγ.	
Γεώργιος.	1
Φιλήμων Ἱεροδιάκονος.	1
Σπυρ. Καμπανᾶς Ἰατρ. τῆς Μονῆς.	1
Ἰωβ Μ. Σκευοφύλας	1
Σάββας Μ. Νοσοκόμος	1
Ἀντώνιος Μ. Παρανοστοκόμος.	1
Δοσίθεος Μ. Πατριός.	1
Πάσιος Μ. Λέσβιος.	1
Γρηγ. Μ. Τραπεζάρης ἐκ Λαύκου.	1
Βικέντιος Μ. Δομειστοχονυκτοφυλα	
κοκκωδονοκρούστης.	1
Δαμιανός Μ. προσφορολόγος.	1
Κύριλλος Κυρίλλου Μ. Κεφαλήν.	1
Ἰγνατ. Μ. τοῦ Γ. Παναρέτ. παραδ.	1

Ἡ Ἱ. Μονὴ Πατοκράτορος.	
Τὸ Κοινὸν αὐτῆς.	2
Ἀρχιμανδ. Θεόκλητος.	1
Ἀρχιμανδ. Στέφανος	1
Προηγ. Ἀνθιμος.	1
Προηγ. Γεράσιμος.	1
Γέρων Θεόφιλος Λέσβιος.	1
Ἱερόθεος Μ. Οἰκονόμος.	1
Σάββας Μ. Ἀρχοντάρης.	1
Παρθένιος Μοναχός.	1
Σπᾶσος Διασφύλας.	1
Ἡ Ἱ. Μονὴ Ξηροποτάμου.	
Τὸ Κοινὸν αὐτῆς.	2
Ὁ Ἀρχιμανδ. αὐτῆς κ. Ναθαναήλ.	2
Ὁ Προηγούμε. Γεννάδιος.	1
Προηγούμε. Εὐγένιος.	1
Προηγούμε. Κύριλλος.	1
Στέφανος Ἱερομόναχος.	1
Ἰωάσαφ Μοναχός.	1
Ἀθανάσιος Μ. ἐκ Καλλιουπόλεως.	1
Κ. Ἰωάν. Χαλκοπ. ἐκ Χαρινκόβης.	1
Γεωργ. Θεοδ. Χαλκοπ. αὐτόθι.	1
Τὸ Ἱ. Κοινοβίου τοῦ Ζωγράφου.	
Τὸ Κοινὸν αὐτοῦ.	8
Καλλίστρατος Ἱερομόναχος.	1
Νεόφυτος Μ. Γραμματεὺς.	1
Ἡ Ἱ. Μονὴ Δοχειαρίου.	
Τὸ Κοινὸν αὐτῆς.	2
Γέρων Σωφρόνιος Προικονήσιος.	1
Γέρων Πορφύριος Δ. Χ. Λέσβιος.	1
Νεόφυτος Μ. Ἱεροφύλας.	1
Ἀνδρόν. Φανδρίδης Ἱεροδ. Κρής.	1

Βασίλειος Ἱερομόναχος.	1	Οἱ ἐν Καρυαῖς.	
Τὸ Ἱ. Κοινοβίου τοῦ Καρακάλλου.		Ἀντών. Ἱερομ. Κελ. Ἀγ. Ἀρχαγ-	
Τὸ Κοινὸν αὐτοῦ.	2	γέλων.	2
Ἡ Ἱ. Μονὴ τοῦ Φιλοθέου.		Προκόπιος Ἱεροδ. Ἀγιογ. καὶ Φω-	
Τὸ Κοινὸν αὐτῆς.	2	τογράφος.	2
Ὁ Παν. Ἀρχιμανδρ. Νήφων.	2	Μάξιμος Μ. Κελ. Ἰθέρ. Ἀγ. Τριάς.	1
Θεοφύλακτος Μον. ἐκ Ρυσίου	1	Ἡθύσιος Μ. Ράπτης.	1
Κύριλλος Ἱεροδιάκονος.	1	Παχώμιος Μ. Κελ. Παντοκρ. Ἀγ.	
Γρηγόριος Ἱερομόναχος.	1	Γεώργιος.	1
Κλήμης Μοναχός.	1	Νήφων Ἱερομ. Κελ. Κουτλομου-	
Τὸ Ἱ. Κοινοβίου Σίμωνος Πέτρας.		σιανόν.	1
Τὸ Κοινὸν αὐτοῦ.	4	Γεννάδιος Μοναχ. Κωνσταντινίτης.	1
Τὸ Ἱ. Κοινοβίου τοῦ Ἀγίου		Γαβριήλ Ἱερομ. Ὁρολογιοποιός.	1
Παύλου.		Ἰωάσαφ Ἱερ. Κελ. ὁ τίμιος Πρό-	
Τὸ Κοινὸν αὐτοῦ.	2	δρομος.	1
Ἡ Ἱ. Μονὴ Σταυροεικήτα.		Διονύσιος Μ. Κελ. Ἀπ. Ἀνδρέας.	1
Τὸ Κοινὸν αὐτῆς.	2	Γαβριήλ Μ. Λαδᾶς Κελ. ἡ Κοιμ.	
Κοσμάς Ἱερομόναχος.	1	Θεοτόκου.	1
Ἱεροφίλιος Ἱερομόναχος.	1	Νικόδημος Μ. Ράπτης.	1
Πάμφιλος Μοναχός Ἀγιογραφ.	1	Νικόδ. Ἱερομ. Κελ. Χιλιανδαρινόν.	1
Κύριλλος Μοναχός.	1	Σεραφεῖμ Ἱερ. Κελ. Ἀπ. Θωμάς.	1
Συμεὼν Μοναχός.	1	Νεῖλος Ἱερ. Κελ. Συμπετ. Ἀγ. Πάντ.	1
Ζηρόβιος Μοναχός.	1	Ὁ Κύριος Κωνσταντ. Βρύτης.	1
Διογένης Μοναχός.	1	Γρηγόριος Ἱερ. Ζωγράφ. Κελ. Εὐαγ.	1
Βλάσιος Ἑμμανουήλ Ρύσιος.	1	Λάζαρος Μ. Πόρου.	1
Τὸ Ἱ. Κοινοβίου τοῦ Ξεροφῶντος.		Γερμανός Ἱερ. ἐκ Σκητ. Ξεροφῶντ.	1
Τὸ Κοινὸν αὐτοῦ.	2	Γρηγόριος Μ. ἐκ Σκητ. Ξεροφῶντος.	1
Τὸ Ἱ. Κοινοβίου τοῦ Γρηγορίου.		Ὁθων Α. Καραπαθ. ἐκ Κ)πόλ.	1
Τὸ Κοινὸν αὐτοῦ.	2	Σπυρ. Δημητρ. Θεσσαλονίκης.	1
Τὸ Ἱ. Κοινοβίου τοῦ		Μιχαήλ. Μιχαήλιδ. ἐκ Κων)πόλ.	1
Ἐσφιγμένου.			
Τὸ Κοινὸν αὐτοῦ.	2	Ἡ Ἱ. Σκήπη τῆς Ἀγίας Ἀννης.	
Τὸ Ἱ. Κοινοβίου τοῦ Ρωσσοῦ.		Τὸ Κοινὸν αὐτῆς.	5
Τὸ Κοινὸν αὐτοῦ.	10	Ὁ Δικαῖος αὐτῆς Γέρων Παῖσιος.	1
Τὸ Ἱ. Κοινοβίου τοῦ Κωνστα-		Ὁ Πανιερ. Μετρών κ. Δοσίθεος.	2
μοῦ.		Ὁ ἐκ τῆς Πατριαρχ. Καλύβης Ζα-	
Τὸ Κοινὸν αὐτοῦ.	2	χαρίζης Μοναχός.	1
		Διὰ τὸν ἀδελφόν του Ἱερών. Προηγ.	
		Ἰθέρητην.	1
		Ὁ Γραμματεὺς τῆς Σκήτης, ὁσιολ.	
		κ. Σωφρόνιος Βυζάντιος.	2
		Γέρων Θεόφιλος Μουσ. Χ. Παχώνη.	1
		Ἀνθιμος Μ. Γερ. Θεοφίλου.	1
		Χερουβείμ Μ. Γερ. Θεοφίλου.	1
		Ναθαναήλ Ἱερομ. Γερ. Θεοφίλου.	1
		Εὐραῖμ Ἱερομ. Γερ. Θεοφίλου.	1
		Γέρων Ἰωάσαφ. Ζωγράφ. ἐκ Μαδύτ.	2

Γεράσιμ. 'Ιερομ. ἐκ Μαδύτου.	2	Γέρων Δανιήλ 'Αγιογράφος.	1
Γέρων Γεννάδιος Μοναχός.	1	Γέρων Γεράσιμος Μοναχός.	1
Γέρων Χρυσόστομος Ζωγράφος.	1	Γέρων Δογγίνος Μοναχός.	1
Γέρων 'Ιγνάτ. 'Ιμβριος Καλύβη. 'Αγ.	1	Γέρων Μακάριος Μοναχός.	1
Δημητρίου.	1	Γέρων Καλλίνικος Μοναχός.	1
Λεόντιος 'Ιερ. Καλ. 'Αγ. Χαράλαμ.	1	Γέρων 'Αρσένιος Μοναχός.	1
'Αντίπας 'Ιερομ. Καλ. 'Αγ. 'Αρτεμ.	1	Γέρων Μιχαήλ Μοναχός.	1
Κύριλ. 'Ιερομ. Καλ. Ζωοδ. Πηγής.	1	Γέρων Συμεών Μοναχ. Σάμιος.	1
Γέρων Γεδεών Σάμιος.	2	Γέρων Στάχυς Μον. ἐκ Βρουύλλων.	1
Γέρων 'Αντώνιος ἐκ Καλλιουπόλ.	1	Γέρων Γρηγόρ. Μ. Μπακάλη.	1
Γέρων 'Αντών. Βυζάντιος.	1	Γέρων Θωμ. Πελοπον. Ζωγράφος.	1
Βενιαμείν 'Ιερομ. Πελοπονν.	1		
'Ο 'Οσιωτ. Γέρων Βενέδικτος.	1	<i>Ἅγιος Βασίλειος.</i>	
Γέρων 'Αθανάστ. τῶν πέντε ἀδελφ.	1	Γέρων Παΐσιος 'Αγιογράφ.	1
Γέρων Νεκτάριος ἐξ 'Αγράφων.	1	Γέρων Βαρνάβας.	1
Γέρων 'Ελευθέριος.	1	Γέρων Ραφαήλ.	1
Γέρων Μακάρ. Ζωγρ. ἐκ Τούζλας.	1		
Γέρων Γερόντιος 'Αγιογρ. Μαδυτινός.	2	Μεθόδιος 'Ιερ. ἐξ 'Αϊδινίου.	1
Καλ. 'Αγ. 'Αναργύρων.	2	Λαυρέντ. Μ. 'Αθ. 'Αγ. 'Αθανάσιον.	1
'Ιωσήφ Καλύμνιος Ζωγρ. ἐξ αὐτῆς.	1		
Καλύβης.	1	<i>Ἡ Ι. Σκήτη Κανσοκαλιβία.</i>	
Γέρων Δαμασκηνός.	1	Τὸ Κοινὸν αὐτῆς.	1
Γέρων Γαβριήλ Γανοχώριτης.	1	'Ο Δικαῖος Μακάρ. Μ. Σάμιος.	1
Γέρων Δαμιανός Καλυμαυχᾶς.	1	'Αδελφότης 'Ιωασαφίων Ζωγραφῶν.	1
Γέρων 'Ιωάννης Μ. Ράπτης.	1	Καλύβη 'Αγ. Γεωργίου.	4
Γέρων Αὐξέντιος Μοναχός.	1	Μακάριος 'Ιερομ. 'Αγιογρ. ἐκ Καλύβ.	2
Γέρων Κυπριανός Καλ. 'Αρχαγγέλ.	1	τῆς Ζωοδόχου πηγῆς.	2
Γέρων Θεοδόσιος 'Αγιογράφος.	1	Γέρων 'Ιάκωβος 'Αγιογρ. Καλύβ.	1
Ραφαήλ Μοναχ. ἐκ Μαδύτου.	1	'Υπαπαντή.	2
'Ιγνάτιος Μοναχ. Μυλωνᾶς.	1	Γέρων Νικόδημος Ζωγράφ. Καλ.	1
Γέρων Νικηφόρος 'Αγιογράφος.	1	'Αν. Πάντες.	1
Γέρων Παντελ. Πατόπουλος.	1	Γέρων Δανιήλ Καλ. 'Αγ. Εὐσταθ.	1
Γέρων 'Αββακούμ ἐξ 'Ηπείρου.	1	Γέρων Πολύκαρπος Περιστασινός.	1
Γέρων 'Ανατόλιος 'Αμφιστεύς.	1		
Νάρκισσος Μοναχ. ἐκ τοῦ καθ. τῆς.	1	<i>Ἡ Ι. Νέα Σκήτη 'Αγ. Παύλου.</i>	
Σκήτης.	1	Τὸ Κοινὸν αὐτῆς.	2
		Κύριλλος 'Ιερομ. 'Αγιογράφος.	1
<i>Ἐν τῇ μικρᾷ ἁγίᾳ Ἀννῇ.</i>		Χρύσανθ. 'Ιερ. Ζυχ. 'Αγ. Σπυρίδων.	1
Σάββας 'Ιερομ. Πνευματικός.	1	Γέρων 'Ιγνάτ. ἐκ Καλ. Κοιμ. τῆς	1
Νεόφυτος 'Ιερομόναχος.	1	Θεοτόκου.	1
Στέφανος 'Ιερομόναχος.	1	Γέρων Παΐσιος Κυμαῖος.	1
Κοσμάς 'Ιερομόναχος.	1	'Ιωάσαφ Μ. Λέβιος 'Ιεροψάλτης.	1
Παρθένιος 'Ιερομόναχος.	1	Γέρων 'Αβράμιος Πελοπ. 'Αγιογρ.	1
Γέρων Εὐθύμιος Κρής.	1	Γέρων 'Ανδρόνικος 'Αγιογράφ. ἐκ	1
		Βρουύλλων.	1
<i>Ἐν Κάρτουραζιοις.</i>		Γέρων Δαβίδ Σπηλαιότης.	1
'Ιγνάτιος 'Ιερομ. Πνευματικός.	1	Γέρων Γεράσιμος Καλ. 'Αγ. Σπυρ.	1

Γέρων Εὐθύμ. ἀπὸ Καλύβ. 'Αγ. Χα-	1	Μηνᾶς Μικροπανδρευμένιος.	1
ραλάμπους.	1	'Εμμανουήλ Χ. Στυλιανοῦ.	1
'Ιωάσαφ Μ. Ζωγράφος Πελοπον.	1	Νικόλης 'Αγγελίδης.	1
Γαβριήλ Μοναχ. ἐκ Κεσσάνη.	1	'Ιωάννης Χ. Γεωργίου.	1
Σέριδος Μοναχός Πελοποννήσιος.	1	Φώτιος Σωκλιαλίδης.	1
Γαβριήλ Μ. 'Εφέσιος Καλ. 'Αρχαγ.	1	Κωνσταντῖνος 'Ιωάν. Καρτάλης.	1
'Απόστ. Χρηστοδ. Ζερβοχόρη.	1	Γεώργιος Κ. Σαρόγλους.	1
		Χ. 'Αριστείδης 'Ιωάννου.	1
		Ἀγγελῆς Κ. Σαρόγλους.	1
		'Ιωάννης Ζημπούνογλους.	1
		Δημοσθ. Χαϊλάζογλους.	1
		Γεώργιος Θεοδώρου.	1
		Γεώργιος Α. Βακιοτζίης.	1
		'Αντώνιος Στυλιανίδης.	1
		'Ιωσήφ 'Ιερομόναχ. 'Ηγούμενος τῆς	2
		Ι. Μονῆς Κουρσουνιωτίσσης.	2
		Σαράντος Σ. Τηλεγκέρογλου.	1
		'Απόστολος Γιαγτζή.	1
		Γεωργιος Περγόμαλης.	1
		Νικόλαος Καρανδρεάδης.	1
		Κωνσταντῖνος Θεοδώρου.	1
		Νικόλαος Βουγιατζής.	1
		Γεώργιος Καρτσιμάνης.	1
		'Ιωάννης Γεωργ. Φουρνάρης.	1
		'Ιωάννης Χ. Γεωργίου.	1
		Νικόλαος Κωνσταντινίδου.	1
		Στυλιανός Χ. Κωνσταντίνου.	1
		Εμμανουήλ 'Ιω. Τεμιρτζής.	1
		Στέλιος Κ. Βερούκη.	1
		Γεώργιος Δ. Βερούκη.	1
		Γεώργιος Κ. Βερούκη.	1
		Νικόλαος 'Ιωτηφίδης.	1
		'Εμμανουήλ Τρεμουλάκης.	1
		Τζόρτζης Χασάπης.	1
		Γεώργιος Μακρής.	1
		'Ηλίας Σταματ. Βυρσοδέψης.	1
		Εὐαγγέλιος Χ. Μ. Μανιαδάκης.	1
		Γεώργιος Τσακιράκης.	1
		Γεώργιος Τηλεγκέρογλους.	1
		<i>ΕΝ ΣΩΚΙΟΙΣ</i>	
		Τῇ φροντίδι τοῦ Κυρίου Συγκλ.	
		λοῦ Δημητρίου 'Ιερέως.	1
		Σύγγελος Παπὰ Δημήτριος.	1
		Κωνσταντῖνος 'Ιεροδιάκονος.	1

ΟΙ ΕΝ ΝΕΑ ΕΦΕΣΩ

'Η 'Εκκλησ. τοῦ 'Αγ. Μ. Γεωργ.	1
'Αρχιμανδρίτης Τιμόθεος.	1
Παπὰ Μιχαήλ Γεωργιάδ. Καρπάθ.	1
Παπὰ 'Αντών. Π. Μιχαήλ Τήλιος.	1
Χριστοφ. 'Ιερομ. 'Εσφιγμενίτης.	1
Θεόδωρος 'Ιεροδιάκονος.	1
Δημητρ. 'Ασημακόπουλος.	1
Κ. Ε. Βεϊνόγλους.	1
Κ. Σ. 'Ιωσηφίδης Α' Ψάλτης	1
Χαμιτιέ Μαγνησίας.	1
Μ. Ε. Σπανουδάκης.	1
Κωνσταν. Μ. Σεϊρλής.	1
'Εμμανουήλ Κανακάρ. Κῶος.	1
Χατζῆ 'Ασλάνης Γεωργίου.	1
'Ιωάννης Βαλαβάνης.	1
Βασίλ. Βαλαβάνης 'Ιατρός.	1
Ζαχαρίας Χατζῆ Γεωργίου.	1
Θεμ. Κ. Βογιατζόγλους.	1
Σπυρίδων Βαχάρης.	1
'Αλκιβιάδης Σπειρίδης.	1
'Αντών. Πονηρίδης.	1
Χατζῆ Μανουήλ Γεωργίου.	1
'Ο ἴδιος διὰ τὴν Ι. Μονὴν	1
ντερ	1
μὲν Δερέ.	1
Μιχαήλ Καπλάνης.	1
'Ιορδάνης Παντελίδης.	1
Δημήτριος Μηλαράκης.	1
Γεώργιος 'Ιωάννου.	1
'Ιωάννης Χρηστίδης Κρής.	1
Χαράλαμπος Μαλαματένιος.	1
Γεώργιος Βουλίνος.	1
Γεώργ. Μ. Π. Δημητρίου.	1
'Αγγελῆς Μ. Ἀμπατζής.	1
Νικόλαος Λαμπρίδης.	1
Παῦλος 'Ιωάννου.	1
'Ηρ. Γ. Μανουσάκης.	1
Γρηγόρ. Ν. 'Ιντζές.	1
Χ. Μιχαήλ Χ. 'Ηλία Κιρκιτζότης.	1

Παπὰ Μιχαήλ Χ. Κωνσταντίνου	1	Ἐμμανουήλ Βογιατζόγλου.	1
Μιχαήλ Καραμ.	1	Ἰωάννης Νικολαΐδης.	1
Κωνσταντίνος ὁτὰ Ἰορδάνης.	1	Δημήτριος Λέσβιος.	1
Δημήτριος Χειμωνίδης.	1	Γεώργιος Δ. Οικονομίδης.	1
Παπὰ Δημήτριος Παντελίδης	1	Ἀναστάσιος Γ. Ἀρπατζής.	1
Γεώργιος Ἀγγελόγλου.	1	Γεώργιος Δαλ. παναγιώτης	1
Δημήτριος Ν. Ψάλλου.	1	Μιχαήλ Ἑλληνας.	1
Γρηγόριος Ματθαίου.	1	Σοφοκλῆς Βλέσσας.	1
Ἀντώνης Γεωργίου.	1	Δημήτριος Κάϊπας Ἰατρός.	1
Ἰσίδωρος Ὀδυσσεύς	1	Βασίλειος Ἰωαννίδης.	1
Ἐμμανουήλ Κατσούλης.	1	Ε. Βλοσσόπουλος.	1
Ἰωάννης Σαρρόγλου.	1	Χριστόδουλος Γλυζόγλου.	1
Δημήτριος Νικολαΐδης.	1	Χαράλαμπος Θεοδωρίδης.	1
Φραντζέσκος Νικολάου.	1		
Κωνσταντίνος Γ. Ματθαίου.	1	ΕΝ ΒΑΓΑΡΑΣΙΩ.	
Νικόλαος Κουκούλης.	1	Μιλτιάδης Εὐσταθίου.	1
Ἰωάννης Ἀδαμογλούς.	1	Δημήτριος Χ. Πολυχρόνης.	1
Φώτιος Δ. Μελῆς.	1	Ἡρακλῆς Χρήστου.	1
Χριστόδουλος Γ. Στυλίδης.	1	Παπὰ Παῦλος.	1
Ἰωάννης Παλαμούδας.	1	Παπὰ Δημήτριος.	1
Κωνσταντίνος Γιαν-Κιαγιάς.	1	Περικλῆς Παράσχου.	1
Δημήτριος Ἐπιτροπιάδης	1	Κωνσταντίνος Κουκουτσάκης.	1
Γεώργιος Γαβανός.	1		
Γεώργιος Πικρακτενέπουλος.	1	ΕΝ ΣΜΥΡΝΗ.	
Ἰωάννης Ναυπλιώτης.	1	Ἀρχ. Γρηγόριος Ὀλύμπιος Ἀγ.	1
Ἀριστείδης Παρασκευόπουλος.	1	Δικατερίνης.	1
Ἰερεὺς Γ. Σακελλάριος.	1	Ἰερόθεος Ἱερ. Μαρκάκης Ἀγίας	1
Ἰερεὺς Π. Στέφανος.	1	Ἀκτερίνης.	1
Νικόλαος Α. Βλαστὸς Φαρ-		Πέτρος Φ. Μελαχρονὸς Βυζάντιος	
μακοποιὸς καὶ ἀδελφὸς τοῦ συγ-		Ἰεροφάντης Α. Δομείστιχος τῆς	
γραφίως ταύτης τῆς βίβλου.	25	Ἀγ. Φωτεινῆς.	1
Ἀντώνιος Ἀντωνιάδης Ἰατρός.	1	Ἰωάννης Κορωνάος Α'. Ἐκκλησι-	1
Ἀλέξιος Στυλίδης Ἰατρός.	1	αρχ. Ἀγ. Φωτεινῆς.	1
Χρῆστος Δ. Ματζιρανίδης	1	Γεώργιος Χ. Βασιλειάδης Β'. Ἐκ-	1
Βασίλειος Α. Χ. Χαλκιάς.	1	κλησιάρχ. Ἀγ. Φωτεινῆς.	1
Δημήτριος Καλλιγιάς.	1	Μιχαήλ Βρυτόπουλος Ὑποδημ.	1
Ἐμμανουήλ Συνεφίτης.	1	Νικόλαος Σίφνης.	1
Χ. Ἐμμανουήλ Σταματιάδης.	1	Σμαράγδα Καρατέλη.	1
Εὐστράτιος Π. Ματθαίου.	1	Ἰωάννης Καρατέλης.	1
Γεώργιος Μαυράκης.	1	Νικόλαος Καραγεώργης Γλύπτης	1
Ἐπαμεινώνδας Πατμάνης.	1	Τήνιος.	1
Εὐάγγελος Χ. Κ. Χ. Ἐλευθέρο-		Νικόλαος Πλυτῆς Λιθ. Τήνιος	1
γλου.	8	Κύριλλος Μ. Ἀγιορείτης.	1

Ἠλίας Ψαρόπουλος.	1	Ξ. Ἀλτίνογλους.	1
Σταῦρος Κ. Βονδόρις γαλακτ.	1	Κωνσταντίνος Καλογερόπουλος.	1
Καζανάκης Ταβερν. Καλλιθέας.	1	Γεώργιος Λυτζερόπουλος.	1
Νικόλαος Πεθαμένος Κουρεύς.	1	Κ. Δ. Μεγαλοικονομάς.	1
Σταῦρος Παταλοπούλου.	1	Κ. Δ. Σμετόπουλος.	1
Δημήτριος Ν. Σπανοδάκης.	1	Γεωργ. Μεγαλοικονομάς.	1
Μ. Π. Κοσσονῆς.	1	Γεώργιος Οἰκονομῆλης.	1
Ἰ. Π. Πετριανίδης	1	Νικόλαος Τζανῆς.	1
Κύριλλος Ἱερομον. ἐφημ. τοῦ Τι-		Βασίλειος Γεράκης.	1
μίου Προδρόμου.	1	Ἰωάννης Μανουσόπουλος.	1
Ὁ Ἱερ. Ἀμβρόσιος Ἱεροδιάκονος.	1	Ι. Ξ Βαρούτης	1
Ὁ Ἱερ. Ἰωάσαφ Ψαλτῶφ Νοσ.	1	Ἰωάννης Τρμπονισουτιάδης.	1
Νικόδημος Γ. Ἱερομ. Κύπριος	1	Διονύσιος Δ. Κακολίς.	1
Στυλιανὸς Μηλιοπούλος	1	Δημήτριος Τρίκας.	1
Νικόλαος Λαδόπουλος.	1	Νικόλαος Ἰωαννίδης.	1
Στυλιανὸς Α. Βλαστὸς φαρμακο-		Βασίλειος Γλυτσός.	1
ποιός, ἀδελφὸς τοῦ συγγραφίως		Γεώργιος Φάρης.	1
ταύτης τῆς βίβλου.	25	Ἰωάννης Γαλανόπουλος.	1
Μιχαήλ Ἀλεξανδρόπουλος.	1	Σπυρίδων Κουτέλης.	1
Πέτρος Κολώνης.	1	Παναγιώτης Λαγουδάκης.	1
Ὁδὸν Ν. Βαρυπάτης.	1	Θεόδωρος Καραντιδῆς.	1
Χαρ. Γιαλαμόπουλος Χατζιλάρη.	1	Χρῆστος Ἰωαννίδης.	1
Παναγ. Ἀναγνωστόπουλος.	1	Κωνσταντίνος Κορωνάος	1
Θεολόγος Χάνος.	1	Ἡρακλῆς Ι.	1
Γεώργιος Χαρ. Γρηγοριάδης.	1	Ἀλέξανδρος Σοριανός.	1
Ἐμμανουήλ Μιλάνος.	1	Νικόλαος Γλυτσός.	1
Μιχαήλ Στρατηγός.	1	Κωνσταντίνος Βάρβοβλης.	1
Ἰωάννης Φατσέας.	1	Μιχαήλ Παυλόπουλος.	1
Φωκίων Δημητριάδης.	1	Κυριάκος Ν Τσάκος.	1
Ἰωάννης Α. Μαρέντης.	1	Χρῆστος Παγίδης.	1
Στέφανος Γλυτσός.	1	Λαμπρῆς Α. Λούβαρης.	1
Βασίλ. Χρυσοτρυμίδης Σαράφης.	1	Ἀλέξανδρος Φουντουκλίδης.	1
Θεμιστοκλῆς Π. Δημητρίου.	1	Εὐάγγελος Ἀναστασιάδης.	1
Γεωργ. Φινέλης Ἱεροφάντης.	1	Μ. Πελετίκης.	1
Κωνστ. Δ. Γαβριηλίδης, ἐκ Σω-		Γεώργιος Κωνσταντινίδης.	1
κίων.	2	Δημήτριος Χαμαλῆς.	1
Χριστόδουλος Κ. Καννῆς.	1	Δημήτριος Τριανταφυλλίδης	1
Ἰωάννης Θ. Ηρώνης.	1	Μ. Ν. Βασιλειάδης.	1
Ἀπόστολος Παπαδόπουλος.	1	Π. Κουλαλάς.	1
Εὐστράτιος Β. Κυριακῆς.	1	Μ. Σινάνης.	1
Ἰποκράτης Γ. Λέων.	1	Νικόλαος Κυκλήρης.	1
Δημήτριος Βογιατζόγλους.	1	Νεοκλῆς Κοντόπουλος.	1
Ἰωάννης Καρατέλης.	1		

ΕΝ ΑΙΔΙΝΙΩ

Τῇ φροντίδι καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ
Κυρ. Δωροθέου Ν. Δουκάκη Συγ-
γέλου.

Δωρόθεος Ν. Δουκάκης Σύγ. 15
Παπᾶ Ἰωάννης Λιμνιώτης. 1
Κύριλλος Βρυέννης Ἀρχιδιάκ.

Αγ. Ἡλιοπόλεως. 1

Κύριλλος Δελφῶν Ἱεροδιάκονος. 1

Γ. Ν. Ξανθός Ἑλλ. Πράκτωρ. 1

Ξεν. Κ. Ραπτάκης Ἱεροψάλ. 1

Ἰορ. Ν. Βαρόπουλος Ἱεροψ. 1

Θεόδωρος Σ. Καζάκης. 1

Συμεὼν Μον. Ἐκκλησιάρχης. 1

Ἀγάπ. Ἀ. Μητηριώτης κοσμ. 1

Νικόλαος Σταματίου. 1

Παντελῆς Παπᾶ Ἀντωνίου. 1

Παντελῆς Γ. Νικητόπουλος. 1

Δημοσθένης Ι. Χ. Δήμου. 1

Παντολέον Κων. Ραπτάκης. 1

Ἀριστείδης Ἰωαννίδης Βιβλιοδ. 1

Μιχαὴλ Πιπᾶ Κωνσταντίνου. 1

Μιχαὴλ Μανωλάτογλου. 1

Ἀδελφεὶ Κανταρτζόγλου Πολυ-
χρώνης, Σακελλαῖος ταβερ. 1

Γεράσιμος Γερασιμίδης. 1

Χρήστος Ν. Σουγιουλτζόγλου. 1

Ἀγγελῆς Παναγιώτου. 1

Ἀθανάσιος Ἡλιάδης. 1

Κύριος Νικόλαος Καρίπης. 1

Συμεὼν Τερετζόγλου. 1

Μιχαὴλ Ε. Καπετανίδης. 1

Ἰωάννης Ἀμβροσιάδης. 1

Ἰωάννης Ζαχαρίου. 1

ΕΝ ΒΑΘΥ ΤΗΣ ΣΑΜΟΥ

Πρωτοπ. Κ. Καρχαρστούδου. 1

Χαράλαμπος Λάμπρου Ὑποδ. 1

Στέλιος Ζέπος. 1

Δημήτριος Καπνιάς. 1

Ἡ ἱερὰ Μορὴ τοῦ Τιμίου

Σταυροῦ.

Διὰ τὸ Κοινόν

Ὁ Καθηγ. αὐτῆς Θεοφάνης Ἱερ. 1

Ἀνθίμος Ἱερομόναχος. 1

Ἡ ἱερὰ Μορὴ τῆς Ἀγίας Τριάδος.

Διὰ τὸ Κοινόν.

Ὁ Καθηγ. Κυρ. Κύριλλος Ἱερ. 2

Συνέσιος Ἱερομόναχος. 1

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

† Ὁ Πανιερώτ. Μητροπολίτης Ἀ-

θηνῶν καὶ Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συ-

νόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλά-

δος Κύριος Γερμανός. 5

† Ὁ Πανιερώτ. Μητροπ. Βηθλεὲμ

Κυρ. Ἀνθίμος ἑξαρχος τοῦ Πχ-

ναγίου Τάφου. 2

Ὁ Ἑλλογ. Ἀρχιμ. Ι. Μαρτίνος 1

Χρύσανθος Ἀντωνιάδης Ἱεροδ.

διευθυντῆς τῆς Ἱερατ. Σχολῆς. 1

Ἀρχιμ. Παρθ. Δημητρίοπουλος 1

Δανιὴλ Ἱερομ. Παπᾶ Ἰωάννου. 1

Σάββας Ἱερομ. πρῶην Ἐσφιγμε-

νίτης Μον. Βυδενίτσα; ἐκ Καρ-

δμύλης. 1

Συμεὼν Ἱερ. Μιτάκης φοιτητῆς

τῆς Θεολογίας. 1

Γ. Β. Σκληρός φοιτ. τῆς Θεολ. 1

Ἰωάννης Κουκούλης φοιτητῆς τῆς

θεολογίας. 1

Γ. Κυριακὶ ὀ φοιτ. τῆς Ἱατρ. 1

Γερ. Σ. Φαραντάτος Ἀρχιτέκ. 1

Κωνσταντῖνος Μ. Δουκάκης. 2

Στέρ. Ἀ. Παπαγεωργίου Κηρ. 1

Παναγιώτης Τζελάτης. 1

Παῦλος Σ. Κροκιδᾶς. 1

Δημητρ. Σ. Γεωργαντζᾶς Ζωγρ. 1

Θεόδωρος Ἱερὺς Οἰκονόμος, Κα-

ραμανλῆς θεραπ. Εὐαγγελισμός 1

Ν. Μεταλλινὸς νεωκ. Ἀγ. Γεωρ. 1

Ἰωάννης Μάρκος. 1

Κων. Μιχαηλίδης Κύπριος. 1

Ρενιέρης Βιδάλης. 1

Δημ. Ἀνδρέου ἁ' ψάλτης Μητρ. 1

Τηλέμαχος Χατζόπουλος 1

Παναγ. Θεόφνης ἐξ Ὑδρας 2

Ἡλίας Ν. Ἀργυρίου. 1

Ἀργύριος Δ. Φίσσας. 1

Βασ. Α. Κουτσουδόντης. 1

Δημοσθένης Κ. Τσαντίλης. 1

Ἀ. Γ. Ζαφειρόπουλος ἐξ Ἀκρ. 1

Ἐμμ. Γ. Χειραναγνωστάκης. 1

Γ. Α. Χοντζόπουλος ἐκ Σπέτσ. 1

Δημήτριος Κ. Τσέλος. 1

Ἰωάννης Βογιατζῆς. 1

Λάζαρος Ἀλευράς. 1

Διονύς. Πικητῶρης Ὑποδμ. 1

Θωμᾶς Προυσιανὸς Μοναχός. 1

Ἀνάργυρος Πέππας. 1

Εὐάγ. Μπενάκης Ἱερὺς ἐξ Ὑδρ. 1

Δημήτρ. Βουδούρης Ἱεροψάλ. 1

Κυπριανός Χ. Εὐαγγελίδης Ὁργα-

νοποιὸς Ἱεροψάλτης. 1

Ριζάρειος Σχολή.

† Ὁ Πανιερώτ. Μητροπολ. Πεν-

ταπόλεως Κύριος Νεκτάριος καὶ

διευθυντῆς τῆς Ἐκκλ. Ριζαρείου

Σχολῆς. 1

Οἱ ἐν αὐτῇ μαθηταί.

Τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ φροντίδι τοῦ κυρ.

Πολυχρόνως Θωμᾶ ἐκ Πρεμετῆς

ὁ ἴδιος 2

Ἰωακείμ Σπετσιέρης Ἱερομ. 2

Σωφρόνιος Δούκας Ἱεροδιακ. 1

Θεοφάνης Γούναρης Ἱεροδ. Μη-

τροπόλεως 1

Χρύσανθος Γουλίδης Ἱεροδ. Ἰωαν-

νίτης 1

Εὐάγγ. Παναγιώτου Κυζικηνός 1

Δημ. Ἀνστασίου Ἡπειρώτης 1

Παναγ. Ν. Ἀλεξίου Ἀθηναῖος. 1

Βασ. Χριστοδούλου Ἡπειρώτης. 1

Εὐάγ. Σ. Καππᾶς Ἰωαννίτης. 1

Νικόλ. Μ. Πατσέλλης Λέσβιος. 1

Α. Ἀνδρούτσος Πατρεύς. 1

Ἰω. Μ. Ἀνδρεάδης Χίος. 1

Ἰω. Προκ. Ἰακωβίδης Λέσβιος 1

Ἀργ. Π. Σακελλαρίου Κορίνθ. 1

Ἀλέξ. Σακελλαρίου Ἡπειρώτ. 1

Κωνστ. Γ. Πριάκος. 1

Γεώργιος Ἀντωνόπουλος Φιλίπ-

πουπολίτης. 1

Παρθένιος Νικάνδρος ἐκ Μεγίστης

τῆς Λυκίας. 1

Δημ. Χατζηανέστης Σινοπεύς. 1

Ἡ ἱερὰ Μορὴ Ἀσωμάτων.

Ὁ καθηγ. Σωφρ. Ν. Κοροβίτης. 2

Καλλιόπιος Ἰω. Ἱερομόναχος. 1

Νεκτάριος Περούλης μοναχός. 1

Παρθένιος Ζήσης Ἱερομόναχος. 1

Ἡ ἱερὰ Μορὴ Πεντέλης.

Ὁ καθηγ. Ἱερόθεος Ἱερομόναχ. 1

Μάξιμος Ζαφειρίου μοναχός.

Δανιὴλ μοναχ. πρῶην Ἐσφιγμε-

νίτης. 1

ΕΝ ΠΕΙΡΑΙΕΙ

Ὁ τοῦ Πρ. Ἡλιοῦ Ἱεροδ. Ἰλαρίων

Καταϊβάκης Ἀγορείτης. 1

Θεόδωρος Π. Γαλακτάτος. 1

Γρηγόριος Γαλακτάτος. 1

Ἀδριανός Ἀνδριώτου Σπετσῶν. 1

Ἐμμ. Σταματίου Ἐφίσιος. 1

ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ

Θρασύβουλος Συριόπουλος. 2

Ἰωάννης Δ. Λυμπερόπουλος. 1

Ἀγγελῆς Θ. Κωνσταντόπουλος. 1

Ἰωάννης Γ. Οἰκονομόπουλος. 1

Κωνστ. Γ. Οἰκονομόπουλος. 1

Βελιστάριος Σταματελόπουλος. 1

Θεμιστοκλῆς Δασκαλόπουλος. 1

Βασίλειος Σεκόπουλος. 1

ΕΝ ΓΑΡΑ

Τῇ φροντίδι καὶ ἐπιμελείᾳ Ἀρ-

χιμ. Κυρίου Παμφίλου Παπαδό-

πούλου Ἐπισκ. Ἐπιτρόπου.

Ἀρχιμαν. Πάμφιλος Παπαδόπου

λος Ἐπισκ. Ἐπίτροπος.	1	Δ. Ε. Βούλγαρης.	1
Νήφων Χρ. Παπαδόπουλος ἱερομ.	1	Σπύρος Τουτουτζής	1
ναχος.	1	Ἰωάννης Γ. Μάνος.	1
Λάζαρος Καρβελάς ἱερεύς.	1	Φραντζέσκος Δ. Δαμιανός.	1
Γάκιος Χελιώτης Σακελλίων.	1	Π. Ἐμ. Βασιλείου.	1
Βασίλ. Λαυριώτης ἱερομόναχ.	1	Κ. Σ. Κυριαζόπουλος.	1
Κύριλλος Βενιζέλος ἱερομόναχ.	1	Ἰωάννης Γ. Παύλου.	1
γιοταρίτης.	1	Γεώργιος Βνός.	1
Εὐάγ. Μπενάκης Οἰκονόμος.	1	Ἐλένη Θ. Καλαμίτση.	1
Ἀρχιμ. Γερμανός Παπακυριακοῦ	1	Ἀνθοῦσα μοναχὴ Βενιζέλου	1
Ἡγούμενος.	1	Βενιζέλος Ἰω. Βερβενιώτης.	1
Σεραφεῖμ μοναχ. Γ. Κόντου.	1	Μερκούριος Ν. Κατραμάδος λε-	1
Πρωτοσύγγελος Καλλιγούνης.	1	πταυργός.	1
Ἀναστ. Δελίκος ἱερεύς.	1	Γ. Σταματίου Λαγκαδιανός.	1
Γ. Μ. Χαλιούρας μουσικοδιδάσκα-	1	Ἀν. Π. Παρίσης.	1
λος καὶ ἐκδότης τοῦ νέου τα-	1	Ἀνάρχυρος Ἰω. Μερτύρης Ἱερο-	1
μείου τῆς μουσ. ἀνθολογίας.	1	ψάλ. Προφῆτ. Προδρόμου Κα-	1
Ἑτεροί. Τῇ φροντίδι καὶ ἐπιμε-	1	μινίων.	1
λεῖα τοῦ κυρίου Εὐθυμίου Γ. Οἰ-	1	Γ. Καρίντζης ἔμπορ. σπόγγων.	1
κονόμου Ἱεροδιακόνου.	1	Λεωνίδας Μανούσος.	1
Εὐθύμ. Ἱερ. δ. Γ. Οἰκονόμου.	1	—	1
Μωϋσῆς Ἀρχιμ. Κοκαλιάρης.	1	ΕΝ ΑἴΓΙΝῃ	1
Φλώρα Θεοδώρικα.	1	Παπῆ Μιχαὴλ Οἰκονόμος.	2
Τριαντάφυλλος Τριγκάκης.	1	Ἡ ἐν Αἴγινῃ ἱερὰ Μονή.	2
Ἀντώνιος Μπαρμπάρης	1	Ὁ καθηγ. Παρθένιος ἱερομ.	2

Ζητοῦμεν συγγνώμην παρὰ τῶν κ. κ. συνδρομητῶν ὧν τὰ ὀνόματα δὲν ἐδημοσιεύσαμεν, ἐνεκα τῆς βραδύτητος περὶ τὴν ἐπιστροφήν τῶν ἀγγελίων.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 8	στίχ. 16	ἀντὶ Ἀμαρτηλάτην γρ. Ἀρματηλάτην
» 28	» 12	» συστλείωσι » συστείλωσι
» 32	» 26	» ἡ... ἡ » ἡ... ἡ
» 68	» 18	καὶ ἀλ. Σταθάτος » Στήθατος
» 142	» 11	» ἐξομοληθέντων » ἐξομολογηθέντων
» 153	» 20	» ἄλλως » ἄλγους

Ὅλίγα τινὰ ὀρθογραφ. παραράματα ἐλλείψει χώρου ἀφίενται εἰς τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἀναγνωστῶν.

ΑΓΥΙΑ τοῦ δήμου ΔΩΤΙΟΥ	1	ΠΡΟΜΗΡΙΟΥ τοῦ αὐτοῦ δήμου	1
Ἰωακείμ Μαργαρίτου ἱερεύς	1	Εὐστάθιος Σταμούλης ἱερεύς	1
Γεώργιος Χατζημαγαλιῶς ἱερεύς	1	Εὐστάθιος Μάμματος »	1
Ἰωάννης Ζ. Γώγου »	1	—	1
Ἀπ. Κ. Παπαγιαννόπουλος ἐκ	1	ΜΗΛΑΙΩΝ τοῦ Ὁμωνύμου δήμου	1
Πλασιᾶς ἱερατ.	1	Γερμανός Πανταζῆς ἱερεύς	1
Γεώργ. Σ. Πάππος ἱερεύς ἐκ Ρετσ.	1	Ἰωάννης Δ. Δουζίνης »	1

Πόλις ΒΟΛΟΥ τοῦ δήμου	1	Ἀγίου Γεωργίου τοῦ δήμου	1
ΠΑΓΑΣΩΝ	1	ΝΗΛΕΙΑΣ	1
Παπαγεώργιος Καβαδᾶς Οἰκον.	1	Ἀχιλλεὺς Ζ. Ἀποστολίδης	1
Ἰωάν. Παπαθεοδώρου Σακελλάρ.	1	Γεώργιος Ι. Μαγγανίδης	1
Παπακωνσταντῖνος Τσιαγγλῆς	1	—	1
Ἰω. Παπαγεωργίου Ἱεροδίακ.	1	Ἀγ. Λαυρεντίου τοῦ αὐτοῦ δήμου	1
Παπαλέξιος Γραμματικοῦ	1	Παῦλος Μουτουγιάννης ἱερεύς	1
Παπακωνσταντῖνος Γλαράκης	1	Δημήτριος Α. Ἀργύρης	1
Οἰκονόμος	1	—	1
Παπαευστάθιος Τσιροπέδουλος	1	ΔΡΑΚΕΙΑΣ τοῦ αὐτοῦ δήμου	1
Ἀπόστολος Κ. Κωστόπουλος	1	Κωνστάντιος Ἀρχιμανδρίτης	1
Ἰωάννης Δανιὴλ Γκανίλας	1	καὶ Ἡγούμενος Ἀγ. Χαράλ.	2
Ἀδελφοὶ Μαρνελόπουλοι	1	Πρωτοσύγγελος Γαβριὴλ Σαρρῆς	1
Ἀδελφοὶ Στουρνάρα, ζωγράφος	1	Νικόλαος Διανέλος ἱατρός	1
καὶ φωτογράφος.	1	—	1
Ἀπόστολος Χαλκιάδουπος	1	ΒΟΥΛΓΑΡΙΝΗΣ τοῦ δήμου	1
Ἱεροδιάκονος	1	ΚΑΣΤΑΝΑΙΑΣ	1
Μαυροειδῆς Δ. Μαυριανοῦ	1	Χριστόδουλος ἱερεύς	1
Εὐγένιος Θ. Εὐσταθίου ἱερομόναχ	1	Π. Γεωργόπουλος	1
—	1	Παρίσης Μέμος ἱεροδιάκονος ἐκ	1
ΛΑΥΚΟΥ τοῦ δήμου ΣΗΠΙΑΔΟΣ	1	Ζαγορᾶς	1
Νικόλαος Εὐαγγελينوῦ Οἰκονόμος	1	—	1
Παππαϊωάννης Δ. Γρίβος	1	—	1